

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FÜRUZAN'IN HİKÂYE VE
ROMANLARINDA TOPLUMSAL
MESELELER

Yüksek Lisans Tezi

Handan GÜRBÜZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. A. Fikret KILIÇ

Erzincan/2017

TEZ BİLDİRİMİ

“FÜRÜZAN’IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA TOPLUMSAL MESELELER” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 12/12/2017

Handan GÜRBÜZ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. A. Fikret KILIÇ

Jüri : Prof. Dr. Osman GÜNDÜZ

Jüri : Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA

FÜRUZAN'IN HİKÂYE VE ROMANLARINDA TOPLUMSAL

MESELELER

Handan GÜRBÜZ

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ, Kasım 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Fikret KILIÇ

ÖZET

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Füzüzan'ın hikâye ve romanlarında toplumsal meseleler konusu incelenmiştir. Füzüzan eserlerinde köyden kente göç eden kişilerin işçi sınıfına dâhil edilişlerine, zengin ailelerin bu kişileri küçük görmesine, düşündürülen kadınların dramlarına ve aile kurumunun bazı kişiler tarafından ayaklar altına alınmasına sıklıkla değinmiştir.

Araştırmada Füzüzan'ın bugüne kadar yazmış olduğu "Parasız Yatılı", "Kuşatma", "Gül Mevsimidir", "Benim Sinemalarım", "Gecenin Öteki Yüzü", "Sevda Dolu Bir Yaz" adlı hikâye kitaplarıyla *Kırk Yedi'liler* ve *Berlin'in Nar Çiçeği* adlı romanları okunup incelenmiştir. Çalışmada veriler analiz edilirken fişleme tekniği kullanılmıştır. Öncelikle yazarın eserleri tek tek incelenmiş; toplumsal meseleleri yansıtan yönleri ayrı ayrı not edilmiştir. Daha sonra Füzüzan'ın eserlerinde yer verdiği farklı konular başlıklar altında birarada toplanmıştır. Tez yazım aşamasında toplumsal meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için hikâye ve romanların özetlerine yer verilmiştir. Gereken durumlarda eserlerden alıntılar da yapılmıştır.

Çalışma on dört bölümden oluşmuştur. Çalışmanın birinci bölümü "Aile" başlığını taşır. Bu bölümde ailelerin oluşum şekilleri, eşlerin birbirleriyle olan ilişkileri, ebeveynlerin çocuklarının değer yargılarını geliştirmedeki rolleri ve aile kurumunun toplumu değiştiren, dönüştüren yanları Füzüzan'ın eserlerinden yola çıkılarak ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü "Eğitim" başlığını taşır. Burada Cumhuriyet'in ilanından sonra öğretmenlerin nesilleri yetiştirmede üzerine düşen görevleri yerine getirip getirmediği, eğitim sisteminin kişiler üzerinde oluşturduğu etkiler ve ders kitaplarının içeriğinin nasıl olması gerektiği Füzüzan'ın eserleri aracılığıyla incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Değerler-Kişiler Arası İlişkiler” başlığını taşır. Batılılaşmanın getirdiği etkiyle bir tarafta sadece kendini düşünen insanlarla diğer tarafta başkalarının da hayatlarını güzelleştirmeye çalışanların toplumdaki yansımaları Füzuran’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü “Kültürel Yozlaşma ve Yabancılaşma” başlığını taşır. Bu bölümde Füzuran’ın eserlerinden yola çıkılarak insanların kendilerine yabancılaştıktan sonra değerlerine nasıl yüz çevirdikleri, kendilerini bir yere ait hissedemedikleri için Doğu-Batı arasında sıkışıp kalan yanları söz konusu edilir.

Çalışmanın beşinci bölümü “Yönetenler ve Yönetilenler” başlığını taşır. Bu bölümde işçileri ezen, sadece kazanacağı paranın derdine düşen patronlarla halkın geçim sıkıntısına çare olamayan yöneticilerin durumları Füzuran’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümü “Öğrenci Yürüyüşleri” başlığını taşır. Bu bölümde 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’nın öncesinde ve sonrasında yaşanan durumların Füzuran’ın *Kırk Yedi’liler* romanına yansımaları incelenmiştir. Bu bölümde pek çoğu 47 doğumlu olan öğrencilerin Doğu-Batı arasında var olan eşitsizliklerden dolayı yaptıkları yürüyüşler, ezilen halkın haklarını korumak için bir araya gelişleri, toplumun yürüyüşlere katılanlara bakışı söz konusu edilmiştir.

Çalışmanın yedinci bölümü “Kültürel Unsurlar” başlığını taşır. Bu bölümde Türk toplumunun geçmişten günümüze değin süregelen kültürel değerleri, Füzuran’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın sekizinci bölümü “Dinî ve Millî Günler” başlığını taşır. Bu bölümde toplumun dinî ve millî günlere bakışı ve bugünlerde yaptıkları Füzuran’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın dokuzuncu bölümü “Sanata Bakış” başlığını taşır. Bu bölümde Füzuran’ın sanata bakışı, kapitalist düzenin etkisiyle sanat eserlerini meta hâline dönüştüren kişilere yönelik eleştirileri incelenmiştir.

Çalışmanın onuncu bölümü “Sınıf Farklılığı” başlığını taşır. Bu bölümde büyükşehirlerde yaşayanların Doğululara bakışları, köylü-şehirli ayrımına düşmeleri ve kendilerini onlardan üstün görüşleri incelenmiştir.

Çalışmanın on birinci bölümü “Zengin-Fakir Ayrımı” başlığını taşır. Bu bölümde insanların çevresindeki kişilere bakışlarında ailelerinin ve okullarının ne derecede etkili olduğu Füzûzan’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın on ikinci bölümü “Yoksulluk” başlığını taşır. Bu bölümde yoksulluğun çocuklar üzerinde oluşturduğu etkilere yer verilmiştir. Füzûzan’ın eserlerinde söz konusu ettiği on beş on altı yaşlarında çalışmaya başlayan -hiç çocuk olamayan- kişiler, incelenmiştir.

Çalışmanın on üçüncü bölümü “Vatan Sevgisi” başlığını taşır. Bu bölümde toplumda vatanına, bayrağına bağlı olan insanlarla; değerlerine yabancılaştıkları için yaşadığı toprakları düşmanlardan kurtarmayı bile düşünemeyenlerin örnekleri, Füzûzan’ın eserlerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmanın on dördüncü bölümü “Almanların Ülkelerinde Yaşayan Diğer Uluslara Bakışı” başlığını taşır. Bu bölümde geçim derdine düşen insanların Almanya’ya göç edişlerinin, beklentilerinin ve Almanların ülkelerinde yaşayan diğer uluslara bakışlarının Füzûzan’ın eserine olan yansımaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Füzûzan, toplumsal meseleler.

SOCIAL ISSUES IN FÜRÜZAN’S STORIES AND NOVELS

Handan GÜRBÜZ

Erzincan University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Graduate Thesis, November 2017

Advisor: Asistant Professor Dr. A. Fikret KILIÇ

ABSTRACT

In this study social issues in Fűruzan’s stories and novels from the writers of Republican period were examined. Fűruzan often referred to the inclusion of those who migrated from the village into the working class, from the wealthy families to the minority, to the drama of the falling-down women, and to the descent of the family institution.

In the research, the story books called “Forty-Free Boarding”, “Siege”, “Rose Season”, “My Cinemas”, “The Other Side Overnight”, “A Summer Full of Love” and the novels called *The People Born In The Year 1947*, *Pomegranate Bloom of Berlin* that Fűruzan has ever written so far have been read and examined. When the data were analyzed in the study, the tagging technique was used. First of all, the works of the author were examined one by one; the aspects reflecting the social issues are noted separately. Later on, Fűruzan’s works were put together under different headings. Summaries of stories and novels are included in order to better understand the social issues in the thesis writing phase. Excerpts from the works were also made when necessary.

The study consisted of fourteen sections. The first part of the work is the “Family” headline. In this section, the forms of formation of families, the relationship of spouses to each other, the role of parents in developing their children’s values, and the transforming and transforming aspects of the family institution are outlined by Fűruzan’s works.

The second part of the work is titled “Education”. Here, after the republic’s prosecution, the effects of the education system on the persons and the way of the contents of the textbooks should be examined through Fűruzan’s works.

The third part of the work is titled “Relationships Between Values-Persons”. The influence of Westernization on the one hand, the reflections of the people who only think of

themselves and those who try to make the lives of others better on the other side, are examined from the works of Füzuzan.

The fourth chapter of the work is titled “Cultural Corruption and Alienation”. In this section, the way out of the works of Füzuzan, how people turn away from their values after they have become strangers to themselves, they are stuck between the East and the West because they can not feel themselves at one point.

The fifth chapter of the work is titled “Manager and Worker”. In this section, the situation of the administrators who oppress the workers and can not be solved only by the bosses who are falling behind the money to earn, have been investigated from the works of Füzuzan.

The sixth part of the work is “Student Walking”. In this section, the reflections of the situations before and after the March 12, 1971 Military Memorandum on the novels of Füzuzan’s *The People Born In The Year 1947*, were examined. In this section, most of the students who were born in forty seven were marched to the rights of the oppressed people, from the inequalities between East and West, to the gathering to protect the rights of the oppressed people and to the viewers of the march walkers.

The seventh chapter of the work overrides the head of “Cultural Elements”. In this section, the daily cultural values of the Turkish society from the past have been examined by going out of the works of Füzuzan.

The eighth chapter of the work overrides the title “Religious and National Days”. In this chapter, the society is examined by looking at religious and national days and from the works of Füzuzan, which they are doing nowadays.

The ninth part of the work will carry the title “Arts View”. In this section, Füzuzan’s gaze on artificiality, the influence of capitalist order, examines the criticisms of the people who transformed artifacts into commodities.

The tenth part of the work overflows with the heading “Class Difference”. In this chapter, the views of the inhabitants of the metropolitan cities to the Eastern peoples, the peasant-urban divisions and their superior views were examined.

The eleventh chapter of the work overflows with the title of “Rich-Poor Distinction”. This chapter examines the extent to which the families and schools of the inhabitants are influenced by the view of the people around them, based on the works of Füzuzan.

The twelfth episode of the work exposes the title of “Poverty”. This section includes the effects that poverty has on children. Those who began working at Füzuzan’s fifteen-sixteen-year-old age, who were not children, were examined.

The thirteenth chapter of the work is the title of “Motherland Love”. In this section, people who are attached to their country, flag, The examples of those who can not even think of saving their lands from enemies because they are strangers to their values have been examined from the works of Füzuzan.

The fourteenth chapter of the work “Overseas Perspectives in the Countries of Germans” headlines. This section examines the reflections of people who have lived in Germany to Germany, their expectations and other international views of Germans in their work on Füzuzan’s work.

Key words: Republican period, Füzuzan, social issues.

ÖN SÖZ

Cumhuriyet Döneminde yazarlar, Anadolu'ya ve Anadolu insanının yaşamına daha fazla eğilmeye başlamıştır. Onlar bireysel acıları, mutlulukları işleyen eserler yerine; konularını halkın içinden alırlar. Bu yazarlar arasında Füzûzan oldukça dikkat çeker. Sanatçı kendini, zengin ailelerin yok saydığı kişilere adar. Füzûzan yazdığı hikâye ve romanlarında hayatın her safhasında karşılaşılabileceğimiz insan tipine, onların hayata karşı tutumlarına, yaşadıklarına yer verir. O, hikâye ve romanlarında işlediği konularla toplumcu yanını ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada bilgisini ve desteğini benden bir an olsun esirgemeyen, akademik hayata yönelik attığım ilk adımdan itibaren beni cesaretlendiren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. A. Fikret KILIÇ'a, bu zamana kadar hep yanımda olan annem Güler GÜRBÜZ ve babam Sezai GÜRBÜZ'e; ihtiyaç duyduğum bazı kaynakları bana ulaştıran saygı değer meslektaşım Nihat YENİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

age.,	: adı geçen eser
bs.,	: baskı
B.S.	: Benim Sinemalarım
B.N..	: Berlin'in Nar ieği
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
G.Ö.Y.	: Gecenin Öteki Yüzü
G.M.	: Gül Mevsimidir
haz.,	: hazırlayan
K.Y.	: Kırk Yedi'liler
K.	: Kuşatma
P.Y.	: Parasız Yatılı
S.D.B.Y.	: Sevda Dolu Bir Yaz
s.	: sayfa
ss.	: sayfa sayısı
S.	: Sayı
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1. FÜRÜZAN'IN HAYATI VE ESERLERİ	1
2. ROMAN-TOPLUM İLİŞKİSİ	4
1. AİLE	8
1.1. Ailelerin Oluşum Şekilleri	10
1.1.1. Severek Evlenenler	10
1.1.2. Sevmeden Evlenenler	13
1.1.2.1. Denk Olmayan Evlilikler	15
1.1.2.2. Baskı ile Yapılan Evlilik	19
1.1.2.3. Ekonomik Düzeyin Artırılması İçin Yapılan Evlilikler	22
1.2. Eşlerin Birbirleriyle Olan İlişkileri	24
1.2.1. Yozlaşan Evlilikler	24
1.2.2. Sevgililerin Birbirleriyle Olan İlişkileri	36
1.3. Aile Çocuk İlişkisi	41
1.3.1. Anne-Çocuk Bağı	41
1.3.1.1. Zayıf Anne-Çocuk Bağı	41
1.3.1.2. Kuvvetli Anne-Çocuk Bağı	52
1.3.2. Abla-Kardeş Bağı	57

1.3.3. Ağabey-Kardeş Bağı	64
1.3.4. Gelin-Kayınvalide Bağı.....	64
1.3.5. Torun-Anneanne-Babaanne Bağı.....	66
1.3.6. Dede-Torun Bağı.....	69
1.3.7. Teyze-Yeğen Bağı.....	69
1.3.8. Damat-Kayınvalide Bağı.....	70
1.3.9. Baldız-Enişte Bağı.....	71
1.3.10. Kayın-Gelin Bağı	71
1.4. Soyaçekim.....	72
2. EĞİTİM ve ÖĞRETİM.....	80
2.1. Öğretmenler.....	81
2.2. Öğrenciler.....	97
2.2.1. İdealist Öğrenciler	97
2.2.1.1. Doğudan ve Güneydoğudan Gelen Öğrenciler.....	97
2.2.1.2. Aileleriyle Çatışma Hâlinde Olan Düzeni Değiştirmeye Çalışan Öğrenciler.....	99
2.3. Eğitim Sistemi	101
2.4. Eğitim Anlayışları	104
2.5. Ders Kitapları	109
3. DEĞERLER- KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	111
3.1. Birey Olamama	111
3.2. Aşk-Sevgi.....	116
3.3. İnsan Sevgisi	120
3.4. Samimiyet-İçtenlik.....	123
3.5. Küçümseme-Alay Etme	127
3.6. İkiyüzlülük	129

3.7.	Cehalet	131
3.8.	Yalnızlık.....	132
3.9.	Komşuluk	136
3.10.	Yardımlaşma	139
3.11.	Aydınlatma-Yol Gösterme	141
4.	KÜLTÜREL YOZLAŞMA VE YABANCILAŞMA	144
4.1.	Yabancılaşma	144
4.2.	Aidiyet Sorunu	150
4.3.	Kaçış.....	153
4.4.	Sınıf Atlama İsteği	156
4.5.	Kültürel Yozlaşma	158
4.6.	Kuşak Çatışmaları	164
4.7.	Örf ve Âdetler	168
4.8.	Kadına Bakış	172
4.9.	Gösteriş-Özenti	177
4.10.	Dinî Öğeler.....	180
4.11.	Ölüm.....	185
5.	YÖNETENLER ve YÖNETİLENLER	188
5.1.	Emekçiler	188
5.1.1.	Memurlar.....	196
5.2.	İşçinin Başkaldırısı.....	197
5.3.	Üretim	199
5.4.	Emek-Para İlişkisi	201
5.5.	Makine Üstünlüğü	205
5.6.	Göç-Göçmen İşçiler	206
5.6.1.	Köyden-Kente Yaşanan Göçler.....	207

5.6.2. Yurt Dışına Göç	210
5.7. Hükümet Eleştirisi.....	214
5.8. Partizanlık	218
6. ÖĞRENCİ YÜRÜYÜŞLERİ.....	221
7. KÜLTÜREL UNSURLAR	226
7.1. Rüya Yorumu	226
7.2. Deyimler.....	227
7.3. Atasözleri	229
7.4. Ağıt.....	230
7.5. Kan Kardeşliği	231
7.6. Erkeğin Gözyaşlarını Saklaması	232
7.7. Masal.....	232
7.8. Ninni.....	236
7.9. Türkü.....	239
7.10. Şarkı	241
7.11. Zeybek Oyunu.....	242
7.12. Çocuk Oyunları	243
7.13. Dokuma Kilimler	244
7.14. Çeyiz	244
7.15. Bitkisel Tedavi	246
8. DİNÎ ve MİLLÎ GÜNLER	247
8.1. Yeni Yıl Kutlaması	247
8.2. Hidrellez.....	247
8.3. BAYRAM.....	248
8.3.1. Şeker Bayramı	248
8.3.2. Cumhuriyet Bayramı	250

9. SANATA BAKIŞ.....	252
10. SINIF FARKLILIĞI	256
10.1. Köylü-Şehirli Farkı	256
11. ZENGİN-FAKİR AYRIMI.....	264
12. YOKSULLUK	271
12.1. Hiç Çocuk Olamayanlar.....	272
13. VATAN SEVGİSİ	276
14. ALMANLARIN ÜLKELERİNDE YAŞAYAN DİĞER ULUSLARA BAKIŞI.....	281
SONUÇ	286
KAYNAKLAR	290
DİZİN.....	296

GİRİŞ

1. FÜRUZAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

Füruzan¹, 29. 10. 1935 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelir. Asıl adı Feruze Çerçi'dir. Annesinin adı Mehpare babasının adı Demir Ali'dir. Füruzan'ın babası Oh-rili annesi ise İstanbulludur. Füruzan babasını küçük yaşta kaybeder; annesinin geçim derdine düşüşü onun için yararlı olur. Böylece çocukluğunu Kasımpaşa-Kadıköy arasında istediği şeyleri yaparak geçirir. Füruzan, 1958 yılında karikatürist Turhan Selçuk'la evlenir. Boşanmayla sonuçlanan bu birliktelikten Aslı adında bir kız çocuğu olur.

Füruzan kitaplara karşı aşırı ilgilidir. Bu durum daha altı yaşına gelmeden okuma yazma öğrenmesini sağlar. Eğitimi çoğunlukla Kasımpaşa ve Kadıköy arasında gittiği okullarda gerçekleşir. Füruzan, ilkokulu bitirene kadar farklı okullarda eğitim alır. Okuduğu okullar; Cezayirli Hasan Paşa İlkokulu, Ahmet Emin Yalman İlkokulu, Özdemiroğlu İlköğretim Okulu, Gazi Okulu (Gazi Mustafa Kemal Paşa İlköğretim Okulu) ve Yeldeğirmeni İlkokulu'dur.

Füruzan çocukluktan itibaren resme ve müziğe ilgi duyar. Daha sonra edebiyata yönelir. Füruzan, ilkokulda Emile Zola ve Victor Hugo, Gorki gibi yazarların eserlerini okumaya başlar. Füruzan, ilkokulu bitirdikten sonra öğrenimine devam edemez. Bu durum onun sanata olan ilgisini azaltmaz. O, İstanbul Konservatuvarı'na müzik eğitimi almak için başvurur. Konservatuara kabul edildikten sonra eğitimini yarıda bırakır. Daha sonraki yıllarda tiyatro yapmak ister, Muhsin Ertuğrul'la olan görüşmeleri olumlu şekilde sonuçlanmaz. Füruzan bir süre radyoda Nedim Otyam Korosu'nda şarkı söyler. O, uzun süre resimle de ilgilenir. Neredeyse bir sergi açabilecek nitelikte olan resimler çizer.

¹ Füruzan'ın hayatı hakkında verilen bilgiler, *Füruzan Diye Bir Öykü* adlı kitaptan yararlanılarak oluşturulmuştur: *Füruzan Diye Bir Öykü*, haz., Faruk Şüyün, Zebra Matbaacılık, İstanbul 2008.

1950’li yıllara gelindiğinde Füzuzan, okuduğu kitaplardan ve kendi yaşamından yola çıkarak neden bazı insanların çok zenginken bazılarının ise çok fakir olduğunu sorgular ve sol literatürü okumaya girişir. İlk olarak Karl Marks’ın *Kapital*’ini okur. Daha sonra Gonçarov’un *Oblomov*’unu okur. Füzuzan yıllar sonra da Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Nazım Hikmet gibi yazarların eserlerini okur.

Füzuzan izlediği filmleri uzun uzun anlatmayı sever. Bir gün Cemal Süreya ve Tomris Uyar’la Papirüs’te bir araya gelirler. Burada da izlediği bir filmi uzun uzun anlatmaya başlayınca Cemal Süreya “Yahu sen artık öykü yazsana” der. Füzuzan bir süre sonra iki öykü yazarak Cemal Süreya’ya götürür. Öykülerinden birinin adı “Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi”dir. Aynı gün Selim İleri de Cemal Süreya’nın yönettiği dergiye bu isme benzer bir öykü getirince Füzuzan öyküsünün adını “Piyano Çalabilmek” olarak değiştirir. Füzuzan’ın ikinci öyküsü de Cemal Süreya’nın teşviğiyle *Yeni Dergi*’de çıkar. Ondan sonraki aşamalarda öyküleri, *Yeni Dergi*’de çıkmaya devam eder. Füzuzan’ın öyküleri *Yeni Dergi* ve *Papirüs* hâricinde *Dost*, *Türk Dili* ve *Pazar Postası* gibi dönemin önde gelen dergilerinde yayımlanır.

Füzuzan ilk hikâyelerini “Füzuzan Yerdelen” imzasıyla yayımlar. Turhan Selçuk’la evlendikten sonra eserlerinde bir süre “Füzuzan Selçuk” imzasını kullanır. Yazar daha sonraki eserlerinde soyadını kullanmaz. O dönemlerde ünlü bir soyadı taşıdığı için soyadının ona sağlayabileceği kolaylıklardan yararlanmak istemez. O, yazdıklarıyla konuşulmak ister. Füzuzan’ın bu yaklaşımı eserlerinin ön planda olmasına katkı sağlar. İlk hikâye kitabı “Parasız Yatılı” ile 1972 yılında Sait Faik Hikâye Armağanı’nı, ilk romanı *Kırk Yedi’liler*’le de 1975 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü’nü kazanır.

Füzuzan’ın Eserleri

Öykü:

Parasız Yatılı (1971)

Kuşatma (1972)

Benim Sinemalarım (1973)

Gül Mevsimidir (1973)

Gecenin Öteki Yüzü (1982)

Sevda Dolu Bir Yaz (1999)

Roman:

Kırk Yedi'liler (1974)

Berlin'in Nar Çiçeği (1988)

Röportaj:

Yeni Konuklar (1977)

Gezi:

Ev Sahipleri (1981)

Balkan Yolcusu (1994)

Oyun:

Redife'ye Güzelleme (1981)

Kış Gelmeden (1997)

Sevda Dolu Bir Yaz (2001)

Çocuk Kitabı:

Die Kinder der Türkei (Türkiye Çocukları) 1979

Şiir:

Lodoslar Kenti (1991)

2. ROMAN-TOPLUM İLİŞKİSİ

Roman ve toplum arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkinin kurulmasında yazarlar son derece etkindir. Onlar, ait olduğu toplumun dinî, millî, kültürel değerlerine sahip olduğu ölçüde kendini, milletini ve dünyayı doğru şekilde algılar. Yazarlar, eserlerini sahip oldukları değerler doğrultusunda oluştururlar. “Romancı içinde doğup büyüdüğü toplumun özetidir. Şeyh Galib’in ‘Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen’ mısraını daraltarak, romancı kendi toplumunun zübdesidir, özüdür diyebiliriz.”² Bu, sanatçının duygu ve düşünce dünyasına ait özelliklerinin bağlı bulunduğu toplumdan ayrı düşmesini engeller. Sanatçının ifade ettiği şeyler, toplumun ait olduğu özelliklerden unsurlar taşır.

Toplumun yaşadığı sıkıntılardan ve buhran dönemlerinden sanatçılar da etkilenir; çünkü onlar da toplumun bir parçasıdır ve diğer insanlarla sürekli temas hâlindeledir. Sanatçı; yaşadığı, tanık olduğu durumları kendi içinde özümledikten sonra insanlığa bir şeyler söylemek için yazmaya başlar. Onlar, yaşadıkları iç çatışmalar neticesinde vardıkları sonuçları eserlerine yansıtırlar. Bu durum sanatçının, toplumdan aldığı unsurların yanında topluma da bir şeyler kattığını gösterir. Roman, sanatçının edindiği kültürel değerlerin, toplumun yaşadığı ya da daha önce yaşamış olduğu olayların etkisi ve romancının toplumsal meseleler üzerine söylenecek sözlerinin olmasıyla ortaya çıkar. Sanat, her şeyden önce bir anlatım tarzıdır. Sanat faaliyetleri evrensel olan şeylerden, insanı ilgilendiren unsurlardan bahseder.³

Romanlar, hayatların yansımalarıdır. Roman kahramanlarının yaşadıkları acılar, mutluluklar, çelişkiler; insanların günlük hayatta karşılaştığı durumlar sonucu verdikleri tepkilerdir. Sanatın hakikatle olan ilişkisi üzerine Turan Koç şunları söylemektedir:

² Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s. 25.

³ Herbert Read, *Sanat ve Toplum*, çev., Selçuk Mülayim, Umran Yayınları, Ankara 1981, s. 8.

“İnsanın hayatta anlam arayışı söz konusu olduğunda, dinden sonra ve din ile birlikte en çok başvurduğu edebiyat ve sanattır. Şiirlerde, romanlarda, hikâyelerde soluk alıp veren; müziğin hemen hemen her türünde iç çeken, şakıyan; resimde ve ritmik sanatlarda çeşitli renk ve çizgilerle karşımıza çıkan olanca albenisi, açmazları ve acılığı ile hayattan başka nedir ki?”⁴

Romanı meydana getiren unsurlar; dikkat, kültür, duyarlılık, zaman, mekân ve meraktır. Bunlardan ilk üçü doğrudan romanın muhtevasıyla ilgiliyken geriye kalanlar romanın kuruluş ve gelişmesindeki teknikle ilgililerdir.⁵ Sanatçılar, ne olursa olsun yaşadıkları topraklarda olup bitenlere karşı duyarsız kalamazlar. Onlar, toplumda yaşanan değişimleri fark edecek dikkate sahiplerdir.

Romancı için roman kahramanları sadece kurgu dünyasına ait olan kişiler değildir. Roman kahramanları, insanlığın değişmeyen yanlarından parçalar taşıdıkları için geçmiş-şimdi-gelecek kuşak arasında çoğu zaman roman kahramanlarıyla özdeşleşen kişiler bulunur. Okuyucu; romanlarda bahsedilen kahramanların benzerlerini kendinde, çevresinde yani toplumunda görür. Nasıl ki Moliere’in *Cimri* adlı eserinde oluşturduğu cimri tipi her dönem için pek çok okuyucuyu tanımlayan nitelikteyse sanatçının meydana getireceği zorba ve kindar gibi tiplere sahip olan kahramanlar da bir tek insanın özelliğini değil; çoğunluğun sahip olduğu özellikleri yansıtır.

Roman, insanı anlatır. Bireyin olmadığı yerde roman da olmuyor⁶ diyen Fethi Naci, tam da bu noktaya işaret eder. Yazarlar, eserlerini oluştururken okuyuculara ulaşmak isterler. Bunun için anlattıkları kişileri, sadece incelemeleri de yeterli olmaz. Sanatçılar, romana konu edinecek kişilerin kültürel özelliklerini de iyi bilmelilerdir. Bu sayede onlar, eserleri aracılığıyla kimi zaman görünenin arkasındaki gerçeklikleri kimi zaman var olan çelişkileri kimi zamanda topyekûn bir değişimin gerekliliğini okuyucunun kulağına fısıldarlar. Bu yönüyle “Sanat insanın dünyayı tanıyıp değiştirebilmesi için gereklidir. Ama salt özünde taşıdığı büyü yüzünden de gereklidir.”⁷ Hayat

⁴ Turan Koç, “Edebiyat ve Hayat”, *Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, C. 1, 28-30 Nisan 2016, s. 27.

⁵ Durali Yılmaz, *age.*, s. 51.

⁶ Fethi Naci, *Türkiye’de Roman ve Sosyal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1981, s. 21.

⁷ Ernst Fischer, *Sanatın Gerekliliği*, çev., Cevat Çapan, Sözcükler Yayınevi, 4. bs., İstanbul 2015, s. 29.

ve yazgı üzerine kurulu sanat anlayışından sonra roman dış dünyanın ve insanın anlatıcısı olur. Ahmet Hamdi Tanpınar bu konuda şunları söyler:

“Eski sanata gidiş yönünü veren şiiirdir. Düzyazı şiiiri uzaktan ve adım adım izler. İnsan ve toplum değişmediği için felsefe ve dünya görüşü değişmez. Bütün sınırlar ve değerler olduğu yerde kalır. Bunun için bir örtü vurgunluğu içinde uzak ve yakın yakın geçmişe dönüşlerle, -yani genel anlayışların içinde gidip gelen gelgitlerle- ve kimi zaman teknik ilerleyişlerle hep aynı şeyler devam eder. Bireyi yoksayan ve hayata göz yuman bir anlayış elbette ki insanın çevresinde dönen bir sanat geleneğini tek başına kuramazdı. Türk hikâyesinin değişebilmesi için bireyin değerlendirilmesi gerekti. (...)”⁸

Romanın insana yönelişiyle insanın iç dünyasına olan ilgi de artar. Artık var olan düzenin devamından çok yeninin arayışı kendini gösterir. İnsan, bir bütün olarak eserlerde yer alır. Böylece eserlerde insanın düşünceleri, istekleri kadar duyguları da yazarlar tarafından kaleme alınır.

Sanatçı, onu içten içe kemiren sıkıntıların etkisiyle eserlerini oluşturur. Sanatsız bir toplum düşünülmemeyeceği için bu durum her milletin sanatında kendini gösterir. Sanatçıyı huzursuz eden unsurlar, onun yazma eyleminin son bulmasıyla ortadan kalır. Sait Faik, bu durumu “Söz vermişim kendi kendime: ‘Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmakta bir hırstan başka neydi? Burada namuslu insanlar arasında sakın ölümü bekleyecektim; hır, hiddet neme gerekti? Yapamadım. (...) Yazmasam deli olacaktım.”⁹ diyerek açıklar.

Sanatçı, topluma eseri aracılığıyla söylemek istediklerini iletir. Sanat, gerçekliği görebilen kendini ve toplumu anlayabilen ve en önemlisi de düşünebilen insanların işidir.¹⁰ Sanatçı, düşündüklerini topluma ifade ederek gördüğü şeylerin bilincine varan kişiler de oluşturur:

“Giderek çeşitli halklarda, özünde derinden uzlaşmazlık taşıyan ve düşünsel çelişkiler doğurmuş olan sınıflı toplumun henüz olduğu başlangıç evresinde bile, edebiyatta yeni bir sorunsal yan ortaya geldi ki bu, eğitici (didaktik) sorunsal yandı. Yazarlar ağırlıkla toplumdaki ya da bir toplum kesimindeki siyasal veya toplumsal görümlere yoğunla-

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Roman ve Romancı Üzerine Notlar”, *Türk Dili (Roman Özel Sayısı)*, C. XIII, S. 154, Temmuz 1964, s. 655.

⁹ Sait Faik Abasıyanık, *Sait Faik Bütün Eserleri Havuz başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, 16. bs., Ankara 1999, s. 182.

¹⁰ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Sanat Nedir?* çev., Baran Dural, Şüle Yayınları, İstanbul 1992, s. 63.

şıyorlar ve eserlerinde bunlara yönelik olumlamlarını ya da yadsımlarını ifade ediyorlardı. Böyle eserlerinde gerek daha sonraki çağlarda ve gerekse günümüze dek yaratılması sürmüştür.”¹¹

Yazar, roman boyunca eserine hiçbir müdahalede bulunmamış olsa da kahramanlardan biri muhakkak onun ideolojisini taşır. Bu kişi âdeta onun sözcülüğünü yapar. Okuyucu bu durumu sadece belli belirsiz sezdiği sürece yazarlar başarıya ulaşır. “Roman, toplum üzerinde öyle bir güce sahiptir ki, bazen bir toplumu olumlu ya da olumsuz bir şekilde harekete geçirebilir. Yani roman tesiri itibariyle hem yıkıcı hem de yapıcı olabilir.”¹² Yazarların kendi ideolojisi etrafında yapmış oldukları telkinler, çoğu zaman toplumun çıkmaza düştüğü durumlarda onlara yol gösterme niteliği taşır. Milli Mücadele Dönemi’nde Türk toplumunda bazı kişilerin umudunu kaybettiği dönemde Milli Edebiyat anlayışını sürdüren yazarların, topluma umut aşılacak için eserlerini kaleme almış olmaları bu duruma örnektir. Özellikle Halide Edip Adivar 1922 yılında yazdığı *Ateşten Gömlek* adlı eseriyle “Türk milletinin Anadolu’da verdiği Kurtuluş mücadelesinin sembolü hâline gelir. Bugün bile Milli Mücadele yılları hatırlandığında ilk akla gelen Halide Edip ve eseri olmaktadır.”¹³ Bu durum sanatın insanları; iyiye, güzele yönlendirme yetkinliğini ne denli güçlü olduğunu gösterir.

¹¹ Gennadiy N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi II*, çev., Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1985, s. 331.

¹² Şaban Sağlık, *Popüler Roman Estetik Roman*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 30.

¹³ Halis Ahmet Özer, *Roman Tenkidleri (1923-1928 Yılları Arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar ve Reşat Nuri Güntekin’in Romanları Hakkında Yazılan Tenkid Makaleleri)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 92.

I. BÖLÜM

1. AİLE

Aile, kadın ve erkeğin birlikteliğinden meydana gelen önemli bir yapıdır. Bu oluşumda kişilerin evlilikleri ya görücü usulüyle ya da severek gerçekleşir. Kadın ve erkek birbirlerine olan sevgi ve saygının yanında hoşgörülü oluşları ve evliliğin birtakım gerekliliklerini gerçekleştirmeleriyle kurmuş oldukları yuvayı daha da güçlü hâle getirirler. Necmettin Turinay'a göre:

“Türk ailesinin yapısal özellikleri hakkında şimdiye kadar çok değişik çalışmalar yapılmıştır. Türk ailesiyle ilgili göstergeleri ve hususiyetleri tespit ettiğimiz takdirde, Türk toplumuna has dinamikleri de belirlemiş oluruz. (...) Nasıl ki kimyada, içtiğimiz suyu kendi unsurlarına ayırdığımız zaman, hidrojen ve oksijen gibi değerler ortaya çıkıyorsa, bir toplumu da indirgeyebildiğimiz en temel, fakat en küçük birim ailedir. Dolayısıyla aile toplumun bütününe şamil olan özelliklerin kendisinde yansıdığı bir prizmadır. Bir vücutla hücrenin ilişkisi nasılsa bir toplumla ailenin ilişkisi de öyledir.”¹⁴

Sağlıklı her birey sağlıklı toplumların var olmasında etkindir. Bu yüzden evlilikler, evlilik kurumuna uygun şekilde sürmelidir. Kadın ve erkeğin evliliklerinde birbirlerine karşı tutum ve davranışlar, çocuklarının da gelecekte nasıl bireyler olacağı konusunda son derece etkilidir.

Çocuklar hem zihinsel hem de duygusal dünyalarına yönelik ilk yaklaşımlarını anne ve babalarını örnek alarak oluştururlar. Kişilerin sağlıklı bireyler yetiştirebilmeleri için kendilerinin de ailelerinden iyi bir eğitim almaları, daha sonrasında da çevre ve okulun etkisiyle edindikleri kazanımları genişletmeleri gerekir. Bir zincir halkası gibi birbirine bağlı şekilde ilerleyen aile yapısında kişilerde duygusal veya düşünsel açıdan yaşanabilecek aksaklıklar gelecek nesillerin de olumsuz etkilenmesine sebep olabilir. Özellikle anne ve babalara çocuklarına dinî, millî değerlerin, içinde bulunan kültürel yapının, örf ve âdetlerin aktarımlarında önemli görevler düşer. Yetişen her birey toplum içinde kendine benzer bir yansıma oluşturacağından dolayı ailelerin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Ziya Gökalp 19 Ağustos 1920'de kızı Seniha Hanım'a yazdığı bir mektupta bu konu hakkında şunları söyler:

¹⁴ Necmettin Turinay, *Değişen Toplum ve Aile*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 169.

“Aile, cemiyetlerin en küçüğü, fakat en canlısıdır. Aile cemiyeti milli cemiyetin temelidir. Aile ne kadar kuvvetli olursa millet de o kadar kudretli olur. Aileyi kadın yapar, o hâlde millet de kadının bir eseri demektir. Bizde kadınlar iyi tahsil göremedikleri için aile yükselenmiyor. Aile yükselenmeyince millet de geride kalıyor. O hâlde terakkînin başı kadın terbiyesidir; kızların iyi yetişmesidir. Bütün islâhat, her şeyden evvel kız mekteplerinden başlamalıdır. Kızların iyi terbiye edilmesi bir milleti yeniden ihyâ edebilir; çünkü iyi kadın, iyi aileyi vücûde getirir. (...)¹⁵”

Ziya Gökalp, anne ve çocuk bağının ne kadar kuvvetli olursa bir milletin de o kadar yükselbileceğini ifade ederek aile yapısının önemine dikkat çekmiştir. Türk milleti büyük ölçüde ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Bu, ailenin direğinin erkek olarak görülmesine neden olur. Şu da bir gerçek ki ailenin bütünlüğünü koruyan kadındır. Kadının çocuklarına ve eşine verdiği değer sayesinde ailenin birbirine olan bağlılıkları günden güne artar.

Evlilikle beraber hem karı koca hem dünyaya gelecek olan çocuklar hem de o kişilerin birarada yaşadıkları toplum; eşlerin tutum ve davranışlarının etkisiyle değişim süreci yaşar. Bu duruma yer vererek ailenin önemini ortaya çıkaran yazarlardan biri de Füzûzan’dır. Yazar, hikâye ve romanlarında aile kurumunun kişilerde meydana getireceği farklılıklara anne-baba-çocuk bağlarının kuvvetli veya zayıf olması durumunda bireylerin yaşayacağı durumlara eserlerinde fazlasıyla değinir. Füzûzan bu şekilde toplumu yakından ilgilendiren bir konuya farklı açılardan yaklaşarak okuyucuya asıl olması gereken unsurları gösterir.

Füzûzan’ın hemen hemen her eserinde aile kurumundan bahsetmesinden yola çıkılarak bu bölümün “Aile” başlığında; ailelerin oluşum şekilleri, görücü usulüyle ya da severek gerçekleşen evliliklerin sonuçları, eşlerin birbirlerine olan bağlılıkları ve çocuklarına olan ilgi-ilgisizliklerinin onlarda oluşturduğu sonuçlar, yazarın eserlerinden hareketle verilmeye çalışılacaktır.

¹⁵ *Ziya Gökalp Külliyyatı-II Limni ve Malta Mektupları*, haz., Fevziye Abdullah Tansel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. bs., Ankara 1989, s. 415.

1.1. Ailelerin Oluşum Şekilleri

1.1.1. Severek Evlenenler

Toplumda âşık olarak ya da severek evlenenler oldukça fazladır. Bu kişiler aile kuracakları zaman genellikle kendilerini mutlu eden, onu anlayan hatta kalp atışlarını değiştirebilen insanlar ararlar. Öyle biriyle karşılaştıklarında koşullar ne olursa olsun evlenme yoluna girerler.

Füruzan “İskele Parklarında”, “Haraç” ve *Gecenin Öteki Yüzü*’nde sosyal hayatta var olan bu gerçekliğe değinmiştir. Hikâyelerde kahramanlar sevdiği kişiler için pek çok zorluğu göze almış ve korkmadan sevgilerinin arkasında durabilmişlerdir. Bu hikâyelerin ortak özelliklerinden biri de kadınların âşık olduğu adamlarla evlenmelerinin engellenmeye çalışılmasıdır:

“İskele Parklarında” kadın, sevdiği adamla kaçarak evlenir. Kadının ailesi, kızlarını maddi durumu iyi olan sinema işletmecisi Şadi’yle görücü usulü evlendirmek istese de kadın için önemli olan maddiyat değildir. O, sevgisinin peşinden giderek makine işçisi olan eşiyle bir hayat sürmeyi tercih eder. Bu evlilikten bir de kızları olur. İki kişinin sevgisiyle kurulmuş olan aile birliği devam ederken kadın, bir gün eşinin kendisini makineye kaptırarak öldüğünü öğrenir. Eşinin ölümüyle yoksullukları daha da artar. Kadın, kızıyla birlikte çaresiz kalır. Eşinin onları bırakıp gitmesini kabullenemez. Kadının ailesi de kızlarının fakir bir adamla kaçmasını affedemedikleri için onlara sahip çıkmaz. Kadın, eşinin ölümüne kadar yaptığı evliliği sorgulamazken evliliğinin sona ermesiyle birlikte kocasını sevdiğini bile artık hatırlayamaz:

“ ‘Bu olmasa,’ diye düşündü, ‘ağaca çıksam pabucum yerde kalmazdı. Bir boğazın derdi ne olur ki? Artık otuz yaşındayım. Yaşlandım sayılır. Hem 7 yaşında çocuklu kadınla kim evlenmek ister yeniden? ... Kocamı sevdim de kaçtım. Ne demişlerdi bana? Etme kızım bak yazlık sinemanın büfesini işleten Şadi Ağabey sana görücü gönderecek. Kalkma kendi başına işlere. Kalktım kendi başıma işlere. Kaçtım. Evlendim. Kocamı unuttum gibi düşündükçe pek bir şey çıkaramıyorum. İçimi bir kuruluk aldı. Geceleri yatağıma giren adamın sanki yüzü yoktu...¹⁶

¹⁶ Füruzan, *Toplu Öyküler/Toplu Romanlar*, YKY, İstanbul 2009, s. 75. (Füruzan’ın eserlerinden yapılan alıntılarının hepsi bu kitaptan alınmıştır. Alıntılarda yazarın eserlerinin isimleri kısaltılarak gösterilmiştir. Kısaltmaların açılımına çalışmadaki kısaltmalar kısmında yer verilmiştir.)

Füruzan maddi çıkarlar gözetilmeden yapılan evliliklerde de kişilerin mutlu olabileceğini bu hikâyede ortaya çıkarmıştır. Kadın ve adam birbirlerine duyduğu sevginin gücüyle birarada yaşamaktan dolayı mutlu olabilmıştır. Değişen dünya şartlarında sevginin küçümsenerek sadece paranın önemsenişine inat “İskele Parklarında”ki kadın para uğruna kendinden yaşça büyük olan, sevmediği bir adamla evlenmeye karşı çıkmıştır.

“Haraç” adlı hikâyede Rusuhi Bey ve Dizdar Hanım’ın Horhor’daki konağında hizmetçi olarak çalışanlardan biri olan Şemsitap, sevdiği adamla kaçarak evlenir. Onu kaçarak evlenmeye iten sebep Dizdar Hanımın Şemsitap’ı Fatin Bey’le evlendirmek istemesidir. Şemsitap hizmetini gördüğü konakta hiçbir konuda Rusuhi Bey ve Dizdar Hanımın sözünden çıkamadığı gibi Rusuhi Bey’in eşinden habersiz koynuna girmesine bile ses çıkaramayan bir kişidir. Dizdar Hanım tarafından evlilik konusunda da kendi isteğiyle bir şey yapamayacak biri olarak görülür. Şemsitap, konağın kiralık arabasının şoförünü sevdiği için sabaha karşı sevdiği adama kaçır. Eserde bu durum hikâyenin asıl kahramanı olan Servet’in aracılığıyla şu şekilde ifade edilir:

“Şemsitap kaçtı bir gece.

Onun işlerini de bana verdiler,

Dedim ya bana güveniyorlardı.

Şemsitap kiralanan arabanın arabacısıyla kaçmıştı.

Ne zaman tanışmış, ne zaman sevdalanmışlardı, buna epeyce şaşmıştık?

Çünkü bizler, biz evin hizmetçileri hiç sokağa çıkmazdık” (P.Y. 135).

Şemsitap, hizmetini gördüğü konakta bir taraftan Dizdar Hanımın sözünü dinlememiş bir taraftan da Rusuhi Bey’in onunla birlikte geçirdiği geceleri daha fazla kabullenmemiş sevdiği adamla evlenerek konaktaki kişilerin emirlerine boyun eğmekten de kurtulmuştur. Şehime Hanım; “ ‘Ne yapacaksın a kardeşim, sizin gibi kız kurusu olamazdı ya. Gitti, gider. Senin hanım da artık bu kargaşalıkta kocasını avutacak onun gibi birini zor bulur” (P.Y. 135) diyerek onun geciken başkaldırısına dikkat çeker.

Hikâyede sevdiği adamla evlenmeyi tercih eden Şemsitap ve onun gibiler aracılığıyla evliliklerde kadın ve erkeğin söz sahibi olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Çalıştığı yerde her şeye ‘evet’ demiş olan Şemsitap ilk başkaldırısını geriye kalan öm-

rünü birlikte geçirmek istediği adamı kendisinin seçmesiyle gerçekleştirmiştir. Füzuran, Şemsitap'ın Rusuhi Bey tarafından istismar edilmesine karşı çıkmadığını da vererek aslında evlilik kurumunda bir taraftan çürümenin baş gösterdiği bir örneği bir taraftan da sevginin varlığıyla iki kişinin nasıl bir olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Bu hikâyenin sonunda Şemsitap'ın sevdiği kişiyle kaçmasının onda oluşturduğu hisler, Füzuran tarafından kaleme alınmasa da onun ve eşinin Dizdar Hanım ve Rusuhi Bey'in evlilikleriyle kıyaslandığında ikiyüzlü bir ilişkiyle karşılaşmadıkları düşünülebilir.

Gecenin Öteki Yüzü'nde ismi belirtilmeyen kadın, zengin bir ailenin çocuğudur. Çocukluğunu ve gençliğini her şeyi elde edebileceği bir evde geçirmiş olan kadın, tüm olanaklarından vazgeçerek ailesinin istemediği bir kişiyle evlenir. Bu yüzden ailesi tarafından hakkı olan mirastan men edilir. Kadın için önemli olan gerçek sevgidir. O, kendi evinde yaşamadığı mutluluğu çok parası olmasa da eşinde bulur. Kocasına yürekten bağlı olan kadının bir de kız çocuğu olur. Kızı emeklemeye başlarken eşinin ölüm haberini alır. O günden sonra kadının eşine olan bağlılığından bir şey eksilmez. Onu hayata bağlayan asıl şey kendi ailesinde olan paranın vermiş olduğu güç değil; yüreğinde her an hissettiği sevgidir:

“Bu da bir soru. Neyse? Söyleyeyim. Ne mirası? Ailem miras dışı bıraktı beni. Umursamadım o yıllar, mutluydum. İnsanı inanılmaz bir hale getiren bir şeydir mutluluk. Doğup büyüdüğüm en uç noktasına kadar zengin evimden, geleceğini malla mülkle güvene alan yıkılmaz evimden çıkınca bütün o şeylerin ne kadar azına gerek duyduğumu da öğrenmişim. Günler, geceler, zorluklar, kolaylıklar vardı hayatımızda, olanlardan bezmiyorduk. Neyi yaşıyorduk da öyleydik, bunu şimdi anlatabilmem güç...” (G.Ö.Y. 841).

Görülüyor ki Füzuran'ın hikâyelerinde kişiler, sevdikleri insanlarla evlenme kararı aldıklarında ya aileleri ya da patronları bu duruma karşı çıkarlar. “İskele Parklarında” ki kadınla *Gecenin Öteki Yüzü*'ndeki kadın âdeta birbirlerinin devamı niteliğindedir. Her ikisi de zengin bir ailenin kızıdır. Evlenmek istedikleri kişi ise yoksuldu. Onlar, paranın gölgesinde kalan ve hissedemedikleri o gerçek sevgiyi kendilerine benzemeyen; fakat yürekleri zengin olan adamlarda bulurlar. Evlilikleri kendi yüreklerinde hissettikleri sevgiyle gerçekleştiği için ikisi de pişmanlık duymaz. Eşlerinin ölümlüyle birlikte çocuklarıyla yalnız kalan bu kadınlar ailelerinin desteğini de göremezler.

“Haraç” isimli hikâyede de Şemsitap çalıştığı konağın hanımının ona uygun gördüğü kişiyle evlenmek yerine sevdiği adama kaçar. “İskele Parklarında” ve *Gecenin Öteki Yüzü*’nde yer alan kadınlardan Şemsitap’ı ayıran şey onun kaçtıktan sonra eşinin ölümüyle yüzleşmemesi ve yaptığı evlilikten mutluluk duymaya devam etmesidir.

Toplumda var olan kaçarak evlenme olgusunu yazar tüm gerçekliğiyle bu iki hikâyede vermeye çalışmıştır. Kişiler birbirlerini sevse de zengin-fakir ayrımı evliliklerde ortaya çıkan büyük bir sorundur. Ailelerini dinlemeyerek istedikleri kişiyle evlenen kadınlar, evliliklerinde karşılaştığı sorunlarda da tek başına mücadele etmek zorunda kalırlar. Hem “İskele Parklarında” hem de *Gecenin Öteki Yüzü*’nde yer alan iki kadın da eşlerinin ölümlerinden sonra düştükleri zor durum karşısında onlara destek olabilecek bir aileyle karşılaşmazlar. Büyüklerinin sözlerini dinlemedikleri için aileleri her bulduğu fırsatta evlatlarının yaptıklarının hata olduğunu yüzlerine vurur.

1.1.2. Sevmeden Evlenenler

Füruzan’ın hikâye ve romanlarında kişiler, genellikle âşık olmadan evlenirler. Bu evliliklerin bir kısmı ailenin isteğiyle gerçekleşirken bir kısmı da kişilerin, patronların isteğiyle meydana gelir.

Görücü usulüyle gerçekleşen evliliklerin çoğu kadınların maddi imkânsızlıktan kurtulmak isteyişleri ya da ailelerinin zengin bir adamla kızlarını evlendirmek isteyişlerinden ileri gelmektedir. Bu şekilde kurulan aile birliğinde evliliğe karar veren kişiler çoğunlukla mutsuz olurlar:

“Piyano Çalabilmek” adlı hikâyede konaklarda büyüyen Müberra ilk evliliğini görücü usulüyle Hamit’le gerçekleştirir. Kocasını, kendi statüsündedir ve evliliklerinden bir kız çocuğu dünyaya gelir. Kadın, görücü usulüyle yaptığı evlilikten dolayı son derece mutludur. Evlilikleri Hamit’in, Anadolu’da başlayan savaşa katılıp geri dönememesi yüzünden sona erer. Kadın, Hamit’in Enver Paşa’nın ordusuna katılmak için Rusya’ya gittiği haberini alsa da Hamit bir daha dönmez.

Müberra ikinci evliliğini de yine görücü usulüyle Demir Ali ile gerçekleştirir. O, ilk evliliğinde yaşadığı mutluluğu ve huzuru ikinci evliliğinde bir türlü bulamaz. Demir Ali'nin kendisi gibi zengin olmayışı ve köyde yaşaması kadının kabul edemediği bir gerçekliktir. Eşler arasında yer alan sınıfsal farklılık Demir Ali tarafından bir sorun oluşturmazken; kadın, bu evliliğinden olan kızını da ilk evliliğinden olan kızı gibi soylu yetiştirmek ister. Ne kızı ne de Demir Ali onun istediği gibi bir hayat tarzı sürmek istemezler. Bu yüzden kadın evliliği boyunca hem eşinden hem kızından hem de bulunduğu çevreden sürekli şikâyetçi olur. Kızının babasını sorduğu bir gün: “Onun gelmesi öğleyi bulur. Belki de öğle sonu gelir. Dalmışlarsa memleketten bahislere. Aman onların memleketleri de, onların köşkleri bahçeleri, bal kovanları da. Daha dillerini bile düzeltmediler. Hep toplanıp aralarında konuşmaktan. Ben babana göre değildim, ama ne yapacaksın kader” (P.Y. 38) der. O, konaklarda yaşadığı yılları, ellerinin güzelliğini, udunu, piyanosunu bir türlü unutamaz. Geçmişinde yaşadığı gösterişli hayat yüzünden ailesini kendi gözünde ötekileştirir.

“Nehir” adlı hikâyede de aile isteğiyle gerçekleşen görücü usulü bir evlilik söz konusudur. Sıtkı Bey validir. Kendisi İstanbullu, paralı, görgülü bir kızla evlenir ve bir de kız çocuğu olur. Vali Bey kızını zengin bir ağa ile evlendirmek ister. Kızı, kendi kültür seviyesine uygun olmayan o adamla evlenmek istemese de zengin bir ağanın karşısında en fazla üç ay direnebilir. Babasının ısrarıyla istemediği bir evlilik yapar:

“Ağanın soyluluğu su götürmez, diyordu babası. Onlara Topakoğulları deniyor yörede. Demek ki, eskiden Topakzadeler’ di bunlar.

Kürek kemiklerinde ilk yağ birikimleri oturmaya başlamışken, dönümlerce toprağa, Topakköy adını taşıyan, dört mevsim ürün veren köye, hayır demede direktmek üç aydan fazla sürmedi” (P.Y. 48).

Hikâyede Sıtkı Bey’in kızını dönümlerce toprağı olduğu için istemediği bir kişiyle evlendirmesi bazı kişiler için paranın ne kadar değerli olduğunu ortaya çıkarır. Kız, kendi kültür seviyesine uygun olmayan, sevmediği bir ağayla evlendirilmeye mecbur bırakılarak toplumda hâlâ var olan bir acının yansıması olmuştur. Vali Bey’in kızına kendi evliliğinde söz hakkı tanımaması ve eşinin de kocasının verdiği karara sessiz kalışı, ekonomik güçlerini gerçek sevginin üstünde tutan kişiler söz konusu olduğunda kadınların nasıl yok sayıldığının güzel bir örneğini teşkil eder. Burada baba-

nın vali olması kızının da okumuş olması hikâyenin sarsıcı yönünü de ortaya çıkar-
maktadır. Bir Vali'nin toplumda adaletin sürmesi için çaba göstermesi gerekirken
kendi kızına dahi adaletli olmaması başka bir soruna işaret eder.

1.1.2.1. Denk Olmayan Evlilikler

Füruzan, toplumda bazı insanların, evlilik söz konusu olduğunda karşıdaki kişi-
nin ekonomik durumuna ya da statüsüne bakarak evlenme kararı almalarını; bazıları-
nın ise çocuklarını zengin kişilerle evlendirmek için ellerinden geleni yapmalarını
eserlerinde eleştirir.

“Gül Mevsimidir”de Mesaadet miras düşkünü olan bir ailenin kızıdır. Buna rağ-
men gerçek sevginin peşine düşerek Rüştü Şahin’le tertemiz bir aşk yaşar. Bu iki genç
birbirlerine tutkuyla bağlanır. Sevgilerinin büyüklüğüyle birlikte evlenmedikleri için
birbirlerine mesafeli davranışlarıyla da yazar, hikâye içinde kalben bir kişiye duyulan
hislerin ne kadar yoğun olursa olsun tinsel zevklerin peşinde olmaya gerek duyulma-
dığını da ortaya çıkarır. Mesaadet, Padişah soyundan gelir. Ailesi gibi zengin/fakir ay-
rımına düşmez. Yanında çalışan işçileri küçük görmez. Âşık olduğu kişi de babasının
yanında çalışan adamın oğludur. Kendi ailesinde var olmayan sevgi bağını âşık olduğu
adamla en saf şekilde yaşamaya başlar. Rüştü Şahin, Yunanlılar İzmir’i işgal edince
vatan uğruna düşmanla savaşmaya gider. Mesaadet, paranın her şeyden üstün tutul-
duğu bir ailede Rüştü Şahin gibi hayata bambaşka gözlerle bakan bir gencin damat
olarak kabul edilmeyeceğini bilse de her geçen gün sevdiği adama daha da çok hayran
olur. Rüştü Şahin, gittiği yerden dönemeyince Mesaadet ailesinin isteğiyle Sermet Va-
sıf Bey’le evlenir.

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyede Mesaadet’in ailesinin isteğine boyun eğmek zo-
runda kalışı, istemediği bir evliliğin içinde kendini buluşu ailesinin kendisine denk
olabilecek bir adamdan ve onun soyluluğundan da yararlanabilmesi içindir. Mesaadet
evlenmeden önce Sermet Vasıf Bey’in çapkın olduğuna dair birtakım sözler duyar.
Bunları elbette ki ailesi de duymuştur; fakat kızlarının evliliğinin aile kurumuna yakı-
şacak bir şekilde sürmesini düşünemeyen bu bencil kişiler, Mesaadet’in kendilerine

benzemeyen yönlerinin de farkına varamazlar. Mesaadet'in annesi: "Uygundur kızımıza, haklısınız (...) Ailemize bir de geleceği açık yeni devletimizin yüksek katlarında kalem oynatabilecek birinin gerekli olduğuna inanıyorum sizin gibi ben de" (G.M. 422) demesiyle eşiyle birlikte kızlarını hiçe sayarak kendi istekleriyle verdikleri evlilik hükmüne Mesaadet bir başkasının evliliği söz konusu ediliyormuşçasına tanıklık eder.

"Su Ustası Miraç" adlı hikâyede bir ağayla evli olan kadın daha yirmi yaşına gelmeden dört erkek çocuğu dünyaya getirir. Sırasıyla Murat, Sedat, Vedat ve Bahri isimlerinin verildiği çocuklarını ağa oğullarına yaraşacak şekilde büyütür. Kadın ilk oğlu Murat'ın sevdiği kızıdan bahsederken evleneceği kızın ailelerine denk olduğunu diğer oğullarının da kendilerine yakışacak gelinler bulmaları gerektiğini düşünür. Hatta Murat'ın evleneceği kızın iyi çeyiz getirecek olması da kadının ekonomik durumlarına eş değer gelinler istediğini ortaya koymaktadır:

"Ben cimri değilim. Kime neyin ne kadar yeteceğini bilirim. Öbür oğullarımla çekişmem yok mu? Var. Evlenecekleri zaman ailemize uygun kız almaları için elimle evereceğim hepsini..."

Büyük galiba İstanbul'da birine tutkun, ama kız oğluma denk. Sorup soruşturup öğrendim. İyi çeyiz getirecek belli. Ama istemez görünüyorum ki, geridekiler âdet bellemsin" (P.Y. 63).

Bir annenin erkek çocuklarını ailesine denk gelinler alabilmek için kendi elleleriyle evlendirme planları yapması evliliklerde sadece ekonomik duruma dikkat edildiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu anne kendi ailelerine gelin gelecek olan kişinin manevi değerlerine önem vermez. Onun için önemli olan tek şey kendi statülerine uygun bir kızın gelini olabilmesidir.

"Sevda Dolu Bir Yaz" adlı hikâyede Güllü Köşk'te küçüklüğü geçen bir kadının ilerleyen yaşlarda kızına hatıralarını anlatmasıyla, konağının hanımının bu kadının annesini kendi ailelerine denk bulmadığı için oğluyla evlendirmeye uygun bulmadığı ortaya çıkar. Konağın hanımı oğlunun on sekiz yaşındayken bir kamelyada eve yetim bir kız olarak alınan kişiyle yasak ilişki yaşayıp bir kız çocuğunun dünyaya getirilmesini kabul edemez. Eve alınan kızın bütün yaz boyunca gramofon çalıp şarkı söylemesinin de ailelerine yakışacak hareketler olmadığını düşünerek onu evden atar. Torununu da gerçek bir sevgi göstermeden konağın içinde büyütür. O, oğlunun da kızına olan yaklaşımlarında mesafeli davranması için elinden geleni yapar.

Konağın hanımı oğlunu İsviçre’de tahsil görmüş kendileri gibi soylu bir ailenin kızı olan Dilara’yla evlendirmek ister. Birbirlerini sevip yasak bir ilişki yaşayan iki gencin sevgilerini hiçe sayan kadın, oğlunun Dilara’yla evlenmesi için baskı kurar:

“Elbette Dilara’yla evleneceksin. Siz yoldayken Ankara’dan Süreyya Hanımefendi telefon açtılar. Seni pek beğenmişler. İsteklidirler. Kıza sorulmuş, hoştur demiş. Babası sefirdir biliyorsun. (...) Ben kötü olmayacak kadar soyluyum. Unutma yeniden söylüyorum. Onur, umur görmüş bir aileyle akraba olacağız. Seçilmiş münasebetler bahtiyarlığın asıl temelidir. Aylarca sinir nöbetleri geçirdim. Doktor Simon Bey bile çözemedi. Her şey şimdi ancak yolundadır. Herkes yerini buldu, yanlış düzeltildi. Başbozuk duygular, sevgiler sevda değildir, asla unutma...” (S.D.B.Y. 861).

Kadın bu sözleri sevdanın insanda oluşturduğu hislerin değersizliğini oğluna ispat etmek için söylemiştir. O ve onun gibi kişiler, maddi durumu yüksek olan bir aileyle dünür olmanın ve kendi adlarının daha da duyulmasının peşlerindedirler. Konağın hanımı için ne oğlunun on sekiz yaşında hissettiği aşkın ne de günahsız bir çocuğun anne ve babasız şekilde bir ömür geçirmesinin onda meydana getirdiği yalnızlık hissisinin önemi vardır.

Konağın hanımı bir türlü kabul etmediği torununu da ona uygun gördüğü bir kişiyle evlendirir. Kıza görücü olarak bir denizaltıcı gelir. Onlar görücü usulüyle olsa da birbirlerini beğenerek evlenirler ve Üsküdar Doğancılar’da bir ev tutup otururlar. Konağın hanımının torunu bir süre sonra hamile kalır. Eşi de çocuğunun doğumunu göremeden gemisinin batması sonucu ölür. Kadın kızına: “Sana hamile kaldığımda onu öylesine seviyordum ki, yerli yersiz boynuna sarılıp yanaklarından öptüm” (S.D.B.Y 879) diyerek evlilikleri görücü usulüyle gerçekleşmiş olsa da eşini daha sonradan sevmeye başladığını söyler. Görülüyor ki Güllü Köşkün Hanım’ı hikâyede annesiz ve babasız büyüyen bir genç kızın evliliğine de müdahale ederek ailesine dâhil olan kişilerin kaderlerini kendi istediği doğrultuda yönlendirmeyi bir kez daha başarır.

“Birinci Yaz Şarkıları” ve bu hikâyenin devamı niteliğinde olan “İkinci Yaz Şarkıları” adlı hikâyelerinde Berrin tıpkı “Gül Mevsimidir” adlı hikâyedeki Mesaadet gibi kendi statüsüne uygun olmayan Kerim Ali’ye âşık olur. Bu hikâyedeki aile de kızlarının Devlet Demiryolları’nda çalışan bir adamla evlenmelerini çıkarlarına uygun düşünmediği için istemezler. Berrin, Kerim Ali’yi çok sevse de anne ve babasının sözünü

çığnemeyerek sevdiği adamla birlikte olabilmek için ona kaçmaz. Kendi statüsüne uygun bir doktorla ailesinin isteği üzerine evlenir ve Ankara'ya yerleşir. Berrin evliliğinin ilk yılında kendisini banyoya asarak intihar ederken; Kerim Ali ise bir daha asla kimseyle konuşmaz. Kerim Ali'nin ailesindeki herkes hislerini şarkılara döker. İki kişinin karasevdaya tutulmaları adamın kız kardeşi olan Şahende'nin annesiyle dertleşmeleri aracılığıyla şu şekilde verilir:

“Ben ne yapacağımı bilmiyorum bazen anneciğim, ne yapacağımı bilmiyorum. Asıl siz affedin n'olur! ... Ağabeyime her gidişimde içim hayata karşı isyanla doluyor. Evde ne zaman radyoyu açıp bir şarkıya eşlik etmeye başlasam, biraz sonra ağabeyimin sessizce arkamda durduğunu, beni dinlediğini seziyorum. Niçin bu karasevda bizim evimizin kapısını çaldı, niçin? Zengin bir aile değiliz, doğru, ama neyiz eksikti bizim? Çalışıp geçinmek ayıp mı? Hep hanlar, hamamlar, apartmanlar mı olmalı? Neyimizi beğenmediler? Üstelik kız da ağabeyimi deli gibi seviyordu, istiyordu, bilmez miyim? Sonsuz bir aşkla seviyorlardı birbirlerini. (...) Bu şarkılar var ya, bu şarkılar, beni, bizi, alınyazımızı bilin ki en iyi onlar anlatıyor” (S.D.B.Y. 904).

Kerim Ali'nin Berrin'e gerçek bir sevgiyle bağlı olmasına rağmen bu iki gencin birbirlerine kızın ailesinin engel olmasından dolayı kavuşamamalarının ortaya çıkardığı trajik durum Berrin'in ailesinin gerçek sevginin ne demek olduğunu bilmemelelerinden kaynaklanır. Berrin, ailesinin sözünden çıkmayarak bir doktorla evlense de Kerim Ali'ye duyduğu sevgi azalmaz.

Kırk Yedi'liler romanında Nüveyre öğretmenle Başöğretmen Selahattin Kozlu evlidir. Emine ve Seçil adlarında iki kızları, Kubilay adında da bir erkek çocukları vardır. Nüveyre öğretmen, kızı Seçil'in evli olan Üsteğmen Erteğün'e âşık olduğunu duyunca adamın hem evli oluşu hem de kızını doktor, mühendis ya da Dışişleri mensubu olan biriyle evlendirme isteğinden dolayı liseyi bitirmesine altı ay kala kızını anneannesinin yanına İstanbul'a gönderir. Seçil'in okumasını istemesinin asıl sebebi de iyi yerlere gelmiş olacak olan eşiyle birlikte bulunacağı yerlerde ne yapacağını bilmesini istemesindedir. Seçil, Erteğün'e daha önce kimseye karşı hissetmediği bir bağ ile bağlanır. Üsteğmen Erteğün tanışıklarında kendisinin evli olduğunu da Seçil'den saklamamıştır. Nüveyre öğretmen zamanı geldiğinde kızını sevmediği ama kendisinin ona ve ailesine uygun gördüğü paralı, rütbeli, çıkarıcı biriyle kızını evlendirir. Seçil ailesinin isteğiyle yaptığı evlilikte bir türlü mutlu olamaz. Maddi durumunun iyi oluşu, ona alınan pahalı ve gösterişli hediyeler onun hayata bağlanmasına yetmez. Eşi de çocuklarının bakıcısı olan Birgitta ile Seçil'i kendi evinde aldatır. Seçil kocasının ihanetine

de an be an şahit olur. Kadın, yaptığı evlilikte sevginin varlığını hissedemediği için kendisini yalnız ve çaresiz hisseder:

“Boşanma işini sordun. İsterdim uygun bir şey söylemek ya, cevabım yok. Kocamdan boşanmam için ona karşı öfke, kıskançlık gibi bir şeyler duymalıyım. Ufacık gücenme, kırılma bile duymuyorum. Tam boşaltıldım. (...) Kocamdan ayrılıp ne yapacağımı sanıyorsun. Duygusuzca bağlı olduğum bu adamı niye bırakayım. Ne iş yaparım, hangi havaya girebilirim. Bu kez daha kesinlikle biliyorum. Yaşamayı, sokaklarda, alanlarda, insanların her türlüşünün görülebileceği yerlerde yaşamayı artık bilmiyorum. Battaniyeden bozma paltoları giyenler iki durumdan birini seçiyorlar sanırım. Geziye gideceğiz. İsviçre'nin tertemiz sokaklarında, uygar insanların arasında, eski bakımlı binaların soylu sessizliğinde yürüyüp mağazalarını gezeceğim. Oyalanacağım, dalgınlaşacağım, tembelleşeceğim. Mutluluk ne Emine? Söylesene bana” (K.Y. 1318-1319).

Seçil otoriter bir annenin kızı oluşu, babasının evde sözünün geçmeyişi ve kardeşi Emine'nin gerçek sevginin paradan daha üstün olduğunu düşünmesiyle kendisini daha da çıkmaz da bulur. Emine, annesine hayır demesini bilerek Seçil gibi her şeye boyun eğmez. Gerçek sevgiyi Anadolu'dan İstanbul'a üniversite okumaya gelen Haydar'da bulur. Seçil ise kendi ailesinde gerçek, karşılıksız olan sevgi bağına hissedemez. Evliliğinin de sadece tensel bir sevgiden ibaret oluşuyla iki kez intihar girişiminde bulunur. İkinci girişimde isteği gerçekleşir ve ölür.

Kırk Yedi'liler'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi olan Fatma Şerife Aysu adlı öğrencinin Zülkadir'e âşık olmasıyla annesinin sevmediği bir adamla yaptığı evlilik söz konusu edilir. Şerife'nin annesi Behiye, eşinin silik bir tipe sahip oluşu ve ona istediği görkemli yaşamı sunamaması yüzünden kızını kendisinin hayâl edip ulaşamadığı hayatı yaşayabilmesi için zengin bir adamla evlendirmek ister. Behiye'nin sevmediği bir adamla evlenmesi ve hayalindeki zenginliğe kavuşamaması eşini evlilik süresince de bir türlü sevmemesine neden olur.

1.1.2.2. Baskı ile Yapılan Evlilik

Evlilik, iki kişinin özgür iradesiyle gerçekleşir. Toplumda bazı kişiler, evliliğin sadece kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşeceğine fazlasıyla inanırlar. Bu durum aile kurumunun baskıyla gerçekleşmesine neden olur.

“Haraç” adlı hikâyede Servet, Birinci Cihan Harbi’nde Dizdar Hanım’ın Horhordaki konağına yedi ya da on yaşlarında evlatlık olarak verilir. Servet ince işlere becerisinin olamadığı anlaşılınca evde yapabileceği işleri gün içinde bitirmek için görevlendirilir. Zamanla konağın pek çok işine yetişmeye çalışır. Konakta onun gibi ev işlerinden sorumlu olan Şemsitap da vardır. Şemsitap, konağın hanımı tarafından ona uygun gördüğü Fatin Bey’le evlendirilmek istenir. Şemsitap, çalıştığı konağın kiralık arabasının şoförüne âşık olup bir gün sabaha karşı evden sevdiği adama kaçınca Dizdar Hanım bu seferde Servet’i, Fatin Bey’le evlendirmek ister. Servet; konakta çalışan Şemsitap, Şehime Hanım ya da Gülendam Kalfa gibi konak içinde hanımına kendilerini çok fazla ezdirmeyen kişilerden değildir. Dizdar Hanımın onun hakkında verdiği evlilik kararına hemen boyun eğer. Servet’in her şeye “evet” deyişi ailesini hatırlamayı ve onlar tarafından korunduğunu hissetmeyişinden de kaynaklanır. Sırf bu yüzden Rusuhi Bey’in bir gece koynuna girmesine tıpkı Şemsitap gibi karşı koyamaz. Kendisini yalnız hisseder. Konağın satılmasının kararı verilip onun haricinde herkesin Nişantaşı’na taşınmalarıyla birlikte evliliği bir çıkış yolu olarak görür. Bu yüzden ondan yaşça büyük olan Davavekili Fatin Bey’le evlenir:

“Fatin Bey’e konak satılınca hemen verdiler beni. Ben de peki dedim. Ya ne demeliydim? Yaşlıydı yaşı olmaya. Ben de genç denecek hâl kalmamıştı. O yapayalnız konakta illetli olmuştum üç yıl içinde. Üç yıl dünya kadar büyümü, eşyasız odalarda, dayanılmaz gün aydınlığında, kuş seslerinin, gittikçe büyüyen bahçenin konağa doğru gelişi içinde dön dolaş” (P.Y. 160).

Servet’in yedi ya da on yaşlarından önce konağa nereden geldiğini hatırlayamaması, daha sonra konakta her şeye boyun eğişi ve üç yıl gibi uzun süre tek başına Horhor’daki konağın satılması için bekleyişi onun çaresizliğini daha da artırır. Dizdar Hanımın Servet’i baş göz etmek isteyişiyle o, bir aile sıcaklığı bulmaya çalışsa da yapmış olduğu evlilik hayatını daha da çekilmez hâle getirir.

“Günübirlik Adada” adlı hikâyede on beş yaşındaki Cennet, babası Enver Efendi’nin işten çıkarılmasıyla Gönül Hanım’ın evinde çalışmaya başlar. Enver Efendi, kızının maaşını alacağı günlerde Gönül Hanım’ın evine gelir. Böylece baba-kız birbirlerini görüp özlem giderirler. Gönül Hanım evine besleme alıp büyüttüğü kızlara çeyiz yaptıktan sonra onlara evlenmeleri için bir de kısmet bulur; fakat Cennet,

o eve gelen diğerkızlardan farklıdır. Recep ağabeyi ve Ramize ablası gibi işçinin ezilmeden çalışması gerektiğini, her şeye boyun eğmemesinin doğru olduğuna inanır. Evin hanımının çocuklarıyla hemen hemen aynı yaşta olmasına rağmen o, orta hizmetçisi olarak çalışır. Gönül Hanım'ın evine gelen evlatlıkları evlendirmesine de babasının vakti geldiğinde Cennet'i evlendirmek isteğine de Recep Efendi'yle aralarında geçen şu konuşmada karşı çıktığını gösterir:

- Kafanı Recep'in dedikleriyle yorma kızım... dedi Enver Efendi. Ada vapurundan her inişindeki basıncı duydu çevresinde yeniden. Hayırlı bir kısmet çıktığında seni de veririz.

- Ben evlenmeyeceğim... dedi Cennet. Redife'ye çok üzüldüm. Senin iyi olmanla biz hiçbir zorluktan kurtulamadık ki...

Durdu Cennet, babasına baktı (B.S. 592).

Bu hikâyede patron isteğiyle daha önce gerçekleşen evlilikler olsa da Cennet kendisi gibi işçi olarak o eve gelen küçük kızların âdeta sesi olur. Başkalarının isteğiyle evlenmek istemez. Var olan düzene karşı çıkar. Böylece hem babasının hem de Gönül Hanımın kendi hayatını ilgilendirecek olan evlilik kurumuna karışmalarına müsaade etmez.

Cennet'in Gönül Hanım'ın yanından ayrılıp ayrılmadığı hikâyenin devamında belirtilmese de okuyucu bu yarım kalan olaylar dizinini tamamlar. Cennet, "Haraç" adlı hikâyedeki Servet'e hiç benzemez. O, haklarının peşindedir. Servet gibi anne ve babasını görmese de evliliği bir çıkış yolu olarak görmemesi gerektiğinin bilincindedir. O, tıpkı Şemsitap gibi doğru bildiği gerçeklerin peşinden elbette ki gidecektir.

"Münip Bey'in Günlüğü" adlı hikâyede diğerkikâyelerden farklı olarak patronla gerçekleşen bir evlilik söz konusu edilir. Kırk yaşını geçmiş olan Yarbay Faik Bey, köylü kılıklı babası olan daha on altısındaki Nigar'a âşık olur. Onu çalıştığı yerden çıkartır. Yarbay Faik Bey, Nigar'ı karşısında çengi gibi oynatmaya başlar. Münip Bey'in gözünden anlatılan bu hikâyede kızla erkek arasındaki yaş farkına da dikkat çekilmiştir:

"Albay şöyle diyor Yarbay için: 'Yoruldu, bizim Faik yoruldu. Onu Nigar Hanım yordu. Şimdi artık dinlenme zamanıdır.' Ben de dedim ki: 'Fakat yaş farkını ne yapmalı mirim?' Güldü: 'Telli çengili biri kadar hiç kimse yoramaz Faik'i' dedi. Nigar Hanım da Nigar Hanım'mış! Gece 12'de düğün dağıldı. Bizim hanım şerbet takımı hediye etti" (P.Y. 26-27).

Nigar Hanım, Yarbay Faik Bey’le yaptığı evlilikten dolayı bir üzüntü duymaz. Yine onun ailesi de kızları ve damatları arasındaki yaş farkını sorun etmeden düğünlerine katılırlar. Bu konuşmadan anlaşılıyor ki Yarbay Faik Bey’in düğününde adeta dillere destan olan aşkı Münip Bey haricinde hiç kimse tarafından bu bakış açısıyla irdelenmez. Münip Bey aracılığıyla, yapılan evlilikte Yarbay Faik’in kızı yaşında olan Nigar’la evliliklerine bu şekilde dikkat çekilmiştir.

1.1.2.3. Ekonomik Düzeyin Artırılması İçin Yapılan Evlilikler

Füruzan’ın hikâye ve romanlarında bazı kişiler ekonomik düzeyleri kötü olduğu için kızlarını maddi durumu iyi olan kişilerle evlendirmek isterler. Onlar için yoksulluğun bitmeyecek olan çilesinden tek kurtuluş yolu budur; fakat aile kurulurken sadece maddi değerlere değil; aynı zamanda manevi değerlere de bakılması gerektiğini düşünmeyenler genellikle zenginleşmelerine rağmen asıl mutluluğa bir türlü ulaşamazlar.

“Kuşatma”nın Nazan’ı, “Ah Güzel İstanbul”un Cevahir’i, “Günübirlik Adada”kinin Redife’si ailelerinin, haberleri olmadan onlar adına evlilik kararları almalarıyla yüzleşirler. Ne Nazanlar ne de Cevahirler küçük yaşta kötü yola düşmeyi akıllarına bile getirmemelerine rağmen kendilerini istemedikleri bir bataklığın içinde bulurlar. Parasızlığın getirdiği sıkıntılar onların hayata dair tüm umutlarını da alıp götürür.

Toplumda Nazanlar, Cevahirler, Redifeler yer aldığı gibi bir de Gudrun gibi gösteriş içinde yaşayabilmek için annesini terk eden kişiler de vardır. Füruzan hikâye ve romanlarında yer alan bu kişilerle hayatın içindeki yaşantılara ayna tutmuştur:

“Kuşatma”da Nazan, ailesinin maddi imkânsızlıkları yüzünden daha on iki yaşında Madam Sara’nın yanında çalışmaya başlar. İş hayatına küçük yaşta adım atan bu kız, haftalığının arttırılması için Madam Sara’yla bile konuşamaz. Babası öldükten sonra annesi de onunla birlikte çalışır o da kızı gibi fazla mesai yapıp az para elde eder. Nazan’ın annesi kızının yoksulluktan kurtulabilmesi için zengin bir adamla evlilik

yapması gerektiğini düşünür; çünkü onların bulunduğu yerlerde yeniden başlamak yoktur; hep devam etmek vardır:

“ ‘Dayanıklıyım’ dedi, ‘dayanacağım. Büyüyecek elbet. Evlenecek, benim kızım elbette iyi günler görecektir. Ben böyle oldum diye, o da bunları çekecek değil ya. Vardır bunun da bir umarlı yanı canım. Tanrı’ya karşı çıkmak olmasın? Ben mutlu olmadım mı hiç? İki de bir sıcak, güzel düşler kurmuyor muyum? Nazan, babası huyunda olan, babasının işinde olmayan biriyle evlensin. Buraların çıkarı kapısı yok. Bunu az denemedik belli ki yok işte’ ” (K. 246).

Nazan’ın annesi, kendilerinden daha yüksek statüde olan bir kişinin kızını çektiği sıkıntılardan kurtaracağına inanır. Onu kızını zengin adamlarla evlendirmek isteyen çıkarı düşkünü annelerden ayıran şey; Nazan’ın evleneceği kişide maddi olduğu kadar manevi değerlere de bakmasını isteyecek kadar evladını düşünmesidir.

Nazan, Beyoğlu’nda çalışmaya başladığından beri kendisinde beliren sınıf atlama isteğini zengin bir çocukla evlenmekte görmez. Zenginlerin kendilerine denk olmayan kişilere bakmayacağını düşünür. O, hayâl ettiği dünyanın kapılarını açacak olan parayı Nazan olarak işe başladığı Beyoğlu’nda, “Nazan Abla” olarak mahallesine dönüşüyle elde etmeye başlar. Çalıştığı yerin saygın müşterisi olan Halûk Bey’in Nazan’ı sinemaya götürerek eline sıkıştırdığı para Nazan’ın kaderini değiştirir. Küçük bir erkek çocuğunun hikâye sonunda ona “Seher Teyze, işte Nazan Abla geldi bak!” (K. 264) diyerek seslenişleriyle birlikte bu gerçeklik okuyucuyu da sarsar.

“Ah Güzel İstanbul” adlı hikâyede annesi ölünce üvey annenin eline düşen Cevahir, analığı tarafından kendi evinde fazlalık olarak görülür. Daha on üç yaşındayken evlendirilmek istenir. Cevahir, kendi isteği dışında ona dayatılan evlilik fikrini kabul etmez ve İstanbul’a kaçar.

Cevahir, analığı tarafından fazladan bir boğaz olarak görüldüğü için yoksulluklarının artmasında da etken sayılır. O, içine düştüğü zor durumda bulunduğu yerden kaçsa da İstanbul’a geldiğinde kimsesizliğinden dolayı kötü yola düşer. Sarı Kâmil onu bu düştüğü bataklıktan kurtarmak ister; fakat iki kişinin gerçek sevgiyle birbirlerine bağlanışları bunun gerçekleşebilmesi için yeterli olmaz.

“Günübirlik Adada” on dört yaşındaki Cennet, babasının işten çıkarılmasıyla Gönül Hanımın evinde orta hizmetçisi olarak çalışmak zorunda kalır. Ailesi maddi sıkıntılar çektiği için babası diğer kızı Redife’yi evlendirmek ister. Yoksulluğun ortaya

çıkardığı çaresizlik Recep Efendi'nin kızını evlendirerek ekonomik düzeyini artırabileceği düşüncesiyle hareket etmesine neden olur. Cennet, kardeşinin kendisinden yaşça küçük olmasına rağmen evlendirilmek istenmesine “Redife o kadar büyüdü mü baba! Benden iki yaş küçüktür o. Hem daha biz büyüyünce neler yapacaktık!” (B.S. 591) diyerek anlamlı bir tepki verir. Cennet'in bu cümlesi yoksulluğun çözümünü evlilikte aramadığının göstergesidir. Çocukça hareketleri, gülüşleri devam eden Redife'nin erken yaşta kendisi gibi büyümek zorunda kalışı onu da üzer.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde parasızlık yüzünden yaşanan evlilik, Gudrun adlı kızın kendi isteğiyle gerçekleşmesi bakımından Füzuzan'ın diğer eserlerinde gerçekleşen evliliklerden farklıdır. Frau Lemmer'in kızı daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için annesini yalnız bırakmayı göze alarak Batı Almanya'ya yerleşir. Aile sıcaklığının pek çok şeye yetmediği ve kişilerin paranın göz alıcılığına kanarak annelerini terk edebilecek ya da terk eden kişilerin en güzel örneklerinden biri olan Gudrun, Frau Lemmer'i huzur evine yerleştirmeyi bile düşünecek kadar ileri gider.

1.2. Eşlerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

1.2.1. Yozlaşan Evlilikler

Füzuzan -“Sevda Dolu Bir Yaz” hariç- hikâye ve romanlarının hepsinde “yozlaşan evlilikleri” söz konusu etmektedir. Burada evliliklerin yozlaşmış olarak nitelendirilmesinin sebebi erkeklerin evlilikleri devam ederken kimi zaman besleme olarak eve alınan kız çocuğuna kimi zaman evdeki hizmetçilere kimi zaman da farklı kadınlara şehvet duygusuyla bakmaları hatta bazılarının daha ileri giderek bu kişilerle cinsel münasebet içine girmiş olmalarıdır.

Evliliğin esasları yazılı olarak belirtilmese de bireyler hayatlarını karşı cinsle paylaşmak için attıkları imzalarda birbirlerine sadık olacaklarını, sevgi ve saygılarının her geçen gün artacağını, yakınlaşmalarının meşru olan evlilik boyunca süreceğini kabul etmiş olurlar. Toplumda evlilik akdinin gerçekleşmesiyle kişiler birbirleriyle yakın münasebette bulunabilirler. Evlilikleri boyunca eşlerinin dışındaki kişilerle gayri meşru ilişkiler yaşamaları aslında aynı evi paylaşan iki kişinin birbirlerine ne kadar

yabancılaştığının kanıtıdır. Evliliğin kişilere yüklediği sorumluluklar hakkında H. Tan şunları söylemektedir:

“Evlilik, karşı cinsten ergin iki kişinin törel ve yasal bağlara uyarak kurdukları biyo-psiko-sosyal bir kurumdur. Evlilik, toplumsal hayatın en temel nüvesi olan aileyi meydana getirir. Aile, birçok biyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlara cevap veren temel bir sosyal kurumdur. Örneğin seks ve üreme, korunma ve barınma, sevme-sevilme ve sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, ait olma, statü edinme, güven, kendini gerçekleştirme; çocukların bakımı ve eğitimi, toplumsal töre ve ideallerin yeni kuşaklara aktarılması, kazanılan mal ve mülkün intikali gibi ihtiyaçlar sayılabilir”¹⁷

Kişiler, H. Tan’ın ifade ettiği gerçekliklerin bilincinde olarak evlenmeyi tercih ederler. Önceki hayatlarında birtakım yanlış ilişki içinde olanlar bile aile olduklarında hatalarının devam etmemesi için uğraş vermelidirler. Burada gayri meşru ilişkilerin bu kadar yadırganması aile çatısı altında bir araya gelmiş bireylerin bu temel yapıyı sarsmaya yönelik girişimlerde bulunmasından kaynaklanır. Ailenin sarsılması sadece kadın veya erkeğin olumsuz etkilenmesine neden olmaz; çocukların hatta toplumların zedelenmesine de sebep olur. Ahlaki değerlerin hiçe sayılması bizi biz yapan özelliklerin yok olmasına ortam hazırlayabilir.

“Münip Bey’in Günlüğü” adlı hikâyede Münip Bey’in iş arkadaşı olan Rıza Yalçın Bey’in ondan borç istemesiyle eşini de aldattığı ortaya çıkar. Yozlaşmış olan bir evliliğin hâlâ devam ettiği hikâyede anlaşılır:

“6 Mart. Rıza Yalçın Bey borç istedi.

Ayın altısında bu ne densizlik! Çaresiz çıkarıp verdim. İki çocuk babası kötü kadınlara dadanmış diyorlar. Karısını mahfelde Albay Z. Öztürk’ün nişanında görmüştük, ebruli yanaklı şirin bir tazeydi. Bari zührevi hastalık kapmasa” (P.Y. 25).

Rıza Yalçın Bey, evli hatta iki çocuk sahibidir. Aile kurumunu zedeleyen yaklaşımlarda bulunarak gayri meşru ilişkilerin peşinde koşar. Füzuzan, onun karısını ve çocuklarını hikâye içinde söz konusu etmemiştir; fakat Münip Bey’in bir başkasından duyduğu bu gerçek elbette onların da haberlerinin olduğunu okuyucuya düşündürmektedir. Yozlaşmış olan bu evlilikte kadın, yaşadıkları şeyleri içine atarak evli kalmaya devam eder. Münip Bey’in onun zührevi hastalığa yakalanabileceğini söylemesi de

¹⁷ H. Tan, “Psikolojik Danışma ve Evlilik Sorunları”, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, C. 12, 1976, s. 98.

toplumda aldatıldığı hâlde ses çıkaramayan, evliliğini devam ettirmek zorunda olan kadınların bir kısmının yaşadığı kadere işaret eder.

Kırk Yedi'liler romanında Seçil, evli olan Üsteğmen Erteğün'e âşık olur. Saf duygularla bağlandığı adamın, evliliğinin yozlaşan yanını Füzuzan, Seçil aracılığıyla okuyucuya şu şekilde aktarır:

“Tıpkı annemle babam gibi. ‘Seçil elimin altındaki bir kadından ötesini pek önemsememdim,’ dedi. Karım da karşı koymadı. Benim neyle rahat ettiğimi bilir. ‘Geçici maceralar bir erkeğin hakkıdır’ der, ‘yeter ki yuva bozulmasın.’ Hani gazetelerde dergilerde bir erkeği nasıl elde tutabilirsiniz diye yazılar çıkar ya... Sana gülünç gelecek Seçil, sanki karım onlarla eğitmiştir kendisini. Öteki kadınlara gelince hazırıldılar (...)” (K.Y. 1171).

Sevmediği bir kadınla evlenen Üsteğmen Erteğün, eşini sadece “cinsel bir obje” olarak görür. Onunla birlikteyken yaşamış olduğu doyumlar, kötü kadınlarla yaşadığı cinsel ilişkilerden farksızdır. Aile kurumunu temelden sarsacak olan bu zihniyet sadece onda değil; karısında da vardır. Kadının kocasının kendisini aldatmasına ses çıkarmaması da büyük bir sorundur; çünkü her iki kişi de manevi değerler açısından yozlaşmıştır. Burada kadının aldatılmışlığına karşı susuşu ve evliliğinin devam etmesi için uğraşması içinde bulunduğu çaresizlikle de ilişkilendirilebilir.

Yine aynı romanda tarihçi olan İclal öğretmen, evli olan bir başka öğretmenle otel odasında gayri meşru bir ilişki yaşar. Bu adam Üsteğmen Erteğün gibi evli olduğunu söyleyecek kadar yürekli değildir. Eşi tarafından aldatılmış olan kadın, her şeye rağmen kocasından şikâyetçi olmaz. Bu kadın çocukları olduğu için zor şartlarda da olsa evliliğini devam ettirecek kadar fedakâr oluşuyla Üsteğmen Erteğün'ün eşiyle benzer bir kaderi yaşar. Her iki kadın boşanma düşüncesini akıllarına bile getirmezler. İçlerine düştükleri bu durum karşısında sadece susarlar. Onların bu susuşları kendileri gibi toplumda var olan kadınların sessizliğine eş değerdir.

Füzuzan bu romanda evliliklerden bahsederken her şeye boyun eğen bu kadınları söz konusu ederek yozlaşmış evliliklerin gerçekliğinin altını kalın çizgilerle çizmeye çalışmıştır. Evlilik kurumu belli kalıplar altında tutulabilecek bir yapıya sahip değildir. Toplum nezdinde kadının evliliğinin sürmesinin gerekli oluşu, ekonomik özgürlüğü-

nün olmaması, aldatılmalara sessiz kalmasının gerekliliği çoğu kez zorunlu gibi görülse de sevginin görmezlikten gelinmesi hâlinde kişilerin nasıl âdeta “metalaşma”ya başladığı bu kişiler aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

Toplum tarafından sergilenen bir başka yanlış algılanış da erkeklerin hoş gitmeyen birtakım davranışlarının evlenmeleriyle düzeleceğine inanılmasıdır; fakat bu kişiler çoğu zaman evlilik öncesi var olan davranışlarını evlendikten sonra da sergilemeye devam ederler. *Kırk Yedi'liler* romanında Neriman Hanımın evlendiği adam evlenmeden önceki çapkınlıklarına evlendikten sonra da devam eder:

-Güzel adam sevmenin, uzun boydan hoşlanmanın cezasıdır bu bana, diyordu annesi – utançlı bir kendini tutma vardı sesinde.- Adamın ne suçu var. İlk sözlendiğimizde, kadına, bara düşkünlüğünü eş dost haber vermişti (...) (K.Y. 1285).

Neriman Hanım, eşinin evlendikten sonra çapkınlık yapmayacağına inanarak kurduğu yuvada hayâl kırıklığı yaşamıştır. Neriman Hanım, İclal öğretmenin yasak ilişki yaşadığı adamın karısı gibi çocuğu olduğu için bitmiş olan evliliğine devam eder.

Kırk Yedi'liler romanında erkeklerin fiili olarak yapmadıkları aldatmalar da söz konusu edilir. Defterdar Cevat, tren istasyonundayken kayınvalidesinin yanında oturan Seçil'e dikkatli gözlerle bakar. Toplumda da yansıması olan bu tarz erkekler, evli oldukları hâlde başka kadınları incelemekten kendilerini alamazlar. Ahlakî yoksunluğun getirmiş olduğu bu davranışlar, evliliklerinin de sallantıda olduğunun kanıtıdır:

“Defterdar Seçil'i ilk kez görüyormuşça takıla kalmış ona, bakışlarını güzel ablasının yüzünden alamıyor.

O taze yüzdeki karışık, kapanık çekicilik miydi adamı olduğunca alıkoyan?

Yoksa o ilk görende inanılmazlık duygusu yaratan çarpıcı güzellik miydi?” (K.Y. 1367)

Defterdar Cevat ve onun gibi olan kişiler, eşlerini aldatmış olmanın verdiği alışkanlıkla yanlarında kim olduğunu önemsemeden güzel olan kadınlara bakma isteklerinden kendilerini alıkoyamazlar. Bu kişiler, toplumsal baskının da etkisiyle sadece kâğıt üstünde olan bir evliliğin devamını getirirler. Defterdar Cevat'ın bir diğer örneğini de Üsteğmen Erteğün verir:

“Karısı gelmek istemiyormuş. ‘Otursun oturduğu yerde,’ diyor üsteğmen de. ‘benim işim karımdan zor. Buradakiler memur, subay aileleri, bekâr adam istemezler. Üstelik beni göz alıcı buluyorlar Seçil Hanım (...) (K.Y. 1173).

“Nehir” adlı hikâyede de Vali Sıtkı’nın evinde büyüttüğü yetim kıza olan şehvet dolu bakışları yozlaşmış olan evliliğinin göstergesidir. Vali Bey, evliliğinde cinsel yakınlaşmanın giderek azalmasıyla kızı yaşında olan korumaya muhtaç bir çocuğa farklı bir gözle bakarak düşüşlerine bir yenisine eklemiştir:

“Gençlik gitmişti, bunalımı her davranışından taşıyordu. Evdeki evlatlık kızın soğuktan dalga dalga kan oturan bacakları bile düşlerine giriyordu.

Yatak odalarını dokuz senedir ayırmışlardı karısıyla. Karısı okuduğu okulun Fransız rahibelerinden soğuk suyla yıkanmayı, erdemli, utangaç görünmeyi öğrenmişti. Sonra gözleri aptallığa varan bir saflıkla bakar oldular. Kanı kaç yaşlarında soğur olmuştu karısının bilemiyordu. Çapkınlıklarını titizce saklardı ondan. İncinsin istememişti hiç” (P.Y. 47).

Vali Bey, ilerleyen yaşına rağmen cinsel isteklerini bastıramaz. Yaşadığı gayri meşru ilişkiler, küçük bir kızın gece hayâllerinde olması onun psikolojik açıdan da bir hastalık evresinde olduğunu ortaya çıkarır. O, yaşlandığını da kabul etmez. Sanki gençlik yıllarındaymışçasına çalıştığı yerdeki kızları da inceler ve onların huri gibi gözüktüklerini düşünür.

Füruzan, Vali Sıtkı gibi bazı zengin erkeklerin yanında çalıştırdıkları kişilerle yaşadıkları gayri meşru ilişkilerin yansımalarını “Haraç”, “Ah Güzel İstanbul” ve *Kırk Yedi’liler* adlı eserlerinde vermiştir:

“Haraç” adlı hikâyede Rusuhi Bey’in konağında hizmetçi olarak çalışan Şemsitap ve Servet’le yaşadığı gizli kapaklı ilişkiler, bu adamın eşi Dizdar Hanım’la olan evliliklerin aslında çürümenin de ötesine geçtiği, kangren hâline geldiği için kesilip atılma ihtiyacı olduğu hissini okuyucuya verir. Rusuhi Bey, âdeta zenginliğinin ona verdiği güçle hem Şemsitap’ı hem de Servet’i kendi şehvet duygusuyla bir gecede kirletir. Önce Şemsitap’ı daha sonrasında da Servet’i onunla cinsel ilişkiye girmeleri için zorlar. Her iki çalışanın da Rusuhi Bey ile geçirdiği gecelerde hoşnut olmadıkları, işçi olarak hakkını savunmayı bilmeyecek kadar ürkeklikleri hikâye içinde Füruzan tarafından verilmiştir.

“Ah Güzel İstanbul”un kötü yola düşmüş Nazlıcası da hizmetçilik yaptığı evde patronu tarafından kirletilmiş bir kadındır. Nazlıca, o evde hizmetçilik yapmayı bırakınca; İstanbul’da Zürefa denilen genelevde çalışmaya başlar. Onun içine düştüğü bu durum hikâyede şu şekilde verilir:

“İlk geceydi şekerim, nasıl oldu anlamadık? Hadi oradan apar topar karakola. Ayaz mı ayaz! Üste bir kaşkorse fanila, altında tergal etek. Hizmetçi durduğum evin hanımından yadigâr. Aman hizmetçilikte mıncıklan, otele mıncıklan, verdiler vesikayı tamam... (...) hizmetçilikte de namusumuzla tutmadılar ki duralım... Evin beyi yılışır. Yorgunluktan kapı diplerinde uyurum. Ömrümü karakoldakilere anlattım. Ötekiler sus pus (...)” (K. 277-278).

Nazlıca işçi olarak çalıştığı evde yaşadığı yalnızlık yüzünden evin beyinin ona yılışmalarına karşı koyamamıştır. İstemediği hâlde hizmetçilik yaptığı evde kirletilmiştir. Bu durum görüldüğü gibi onun bütün hayatını etkilemiştir.

Kırk Yedi'liler adlı romanda da Seçil'in kocasının kendi evinde çocuğuna bakan dadısıyla yaşadığı gayri meşru ilişkiden söz edilir. Seçil, kocasının Brigitta ile birlikte olduğu gece yatak odalarına giderek onları uzaktan izler. Kocasının kendisiyle geçirdiği gecelerde nasılsa Brigitta ile de aynı duyguyu yaşadığını hissedince evliliğini sorgular.

Tensel zevkler üzerine kurulmuş olan evlilikler, en baştan temeli sağlam olmayan bağlar meydana getirir. Kadın ve erkek için karşıdaki insanın kim olduğu önemli olmaz. Bir başkasını rahatça birbirlerinin yerine koyabilecek olan bu kişiler, ölü bir evliğe adım attıklarından dolayı sevginin sadece kadınsal ya da erkeksel arzulanmalardan meydana geldiğine inanırlar. Kendileri için sevginin tanımını bu kadar basitleştirenler evlilik kurumunu en baştan yanlış anladıkları için aldatır, aldatılır fakat önce kendilerini aldatmış olurlar.

Fürüzan'ın “Kış Gelmeden” adlı hikâyesi de çürümüş olan evliliklerin bir başka açıdan örneğini teşkil etmektedir. Bu hikâyede evlilik sonrası kurulan aile bağının yozlaşması söz konusu edilir. Mehlika'yla evli olan Namık, karısının Ayten ve Alişan adında kardeşlerine de belli süreliğine bakar. Namık baldızına kötü gözle bakarak ahlaken yaşadığı bozulmayı gün yüzüne çıkartır. Bunu fark eden Alişan'ın tutumu da hikâyede şöyle verilir: “Alişan, eniştesindeki, keskinliği Ayten'e dönük o dik-katin eşini kahvedeki adamlardan tanır. Çökelen, değişen bakışların nedenini öğrenmesi için birkaç yıl daha geçmesi gerekiyor. Öğrendiğinde de bir çakı alıp eniştesini vuracaktı” (B.S. 622).

Fürüzan'ın birkaç cümleyle ifade ettiği bu gerçeklik, evliliğin sadece iki kişinin birlikteliğinden meydana gelmediğini, ailelerinde evliliklerde akrabalık ilişkisi kurduğunu bir kez daha okuyucuya hatırlatır. Bir erkeğin yine kendisinden yaşça küçük olan bir genç kıza karşı olan şehvet dolu bakışları o ve onun gibi kişilerin hiçte normal olmadıklarını ortaya çıkarır. Toplumda da buna benzer örneklerle karşılaşmaktayız. Özellikle eşlerinden boşanan bazı erkeklerin baldızlarıyla evlenme istekleri de bu olay örgüsünün gerçek hayattaki karşılığıdır. Yaşanan ya da yaşanabilecek olan bu durumlar Türk milletinin kabul edebileceği bir olgu değildir. Kültürel yapımız böyle evlilikleri kaldıramaz. Bu hikâyede Namık'ın evli olduğunun bilincinde olmayışı, evliliklerde eşlerin aileleriyle de akrabalık ilişkisinin başladığını görmezden gelişi, kültürel, ahlakî ve dinî değerlerden yoksun oluşu, eşiyile paylaşmadığı duygusal bağın eksikliğini baldızına bakışlarıyla giderme isteği ortada evlilik adına bir ilişkinin de artık kalmadığını göstergesidir.

Toplumda saygınlık kazanmak için yapılan bazı evliliklerde kadın ve erkek Batı kafasıyla hareket etmeye başlar. Bu yüzden kendilerinde meydana gelen yabancılaşma kutsal kabul edilen evlilik kurumuna da yansır. “Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyeye *Kırk Yedi'liler* adlı romanda bu şekilde yapılan evlilikleri görmekteyiz:

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede eğitilmiş bir kadının evliliğindeki yozlaşmaya tanıklık edilir. Karı koca birbirlerini başkalarıyla aldatır. Kadın kurulu olan düzeni değiştiremeyeceğini düşündüğü için, eşinden boşanmayı istemez. Kocasını da karısının kendisini aldattığını bilse de buna ses çıkarmaz. Değişen dünyada tensel zevklerin başka başka insanlarla yaşanmasının normalleşmeye başladığının çarpıcı örneği şu cümlelerle verilir:

“ Sen, alışmanın, bir koltuğa, bir kitaplığa, bir sabah kahvesinin karşılıklı içilmesine, bir evin hiç çaba gerektirmeyen varsıl gidişine çok yabancısın, niye? Düşün, yeni bir adam daha başka mı olacaktır? Sonra ikimiz de özgürüz kocamla. Aydın, modern adamdır bilirsin. Ben yeni erkekleri, o yeni kadınları, rahatlık içinde tanıyor, deniyoruz. Gece kulüplerine gittiğimizde başka kişilere sarılmanın, sürtünmenin tadını çıkarıyoruz. Hem kime ne canım! Neden zarar versin toplumculuğumuza?” (K. 180-181)

Fürüzan bu hikâyede eşini aldatan kadını soluksuzca konuşarak onun içine düştüğü yanlış durumu okuyucuya göstermek ister. Burada karı kocanın birbirlerini aldatmaları yabancılaşmalarının göstergesidir.

“Kahraman toplumun değer yargılarına âdeta düşmandır. Bu düşmanlığı gösterecek davranışları yapma çabasında olmaktan da geri kalmaz. Bunu en kolay başka erkeklerle birlikte olarak yapar. Kendi değimiyle erkek düşkündür. Eş seçmeden sınırsız cinsel ilişkiler geçirir. Tüm bunları ve toplum karşıtlığını arkadaş toplantılarında dile getirmekten de hiç çekinmez. Aksine bunlar onun modern olduğunu kanıtlar unsurlardır.”¹⁸

Hikâyede batılılaşmanın bu ve bunun benzeri kişiler için nasıl yanlış algılandığı, aydınlık ve modernlik adı altında gayri meşru ilişkilerin nasıl sıradanlaşmaya başladığı yazar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Cinsel doyumların boy gösterdiği bir evlilikte eşlerin birbirlerine sadık olmamaları toplumsal çözülmenin de işaretidir. Kadın aracılığıyla böyle bir hayat tarzının topluma zarar vermediğinin ifade edilişi de ironiden ibarettir. Dikkatli olan okuyucu aslında yazarın bu kadının konuşmalarını vererek temelden sarsılmış evlilikle, kişilerin Batılılaştıklarını mı yoksa yozlaştıklarını mı vermek istediğini anlayacaktır.

Kırk Yedi'liler adlı romanda da Üsteğmen Erteğün'ün Seçil'le yaptığı konuşmada güzel bir kadınla güzel bir erkeğin yan yana gelmesi durumunda gayri meşru bir ilişkinin yaşanabileceği ifade edilerek toplumda var olan evliliklerin çoğunun nasıl pamuk ipliğine bağlı olduğu gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Evli olan kişilerin birbirlerine sadık olmayışları, gerçek sevginin farkında olmayışlarından da kaynaklanır. Evliliğin sadece tensel bir yakınlaşma olmadığına inanan kişiler, aile yapısını diri tutmanın yollarını bulmaya çalışırken; Üsteğmen Erteğün, Vali Sıtkı Bey, Namık ve Cevat gibiler düşüşlerine her geçen gün yenilerini de eklemeye devam edeceklerdir. Şu da bir gerçek ki yozlaşmış bir evliliğin meyvesi olan çocuklarda bizi biz yapan değerlerle örülü olan aile bağlarını bir türlü tadamayacaklardır.

Füruzan, evlilikleri devam ettiği hâlde birbirlerine karşı yabancılaşan insanların örneklerini “Gül Mevsimidir”, “Kış Gelmeden”, “Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı hikâyeler ve *Kırk Yedi'liler*, *Berlin'in Nar Çiçeği* adlı romanlarda vererek çürümüş

¹⁸ Leyla Aydın, *Füruzan'ın Roman ve Hikâyelerinde Modernist Unsurlar*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016, s. 29.

olan evliliklere başka açıdan değinmiş olur. Burada söz konusu edilen ailelerin örnekleri verilen diğer eserlerden farkı; hem kadınların hem de erkeklerin birbirlerine karşı cinsel yakınlaşmalarının artık olmayışıdır:

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyede Mesaadet ailesinin isteğiyle maddi çıkarların gözetildiği bir evliliğin içinde kendisini bulur. Sermet Vasıf Bey’le evliliği devam ederken onunla yakınlaşmamak için elinden geleni yapar. Eşi de hikâye içinde böyle bir evliliğin devam etmesinden dolayı herhangi bir sitemde bulunmaz ve aile kurmadan önceki çapkınlıklarına evliliği süresince de devam eder. Mesaadet’in en baştan sağlam temellerle oluşturmadığı evlilik ilerleyen zamanlarda etkisini daha çok gösterir:

“Kocamla sırt sırta yaşadık diyebilirim özetle.

Öleli on beş yıl oldu.

Hiçbir anımı onunla dolduramıyorum. Oysa öylesine boş vaktim var ki (...) Her şey durulduğunda, ölümünden sonra, karyolada yatarken ona değmemek için uçta uyuma alışkanlığımdan öte bir şey bana onu hatırlatmıyor. Şimdi ortasında uykuya dalsam da, sabahına kıyısına ilişik uyanırım yatağımın. Ardımda ölen kocamın iriliğini kapsayan genişlik durur öylece. Otuz beş yıl aynı yatakta iki insan, dile kolay” (G.M. 366-367).

Mesaadet gibi kadınlar, sevmeden gerçekleştirdikleri evliliğin devam etmesinden rahatsızlık duyarlar. Evlilik sıradan bir gereklilik gibi görülmeye başlandığında kişilerin birbirlerine karşı olan vazifelerini de yerine getirmediği görülür. Paranın insanî duygulardan daha önemli bir araç haline gelmesiyle birlikte bozulan evliliklere de yenileri eklenmeye başlamıştır. Bu hikâyedeki kadın da aynı evi paylaştığı adamı kocası olarak bile görmez. Sözde evliliklerin getirdiği ruhsal bunalımlar da kişilerde uzun süre devam edebilir. Mesaadet’in eşinin ölmesi onu üzmemiştir. Sanki aynı yatağı onunla paylaşacakmışçasına ürkek tavrı devam eder. Sermet Vasıf Bey’in muhtemelen eşine dokunduğu zamanlarda ‘kokusuz çiçeklere benziyorsun’ sözünü söylemesi bile Mesaadet’in tahammül edemediği bir gerçekliktir.

Füruzan bu hikâye aracılığıyla belli kurallar çerçevesinde gerçekleşen evliliklere atıfta bulunmaktadır. Değişen dünyada evliliklerde masumane duygularda azalmıştır. “Meta”ların her şeyden üstün tutuluşuyla Mesaadet ve Sermet Vasıf Bey gibi kişiler, servetlerini ellerinde tutabilmek ve hatta daha da artırabilmek için evlenmeye

başlar. Mesaadet hikâyedeki şu sözleriyle yozlaşmış evliliğin âdeta tanımını yapmaktadır:

“Kocam harcamalarını kendi parasından yapabiliirdi. Böyle olmalıydı, olacaktı da. Çünkü gelir-gider hesaplarını bana göstermek zorundaydı. Evlilikteki paylaşımlarımızı bir Batılı iş kafasıyla anlaşılıp yapmıştık. Gene de bilmezlikten gelmek zararlı olabilirdi. Hileli harcamaları, kaçamakları önlemek için durumu açıklamak gerekiyordu. Kocama karşı suçlu olduğumu ya da onun bana başı eğik olması gerektiğini düşünmemiştim. Evliliğimizin kuralları bunlardı. Uygun evlilik dedikleri, annemle babamın yaşadığı ve benim oğullarıma öğrettiğim” (G.M. 368).

Evlilikler bazı insanlar için âdeta imzalanan bir protokol hâline gelmiştir. Eşler soyluluklarının devam etmesi için gördüğü-duyduğu yanlışlara sessiz kalışlarıyla işlerini aksatmadan sürdürmenin peşindedir. Aile kurumu yozlaşmış evliliklerin, sahte duyguların eşliğinde neredeyse ayaklar altına alınan bir hâl almaya başlamıştır.

“Kış Gelmeden”in Mehlika’sı ile Namık’ı arasında da “ölü bir evlilik” söz konusudur. Her iki kişide evliliklerin kişilerde oluşturduğu canlılık, mutluluk, sevgi ve ait olma isteklerini birbirlerine karşı kaybetmiştir. Füzuzan, Mehlika aracılığıyla sözde evliliklere yeni bir pencereden bakmamızı ister:

“Namık’ın aldırılmazlıklarını görmezlikten gelerek, yıllar yılı soluk yakınmalarla doyum kazanıp sessiz yaşantısını sürdürmeyi yeğlemiştir. Kocasıyla arasındaki bu söpürmüş, diriliğini yitirmiş ilişkiler dizisine, kıtı kıtına parayla geçinmelerini tek neden sayamıyordu. Yıllarla edindiği sinmişlik, ileri gitmesine engel oluyordu düşüncesinde (...)” (B.S. 644).

Mehlika; eşinin sevgisini yüreğinde hissedemediği gibi kendi evinin içinde bir sığıntı gibi yaşar. Namık’ın ona söylediği her şeyi bir emir gibi sorgulamadan yapan bu kadın, sahte hislerin varlığından en sonunda usanır. Ay sonunu ucu ucuna getirmenin, kapıcı dairesine benzer derme çatma bir yerde yaşamının eşiyle kendisi arasında oluşabilecek bir tutkunun varlığına engel olmadığını anladığında erkek kardeşiyle İstanbul’u terk edecek kadar cesaretli biri hâline gelir.

Hikâyede ölü bir evliliğin varlığı âdeta bir kadının silik bir hâl almasına neden olabileceği gibi kardeşiyle arasındaki sevgi bağının tekrar duyulmasını da sağlayabileceğini vermek için oluşturulmuştur. Kardeşinin Mehlika’nın yanında duruşu kadında oluşturduğu güven, bağlılık duyguları aile sıcaklığının önemini de vurgular.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı hikâyede bu başlık altında verilen hikâyelerden biraz farklı bir olay örgüsüyle karşılaşırız. Rusuhi Bey otuz yıllık devlet memurudur. Fıtnat Hanım’la olan evliliklerinden biri kız diğeri erkek iki çocukları olur. Fıtnat Hanım, eşinin daha yüksek statüye gelememesinden dolayı onu her geçen gün beğenmemeye başlar. Fıtnat Hanım’daki gösteriş, daha fazla mal mülk elde etmek isteği gerçekleşmedikçe evlilikleri “ölü” bir hâl alır. Aynı evi paylaşan karı kocanın birbirine karşı duydukları isteksizlikler, para hırsının evlilikleri nasıl yok ettiğinin güzel bir örneğini teşkil eder. Fıtnat Hanım’ın iki çocuk sonrasında eşine karşı yabancılaşmasının kanıtı şu cümlesidir: “Yaşlanmamalıydım ah... Bu adam şu lüks mevkide bile iğreti duran, iliştiği yere yaraşmayan bu adamdır gençliğimi yiyen” (B.S. 555). Fıtnat Hanım, aynı evin içinde zoraki olarak yaşamaya başladığı artık kocası olarak bile nitelemekten hoşnut olmadığı Rusuhi Bey’den tiksinti duymaya da başlar: “Fıtnat Hanım kocasına yöneldi. Yeterince yaklaşmanın dışında dayanılmaz tiksinti verecek bir böceğe eğilmişçesine sokuldu” (B.S. 557).

Fıtnat Hanım, öncelikle kendi değerlerine yabancılaşmıştır. Bulunduğu konumu beğenmeyerek eşiyile daha önceki yıllarda yaşadığı güzel günleri de hafızasından silip atmıştır. O, başkalarından üstün olmayı, pahalı eşyaları, gösterişi ve -bu sözleri söylediğinde yüksek mühendis olan oğlu Sedat’ın onlara aldığı- zengin muhitindeki evi her şeyden daha üstün hâle getirmiştir.

Füruzan, “Kış Gelmeden” adlı hikâyede Mehlika’yı ekonomik anlamda daha kötü şartlarla yüzleştiren “Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı bu hikâyede Fıtnat Hanım’ı daha iyi ekonomik şartlarla baş başa bırakmıştır. Bu iki kadın arasındaki fark bile daha sonradan tükenmiş olan evliliklerin sebeplerinin ne kadar çeşitli olduğunu da gösterir. Mehlika, gerçek bir aile bağı hissedemediği evinde çocuk yapmayı bile istememiştir. Mehlika için Namık, kardeşleri ve kendisi için bir sığınak haline gelebilseydi evindeki gerçek sevginin varlığı yoksulluğunu da silip götürebilirdi. Fıtnat Hanım ise Rusuhi Bey’in o kendini beğendirmek isteyiş hallerini bile tiksinti duyacak kadar evliliğini hiçe sayan, hep daha çok para isteğini içinde hissedenden bir kadındır. Rusuhi Bey, birilerine yalakalık yaparak hızlı şekilde işinde yükselebilseydi elbette ki kocası Fıtnat Hanım’a eşsiz biri olarak gözükecekti.

Füruzan bu hikâyeler aracılığıyla kişilerin adına evlilik dedikleri fakat aynı evin içinde birbirlerine karşı yabancılaştıkları, sevginin kısıntısının olmadığı kimi zaman baştan çürük olan kimi zamanda değişen koşullarla birlikte çürümeye yüz tutan evliliklerin varlığına ayna tutmuştur. Burada ifade edilen kişilerin eşleri onlar için vazgeçilmez değildir. Hemen hepsi birbirlerinin yerine başkalarını rahatlıkla koyabilirler. Onları birarada tutan bağlar, dışsal kaynaklıdır. Evliliklerin devam etmesi ya çocukları olduğu için ya da ailelerin kişilere uyguladığı baskılar içindir.

Kırk Yedi'liler romanında “Kadınla erkeğin yıpranmış, düşmanlığa yönelmiş ilişkilerinin silah bırakımı sayılabilecek o günlerinde, tanıştıkları yılları karşılıklı sunulan ilk kişiliklerinin canlanmasını yadırgıyla izlerdi, Emine. Yalanın yapmacığın hangisi olduğunu araştırırdı” (K.Y. 1117-1118). Selahattin Kozlu ve Nüveyre öğretmen aynı evin içinde senelerce birçok paylaşımda bulunmalarına rağmen Nüveyre öğretmenin her şeyi önceden planlayışı, kocasının verilen her kararına mecburiyetten evet deyişiyle evliliklerde hem kadının hem de kocanın söz sahibi oluşunun tam zıttı bir örneğini oluşturur. Silikleşen bir adam ve otoriter bir kadının birliktelikleri de birbirlerine duyulan sevginin yapmacıklığını da ortaya çıkarır. Hem Nüveyre öğretmen hem de Selahattin Kozlu, evli ama birbirlerine yabancı olan iki kişiliktir. Bir olmak adına oluşturan aile kurumu onların aynı kararlar almalarını, aynı şeyi düşünmelerini, aynı sevgiyi birbirlerine karşı hissetmelerini sağlayamamıştır.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde küçük sözlerle, samimi davranışlarla mutlu olabilen Frau Lemmer, eşi Hermann'ın Berlin'de insanların hak ettiği değeri elde edebilmesi için gittiği savaş sonrasında kendisinde var olan değişimleri fark etmeye başlar. O, evliliğinin ilk günkü heyecanlarını içinde hissetmez:

“Bir zamanlar kocasının ellemelerine, okşamalarına yönelik güdüsel istekleri köreliyordu.

O sevişme gecelerinden artan kimi pazarların kaçamak sabahlarına kadar eklenen öpüşler, ılıklik taşıyan dokunmalar da azalmıştı.

Ne o ne kocası dikkat etmemişlerdi, aralarındaki sönen, giderek büyüyen tükenmeye. İkisinin davranışları, bakışları yakınlaşıp karşılaştığında, artık, cinsiyetsizdi” (B.N.Ç. 1584).

Füruzan eşler arasında var olan ilişkilerin yozlaşmışlığına eserleri aracılığıyla dikkat çekmiştir. Burada söz konusu edilen kadın veya erkeklerin evlilik adı altında

yaşadıkları sahte hayatlar, boşanma olayının dile getirilmeyişiyle daha da kötüleşir. Toplumda da böyle örnekleri olan kişiler sanki kendilerine verilen bir tiyatro metninin sorgulayıcısız oyuncularındır. Sahne hayatı hâline gelen gerçek dünyada sessiz kalışlarıyla hem evliliklerini hem insanî değerlerini yozlaşmaya mahkûm ederler.

1.2.2. Sevgililerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

Füruzan “Kırlangıç Balıkları”, “Ah Güzel İstanbul”, “Gül Mevsimidir” adlı hikâyeleri ve *Kırk Yedi’liler* romanıyla sevgililerin birbirlerine karşı olan hislerini ve yaklaşımlarını vererek evlilik adı altında yozlaşmaya yüz tutan ilişkileri sürdüren kişilere âdetâ ders verir. Bu eserlerdeki erkekler, sevdikleri kişiyi son derece önemseyerek her geçen gün sevgilerine daha çok bağlanırlar. Onlarla tanıştıktan sonra hayatlarına başka bir kadın almayı da düşünmezler. Böylece sadece imza atmakla evliliğin esaslarının gerçekleşmediğini bir kez daha ortaya çıkarırlar:

“Kırlangıç Balıkları” adlı hikâyede Mehmet, balıkçılık yaparak geçimini sağlar. Çalıştığı teknenin yanında Zarife ile tanışır. Zarife, dokuz yaşında bir erkek çocuğuyla birlikte kocası tarafından terk edilir. Geçim sıkıntısı çektiği için de kötü yola düşer. Mehmet’le karşılaşan bu kadın haftanın iki günü bu adamın yanına gelir. Daha yirmi beş yaşında olan bu genç kadın yalnızlık, çaresizlik ve parasızlığın getirmiş olduğu çıkmaz hâlde para karşılığında erkeklerle birlikte olur. Mehmet’le Zarife bir süre sonra birbirlerini sevmeye başladıklarının farkına varırlar. Kocası tarafından sahip çıkılmayan bu kadına yüreği zengin olan Balıkçı Mehmet sahip çıkmak ister. Balıkçı; sevdiği kadına ve onun oğluna bakacağına dair söz verir.

“Ah Güzel İstanbul” adlı hikâyede de Mehmet’in yerini Sarı Kâmil’in aldığı görülür. Babası ve üvey annesi tarafından daha küçük yaşta evlendirileceğini duyan Cevahir, İstanbul’a kaçar. Bu şehirde kötü yola düşer ve günden güne erkeklerle olan birlikteliklere alışır. Füruzan üzerine çalışma yapan Gülten Bulduker’e göre:

“Genel evler ve orada çalışan kadınların sorunları, *Ah Güzel İstanbul* adlı hikâyede tüm gerçekliğiyle çok açık ve seçik anlatılmaktadır. Genel evler, burada çalışan kadınların ekmek kapısıdır. Pek çok kadın, kimsesizlik ve çaresizlikten âdetâ genel eve sığınmış

gibidirler; mahallesinde hastabakıcılık yaptığını söyleyerek burada çalışıp çocuk okutanlar bile vardır.”¹⁹

Cevahir, evinden kaçarak düştüğü genel evi sığınak hâline getirmek zorunda kalır. Sarı Kâmil’in onun yanına gelmesiyle birbirlerine âşık olurlar. Şoförlük yaparak geçimini sağlayan bu adam Cevahir’in anne ve babasının ona duyurmadığı sevgiyi kadının gönlünde var eder. Sarı Kâmil, sevdiği kadını o bataklıktan çekip çıkararak ona evlenme vaadinde bulunur.

“Kırlangıç Balıkları”ndaki Mehmet ile “Ah Güzel İstanbul”un Sarı Kâmil’i sevdikleri kadınlarının sanki eşleriymiş gibi onları korur, yalnız olmadıklarını hissettirir ve böylece namus kavramının içini dolduran asıl değerleri ortaya çıkarırlar. Her iki adam da kötü yola düşmüş kadınların geçmişlerini sorgulamadan onların buldukları hayattan kurtulabilmeleri için çaba harcar. Kendilerine ancak yetecek kadar paralarının olduğunu önemsemeyerek gerçek sevginin peşinden koşarlar. Bu iki adamı hayatta tutan asıl şey de sevgilerinin büyüklüğüdür. Ne Cevahir ne de Zarife Nazan, Nazlıca, Nigar gibi kötü yola düşen kişilerin kaderini yaşamazlar. Onlar, düştükleri bataklıktan insani değerlerini kaybetmemiş kişiler aracılığıyla çıkartılmaya çalışılırlar.

Toplumda ekonomik çıkmazlar yüzünden böyle kötü yola düşmüş kadınlara yol gösterebilecek yürekli erkeklerin varlığına ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Bu kadınlar, genellikle çoğu kişi tarafından bu işi isteyerek yapıyormuş gibi yargılanırlar. İşlerinde elbette şehvet duygularının etkisiyle bu yolda olmaktan dolayı mutlu olan kişilerde vardır; fakat Füzûzan, herkesin aynı hislerle bu yolda olduğunu düşünmenin ne kadar yanlış olduğunu bu iki hikâyedeki asıl kahramanların neden kötü yola düştüklerini vererek ortaya çıkarmıştır.

Öte yandan Sarı Kâmil ve Mehmet toplumun kanayan yarası hâline gelen bu kadınlardan ikisine sahip çıkarak kendilerine yöneltilebilecek eleştirilere de kulak tıkamıştır. Sarı Kâmil ve Mehmet, kirletilseler de kalpleri tertemiz kalan kadınların, düştükleri bataklıktan kurtulmaları için çözüm yolları üreten örnek kişilerdendir. Fethi Naci makalesinde Sarı Kâmil ve Mehmet’in bu yaklaşımlarını şu şekilde değerlendirir:

¹⁹ Gülten Bulduker, “Füzûzan’ın Hikâyelerinde Genç Kızların Tercihi ya da Kaderi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, s. 31.

“Füruzan, ‘düşmüş’ kadınlara duyduğu ilgiyi ‘Ah Güzel İstanbul’ ve ‘Kırlangıç Balıkları’nda sürdürür. Birinci hikâyede ön planda Cevahir, ikinci planda Sarı Kâmil vardır; ikinci hikâyede tersine: Ön planda Mehmet, ikinci planda Zarife. (...) ‘Kuşatma’ ile ‘Benim Sinemalarım’ da gördüğümüz, o, küçük kızları baştan çıkararak ‘gıcırtilı ayakka-bılı’ ya da ‘kol altları gevşemiş’ adamların yerini, bu defa halktan kişiler, ekmek para-larını alın teriyle kazanan insanlar almıştır: Şoför Sarı Kâmil ve balıkçı Mehmet. Meh-met için Sarı Kâmil II, daha doğrusu eksik bir Sarı Kâmil denebilir. İki erkek de sosyal bir sonuca bireysel çözüm yolları ararlar. (...)”²⁰

Sarı Kâmil ve Mehmet, kendisi zengin olmasına rağmen hem ahlâkî hem kültürel hem de dinî değerlerini tamamıyla kaybetmiş adamların karşısına dimdik dikilirler. “Çok ilginç, çok önemli bir karşıtlık: (...) Cevahir’le Sarı Kâmil bir arada yaşamaya, birbirlerine destek olmaya karar vermelerine karşın batağın, acımasızlığın içine sürük-leniyorlar. Sevgiyle yola çıkmak, toplumsal yazgılarındaki kimsesizliği değiştiremi-yor...”²¹ Her iki hikâyede de Sarı Kâmil ve Mehmet’in sevdikleri kadınları kurtarmaya güçleri yetmemiş olsa da onlar; beklenen, özlenen yeni insanların müjdecisidirler.

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyede Mesaadet ve Rüştü Şahin aracılığıyla aşkın en saf hâliyle karşılaşırız. Birbirlerini seven bu iki genç, kalplerinde var olan sevgiyle tensel bir aşka karşı çıkışın örneğini teşkil ederler. Mesaadet ve Rüştü Şahin’in gerçek bir aşkı kalplerinde hissetmeleri onların öpüşmekten daha ileri gitmelerine engel olur. Daha yirmili yaşlarda olan Rüştü Şahin, on altı yaşında olan Mesaadet’e bir daha ya-şayamayacağı bir aşkın varlığını hissettirir. Öte yandan Rüştü Şahin’in ezilen, küçük görülen sınıfın haklarını elde etmek, gerçek sevginin ne demek olduğunu ispatlamak uğruna sevgisini bir kenara bırakarak Anadolu’daki savaşa katılması da bu iki gencin sevdalarının çürümüş evlilikler yaşayan zihniyetlerden ne kadar farklı olduğunu ortaya çıkarır.

Kırk Yedi’liler romanında İstanbul Üniversitesi’nde okuyan Emine, Melek ve Şerife’nin aracılığıyla sevgi söz konusu olduğunda zengin-fakir, köylü-şehirli ayrımı yapılmasının ne kadar gereksiz olduğuna ve Batı kafasıyla girilen evliliklerin gölge-sinde yaşanan gerçek aşklara tanıklık ederiz:

²⁰ Fethi Naci, “Füruzan’ın Dünyası”, *Yeni Dergi*, S. 104, Mayıs 1973, s. 40-41.

²¹ Selim İleri, “Füruzan’ın Önemi”, *Yeni Ufuklar*, C. 23, S. 261, Haziran 1975, s. 25.

Emine, anne ve babasının evliliklerinde birbirlerine karşı duymadıkları sevginin varlığını evlenmediği Haydar'da bulur. Haydar, Anadolu'dan okumaya gelen köylü bir ailenin çocuğudur. Emine çevresinde maddi çıkarlar gözetilerek yapılan evliliklere inat kalbinin sesini dinleyerek Haydar'la sevgili olur; çünkü çocukken evinde yardımcı olarak çalışan Kiraz'ın yüreğindeki gerçek sevginin eşini Haydar'da bulur:

Emine, ezilen işçi sınıfının haklarını savunan zengin/fakir ayrımına karşı çıkan yüreği insan sevgisiyle dolu bir genç kızdır. Haydar'la kurulan gönül bağını zedeleyecek herhangi bir davranışta bulunmaz. Haydar da sevdiği kadının sanki kocasıymış gibi onu koruyup kollar. Toplumda gerçekleşen ahlaktan yoksun evliliklerle kıyaslandığında ikisinin ilişkisi son derece masumane kalır. Bütün bunlara rağmen romanda Haydar'la Emine birlikte olurlar. Onların daha evlenmeden önce bir birliktelik yaşamalarının asıl sebebi özellikle kız olup olmamaya dayalı olan sözde ahlak anlayışının değişmesi gerektiğine dikkat çekmek içindir:

“Halt etmiş köpekler. Kız olup olmamak ha... Aşağılık insanlar. Biz sandıklarından, onların görüp de kuş beyinlerinin eremeyeceğinden çok daha ciddiyiz. İğrendiğimiz, değiştirmeye amaçladığımız kokuşmuş bir ahlak anlayışına aynısını yaşayarak mı karşı koyacaktık! Pöh... güldürmeyin insanı şu çok bilmiş aracı kadın hâlinizle” (K.Y. 1325).

Cemşit İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nde burslu olarak okuyan bir öğrencidir. Memleketi Tunceli'den okumak için İstanbul'a gelmiştir. 68 öğrenci yürüyüşleriyle siyasi eylemlere katılmaya başlayan Cemşit, tüm öğrenci yürüyüşlerine katılır ve bu sırada Melek'le tanışır. Melek'le Cemşit bir süre sonra birbirlerine âşık olurlar. Melek, kendisi gibi olmayanların dışlandığı, seçkin bir aileden gelir; fakat o, anne ve babasından farklıdır. Melek, âşık olduğu adamla tanıştıktan sonra “Cemşit'e duyduğum sevgi her şeyin, yaşamanın öze çevrilmişliğidir” (K.Y. 1409) der. O, sahte hayatlardan çıkıp gerçek sevgiyi hissettikten sonra kendisi gibi soylu olan kişilerin yaptıkları haksızlıklara başkaldırır. Tensel zevkler peşinde koşmayan bu iki sevgili birlikte olmaktan dolayı yaşadıkları mutluluğu, huzuru başkalarının da gönlünde var edebilmek için mücadele etmeye başlarlar.

Zülkadir, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisi, öğrenci birliği liderlerindedir. Siirt'ten okumak için İstanbul'a gelmiştir. Burada kendisi gibi ezilenlerin haklarını savunan Tıp Fakültesi öğrencisi Şerife'ye âşık olur. Şerife'nin annesi kendi

evliliğinde yaşayamadığı görkemi kızının yaşayabilmesi için bir takım girişimlerde bulunur. En başta onu çok para kazanabileceği bir meslek olan doktorluğa yönlendirir. Şerife, ailesinde bir tek dedesiyle yaşadığı yakınlaşmayla sevginin gücünün paradan daha değerli olduğunu anlar. O günden sonra düşünce dünyası değişen Şerife'nin Zülkadir'e olan aşkı hiçte yadırganmaz. Şerife'yle Zülkadir hem fikirsel hem de duygusal açıdan birbirlerine gerçekten bağlıdırlar. Çevrelerinde evliliği sadece soyluluğun devamı olarak gören kişiler olmasına rağmen onlar giriştikleri eylemlerde evliliğin ne kadar yanlış algılandığının fark edilmesi için mücadele ederler.

“Ben anlıyorum. Biz yaşamımızı gereken dürüstlikle, açıklıkla yürütecek kişileriz. Birbirimizi eksilterek değil, destekleyip gönüllendirerek yaşayacağız. Nedim'in demeleri başka demeler. Yapılan evlilikler, yapan insanların özellikleriyle değer taşıyor demek ister o” (K.Y. 1402).

Füruzan, evliliğin nasıl olması gerektiğini Şerife'ye söyleterek önce kendileri daha sonrada evlilikleri yozlaşan insanlara âdeta ders verir. Bir önceki kısımda evli oldukları halde başkalarıyla gizli kapaklı ilişkiler yaşayan, aile kurmuş olmanın onlara vermiş olduğu sorumlukları yerine getirmeyen kişilerden bahsetmiştik. Füruzan bu insanların karşısına evli olamadıkları halde bozulan aile kurumunu değiştirmeye çalışan üniversite öğrencilerini getirmiştir.

Kırk Yedi'liler romanında söz konusu edilen Cemşit, Haydar, Zülkadir; “Ah Güzel İstanbul”un Sarı Kâmil'i ve “Kırlangıç Balıkları”nın Mehmet'inin daha da olgunlaşmış, eğitim görmüş, aile kurumunun yozlaşmasına engel olmak için örnek teşkil edilmiş halleridir. Hepsi ezilmiş halkın bağı olan Anadolu'dan gelmiş haksızlıklara karşı mücadeleci tavırlarıyla yansıtılırlar. Unutulmuş belki de hiç yaşanmamış sevdaların büyük şehirlerde varlığına işaret eden gönlü geniş bu adamlar, sözde evliliklerin cinsel münasebetlerden başka hiçbir şey içermediği gerçekliğini bir kez daha ortaya koyarlar.

1.3. Aile Çocuk İlişkisi

1.3.1. Anne-Çocuk Bağı

Çocukların hayatında en önemli kişilerden biri anneleridir. Doğumlarının gerçekleşmesiyle anne kokusunu duyan çocuklar, kendilerini güvende hissetmeye başlar. Anneler; evlatları için koruyucu, katıksız sevginin göstericisi, hayatlarının öğretmenleridir. Anneyle çocuk bağı ne kadar kuvvetli olursa kişiler, kendilerine karşı o kadar öz güvenli olur. Hayatta onları destekleyen birinin varlığı çocuklara her zorluğu aşabilmek için sahip olmaları gereken cesareti verir.

“Çocuğun dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren yaşamının en önemli dönemlerini birlikte geçirdiği ortam, aile ortamıdır. Çocuk ilk deneyimlerini bu ortamda edinir; ailesiyle kurduğu iletişimle, öncelikle, bir birey olarak kendini tanıır. Eğer onunla sağlıklı ilişkiler kurulursa çocuğun kendi benliğine yönelik algısı da sağlıklı olacaktır. Ayrıca kurulan iletişimle çocuk, çevresindeki insanları tanımaya ve onlara karşı güven oluşturmaya başlar. Bu güvenle devam eden iletişimle çocuk, yaşadığı toplumun sosyo-kültürel özelliklerini benimser; toplum kurallarını öğrenir. Böylece çocuğun toplum içinde diğer bireylerle kuracağı iletişimin de temelleri atılır.”²²

Her çocuk, dünyaya geldikten sonra ailelerinin onlara duyduğu sevgiyle çevresindeki insanlara bağlanmaya başlar. Ayrıca anne ve babanın ne olursa olsun kendisini bırakmayacağına inandıklarında onlar da önce ebeveynlerine daha sonra akrabalarına ardından da tanıştıkları diğer insanlara güven duymaya başlar. Çocuklarda erken yaşta belli duyguların var edilmemesi durumunda onların gelecekleri de olumsuz etkilenir.

Füruzan, eserlerinde çocuğun yaşamı boyunca hayatını etkileyecek kadar önemli olan anne-çocuk bağı arasındaki ilişkiye değinerek annelerin, çocuklarının hayatlarında ne kadar önemli bir yer edindiklerini de göstermeye çalışmıştır. Bunu yaparken toplumda var olan ilişkilerin her türüne örnek teşkil edebilecek eserler kaleme almıştır.

1.3.1.1. Zayıf Anne-Çocuk Bağı

Füruzan “Su Ustası Miraç”, “Yaz Geldi”, “Haraç”, “Ah Güzel İstanbul”, “Kuşatma”, “Gül Mevsimidir”, “Tokat Bir Bağ İçinde”, “Piyano Çalabilmek”, “Bir Evin

²² Tezel Şahin-Fatma Cevher-Fatma Nilgün, “Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bakış”, *ICANAS 38 (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2011, s. 776.

Dıştan Görünüşü”, *Kırk Yedi’liler ve Berlin’in Nar Çiçeği* adlı eserlerinde anne ve çocuk arasındaki kopuk ilişkilere değinir:

“Su Ustası Miraç” adlı hikâyede bir ağayla evli olan kadının sırasıyla Murat, Sedat, Vedat, Bahri isimli erkek çocukları olur. Bu çocukların kimi Ankara’ya kimi de İstanbul’a okumak için gider. Sadece Vedat ailesinden farklı düşüncelere sahip olan bir çocuktur. O, devlet parasıyla okumayı tercih eder. Her zaman işçinin yanında olarak onların haklarını savunur. Kendi evlerinde çalışanlara karşı hem annesinin hem de kardeşlerinin adil olmasını ister. Örneğin; annesinin yanında çalışan üç çocuklu kadını işten atmak istemesine, yine bu kadının hamile olmasına rağmen ağır işlerde çalışmasına ve kardeşi Sedat’ın köylü bir kızın ırzına geçmesine başkaldırır. Annesi ve kardeşleri kendilerini işçilerden daha üstün görürler. Ailesi, Vedat’ın işçilerin tarafını tutmasına, onlar gibi yazları çalışmasına anlam veremez. Anne ile çocuk arasındaki ilişki de birbirine zıt olan hayat görüşlerinden dolayı zayıflar. Vedat, ailesinin işçilere karşı olan tutumuna sessiz kalamaz ve günden güne onlardan uzaklaşır. Annenin oğluna karşı olan sevgisinde bir azalma olmazken bu sevginin bazen acımaya da dönüştüğü hikâye içinde gözlemlenir:

“Niye peki, Vedat asi oldukça onu daha çok sever, daha çok korur oldum. ‘Bir derdi var onun çocuklar,’ diyordum. ‘Bir derdi var.’ Anlatamadım... Öfkelenemedim de artık. Acımaya başladım gittikçe... Ara sıra yatak odama gelip otururdu. Onu kucağında emzirdiğim günlerdeki ana sütü kokusu sarardı içimi” (P.Y. 64).

Kadın, oğluna içten gelen bir sevgiyle bağlıdır. Vedat’la yan yana olduklarında ayrı bir mutluluk hisseder. Onun çocukluğunu hatırladığında anne ile çocuğun birbirlerine en yakın oldukları emzirme anlarındaki kokuyu duyumsaması kadının çocuğunun doğumundan itibaren annelik güdüsünü içinde taşıdığını ortaya çıkarır; fakat bazı zamanlar gelir gider ilişkisiyle fazlaca uğraştığı için anne ile çocuk arasındaki ilişki de zayıflar. Böyle anlarda Vedat annesine sokularak ondan masallar, türküler dinlemek ister.

Görülüyor ki Vedat ve annesi birbirlerine son derece bağlılardır. Vedat’ın hayat görüşü annesinden farklı olduğu için aralarındaki ilişki de zarar görür. Bir süre sonra kadın kendisini sorgular. Vedat’ın tutuklanmasıyla da onu anlamaya başlar. Bu

hikâyenin sonuna doğru anne kendisinin işçilere karşı olan davranışlarını da değiştirmeye başlar. Böylece oğlunun istediği bir anne olma yoluna girer. Bu iki kişi arasındaki çatışmayı meydana getiren asıl unsur olan işçinin sömürülmesi, hakkının verilmemesi durumu ortadan kalktığı için Vedat, o istediği anne sıcaklığını elbette duyacaktır.

“Yaz Geldi” adlı hikâyede çocuğunu bırakıp başka adama kaçan bir anne ile karşılaşılır. Bu annenin oğluya olan bağı son derece zayıftır. Kadının, eşini neden bırakıp gittiği bilinmese de evden kaçarken çocuğunun ne olacağını düşünmemesi, onsu bir hayatı tercih etmesi ve giderken evlerinde bulunan birkaç eşyanın derdine düşmesi kendisinde annelik bilincinin ve hissini var olmadığını gösterir. Hikâyede annesi tarafından terk edilen bu çocuk, yaşadıklarını arkadaşına şu şekilde aktarır:

“Babam kömür deposunda hamal. Biz anamla yenilerde geldiydik buraya. Anam dün gece başka adama kaçtı. Kaçarken de geyikli kadife duvar yaygısını aldı. Bakır tence-reyle tahta kaşıkları da aldı. Babam gece iyice dövdü beni, duvarlara çarptı, kaldık elin yabanlarında, diye” (P.Y. 116).

Çocuğun arkadaşına anlattığı bu olay, onun annesinin kaçma olayına şahit olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Çocuk, babasının ve kendisinin terk edildiğini düşünemeyecek kadar küçüktür. Annesinin evden çıkarken oğluya yakın temasta bulunmayışı, tereddütsüz bir biçimde evin içinden gözünü kestirdiği şeyleri alarak çıkıp gitmesi onun sadece kendi hayatını düşünen bencil bir kadın olduğunun göstergesidir.

Hikâyede bu ailenin maddi imkânsızlıklardan dolayı Sivas’tan İstanbul’a göç ettikleri de anlaşılır. Kadın evliliklerde sadece iyi zamanların yaşanmadığı gerçeğinin farkında değildir. Onun evlerinde iyi gitmeyen durumlar yüzünden başka bir erkeğe kaçması ahlaken ne kadar yozlaşmış olduğunu da ortaya çıkarır. Bir annenin evliliğinde böyle kötü bir durumla karşılaştığında hem eşine hem de çocuğuna daha çok bağlanması sevgi, şefkat, anlayış ve dayanışma içinde birlikteliklerini yürütmesi gerekirken kaçmayı tercih edişi aile birliğine de uygun olmayan bir davranıştır. Böyle bir kişinin çocuğuna karşı bir bağlılık hissetmemesi de pek yadırganacak bir durum değildir.

“Haraç” adlı hikâyede Servet, sekiz ya da on yaşlarında Dizdar Hanım’ın Horhor’daki konağına evlatlık olarak verilir. Burada kaldığı süre boyunca ailesi tarafından

aranıp sorulmaz. O, anne sevgisinin eksikliğini her zaman hisseder. Bu yüzden hayatı boyunca hayal meyal hatırladığı bir kucaklamanın gölgesine sığınır. Annesinin ona karşı duyduğu sevgiyi belki de bu şekilde tekrar hissetmeye çalışır:

“Geniş bir toprak yolun kıyısında dizili kavruk ağaçlar görüyorum. Eprimiş örtüler örtünmüş kadınlar, bakır bakraçlar taşıyarak geçiyorlar. (...) Kadının çevresinde irili ufaklı çıplak ayaklı çocuklar var, bez entariler giymiş. Kadın içlerinden birini kucaklayıp emziriyor. Mavi damarlı memesi taşkın süt dolu. Yüzü belli değil. Beni çağırıyor, ama asıl ismimle değil, Servet demiyor. Benim gibi olan çocuk gidiyor yanına, kucaklaşıyorlar. Yere oturtup çocuğu, yani beni, bir bağa tarakla saçlarını taramaya başlıyor” (P.Y. 128).

Servet’in küçüklüğü hakkında hatırlayabildiği tek şey annesiyle en yakın olduğu bu anlardır. Bir annenin çocuğunu kucaklaması, onun saçlarını taraması her ikisinde de tarifi imkânsız bir bağın oluşmasını sağlar. Katıksız sevginin varlığını hem anne hem de çocuk böyle zamanlarda fazlasıyla hissedebilir. Servet de yalnızlığını, annesizliğini, sevgiden yoksun oluşunu annesiyle geçirdiği bu son günün onda bıraktığı izlenimleri vererek ortaya çıkarır.

Servet, ailesi yanında olmadığı için korunaksızdır. Bu yüzden evin beyi tarafından cinsel istismara da uğrar. Hem de yaşadıklarının evlendiğinde anlaşılmayacağını düşünecek kadar “saf”tır. Ailesi tarafından terk edilişi onu bu sona sürükler. O, sadece bir Servet değil; babası tarafından, önce annesizliğe daha sonra kirletilişe sürüklenen bir kurbandır.

“Ah Güzel İstanbul” adlı hikâyede Cevahir’in annesinin ölümünden dolayı içine düştüğü durum söz konusu edilir. Annesinin hayatta olmayışı Cevahir’in sevgisiz, korunaksız ve çaresiz kalmasına neden olur. Üvey annesi onu fazlalık olarak görür. Küçük yaşta evlendirmek ister. Cevahir, içine düştüğü bu durumdan dolayı İstanbul’a kaçır. Onun anne korunağı olmadan hiç bilmediği bir şehirde olması Servet gibi kirletilmesine sebep olur. Cevahir, Zürefa adlı geneleve düşer.

Annesi hayatta olmadığı için korumaya, sevmeye, yol gösterilmeye daha çok muhtaç olan bir çocuğun kötü bir üvey annenin eline düşmesi bir genç kızın kirletilmesine sebep olur. Ailenin birliğinin korumasında annenin üstlenmiş olduğu rol oldukça önemlidir. Cevahir’in üvey annesi onu fazlalık olarak görmek yerine annesinin eksikliğini hissettirmemek için ona yakın davranmış olsaydı belki de Cevahir, kötü

yola düşmeyecekti. Annenin ölümüyle parçalanmış olan aile, üvey annenin eve gelmesiyle daha da kötü hâl alır. Üvey anneyle Cevahir'in arasında hiçbir bağ kurulamaması Cevahir'in sonunu getiren en büyük etkidir. Daha fazla kirletilmek istemeyen bu genç kız çareyi kendisini intihar etmekte bulur.

“Kuşatma” adlı hikâyede de başlarında annesi olmayan kızların daha çabuk kötü yola düşebileceği Nazan'ın annesiyle olan konuşmasında ifade edilir. Nazan, ilk genç kızlık dönemine adım attığı regl olayına şahit olunca son derece korkar. Annesinin Nazan'a artık büyüdüğünü, regl olayını dışardan birinin bilemeyeceğini söylemesiyle Nazan “Selmin'in herkes bildi büyüdüğünü. Büyüdü bu kız artık, dediniz ya! Arsalarda oğlanlarla konuşuyor, demesi üzerine annesi: “O başka annesi olmayanlar arsalarda daha çabuk büyür” (K. 226) diyerek Selmin'in annesinin olmamasından dolayı kötü yola düştüğünü kızına söyler.

Hikâyede Selmin'in anne sığınağından yoksun oluşu, birkaç cümleyle verilir. Fûruzan, kötü yola düşen bu kızın, annesiz olmasını özellikle vurgular. Selmin, kendisini koruyacak bir anneden yoksundur. Selmin'in hayatının düzene girmemesi, anne dayanağını hissetmemesi onun arsalarda erkeklerle konuşmasına neden olur.

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyeye anne-çocuk arasındaki bağın kuşaklar arasında aktarıma da sebep olduğunu göstermesi bakımından diğer hikâyelerden farklıdır. Burada anne sevgisinden yoksun olarak büyüyen Mesaadet, kendi çocuklarına da sevgisini aktaramaz. Mesaadet'in annesiyle yaşadığı bağlanma sorunu ilerleyen yaşlarda kendi çocuklarına olan ilgisine, sevgisine, onlara olan yaklaşım tarzlarına da yansır.

Mesaadet'in annesi Perran Hanım, güzelliğini korumayı, gösterişli görünmeyi, soylu bir aileye yakışan hareketler sergilemeyi sevginin varlığından daha fazla önemser. Kendisiyle ilgilendiği uzun saatler sonrasında arta kalan zamanı olursa kızına ancak o zaman vakit ayırır. Mesaadet, annesiyle herhangi paylaşımında bulunamadığı için çatı kenarında eski eşyaların olduğu odayı kendisine sığınmak yapar. Üzüntüsünü, kederini, mutluluğunu orada yaşar. Anneyle kurulamayan yakın ilişkiden dolayı ona sevginin ne demek olduğunu öğreten Rüştü Şahin'in ölümünden duyduğu üzüntüyü de kendi içinde yaşar. Ne Mesaadet ne de annesi birbirlerinin dayanağı, sırdaşı olamazlar. Annesi için bir kız çocuğuna sahip olmak sadece soyluluklarına yakışacak hareketleri

ona öğretmekle ilgilidir. Kadının yapmacık ve özentili tavrı kızıyla kendisi arasında duvar örür. Soylu bir ailenin kızı olan Mesaadet: “Bana şimdi, ‘O kimseyi sevmedi’ derler. ‘Çocuklarını bile.’ Çocuklarımı, annem beni nasıl sevmişse, öyle sevdim, korudum. Büyük, soylu bir aileye yaraşır çocuklar olmalarına çalıştım” (G. 388) diyerek kendi çocuklarıyla da yakın ilişki kuramadığını ortaya çıkarır.

Mesaadet’in çocukluğu boyunca ne anne ne de baba sevgisini hissetmemesi onun gelecekteki hayatını da etkilemiştir. Anne ve çocuk bağlanması kuşaklar arası aktarılan bir ilişkidir:

“Bağlanma geniş ailelerde aile içindeki deneyimler ve var olan bağları gözlemleyerek elde edilmektedir. Ailede öğrenilen bağlanmanın niteliği gelecekte oluşturulacak bağlanmanın niteliğini için model oluşturmaktadır. Büyük anne/babadan anne/babaya anne/babadan çocuğa bağlanmanın geçişi sosyal ve genetik ilişki içerebilmektedir. Sosyal etki büyük anne/babanın toruna direkt etkisi veya büyükanne/babanın sosyal destek veya sosyal öğretimi yoluyla anne/babaya dolaylı etkisini içerebilmektedir. (...)²³

Füruzan, “Gül Mevsimidir” adlı bu hikâyede “Kuşaklar Arası Bağlanma İlişkisi”ni Perran Hanım-Mesaadet ve çocukları arasındaki ilişkiyi okuyucuya aktararak vermeye çalışmıştır. Tıpkı Mesaadet gibi çocukları da annelerine bağlanma sorunu yaşarlar. Mesaadet yetmişli yaşlarını sürerken çocuklarından ilgi ve sevgi göremez. Annesiyle yaşadığı bağlanma sorunu onun çocuklarına yansıdığı gibi çocuklarından da yine kendisine aktarılır.

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede söz konusu edilen kadının, annesinin ona olan yaklaşımından dolayı hayatını başka şekilde sürdürmesi anlatılır. Bu kadın tıpkı “Gül Mevsimidir” adlı hikâyedeki Mesaadet gibi soylu bir aileden gelmektedir. Annesinin yanlarında çalışan işçileri küçük görmesi, onlara emeklerinin karşılığını vermesi kadını daha evlenmeden itibaren “Niçin anne, eskimiş yemekleri, acılaşmış yemekleri onlara veriyorsunuz? Onlar da insan” (K. 183) diyerek annesini sorgulamaya iter:

“Kadınların rekabetçiliğe ve iyi annelik idealine yaklaşımlarını etkileyen kritik bir faktör, onların kendi anneleriyle ilişkileridir. Kadınlar her ne kadar değişen siyasal, toplumsal ve ekonomik baskılara tepki veriyorlarsa da, bir yandan işleyen farklı bir süreç de var; kadınların bireysel duygusal tarihine ve özel olarak da anneleriyle ilişkilerine

²³ Hacer Alan, *Doğum Sonrası Dönemde Sosyal Desteğin Anne Bebek Bağlılığına Etkisi*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 10-11.

göre düzenlenen bir süreç. Bu ilişkinin fırtınalı, zor ve önceden kestirilemez sonuçları olabilir. (...)²⁴

Coward'ın ifade ettiği gibi hikâyedeki kadın da annesiyle olan ilişkisinden yola çıkarak hayatına şekil verir. Özellikle anne ve babasının paraya olan düşkünlüğü, kapitalist dünyanın getirilerine olumlu bakışları, araştırmadan her şeye inanmaları, en kötüsü de çocuklarına sevgi göstermemeleri kızlarının evlendiğinde ailesi gibi olmak için özel bir uğraş vermesine sebep olur:

“Ona benzememek kararım kesindir.

Ben çağdaş bir insanım.

Bunu kimse yadsıyamaz.

Dünyada önde gelen, oluşan her şeyi benimserim.

Kocam da öyledir.

Kimsenin bizden önce bir kitaptan, bir siyasal olaydan, sanattan söz açmaması için olağanüstü çaba harcarız.

(...)

Görüyorsun anneme benzemiyorum” (K. 185).

Anlatıcı kadın, bir başkasının kendisinin annesine benzediğini duymamak istemesine hareket eder. Bu yüzden annesinin tüm eksikliklerini kendisinde tamamlar. Hem eşinin hem de kendisinin ailesine benzeyen hiçbir yanının olmaması için fazlasıyla çaba harcar.

Kadın, annesinin onda oluşturduğu sevgi yoksunluğunun bir benzerini de hamile kaldığında kendi çocuğunu aldirarak ona da yaşatır. Belki de annesinin küçüklükten itibaren savunmasız bıraktığı bu kadın bir kız çocuğu doğurmanın ihtimalini düşünerek her seferinde hamileliğine son verir. Mesaadet gibi ona sunulan yaşamın yansımaları çocuğuna da yaşatır. Hem de Mesaadet gibi masumane bir davranıştan yoksun olarak daha fetüs döneminde bir çocuğun yaşamına son vererek bunu gerçekleştirir. Anne ile çocuk arasındaki bağın zayıf olduğu durumlarda yalnızlık yaşayan çocukların düşebileceği durum Füzûzan'ın kalemiyle okuyucuya bu şekilde yansıtılır.

²⁴ Rosalind Coward, *Şu Hain Kalplerimiz Kadınlar Erkeklere Neden Teslim Olurlar?*, çev., Aksu Bora-Asuman Emre, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 105.

“Piyano Çalabilmek” adlı hikâyede anne ile çocuk arasında yakın bir ilişki kurulamaz. Görücü usulüyle evlilik yapan Müberra, ilk evliliğinden olan çocuğuyla hikâyeye söz konusu edilen ikinci çocuğu arasında da kıyaslama yapar. İlk evliliğin daha iyi koşullarda sürmesi o evlilikten olan çocuğuna da asil gözüyle bakmasına neden olur. İkinci evliliği ekonomik sıkıntılarla sürdüğü için kızının evlilik öncesinde yaşadığı hayata uygun olmayışından dolayı üzüntü duyar. Kadın; udunun, piyanosunun, ellerinin güzelliğinin özlemini çekerken kızıyla arasında olan uzaklığı istemeden de olsa daha da arttırır:

“Onu çok yabancıyordum.

Çevremizin dışındaydı anlattıkları.

Hele o piyano çalma lafı yok mu en korktuğumdu.

Çünkü piyanoyu biliyordum” (P.Y. 39).

Küçük kız, annesinin geçmişiyle ilgili anlatmış olduklarına bir türlü inanamaz. Kıt kanaat geçimlerini sağladıkları o eve uygun düşmeyen unsurları, küçüklüğünün etkisiyle de gerçekçi bulmaz.

Küçük kız, babasının yanında kendisini daha iyi hisseder çünkü daha önce görkemli bir hayatın içinde bulunmamıştır. Anne ile çocuk arasındaki bağ birbirlerine uymayan yaşam isteklerinden dolayı bir türlü güçlenmez. Müberra, kızını Kadıköy’de doğduğu için oradaki insanlar gibi yetiştirmek isterken; çocuğu babasının yanında onun arkadaşlarıyla geçireceği günlerin özlemini kurar:

“Anne yarın babam beni Kozma’ya götürür mü?

Yarın Kadıköy’dekilere gideriz belki, dedi. Hem sen burada da doğmadın, Kadıköy’de doğdun.

Biliyorum. Yarın Kozma’nın oraya gitmek istemiyorum. Kadıköy’e gitmek istiyorum” (P.Y. 45).

Anne ile kız arasındaki konuşma bile birbirlerini anlamakta sıkıntı yaşadıklarını, her ikisinin dünyalarının da farklı olduğunu gösterir. Bu durum ilişkilerine de yansır. Anne, herkes gibi kızının da kendisini sevmediğini düşünecek kadar ileri gider.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı hikâyede tıpkı “Piyano Çalabilmek”teki kadın gibi kendi statüsünü beğenmeyen bir kadının aile ilişkisine yansıyan durumu ifade edilir. Fitnat Hanım, memur olan Rusuhi Bey’le evlidir. Kendisi daha yüksek statüde

olma hayâlini gerçekleştirmek için eşiyle de sürekli tartışır. Kadın, Suna ve Sedat adında çocuklarının, onu istediği ekonomik düzeye kavuşturmasının umudunu içinde taşır. Sedat'ın yüksek mühendis olması ve ona güzel bir ev alması Suna'yla sürekli oğlunu kıyaslamasına neden olur. Fıtnat Hanım'ın gözünde Sedat onu çok fazla arayıp sormamasına rağmen kusursuz biridir:

“Yok yok seviyorlardı birbirlerini. Şimdi daha iyi anlıyorum. Demin söyledin ya, kimse birlikte hiçbir şeyi sevmeydi bu evde Sedat bile, evlendi uzaklaştı. Ankara'dayken nerde olsam oğlum oturduğum yerin yanına sıkışır, kıpırdamadan beni izlerdi. Gerdanıma yüzünü gömer, 'Mis annem benim, mis annem' derdi. Şimdi hiçbir sözünü ciddi söylemiş gibi, benimle konuşurken. Çabucak iyi iyi diyiveriyor. Yine de bu katı almakla ne becerikli, ezilmez olduğunu gösterdi. Evlenmeyeydi iyiydi ya...” (B.S. 526).

Fıtnat Hanım, oğlunda oluşan değişimin farkındadır. Annesine çok fazla bağlı olan bu çocuk onun gibi paranın değerini her şeyden üstün tutan bir hâl almıştır. Aynı evin içinde benzer hiçbir şeyi beğenemeyen bu ailenin ilişkisi son derece kopuktur.

Fıtnat Hanım, kızının evlenerek eşiyle Erzurum'a yerleşmesinden dolayı kızını sürekli eleştirir. Suna'nın annesinin istediği zenginliğe, gösterişe ulaşmasına katkı sağlamaması kendi kızını çirkin bulmasına neden olur. Bu da Fıtnat Hanım'ın kızıyla olan bağlılığının ne kadar zedelendiğini gösterir:

“Bu kızda bir besleme hali var
Ben onun yaşındayken daha alımlıydım.
Belki güzel değildim ama.
Yok canım elbette güzeldim.
Hele gerdanım” (B.S. 551).

Fıtnat Hanım, sanki başkasının çocuğundan bahsediyormuş gibidir. Acımasız, sevgisiz tavrı kızına olan bakış açısında kendini gösterir. Kızını kendi güzelliğiyle kıyaslar. İlerleyen zamanlarda eşine de aynı şekilde yaklaşır:

“Düğün konuklarını uğurlarken çıkışta duracağız.
Ben kızın annesi, babası...
Suna'nın durması yakışık alır mı bilmem.
Yaşlanmamalıydım ah... Bu adam, şu lüks mevkide bile iğreti duran iliştiği yere yanaşmayan bu adamdır gençliğimi yiyen” (B.S. 555).

Fıtnat Hanım'ın gösteriş merakı, kendini olduğundan daha üstün gösterme isteği onun ailevi ilişkilerinin zayıflamasına neden olur. O, hayat arkadaşı olan eşini bile

kendisine yakıştırmaz. Çocukları arasında yaptığı ayrımlar da ilerde her iki evladı tarafından çok fazla ziyaret edilmemesine de neden olur; fakat Fıtnat Hanım hiç değişmez. Yine kibirli, eleştirel, parayı seven bir kadındır.

Kırk Yedi'liler romanındaki Nüveyre öğretmen, Fıtnat Hanım gibi gösteriş meraklısı bir kadındır. Soylu bir ailenin yaşam tarzını benimseyerek kızlarını ve oğlunu da kendi gibi yetiştirmek ister. Yanında çalışanlara haklarını vermez, onlara güven duyulmayacağına inanarak küçümseyen gözlerle çalışanlarını süzer. Çocuklarına tam anlamıyla sevgisini göstermez. Paranın gücü onun için her şeyden daha önemlidir. Nüveyre öğretmen ailesinde her dediğinin yapılmasını ister. Baskıcı, otoriter bir kadın oluşu kızı Seçil tarafından “İyi ama niye hep bizi korkutup sindiren şeyler yapar” (K.Y. 1236) denilerek eleştirilmesine neden olur. Her iki kızı da annelerinin hesaplı sevgisi, bir türlü aile ortamının sıcaklığını yaşayamamaları yüzünden aidiyet duygusunun ne demek olduğunu ve şartsız kabul edilmeyi başka insanlarla olan ilişkilerinde öğrenirler. Seçil, Üsteğmen Erteğün’de; Emine ise Leylim Nine, Kiraz ve Haydar’da katıksız sevgiyi bulur. Diğer kardeşleri Kubilay ise annesinin kopyası olur:

“Kubilay yıllar sonra da tikslenmeyle, titizlikle bu tür yakınlıkları aşağılamıştı. Onda sıra sevecenlik diye patlayan davranışlar, bazı ilişkilerin yararını düzenleyip, hesapladığında belirirdi. Babası ve özellikle annesi, oğullarında ‘kibarlık’ diye niteledikleri bu duygu ölçülülüğünü hayranlıkla izleyip onurlanırlardı o yapaylıktan” (K.Y. 1343).

Nüveyre öğretmen ve eşinin Kubilay’da var olan bu özelliklerle övünmeleri, kızlarında da olmasını istedikleri davranışlardandır; fakat ne Seçil ne de Emine istedikleri şekilde yetişmezler. Aile içindeki sahte duygular o kadar benimsenir ki anne ve baba çocuklarına olan davranışlarını öğretmen olmalarına rağmen sorgulama gerekliliği duymazlar.

Nüveyre öğretmen sadece çocuklarına karşı yapmacıklı bir tavır takınmaz. Annesinin cenazesinde bile gerçekten üzüntü duymaz: “Ölünün yakınları, başta annesi, teyzesi kimi aşırı devinimlerle kimi zor tutulmuşça salınan ünlemlerle ölüye bağlılıklarını abartarak dışsallaştırıyorlardı” (K.Y. 1455) diyen Emine annesinin kontrollü, olması gerektiği gibi ölçülü olan davranışlarını ifade eder. Nüveyre öğretmen ve çevresinde bulunan herkes ölümün getirdiği acı karşısında bile hissiz kalabilecek kadar

robotlaşmış para ve miras söz konusu olduğunda seslerini çıkaran kişiler haline gelmiştir. Böyle bir anne çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kuramaz. Onların sevgisiz, yalnız, savunmasız ve en önemlisi de annesiz büyümelerine neden olur. Romanda Emine'ye söylenen “İkide bir beliren nice nice düş kırıklarının, öfkelerin keskinleştiğini duyuyor, ana olmanın bir döl yatağı bağından öteye taşan insanca ilişkileri de içermesi gerektiğini anlıyordu” (K.Y. 1302) cümlesi anneliğin ne demek olduğunu kendi içinde fazlasıyla barındırır.

Berlin'in Nar Çiçeği adlı romanda çocukları tarafından unutulmuş, yaşlılığın getirdiği yalnızlıkla daha da çok içine kapanan Frau Lemmer söz konusu edilir. Füzuzan bu romanda çocukların anneye karşı olan tutumunu okuyucuya yansıtır. Yaşlandığı için korunmaya, bakıma muhtaç olan bu kadını ne kızı ne de oğlu önemser. Paranın aile ilişkilerini ne kadar kötü hâle getirdiği *Kırk Yedi'liler* romanında Nüveyre öğretmeninin yaklaşımlarıyla verirse de *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde çocukların anneye karşı ve fasisiz yaklaşımları bu konuya farklı bir bakış açısı getirir:

Frau Lemmer kızı Gudrun ve oğlu Johannes tarafından terk edilen bir annedir. Çocuklarına olan bağı ve sevgisi hiç azalmayan bu kadın, özellikle kızının ona olan yaklaşımlarındaki sahteliğe şahit oldukça daha çok üzülür:

“Şimdi açıkça biliyordu yaşlı kadın. İçinde hiçbir esin taşımayan ana-kız ilişkilerinin özellikle kızı yönünden sevgiyle uzaktan yakından bir ilintisi yoktu.

Çok eskilerde yaşadıkları, andığında çocukları diye yüreği dirildiği, sarılıp yanaklarını öperken ateşini kendiliğinden ölçtüğü o küçük kız bilmediği bir yerlere gitmişti” (B.N.Ç. 1755).

Gudrun, yoksulluktan kurtulmayı anne sevgisine tercih eden kişilerden biridir. Öyle ki içinde annesine dayalı özlemleri de barındırmaz. Paranın sevgiden de üstün oluşu belki de annesiz büyüyen ve bu yüzden kötü yola düşen Servet ve Cevahirlere yapılabilecek en büyük kötülüktür.

Berlin'in Nar Çiçeği anne çocuk bağı arasında sonradan gelişen zayıflığı göstermesinin yanında kan bağı olmayan kişilerle akrabalık hatta dostluk ilişkisi kurulabileceğinin de örneğini teşkil eder. Frau Lemmer, yalnızlığını komşuları olan Korkmaz Ailesi'yle paylaşır. Ümmühan bebek onu hayata bağlayan asıl kişi olur. Frau Lemmer,

Nar Çiçeği olarak adlandırdığı Ümmühan bebeğe duyduğu sevgiyle çocuklarına olan özlemini gidermiş olur.

1.3.1.2. Kuvvetli Anne-Çocuk Bağı

Füruzan “Kuşatma”, “Benim Sinemalarım”, “İskele Parklarında”, “Gecenin Öteki Yüzü”, “Çocuk”, “Redife’ye Güzelleme” adlı hikâyelerinde anne ile çocuk arasındaki güçlü bağı dikkat çeker:

“Kuşatma” adlı hikâyede -daha on iki yaşında çalışma hayatına başlayan- Nazan’ın annesiyle arasındaki bağ son derece kuvvetlidir. Nazan, ekonomik durumlarının kötü oluşundan dolayı Beyoğlu’nda, Madam Sara’nın yanında çalışmaya başlar. Annesi kızının Beyoğlu’na gidişinden dolayı son derece rahatsız olur. Sanki annelik güdüsüyle Nazan’ın başına kötü şeyler geleceğini önceden sezer. Nazan’ı korumak için elinden geleni yapar. Onun küçük yaşta tırnaklarını uzatıp boyatmasını bile fark edecek kadar kızının üzerine titrer: “Kızım bizim burda aman görmesinler. Beyoğlu’nda neler oldu acaba derler. Yoksul insanlarız başımızda bir erkeğimiz yok. İç içe dış dışayız bu odalarda. Oh benim yavrum. Nigâr sana iş bulduğunda dememişti böyle boya moya” (K. 224) diyerek kızında gördüğü değişimin onda oluşturabileceği kötülükleri Nazan’a anlatmak ister. Beyoğlu’na çalışmaya giden Nigâr’ın hakkında da çıkan dedikoduların etkisiyle kızını da bu sözleriyle önceden uyarır.

Nazan’ın annesi, kocası öldükten sonra bile kızıyla birbirlerine dayanak oldukları için evlenmeyi düşünmez. O, çocuklarına sahip çıkmayan annelerin aksine son derece fedakârdır. Kendinden önce Nazan’ı düşünür. Kızına olan bağlılığıyla hayata tutunmaya çalışır. Nazan da annesi gibi onsuz bir hayatın peşinden koşmaz. Beyoğlu’nda çalışırken annesinin daha iyi koşullarda yaşamasının hayâlini kurar: “Nigar Ablalar, kat alıyorlarmış ben de sana kat alacağım” (K. 245) diyerek ona olan bağlılığını ortaya çıkarır.

“Benim Sinemalarım” adlı hikâyede anne, çocuğu için sığınak hâline gelir. Nesibe daha on altı yaşında olmasına rağmen Beyoğlu’nda çalışan bir kızdır. Babası iş

bulamadığı için evin geçimini o sağlar. Çalıştığı yerde gördüğü zengin insanlar, sevdiği sinema filmlerindeki hayatlar onun da zengin bir hayatın özlemini çekmesine neden olur. Nesibe çalışarak çok para kazanılmayacağını farkına varınca yaşlı adamlarla birlikte olarak daha fazla para kazanma yoluna gider. Evine geldiğinde küçük, savunmasız, sevgiye muhtaç bir halde annesinin kucağında olmayı tercih eder:

“Başını kurulaması için, annesinin karnına dayıyor, sedire oturup.

Havlunun içinde çitilene saçlarının sabun kokusu gövdesinin tam arınmış olduğuna inandırıyor onu.

Gittikçe ılınan yanaklarında ana karnının sevecenlikle saran ılık yumuşaklığı...” (B.S. 446).

Nesibe’yle annesi arasında güçlü bir bağ vardır. O, annesinin yanında küçük Nesibe olarak annesinin ona duyduğu sevgiyi hissetmek ister. Tüm kirletilmişliği o an sanki yok olup gider. Aralarındaki sevgi, anne ile çocuğun kucaklaşmasıyla birlikte Nesibe’nin çocukluğunu alıp götürün gerçekliğin verdiği yükü onda kaybetmeye yeter.

Nesibe de Nazan gibi yoksulluğun onlara sunduğu kötü kaderi yaşarken anne sevgisini derinden hisseder. Her ikisi de yalnızlık çekmedikleri bir hayatta başka dün-yaların özlemiyle kendilerinin kirletilmesine razı olurlar.

“ ‘İskele Parklarında’ ”da Fûruzan’ın boyna geliştirdiği, belki de ilerde bir romanın iskeletini oluşturacağı ana-kız teması yeniden ortaya çıkar.”²⁵ Hikâyede otuz yaşlarında olan kadın, yedi yaşındaki kızıyla eşinin ölümünden sonra hayata tutunmaya çalışır. Ailesinin istemediği bir evlilik yapan bu kadın, kızıyla oturduğu evin kirasını verebilmek için evlenirken aldığı eşyaları satmaya başlar. Eşinin ölümünden sonra hayata tutunabilmesini sağlayan tek neden kızıdır. Anneyle kız arasında güçlü bir bağ vardır:

“ ‘Bu olmasa,’ diye düşündü, ‘ağaca çıksam pabucum yerde kalmazdı. Bir boğazın derdi ne olur ki? Artık otuz yaşındayım. Yaşlandım sayılır. Hem yedi yaşında çocuklu bir kadınla kim evlenmek ister yeniden? Zayıfım da. Tahta gibi göğüslerim var. (...) bazı şeytan diyor, at kendini denize, bitsin bu iş. Bak adama sen öl, git. Yapılacak iş mi bu. Hiç bizi düşünmedi. Bilmiyor mu? Kimimiz kimsemiz yok’ (...)” (P.Y. 75-76).

Kadın, eşinin ölümünden dolayı son derece üzgündür. Kızıyla birlikte tek başına kalmaları onun için ürkütücü bir hâl alır. Ailesinden de manevi bir destek görmez. Bir

²⁵ Mehmet Doğan, “Fûruzan Olayı”, *Yeni Dergi*, S. 92, Mayıs 1972, s. 75.

an ölüm onun için çıkış noktası gibi gözükür; fakat kızına olan sevgisiyle onu tek başına bırakmamak için bu düşüncesinden vazgeçer.

Kadın, yoksulluk çektikleri için kızının onun yaşında olan çocuklara göre daha küçük durmasını bile dert edindir. Kendinden önce evladını düşünür. Onun sağlıklı bir şekilde büyümesini ister. Kendi ailesinin ona göstermediği sevginin yoksunluğunu kızıyla gidermeye çalışır. Onunla sık sık iskeleye giderek günlerini geçirir.

“Bu hikâyede annenin iç konuşmaları ön plandadır. Kız, çevresini izleyen ve tüm bu açmazlarına, yoksulluklarına rağmen mutlu bir çocuktur. Annenin yaşamsal sorunları ağır basar. Baba ölünce çocuğun sorumluluğunu almak ona ağır gelir. Bu yüzden çocuğu ile sıcak bir ilişkisi yoktur.”²⁶

Anneyle kız arasındaki sevgi birbirlerine yakın davranmalarından kaynaklanmaz. Anne ve kız bilinen sevginin dışında birbirlerine derinden bağlılık duyarlar. Her ikisi içinde zor şartlar altında devam eden günler, el ele tutuşup iskeleye doğru yola çıktıklarında kısa süreli de olsa aydınlığa kavuşur.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde sevdiği adam uğruna yaşadığı zengin hayatı bırakıp kıt kanaat geçinmeye çalışan bir annenin varlığından söz edilir. Kadın, sevginin ona verdiği güçle şaşalı hayatını, onların doğrultusunda yaşamaktan başka bir şey yapamayacağı ailesini bir kenara atar. Eşiyle birlikteyken her güçlüğün üstesinden gelebileceğine inanır. Bu kadın tıpkı “Gül Mevsimidir”deki Mesaadet gibi soylu bir ailenin kızı olarak yetiştirilir. Ailesi, evlenmeden önce ona olan sevgilerini çok fazla hissettirmez. Paranın verdiği güçle şaşalı yaşam, gösteriş, güzel kalabilme kadının ailesi için daha önemli olgulardır. O da sevgiyi kendi statülerine uygun olmayan bir adamda bulur. Kadın, eşi ölünce kızıyla hayat mücadelesi vermeye başlar, değerli eşyalarını satarak tek odalı evinin kirasını verir. Kadının anne ve babasından görmediği sevgiye, eşinin ölümüyle eklenen yalnızlık duygusu kızına da ilgi göstermemesine neden olur. Küçük kız, annesinin sabah erkenden onu bırakıp bir yerlere gitmesinden, ona karşı ilgisiz olan tavrından ve bir arada olamamalarından dolayı yalnızlığını annesi gelene kadar sokağı izleyerek telafi etmeye çalışır. Kadın, kızının bu durumunu: “O, bıkmadan

²⁶ Seçil Sarıbayır, *Fürüzan'ın Öykü ve Romanlarında Çocuklar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 38.

usanmadan sokağı gözler. İnsanlar, çocukluklarını unutuyor. Kafamda çocukluğuma dair en ufak bir ipucu yok. Büyüklerim de anlatmazlardı. Kızım, yalnız kalmayı daha yeni yürümeye başladığında öğrendi” (G.Ö.Y. 821) diyerek ifade eder.

Küçük kızın annesinden beklediği yakınlık hastalandığı ya da dayak yediği zamanlarda ortaya çıkar. Bu yüzden annesinin olmadığı zamanlarda “Küçük kız, anımsayabildiği son hastalığını özlemle düşünüyordu” (G.Ö.Y. 752). En son ateşlendiği zaman annesinin ona ilgi göstermesi, başında Kur’an okuyup sevgisini en derinden hissettirmesi yüksek ateşine rağmen onda çok fazla yaşayamadığı bir mutluluk oluşturur. Çocuk annesinin yakınlığına o kadar muhtaçtır ki dayak yerken yakın temas kurmaları acıyı bile hissetmesine engel olur: “Onu ikinci kez dövdüğünde, yüzüne, ellerine, bacaklarına çarpan vuruşları unutarak annesinin bunca yakınlığına şaşırılmıştı. Birlikte yalnız yaşadıkları uzun süreden beri ona böylesine zaman ayırmamıştı annesi” (G.Ö.Y. 754). Çocuk, kadından dayak yerken bile anneye olan yakın temasının şaşırıcılığıyla ağlamak yerine mutlu olmayı tercih eder. Annesi ona uzak olduğu kadar yakındır da çünkü kızını dövdükten sonra vicdanını rahatlatmak için onu kucaklar. Kadının kızına bir yakın bir uzak davranması yaşadığı yalnızlık, çaresizlik, yoksulluk ve sevgi eksikliğiyle ailesinin yetiştirdiği o eski kadın olmakla olmamak arasında gidip geldiğini gösterir. Küçük kızla anne arasında uzaklaşmaya sebep olan bu durum kızın da annesinin zengin bir hayat sürdüğü zamanları bilmediği için odalarındaki her eşyayı yabancı bir adla anmasını, bazı zamanlarda aynanın karşısına geçip makyaj yapmasını, bulunduğu yere uygun düşmeyen zenginliğin göstergesi olan kıyafetler giyinmesini yadırgamasına neden olur.

Her şeye rağmen bu küçük kız annesinin güzelliğine, hareketlerine, giyim kuşamına hayrandır. İkisinin arasında görünmeyen ama hissettikleri ayrı bir bağ vardır. Kadın, ekonomik zorluklardan dolayı kızıyla çok fazla ilgilenemez; fakat onu bırakıp eski hayatına tek başına dönmeyi de hikâye boyunca hiç düşünmez.

“Çocuk” adlı hikâyede de annesinin çalışmak zorunda kalışıyla çocuğuna yeterli kadar sevgi, şefkat ve ilgi gösterememesi söz konusu edilir. Burada tıpkı “Gecenin Öteki Yüzü”ndeki anneye çocuk arasındaki ilişkinin bir benzeri yaşanır. Birbirlerine

uzak olduğu kadar yakın olan kişilerin sevgilerinin bir başka örneği yazar tarafından okuyucuya aktarılır.

Hikâyede önceden tütün işçisi olarak çalışan kadın, eşinin ölümüyle evine erkek almaya başlar. O günlerin sabahında oğluna daha kötü davranır. İçinde yaşadığı suçluluk duygusunu onunla yalnızlığını paylaşan çocuğundan çıkarır. Pek fazla güler yüzlü olmayan bu anneyle çocuğu birbirlerinden kopmayı istemezler. Çocuk evlerine önceden gelen adamın annesini başka bir adamla gördüğü için öldürmek istemesi üzerine ona olan sevgisini şu sözlerle ortaya çıkarır: “Bir yandan da ‘Allah’ım, anneme bir şey olmasın! Allah’ım, anneme bir şey olmasın!’ diye yakarıyordu. Bu sözleri ne kadar çok söylerse o kadar çok yararlı olacağına inanıyordu” (G.Ö.Y. 707). Çocuk, annesini kaybetme ihtimalinin kendisine verdiği korkuyla buldukları yerde oturan birilerinden yardım istemeye çalışır. Anne ile çocuğun birbirlerine karşı görünmeyen fakat hissettikleri o sevginin ortaya çıkmaya başladığı bu anlardan sonra hikâyenin sonunda anneyle çocuğun aynı yatakta yatarak birbirlerine ilk kez o kadar yakın oluşları, Füzûzan’ın toplumda var olan sevgilerin başka bir çeşidine işaret ettiğini gösterir. Yazar, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder:

“Şimdi ben sizlerde yeni bir şey gözledim: Çocuk öyküsünde ana ile oğul arasında son derece büyük bir bağlılık olduğunu vurgulamak istemiştim. O anlatılmaz sevgi bağı ana ile oğlu arasında son yatak sahnesinde ortaya çıkar. Annesinin koynuna girer yatar ve ‘Bana masal anlatma, anneciğim,’ der. Annelerin genelde çocukla olan uzak sayabileceğimiz ilişkisi aslında hayatı yüklenmiş olan bu kadınların çok ciddi yaşamak zorunda kalışları, çocuklara da yansıyan bir şey. Çocuklar, ciddi küçük insanlardır. Yani sevgisizlik diye tanımladığımız alışılmış sevgi biçimlerini görmeyişimizden kaynaklanan bir olgudur. Onların arasında bildiğimiz, alıştığımız türden hiçbir sevgi yaşanmaz. Ama son derece güçlü bir bağ vardır. Ve sanıyorum ki bu sevgidir. Sevginin başka türlü anlatılışı yani.” (...)²⁷

“Çocuk” adlı hikâyedeki anneyle çocuk hikâye boyunca yakın temasta bulunmazlar fakat içlerinde birbirlerine karşı duydukları yoğun sevgi belki de daha dikkat çekici olsun diye hikâyenin sonunda somut olarak ortaya çıkarılır. Füzûzan’ın bu eseri toplumda geçim derdine düşen ebeveynlerin kimi zaman aileye karşı oluşabilen ilgisizliklerinin onlara karşı duydukları sevgiyi kaybettikleri anlamına gelmediğini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

²⁷ “Füzûzan’la Öykünün Öteki Yüzüne Doğru”, *Çağdaş Eleştiri*, Kasım 1982, s. 6-7.

“Redife’ye Güzelleme”de küçük kızın doğum yapan annesine karşı duyduğu güçlü sevgi bağı ortaya çıkar. Redife, annesinin doğumu sırasında babasıyla dışarda oyalanır. Aklında sürekli ya annem ölürse diye sorular vardır, annesine son derece bağlı olan bu çocuk, onsuz kalabilme ihtimaliyle içten içe ağlar. Onun bu durumu babasının teselli etmesiyle son bulur:

“Annen niçin ölsün? dedi babası kızının yanağını yanağına dayayarak. Niçin ölsün? Bir kardeşin olacak. Çeşmeye gittiğinde alacaksın yanına. A be kızım olmuşsun sen şaşkın. Yapacağım ikinize şeytan uçurtması, uçuracaksınız bostanların orada, çığırıp küçük kuşlar gibi. Avunacaksınız birlikte” (K. 332).

Görülüyor ki babanın kızına karşı gösterdiği sevecen yaklaşım, çocukta az da olsa bir rahatlama meydana getirir. Çevresinde olup biten şeylerle oyalanmaya çalışan küçük kız, birden “Onu bir daha dövmezsin değil mi baba artık? Dövme annemi” (K. 335) diyerek annesinin gözünden yaşlar gelmesinin onda bıraktığı o kötü etkiyi ifade eder. Çocuk, anne korunmasına muhtaçtır. Onsuz olabileceği bir dünyanın ihtimalini bile küçük bedeninde taşıyamaz. Annesinin ağlamaları, babasının ona olan tavrından kaynakladığı için tüm saf duygularla onu da eleştirir. Her şey annesinin bir daha hiç ağlamaması ve yanlarında hep gülümsemesi içindir. Hikâyede annenin çocuğuna olan yaklaşımlarından bahsedilmese de anne-baba-çocuk arasındaki bağı çok kuvvetli olduğu ortadadır.

1.3.2. Abla-Kardeş Bağı

Abla-kardeş arasında çikarsız bir ilişki söz konusudur. Onlar, iyi ya da kötü zamanlar geçirirken birbirlerine destek olurlar. Bazı insanlar, batılılaşma uğruna aile bağlarını geri planda tutarlar. Bu, insanların bencilleştirir. Füzuran abla-kardeş arasında kopma noktasına gelen ilişkilerle; birbirlerine destek olmak adına ellerinden geleni yapan kardeşleri birarada vererek değişen insanların ne denli kötü duruma düştüklerini okuyucuya gösterir.

“İskele Parklarında” adlı hikâyede kadın, ailesinin onu maddi durumu iyi olan Şadi Bey’le evlendirmek istemesine rağmen o, sevdiği adama kaçır; çünkü erkeğin ekonomik düzeyinin iyi olması onun için evlilik sebebi değildir. Evliliklerinden bir de kız çocukları olur; fakat ailesinin isteğini reddettiği için eşinin ölümünden sonra yedi

yaşındaki kızıyla yapayalnız kalırlar. Öyle ki kadın, çaresizlikten ve kaldıkları yerin kirasını verememekten dolayı gelinlik takımlarını bile satmak zorunda kalır. Kızı yerli besinleri alamadığı için yaşlılarına göre de küçük durur.

Kadın tüm bu zor şartlarla mücadele etmeye çalışırken ailesinden özellikle ablasından destek göremez. Abla-kardeş bağı aynı anne ve babadan doğadan çocuklarda daha kuvvetli olmalıdır; fakat bu hikâyedeki abla, paraya olan tutkunluğundan dolayı kardeşine yardım etmek istemez. Yeğenini de sevecen bir tavırla karşılamaz.

Aile, sadece kişilerin iyi zamanlarında bir arada olacağı bir kurum değildir. Kötü zamanlarda da kişiler birbirleriyle dayanışma içinde olmalıdır. Aynı kanı taşıyan bu kardeşlerin birbirlerine sevgi duymadıkları ortadadır. Ablasının kardeşine takındığı sahte tavırlar hikâyede şu şekilde verilir:

“Hiç büyümüyor bu çocuk. Büyümesi durdu bunun. Evin arkasındaki okula yazdırmalı. Bir önlük gerek. Gitmeli ablalara, belki Mahinur’dan falan kalma önlük vardır. Onun kızları büyüdü, kocamın ölümünde gitmişim, ne densizlik. (...) Kalıcı mı sandılar ne? Akşam yemeği hazırlığındaydılar. (...) yemek hazırlığını durdurdular ben gidince. Kalktım. Yeminler antlar verdilerdi. Yemeğe kal diye. Kalmadım. Sanki artık abla-kardeş değildik” (P.Y. 78).

Bu örnek cümle abla-kardeş arasındaki yabancılaşmanın işaretidir. Bir tarafta sevginin her türlü zorluğun üstesinden geleceğine inanan çaresiz bir kadın; bir tarafta da kardeşinin eline sıkıştırdığı parayla ablalık vazifesini yerine getirdiğini sanan bir kadın vardır. Hâlbuki kardeşler arasında derin bir bağın olması gerekir. Abla, öncelikle insani değerlerini kaybetmiş daha sonrasında da aile bağlarını silip atmıştır. Kardeşinin ondan istediği para değil; manevi destektir. Bu hikâye, manevi duyguların maddi unsurlarla nasıl yok edildiğinin örneğini abla-kardeş ilişkisini yok sayan kişiler aracılığıyla okuyucuya sunmuştur.

Yine “Gecenin Öteki Yüzü” adlı hikâyede de ailesinin istemediği bir adama kaçan kadının eşinin ölümünden sonra kızıyla geçirdiği zor hayat söz konusu edilir. İskele Parklarında ki kadının kaderi “Gecenin Öteki Yüzü”ndeki kadının kaderiyle aynıdır. Her ikisinin ablası da kardeşlerinin düştükleri yoksulluğa dışardan bakan bir gözle şahitlik ederler. Sevdiği adam uğruna servetini elinin tersiyle iten bu kadın, ailesinin, hem kızını hem de kendisini sevgiyle kucaklamayıp miras derdine düştüğü için hayatta yalnız kaldığını hisseder:

“Hepsi hain onların. İkimizi esirgemeyi istemediler. Ah, niçin böyle oldu, ah niçin!... Onlara muhtaç olmayacağım, sürünsem bile. Yorgunum. Bir şey beklemiyordum, hiçbir şey,, O kadar uzun yıllar geçti ki onlarla yaşamayalı, nasıl akrabam olabilirler? Sevmiyorum hiçbirini” (G.Ö.Y. 755).

Kadın, ablasıyla olan ilişkisinin yapaylığını fark ederek artık onları sevmediğini söyleyecek kadar cesaretlenir. Miras payından mahrum edilen kardeşinin belki de affedilmesi halinde kendilerine daha az para kalacağını düşünen abla paranın sevgiden daha üstün olduğunu düşünür. Kardeşine ve yeğenine yoksul oldukları için öteki olarak bakar. Onları küçümseyici tavırlarla karşılaması aralarında hiçbir bağın olmadığını gösterir.

Aile olmak kişilerin birlikteliğinin sonsuza dek sürmesini gerektirir. Bu bağ içinde kişiler, diğer aile fertlerine çıkar ilişkisi olmadan saf bir sevgiyle yaklaşırlar. Bu his anne-baba ve kardeşlerin güçlü bir bağ ile birbirlerine tutunmalarını sağlar. Aile içinde ben, sen değil; biz vardır. Herkes kendinden önce bir diğerinin iyiliğini düşünür. Hikâyede sevgisiz, soğuk, katı yürekli bir ablanın yozlaşmış olan kalbi okuyucuyu fazlasıyla sarsar.

“Kış Gelmeden” adlı hikâyede kardeşleri Ayten ve Alişan’a kocasının etkisiyle sahip çıkmayan bir ablayla karşılaşırız. Eşi Namık’ın, Ayten’e karşı olan kötü bakışlarını bile sineye çeken Mehlika; on dört yaşındaki Alişan’ın eniştesi Namık’ın Ayten’e olan bakışlarını fark ettikten sonra onu bıçaklamaya çalışmasıyla bile sessizliğini korur. Bu durum önce Alişan’ın sonra da Ayten’in evden kaçmalarına neden olur.

Küçük yaşta hem öksüz hem de yetim kalan Alişan ve Ayten bir aile sıcaklığı ve sevecenliği ararlar; fakat ablaları içlerine düştüğü yoksulluğun derdine düştüğü için kardeşlerinin sadece maddi değil manevi ihtiyaçlarını da karşılayamaz:

“Eskilerden kalma sevecen tavrı yeniden işitir.

‘Arsada çok koşma oğlum, terlersin.’

Annesi öldüğünde Alişan altı yaşındaydı.

Babasını hiç bilmez” (B.S. 627).

Sevgiye muhtaç kalan çocuklar, annelerinin ona olan yaklaşımlarını, katıksız sevgiyi hissedebilmek için anılarına sığınır. Mehlika, kendi çocuğu da olmadığı için kardeşlerine daha sıkı bağlanabilirdi; fakat o, evindeki ahlakî yozlaşmaya bile karşı

çıkılmayarak sevmeyi, merhameti, yardımlaşmayı, kardeşlik duygusunu kaybetmiş bir kişi olduğunu göstermiştir.

Abla-kardeş bağındaki eksiklik kişilerin sevmeyi bilmediklerini ya da o duygunun getirdiği hislenmeyi unuttuklarını gösterir. Hayatta en önemli şey kalpte sevgiyi var edebilmektir. Bu başarılı olduğu sürece diğer bütün iyi davranışlar ve hislenmeler de kişi de oluşabilecektir. “Kış Gelmeden”de Mehlika’nın davranışları Alişan’ı ablasından uzaklaştırır ve gittiği hiçbir yerde aidiyet duymamasına neden olurken; Ayten’in de kötü yola düşmesine yol açar.

Kırk Yedi’liler romanında Seçil, Emine ve Kubilay arasındaki kardeşlik bağı da oldukça zayıftır. Bu duruma sebep olan Nüveyre öğretmendir. Çocuklarının zengin bir hayat sürmeleri, gösterişli olmaları ve kendinden alt sınıfta olan insanları küçümseyerek yaşamaları için elinden geleni yapan bu kadın, Kubilay ve Seçil’i kendisine benzetir; fakat Emine onların istediği bir yaşam tarzını reddeder. Bu da kardeşler arasında fikir çatışmaları oluşturur. Ayrıca paranın her şeyden üstün olduğunu düşünen Kubilay ve Seçil’in sevginin, eşitliğin, bağlılığın ne demek olduğunu bilmemelerine neden olur. Emine: “Seçil ablam bugün İstanbul’a gitti Kubilay, demişti. Artık orada kalacak. Biz onu anca oraya gidersek görebiliriz. Sen aramayacak mısın? Hani sana kâğıttan tuzluklar, uçaklar yapardı” (K.Y. 1436). Emine’nin sevgi dolu yüreği ablasına olan bağlılığına da etki eder. Ablayla kardeşin ayrılığı evlerinde bir tek onu etkiler. Anne ve babanın sevgiden daha değerli bir şeyin olmadığını çocuklarına öğretmeyişi kardeşler arasında ilişkiyi zayıflatır.

Emine, Seçil ve Kubilay’dan farklı oluşunu evlerinde çalışan Leylim nine ve Kiraz’a daha sonrasında da Haydar ve abisine borçludur. Emine çıkar ilişkisi olmadan insana yaklaşmayı, sevmeyi, korunmayı, aidiyeti ve en önemlisi bağlılığı onlardan öğrenir ve hissetmeye başlar. Seçil ise sevgiyle para arasında gelip giden düşüncelerinde intihar girişimiyle kardeşlik bağını hatırlar ve Emine’nin varlığı ona Erzurum yıllarını hatırlar:

“Canım Emine, -diyordu Seçil, bir ninni gibi ezgileştirdiği sözcüklerle- canım Emine, ortanca kardeşim benim. Sen haklısın, bize kulak asma. Biz, rahatımızı en ucundan bile tehlikeye sokanları korkutmak için karşı koymanın kolayını biliyoruz. En kolayı da uyku ilacından geçiyor. Hem sana bir şey söyleyeyim mi kör olayım ki kurtulmasaydım

hiç acı çekmemiş olacaktım. İnsan gerçekten uyuyor. Yalnız bir ara Erzurum’da sandım kendimi. Bir serinlik geçiverdi burnumdan. Hani karlı gecelerde odamız gittikçe soğurdu ya hani, burnumuzu yorgandan çıkarınca soğuk havayla dolardık sanki” (K.Y. 1309).

Görülüyor ki iki kardeşten biri sen diğeri öteki olmuştur. Seçil’in bizler dediği insanlar, Emine ve onun gibilerin dünyalarından oldukça uzaktır. Abla kardeş bu gerçekliğin farkındadır. Aralarında o eski günlerinde kendiliğinden gelişen bağ, annelerinin otoriter tutumuyla parçalanmaya başlamıştır. Yine de çocuk masumiyetiyle gelişen katıksız duygular, Seçil’in yalnızlığı, çaresizliği ve yapay duygularla örülü çevresinde gün yüzüne çıkar.

Kardeşler, birbirlerinin zor zamanlarında yanlarında olurlar. Onların sağladığı dayanışma her şeyden üstündür. Ortak duygu paylaşımları, yaşanan iyi-kötü günler abla-abi-kardeş arasında daha fazla yakınlık oluşturur. Onlar güçlü bir bağın oluşumuyla ancak birlik ve beraberlik içinde bulunabilirler. Füzuzan bu gerçekliği Emine’nin bulunduğu cezaevine gelmek yerine yurt dışına giden Kubilay’ın davranışını vererek okuyucuya gösterir.

Kardeşler arasındaki ilişkinin yok oluşuna hatta belki de hiç var olmamasına sebep olan paylaşım eksiklikleri bireylerde bananeciliğin oluşmasına neden olur. Karşıdaki kişinin kendi kanından olması, böyle durumlarda hiçe sayılır. Bu durum Füzuzan’ın dikkatinden kaçmayarak “Sonra biz Kubilay’la pek birlikte büyüdük sayılmaz. Kardeşlik, akrabalık hatta yakın kan ilişkiler, yaşarken içten bir şeyler üleşilmezse çokça etkilemiyor bu bağlar insanı bence” (K.Y. 1489) diyen Emine aracılığıyla ifade edilir.

“Redife’ye Güzelleme” adlı hikâyede Redife’nin kardeşi doğmak üzeredir. Redife’nin babası, kızının kardeşi olduğunda onun hayatında oluşacak olan değişimleri şu sözlerle ifade eder:

“Evet beğenmeyecekler bizi belki ve babasını. İstemem ille beğensin. Lakin olur derim Redife’ye destek ilerde. İşte bunu isterim en çok. Kızmalıyım başka yerlerde gidip durur diye okuyunca. Redife kızdır biçare, büyür erişirse, bir de yoksulluk... Ezilir gider. Kanından birisi, erkek kardeşi savunur anca onu. Okumuşlar nasıl savunurlarsa kendilerini” (K. 340).

Erkeklere göre bayanlar daha naif olarak yaratılmışlardır. Bu yüzden bayanlar çoğu kez kendilerine kol kanat gelecek kişilere ihtiyaç duyarlar. Bu hikâyede yer alan

baba tüm sevecen tavrıyla kızının bir erkek kardeşi olursa onun tarafından korunacağı ve onun başkalarının kardeşini kırmasına, ezmesine, küçük görmesine izin vermeyeceğini belirterek kardeşler arasındaki dayanışmaya dikkat çekmek istemiştir. Abi-abla-kardeş arasındaki ilişkiler öylesine kuvvetlidir ki kişilerin büyük ya da küçük olması çoğu kez önemsizdir. Yeri geldiğinde en küçük kardeş bile kendinden büyük olan abla-abilerine yol gösterici olabilir.

Çocuklarının iyiliğini düşünen baba, onların da kendileri gibi yoksulluktan dolayı ezilmelerini istenmez. Okuyup haklarını savunan kişiler olmalarını ister. Eğitim süreçlerinde de daha sonraki zamanlarında da abla-kardeşin hep birarada olmasını umut eder. Gerçek bir aile tıpkı Redife'nin babasının tarif ettiği gibidir. Anne ve babaların çocuklarının her anında olamayacakları ortadadır. Kardeşler işte o zamanlarda bir anne ya da bir baba sevgisini bir diğerine hissettirirler.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde Füzûzan, ablası tarafından kendisine sahip çıkılmayan kadının karşısında üst katlarında oturan abla-kardeşin birbirlerine olan bağlılıklarını da okuyucuya sunarak her iki aile yapısı arasındaki farklara dikkat çekmek istemiştir. Aynı hikâye içinden bir tarafta kopuk olan ilişkiler diğer tarafta yıkılamayacak kadar sağlamdır.

Bu hikâyedeki kişileri, *Kırk Yedi'liler*'deki Emine-Seçil-Kubilay ya da “İskele Parklarında”ki kadın ve ablası ve yine aynı hikâyede kız kardeşine sahip çıkmayan abladan ayıran en temel özellik birlikte geçirdikleri zamanların yani paylaşımlarının olmasıdır. Abla, kardeşinin nelerden hoşlandığı, neleri sevmediğini bilecek kadar ona yakındır:

“Sonra işte gördüğünüz gibi, dedi genç kız, üniversitenin dışındaki zamanlarında burada bir eski zaman derviş gibi rahlesinin önüne çöküp müzik dinleyerek çalışır. Genç bir derviş gibi... Yalan mı? Saat tamir etmeyi de liseye giderken harçlığını kazanmak için öğrenmişti. Ama bana sorarsanız bahaneydi bu. Çünkü o, makineleri, matematiği ve müziği çok sever” (G.Ö.Y. 812).

Kardeşine fazlasıyla bağlı olan bu kadın, onu öylesine önemseyip incelemiştir ki onun nasıl ders çalıştığını bile ayrıntılı şekilde anlatır. O, küçük yalanlarının altında yatan asıl sebepleri bilecek kadar kardeşine yakındır.

Bu hikâyede bir anne sevgisi ve merhametiyle dolu olan, kardeşinin rahatlığı için mücadele eden fedakâr bir abla ile karşılaşılır. “Gördünüz mü? (...) Ablamsa bütün bu düzgün giden şeylerin yürümesi için bir ipekböceği ustalığıyla gündelik hayatımızı her gün yeniden örüyor” (G.Ö.Y. 812) diyen kardeş de anne sıcaklığını hissettiği bir evin ablası tarafından düzene sokulduğunun bilincinde olacak kadar olgundur. Karşılıklı sevgi ve saygının varlığı onların birbirlerinden kopmalarına engeldir. Bazen hiç konuşmadan gözleriyle anlaşabilen bu kişiler, aile bağının insanları nasıl birarada tutabileceğini “Kış Gelmeden”deki Mehlika-Alişan ve Aysel gibi insanlara ve onların toplumdaki yansımalarına en güzel şekliyle verir.

“Birinci Yaz Şarkıları” ve “İkinci Yaz Şarkıları”nda demiryolunda çalışan Mehmet Ali Bey ve Sakine Hanım’ın evliliklerinden Şahende, Nagehan ve Kerim Ali adında üç çocukları olur. Kerim Ali, Berrin adında bir kıza âşık olur fakat kızın ailesi demiryollarında çalışan bir babanın oğluna kendi statülerine uygun olmadıkları için kızını vermez. Kerim Ali, Berrin’e kavuşamamaktan dolayı gönlündeki sevgiyi daha fazla taşıyamayarak delirir. Onun kimseyle konuşmadığı yıllarda annesi, babası ve iki kız kardeşi hep yanında olurlar. Kerim Ali’nin kendisini iyi hissetmesi için onu ziyarete gittikleri hastanede sevdiği şarkıları da söylerler. Kardeşlerinin çektiği acı onların hayatlarında hep burukluk hissetmelerine neden olur. Birbirlerine son derece bağlı olan bu aile, zor zamanlarda dayanışmanın nasıl olması gerektiğini okuyucuya gösterir:

“Doktor, ilaçlar, vallahi billahi çok iyi Şahsenem Abla kış sonuna kadar oraya gelmemelisin. Annemle babamda daha ne kadar dayanır... (...) Vallahi billahi ümit var. Sonra çok şükür bizler iyiyiz. Onu hiç yalnız bırakmıyoruz. Ablacığım lütfen...

Yalnız değil mi, öyle mi? o kafasındakilerle yapayalnız yoksa unuttun mu? Bizler sıhhatteyiz öyle mi? ah Nagehan hiçbirisi doğru değil bunların... Hayır doğru değil” (S.D.B.Y. 974-975).

Kerim Ali’nin çektiği acılar, ailesinin de mutlu oldukları anlarda bile hep bir yanlarının buruk olmasına sebep olur. Birlikte geçirilen onca vakit, birbirlerine duydukları sevginin ağlarını vazgeçilmez kılmaya yetmiştir. Onlar ayırım yapılmadan ‘bir’ olabilmeyi başarmış kişilerdendir.

1.3.3. Ağabey-Kardeş Bağı

Kırk Yedi'liler romanında Haydar'la ağabeyi Kurban arasında güçlü bir bağ söz konusudur. Kurban, Haydar'ın üniversite kazanması için gerekli koşulları ona sağlamış bir ağabeydir. Belki de babacan tavrı içinde barındıran biri olarak nitelendirilebilecek bir kişidir. O, tüm yoksulluğuna, çaresizliğine, ezilmişliğine rağmen zor şartlarda para kazanma yoluna girmiş; omzuna bir ailenin koca yükünü yüklemiş, ender insanlardan biridir:

“Bir ağabeydir o.

Haydar'ı kolundan tutup okutmalara yollayan, bunun gerekliliğini kendisine yolunca yordamınca anlatan, iyilikseverlikten öte doğru olanı görmeyi bilen bir öğretmenin öğütlerini ezici yoksunlukları aşma çabası içinde bile tutmayı başarabilen bir ağabeydir” (K.Y. 1527).

Kurban, kardeşinin okumasıyla gurur duyar. Ailelerinde birbirlerine duyulan sevginin yanında saygının da var oluşu onları birarada tutabilmiştir; çünkü Haydar ile aralarında iki ya da üç yaş vardır. Kurban, Haydar'la aralarında çok az yaş farkı olmasına rağmen kardeşinin hayatını güzelleştirmek için kendi yaşamını âdeta hiçe saymıştır.

1.3.4. Gelin-Kayınvalide Bağı

Füruzan, “Piyano Çalabilmek”, “Tokat Bir Bağ İçinde” ve “Temizlik Kolu” adlı eserlerinde gelin kayınvalide ilişkilerine değinmiştir. Yazar, bu hikâyeler aracılığıyla toplumda birbirleriyle iyi geçinen ya da birbirlerini hiç sevmeyen gelin-kaynana arasındaki farklılıkları gerçekçi bir biçimde okuyucuya yansıtır:

“Piyano Çalabilmek”te Müberra varlıklı bir ailenin kızıdır. Udu, piyanosu ve hizmetçilerinin olduğu bir evden sonra ikinci evliliğini gerçekleştirdiği Demir Ali'nin maddi durumunun kötü olmasından dolayı hem eşini hem de kayınvalidesini beğenmez. Demir Ali'nin ve annesinin köyden şehre gelmiş olması onları küçük görmesine neden olur:

“Anne, nineme bayramlaşmaya gitmeyecek miyiz?

Ninenin ağlamalarından bıktım. Üç oğlu öldü, o sekseninde diye, yaşıyor diye başlamıyor mu...” (P.Y. 38).

Kadının kızıyla gerçekleştirdiği konuşma bile eşinin annesini ne kadar ötekileştirdiğini gösterir. Ait olmadığı bir yerde yaşamak istemeyen bu kadın daha en başta Demir Ali'ye bile ısınamamıştır. O, kayınvalidesinden bahsederken ona “anne” demeyi bile uygun bulmaz. İçinde barındırdığı hissizlik diline de vurur.

Müberra, kocasının annesine olan uzak tavrıyla hayatın içinden bir gelin örneğini teşkil eder. Burada gerçek bir aile birliği kurulamamıştır. Mecburiyetten yapılan evlilik ve paraya verilen değer Demir Ali'nin eşini sevgiden yoksun bir gelin hâline getirmiştir.

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede gelinini sevmeyen bir kayınvalideden bahsedilir. Kadın, gelininin kendileri gibi yüksek zümreden olmadığı için onu bir türlü benimseyemez. Paranın insanlar arasındaki ilişkilere de nasıl etki ettiğinin güzel bir örneği olan bu hikâyede kayınvalide torununu sadece kendi çocuğunun soyundan geldiği için benimser:

“Gerçek zümrüte kara bir cam bakıcıyla ışığa tutup baktığında, içindeki pırıltı pembeye döner. Sahteleri yeşil kalır. Unutma bunu. (...) Ben sana öbür değerli taşlardan anlamayı da öğretilim. Anan bırakırsa tabi... Çünkü onun ne mahalle karısı olduğunu bir ben bilirim. Ölünce değerli mücevherlerimi yalnız sana bırakacağım. Sen oğlumun çocuğusun. O kadın bunları yakıştıramaz kendisine. Bunları taşıyabilmek kökten sürüp gelince olur ancak” (K. 188-189).

Yaşlı kadın, torununun annesine ‘gelinim’ demeyi bile istemez. Onu o kadar ötekileştirmiştir ki aynı evin içinde olmaktan dolayı son derece rahatsızlık duyar. Kadının gelinine olan üstün bakış tavrı ikisi arasında herhangi bir bağ kurulmadığını gösterir.

“Temizlik Kolu” adlı hikâyede birbirleriyle çok iyi geçinen gelin-kayınvalide örneğiyle karşılaşılır. Kendi gibi yüreği güzel olan kadın, kayınvalidesine “anne” diye hitap ederek onun yüreğini de okşamayı bilir. O, evlendiği kişinin ailesini de benimser. Sevgisini hem kayınvalidesine hem de onlarla yaşayan eşinin yeğeni Hatice'ye göstermesini bilir. Kadının kayınvalidesine bakarken onu incitmemek adına elinden geleni yapması, ona olan sevgisini kayınvalidesinin de gelinine karşı içten duygularla bağlanmasını sağlar. Onlar adeta anne-kız gibi katıksız duygularla birbirlerine dayanak olurlar: “Böyle konuşma anacığım ‘dedi’. Eh yaşlandın yaşlanmaya ya, acılanma bunun için. Gelecek yıl Naim daha iyi kazanır. Belki de birlikte Bursa'ya ılıcalara gideriz. Bacaklarındaki, sırtındaki ağrıyı alır ılıcalar” (B.S. 476) diyen Naim'in eşi sadece

bu düşünceleriyle bile kendinden önce başkalarını düşünen kişilerin yansıması olur. Kayınvalidesinin rahat edebilmesi ve acı çekmemesi için onu tedavi ettirmek ister. Kayınvalidesinin evlerinde kendilerine yol gösterecek bir büyük olduğunu, dirliklerine dirlik kattığını unutmaz.

“Edirne’nin Köprüleri”nde de Hala Adile olarak anılan kadın, elli yaşlarındayken oğlu Hasan için Naciye’yi ister. Hala Adile, çevresindekilere karşı son derece adaletlidir. Bu yüzden Naciye’nin annesi tarafından oldukça sevilir. Kadın, onun kızını beğenmesi için elinden geleni yapar. Naciye ve kayınvalidesi isteme olayının gerçekleşmesinden itibaren birbirlerine ilk günkü saygı ve sevgiyle yaklaşırlar. Naciye, kayınvalidesiyle aynı evde kalır. Eşinin iş konusunda sıkıntılar yaşamasıyla İstanbul’a göç ederler. Hala Adile’de onlarla gelir. Gelin-kayınvalide aynı evde kalmaktan dolayı hiçbir sorun yaşamazlar.

“Piyano Çalabilmek” adlı hikâyede Müberra, kayınvalidesiyle aynı evin içinde yer almak bile istemez. Ayrıca kayınvalidesini bayramda ziyaret etmeyi bile düşünmez. Bu gelinle, Naim’in eşi ve Naciye arasında oldukça büyük farklılıklar vardır. Görülüyor ki Füzûzan, toplumdaki ilişkilerin tek bir boyutunu eserlerine taşımaz. Hem birbirine bağlı hem de birbirinden uzaklaşan ‘ötekileşen’ insanların örneklerini bu şekilde okuyucuya gösterir.

1.3.5. Torun-Anneanne-Babaanne Bağı

Karı koca evlenerek yeni bir ailenin temellerini atarlar. Bu, onların anne ve babalarıyla olan bağlarını koparmaz. Özellikle evlenen çiftlerin çocukları olduğunda var olan bağlar daha da güçlenir. Torun-anneanne-babaanne arasında bambaşka şekilde bir sevgi meydana gelir. Füzûzan, “İskele Parklarında”, “Temizlik Kolu” ve *Kırk Yedi’liler* adlı eserlerinde torun-babaanne arasındaki bağı söz konusu eder. İki kişi arasında gelişen karşılıksız duygu alışverişi, ne yazık ki yozlaşmış insanlarla kopma noktasına gelir. “Sevda Dolu Bir Yaz”da Güllü Köşk’ün Hanımıyla torunu arasında var olan bağ bu durumun en güzel örneğini teşkil eder.

“İskele Parklarında” adlı hikâyede torunlarını, çocuklarının izin günlerinde iskeleye gezmeye getiren anneannelerden/babaannelerden bahsedilir. Fûruzan eserinde torun anneanne-babaanne arasındaki ilişkiyi hikâyenin asıl kahramanı olan, eşi öldükten sonra kızıyla hayat mücadelesi vermeye çalışan kadının gözüyle okuyucuya aktarır:

“İskelenin kişileri hep aynıydı aşağı yukarı.

Kadın, ‘Hep aynı insanlar’ diye düşündü. ‘İzinli askerler. İhtiyar kadınlar. Küçük çocuklar. İhtiyar erkekler. (...)

İhtiyarlar, torunlarının yemediği, oyuna dalıp gidince ‘sonra yeriz’ diye bıraktıkları her şeyi yiyorlardı. Arada takma dişlerini oynatıp yiyecek artıklarını çıkarıyorlardı” (P.Y. 72).

Çalışan anne ve babaların çocuklarını büyütürken en büyük destekçileri anneledir. Bu hikâyede de torununu kızı ve damadının izin gününde gezmeye çıkaran anneanneden bahsedilir. Güçlü aile bağlarına sahip olan kişiler, birbirlerine daha torunları doğmadan önce destek olurlar. Yaşlılığın getirdiği etkiyle hareketlerinin bile kısıtlandığı bu insanlar, ailelerine yeni üyelerin gelmesiyle daha da dinçleşir ve onların bakımlarını da içten gelen istekle üstlenirler. Hayatın akışı içindeki bu gerçeklik Fûruzan’ın gözünden kaçmamış ve bu hikâyenin içinde yer almıştır.

“Temizlik Kolu” adlı hikâyede Hatice’nin babası öldüğü için o, amcasının yanında kalmaya başlar. Babaannesi onu ezmeye çalışan insanlardan korur. Yaşlı kadın, ekonomik düzeylerinin düşük olmasından dolayı Hatice’nin okuduğu okulda öğretmeni tarafından ‘Bakın bunların eline ne güzel de yaraşıyor süpürgeyle toz bezi’ (B.S. 485) denilerek sınıfın temizliğinden sorumlu tutulmasına tepki gösterir. Babaanne torununa adil davranmayan insanların varlığını göstermeye çalışır. Her şeyden önce hayatının şekillenmeye başladığı o yıllarda Hatice’ye “Haydi mari dedi yaşlı kadın. Sesindeki öfke bozulmamıştı. Ne zaman gidip öğretmene: hep ben çer çöp toplayamam. Başka arkadaşlarımız da bu işi yapsın dersen, alınacak sana önlük” (B.S. 486) diyerek rehberlik eder.

Babaanne yetim ve öksüz olan torununa hakkını aramayı öğretir. Yoksulluktan dolayı kimsenin onu ezmesine izin vermez. O, oğlunun yadigârına geliniyle birlikte sahip çıkar. Hatice hem babaannesinin hem de yengesinin ona karşı olan sevgisini fazlasıyla hisseder.

Kırk Yedi'liler'de oğlu ve geliniyle kıt kanaat geçinen Leylim nine, torunu Kiraz'ı da yanına alarak Kars'tan Erzurum'a Nüveyre öğretmenin evinde çalışmaya gelir. Leylim nine, torununa son derece bağlıdır. Ömrünün son günleri geçirdiğini hisseder. Bu yüzden Kiraz'ı, Nüveyre öğretmene emanet eder. Anadolu'nun bağrında yetişen, sahte duygunun ne demek olduğunu bilmeyen, insanları en başta insan oldukları için seven bu kadın; Seçil, Kubilay ve Emine'ye de sanki torunlarıymış gibi yakınlık gösterir. Bu sevginin varlığını bir tek Emine hissedebilir. Kendi ailesinin ona hissetmediği bu karşılıksız sevgiyi ilk kez Leylim nine aracılığıyla tadar. "Leylim nine gelip de onunla yalnız kaldıkları geceler, anlatılmaz bir coşku alırdı Emine'yi de, Kiraz gibi" (K.Y. 1080). Emine, tutuklandığı zamanlarda işkence görürken bile sanki Leylim ninenin söylediği türkülerin sesini duyar gibi hisseder. "Gidin... susun... gidin... Leylim nine, nineciğim benim Kars Kapısı şu yanda... susun... susun... susun..." (K.Y. 1064) öyle anlarda Emine'nin tek sığınağı ona özel duyguları yaşatan Leylim ninedir.

Torun babaanne sıcaklığının hissedilmesi için kişilerin illa aynı kanı taşımak zorunda olmadığı *Kırk Yedi'liler*'de Emine ve Leylim ninenin arasındaki güçlü bağ ile okuyucuya verilir.

"Sevda Dolu Bir Yaz" adlı hikâyede Güllü Köşk'ün hanımı evlerine yardımcı olarak aldıkları kızın, oğluya yaşadığı ilişkiden doğan torununu bir türlü kabullenmez. Kadın canından, kanından olan torununu hem kendinde hem de babasında ötekileştirir. Küçük kızın, önceden baba dediği adamın aslında babası olmadığını söyleyecek kadar ileri gider. Evde hizmetçilerin yaşadığı bir hayatı süren küçük kız, Güllü Köşk'ün hanımına son derece yabancısıdır:

"'Gel bakalım' demişti. 'Dün yemeğini yememişsin. Olur mu? Haydi, bu sabah yumurtanı da bitireceksin, göreyim... Küçük lokmalar alıyoruz değil mi, hani öğrenmiştik...'
Köşk sessiz, kimsesiz gibiydi.

Ben babaanneme pek de benzemeyen bu kadınla karşılıklı oturup duruyordum" (S.D.B.Y. 869).

Karşısında oturan kadınla, torun-babaanne yakınlaşmasına dayanan ne bir sevgi ne bir kucaklaşma yaşamayan küçük kız, onun babaannesini olup olmadığından da bir türlü emin olmaz. Köşkte torun-babaanne arasında geçen yakınlaşma ancak birkaç cümleden ibarettir.

Görülüyor ki paranın, gösterişin, “el âlem ne der” anlayışının hüküm sürdüğü bir başka yer de Güllü Köşk’tür. Parçalanan aileler, hep böyle geçici tutkuların peşinden koşan kişiler yüzünden meydana gelir.

1.3.6. Dede-Torun Bağı

Füruzan, dede-torun arasında var olan bağı kuvvetli olması durumunda torunların hayatlarının ne denli güzelleşebileceğini *Kırk Yedi’liler*’de ortaya çıkarır.

Kırk Yedi’liler romanında Emine ile Leylim nine arasında oluşan bağ sayesinde nasıl ki Emine parayı önemseyen, sınıfsal farklılıkların peşinde olan, gösteriş meraklısı bir anneye rağmen gerçek sevgiyi hissedebildiyse; Şerife’de dedesi sayesinde sevginin ne demek olduğunu öğrenir. Kendine bakacak durumda olmayan Kadri Vasıf Bey, gelini tarafından çok da sevilmez. Herkesin ona “Beyba” dediği bir evde Şerife’nin Tıp Fakültesini kazanmasıyla başlayan ağlamaları, dede/torun arasında yakın ilişkiler kurulmasını sağlar. Şerife’nin dedesine uzak oluşu annesinin sürekli ondan şikâyet etmesi ve aralarında mesafe oluşturan “Beyba” hitabıdır. Şerife, ilk kez Kadri Vasıf Bey’in ağlamasıyla dedesiyle aynı anda aynı hisleri paylaşmaya başlar:

“İnsanların gürültüsüzce mutsuz olduğu bu evde, teldolaba konan yemeklerin bile elenir kaygısıyla, göz tartısıyla denetlendiği cimrilik dolu bu aile ilişkilerini, büyüdüğünü belki de ilk kez o gün seçmişti. Dede torun bir süre ağlamışlar, Şerife dedesine olan yaklaşmasından ötürü belirsiz bir sidik kokusunu bastıran gülyacağı kokulu ihtiyar havayı bile sevmeyi o gün başarmıştı (...)” (K.Y. 1400).

Şerife, dedesiyle olan duydudaşlığıyla aile bağlarının paradan daha değerli olduğunun farkına varmıştır. Anne ve babasının ölçülü olan tavırları, onla yakın ilişki içinde olmamaları gerçek bir aile hissini Şerife’de var etmese de dedesinin ona olan yaklaşımlarıyla aralarında güçlü bir bağ oluşturmuşlardır.

1.3.7. Teyze-Yeğen Bağı

Füruzan, “Taşralı” adlı hikâyesinde kopuk olan teyze-yeğen ilişkisine değinir. Hikâyede üniversiteyi kazanan Taşralı, annesi tarafından daha önce görmediği teyzesinin evine gönderilir. Teyzesi, onlara göre varlıklıdır. Bu kadın, kardeşinin yaptığı

aşk evliliğini eleştirerek zengin kişilerle yapılan evliliklerin daha doğru olduğunu savunan, yaşlanmasına rağmen güzel kıyafetlerle ve yaptığı makyajla bu gerçekliği kapatmaya çalışan biridir. Bu yüzden hikâyede taşralı olarak anılan kıza çok yabancı gelir. Taşralı, “Onunla aramızda sevgisizlik hemen kuruluvermişti” (P.Y. 33) diyerek teyzesinin hayata bakışı ve ona sıcak davranmayışı yüzünden aralarında oluşan o görülmez mesafeyi dile getirir.

1.3.8. Damat-Kayınvalide Bağı

Fürüzan, toplumda annesini ya da kayınvalidesini sadece parası olduğu için seven miras düşkününü insanların örneğini *Kırk Yedi'liler*'de verir. Bu kişiler, maddiyata verdikleri değerle kendilerine benzeyen kişilerin ne denli yozlaştıklarını ortaya çıkarırlar.

Kırk Yedi'liler adlı romanda Nüveyre öğretmen kızı Seçil'i, İstanbul'a gönderirken aynı trende yer alan yaşlı bir kadının, damadı ve kızıyla olan ilişkisi de esere söz konusu edilir. Yaşlı kadının, damadı ve kızıyla gerçek bir aile bağı yoktur. Kadının, İstanbul Üsküdar'a gönderilmesinin sebebi de ona büyük bir miras kaldığı içindir. Damadı Cevat ve kızı, kadının hasta oluşunu ve onlardan ayrılacağı için duyduğu üzüntüyü önemsemezler. Cevat'ı ve kızını sevdiği her hâlden anlaşılan yaşlı kadının, sevgisine karşılık bulamayışı ve giderken sadece konuşulan tek şeyin miras olması onu hüznendirir:

“Yaşlı kadın boynundaki ipek eşarbin ucunun göz pınarlarına değdiriyor.

Emine bu ailenin kendisine tanıdıklık duygusu veren konuşma ve davranışlarını araliksiz izliyor” (K.Y. 1370).

Bu aile ilişkisinin de maddi çıkarlar doğrultusunda kurulduğu son derece açıktır. Annesinin yaşlı oluşu ve kendisini yalnız hissetmesi bile kızının ona olan yaklaşımlarını değiştirmez. Romanda yaşlı kadının, damadı ve kızının onu yolcularken sarılmalarından ve ellerini öpmelerinden bahsedilmemesi de birbirlerine karşı yakınlık duymayan bu kişilerin, manevi değerlere ne kadar yabancılaştığını gösterir.

1.3.9. Baldız-Enişte Bağı

Baldızla enişte arasında sonradan bir bağ kurulsa da akrabalık ilişkisinin etkisiyle her iki taraf birbirlerine karşı saygı ve sevgi gösterirler. Bu durum birinin aile bağlarına değer vermeyişiyle değişir.

Kırk Yedi'liler romanında Nüveyre öğretmenin eniştesiyle olan ilişkisi maddi çıkarlar doğrultusundadır. Hayatı boyunca kızlarına katıksız sevgiyle yaklaşamayan, her şeyi ölçülü şekilde olan bu kadının, eniştesiyle olan bağının da sevgiye dayalı olmayışı pek de yadırganmaz:

“Ankara’dan gelen son mektupta annesi yine Seçil’e gideceğini yazıyordu.

Nemide teyzesinin kocası ağır hastaydı.

Doktorlar bir felç başlangıcından kuşkuluyorlardı.

Annesi adamın ölmesiyle kalacak emekli maaşının dökümünü yapmış olsa gerekti” (K.Y. 1514).

Nüveyre öğretmen insani tüm duygularını âdeta yitirmiştir. Ölüm karşısında bile hüznülenemez. Onun için önemli olan tek şey ölenlerin yakınlarına bırakacakları “servet”tir. O, yaşamı boyunca manevi değerlerini maddi olan her şeye feda eder. Bu yüzden en yakınındaki kayıplar bile duygu dünyasında değişim oluşturmaz.

1.3.10. Kayın-Gelin Bağı

Toplumda günden güne yalnızlaşan fakat bunun farkında olmayan kişilere inat; birbirleriyle hiç kopmayacak bir gönül bağı oluşturabilen insanlar da vardır.

Kırk Yedi'liler’de Emine ve Haydar evlenmeden önce katıldıkları öğrenci hareketlerinden dolayı tutuklanırlar. Emine, Haydar’dan önce işkence gördüğü yerden çıkar. O, Haydar’ın ağabeyi olan Kurban tarafından evinde ziyaret edilir. Emine, Haydar’la evlenmese de Kurban onu gelinleri olarak görür:

“Emine yüzünün allaşmasını silici hiçbir davranışta bulunmadı. Şaşırtıcı erinlik evresi utancının genç kızlığındaki gibi nasıl teptiğini düşünememişti bile. (...) Alt üst olmuştu. Bu genç adam onu benimsiyor, sözleriyle bağına basıyor, kendini Emine’den sorumlu sayıyordu” (...) (K.Y. 1528).

Haydar, Emine’nin ailesinden oldukça farklıdır. O, Emine’ye gösterişsiz bir sevgi sunar. Daha kardeşiyle evlenmedikleri hâlde ona destek olur. Emine bir erkek

tarafından sunulan böylesine bir sevginin ve içten gelen bağlılığın Haydar'dan sonra ikinci kez tanıştığı olur.

Emine; Leylim nine, Kiraz, Haydar ve Kurban aracılığıyla kendileri gibi zengin olmayan, pek çok kişi tarafından dışlanan, yoksul ama yürekleri zengin olan insanların sevgisiyle hiçbir kan bağı olmayan kişilerle gerçek bir aile olduğunu hisseder.

1.4. Soyaçekim

Kişilerin belli duygu ve davranışları yansıtması anne ya da babalarına benzer özellikler taşımasından kaynaklanabilir. Soyaçekim, bireylerin kendi seçimine göre oluşan bir durum değildir. Soyaçekimde anne ve babanın sergilediği olumlu ya da olumsuz davranışlar, çocukları tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır.

“Kalıtım ya da soyaçekim (irsiyet), çevre etkisiyle köklü olarak değişmeyen özelliklerin anne ve babanın kromozomları ile bir kuşaktan ötekine geçmesi olup, insanın tüm yaşamına biçim veren önemli bir etkidir. (...)²⁸

Soyaçekimle oluşmuş olan davranışların düzeltilmesi oldukça zordur. Bireylerin anne ve babalarıyla geçirdikleri ilişkiler arttıkça da kalıtsal yollarla kendilerine geçmiş olan tutum ve davranışlar, kişiler için sanki çok normalmiş gibi sıradanlaşmaya başlar.

Soyaçekim anne-çocuk arasındaki bağı da oldukça etkiler. Çevresiyle ilişkisini sınırlı tutan annelerin çocukları da genellikle hem kendi ailesiyle hem de arkadaşlarıyla sıkı bir ilişki kuramaz. Tıpkı *Kırk Yedi'liler*'deki Kubilay ve Seçil gibi Soyaçekim insan hayatını her yönüyle etkiler. Çoğu kez bireylerin istem dışı olarak yapabilecekleri birtakım davranışlara da neden olur.

Natüralistler de insan konusunu ele alırken soyaçekime ayrı bir önem verirler. Onlar, insanların kendi iradelerini ve manevi değerlerini önemsemeyerek, eserlerinde kişilerin birilerine olan benzerliklerini dile getirirler. Böylece natüralistler tarafından insanların akılları ve hür iradeleri geri planda bırakılır. Yazarlar karakterler oluştururken ya da incelerken kişilerin huyları üzerinde dururlar.

²⁸ Özcan Köknel, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985, s. 27.

Fürüzan'ın “Piyano Çalabilmek”, “Su Ustası Miraç”, “Redife'ye Güzelleme”, “Gül Mevsimidir”, “Bir Evin Dıştan Görünüşü”, “Sevda Dolu Bir Yaz” hikâyeleri ve *Kırk Yedi'liler* romanındaki çocuklarda var olan birtakım özellikler, ebeveynlerinden kaynaklanmaktadır. Bu eserlerde; anne ve babanın hayata karşı olan yaklaşımları, dünyayı algılayışları, insanlara karşı olan tutumları hatta kimi zaman dış görünüşleri çocuklarının da onların birer kopyaları hâline gelmesine sebep olur. Fürüzan çevresinde olup biten olaylardan hareketle soyaçekim anlayışını kendi zihin süzgecinden de geçirerek; toplumda var olan insanların yansımalarına eserlerinde yer vermiştir:

“Piyano Çalabilmek” adlı hikâyede Müberra'nın maddi durumu evlenmeden önce oldukça iyidir. İlk evliliğini yaptığı kocası da ona önceki hayatını aratmaz. Bu evliliğinden olan kızını kendisi gibi gösteriş meraklısı, şehir hayatını seven biri olarak yetiştirir. İkinci evliliğini yaptığı Demir Ali, işçi olduğu için evine ancak yetecek kadar para kazanır. Gösterişi ve parayı seven bu kadının yaptığı evlilikten bir kızı daha olur. Bu kız bir tek babasının onu yetiştirdiği çevreyi bilir. Daha önce zengin bir hayatın içinde olmadığı için ne gösterişe ne de paraya tutkunluğu vardır. Hikâyede anne kız arasındaki konuşmada bu daha çok açığa çıkar:

“Anne takunyalarımı öğleden sonra giyebilir miyim? Bu ayakkabılar çok ağır, onlarla koşamıyorum.

Ne yapalım. Bak iki senedir giyiyorsun. Bayramlarda takunyayla gezmekten iyi. Benim vaktiyle ceylan derisi ayakkabılarım vardı. Sende kibarlığa özentisi yok ki. Ne de olsa kandır çeker. Dağlılara benzeyip çıktın” (P.Y. 40).

Daha okula gitmeyen bu küçük kız, babasının ve babaannesinin maddi imkânları doğrultusunda yaşar. Babası gibi yoksul olan insanları küçümsemez. Gösterişli bir hayattansa; sevgi dolu bir ailenin içinde var olmak ister. Küçük kızın bu tutumu da annesini oldukça rahatsız eder. O, maddiyata değil; manevi değerlere verdiği önemle babası ve babaannesinin tutumlarını devam ettirir.

Küçük kız, ideal insan vasıflarını babasının soyundan gelmesiyle kazanır. Annesi gibi bir hayat anlayışına sahip bir babanın kızı olsaydı maddi değerlerin ve gösterişin sevgiden de üstün olduğuna inanarak yaşayabilirdi çünkü kadının ilk evliliğinden olan kızı tıpa tıp annesinin huylarını taşır.

“Su Ustası Miraç” adlı eserdeki kadın, “Piyano Çalabilmek”deki kadının bir benzeridir. O da paraya düşkün, gösteriş meraklısı biridir. Yanında çalışan hizmetçileri küçümser ve onlara artık yemekleri yedirecek kadar burjuvazi bir özellik taşır. Kadının sırasıyla Murat, Sedat, Vedat ve Bahri adında dört oğlu vardır. En büyük oğlu olan Murat annesine çekmiştir:

“En büyük oğlum yüzümü ağartacak. Onunla şimdiden yıllık kazançları, vergileri başa adamlarımızla konuşup, halleşip yola koyuyoruz. Diğerleri çoğunluk yoklar. En büyük oğlum her şeyiyle bana benzedi. Devlet vergileri arttırınca, bizim kör Mustafa'nın oğlu Almanya'da okumuş, adam olmuş hem de, tuttu kolundan getirdi. Gelirlerimizin hesabını ona gördürüyoruz” (P.Y. 59).

Murat da annesi gibi maddiyatın her şeyden üstün olduğuna inanır. Biraraya geldiklerinde birbirlerine olan sevgilerinden değil; aylık gelir-gider durumundan bahsederler. Murat, annesinin evlerinde işçilere haklarını vermediğini, onlara kötü davrandığını bilir; fakat o, tıpkı annesi gibi bu tür şeylerin doğal olduğuna inanır. Zenginlik onlar için başkalarının haklarını korumaya çalışmak değil; kendi ekonomik durumlarını daha da iyi hâle getirmek için ezilenleri bir kez daha ezmek anlamına gelmektedir. Anne, oğlunun kendisine benzemesinden son derece mutludur. Onun için bu övünç kaynağıdır.

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyede Mesaadet, soylu oldukları için aralarında her zaman ölçülü bir ilişki bulunan, birbirlerine sevgilerini gösteremeyen, işçi sınıfını ezen bir ailenin kızıdır: “Bana şimdi, ‘O kimseyi sevmedi’ derler. ‘Çocuklarını bile.’ Çocuklarımı, annem beni nasıl sevmişse, öyle sevdim, korudum. Büyük, soylu bir aileye yaraşır çocuklar olmalarına çalıştım. Yaşım yetmiş geçti. Benim için kazılan çukur bitmek üzere (...)” (G.M 388) diyen Mesaadet onu yetiştiren anne ve babanın bu özelliklerinden dolayı kendisi de evlendiğinde çıkar ilişkileriyle kurulu bir aile yapısı oluşturur:

Evlenene kadar aynı evde yaşadığı anne ve babasından sevgi görmeyen “Ben beni sevdikleri gibi sevdim çocuklarımı” (G.M. 406) diyen Mesaadet tıpkı onlar gibi kendi çocuklarına da yakın davranamaz. Aralarında olan mesafe o yetmiş yaşında düşkün biri olduğu halde devam eder. Maddi gücün verdiği her türlü özelliği daha çok önemseyen ailelerin çocuklarından biri olan Mesaadet çocuklarını da kendisine benzetmiştir. O, “Şimdi odama uğrayıp ilgisiz bakışlarıyla çıkışmalarımı dinlerlerken,

aynı yıllardan aynı koşullarla geçip benim olduğum noktaya varacaklarını daha henüz bilmemelerindedir öfkeleri” (G.M. 406) diyerek anneleriyle sadece maddi çıkar doğrultusunda iletişim kuran çocuklar yetiştirdiğini ifade eder.

Füruzan bu hikâyede kuşaklar arası soyaçekiminin örneğini vererek anne-baba tutumlarının ve çocuklarına olan yaklaşımlarının ilerde onları nasıl etkileyeceğini çarpıcı şekilde okuyucuya sunmuştur. Böylesine geniş bir aile yapısının nasıl parçalandığı Mesaadet’in anne ve babalarından başlayarak kendi çocuklarına daha sonrasında da torunlarına geçen maddi manevi değerlere olan yaklaşımlar, çok geniş perspektifte gerçekçi bir tutumla ele alınmıştır.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı hikâyede Rahmi Bey’le evli olan Fıtnat Hanım’ın Suna ve Sedat adında iki çocuğu olur. Fıtnat Hanım, eşinin memur maaşıyla evini geçindiriyor olmasından hoşnut olmaz çünkü o, birilerinin onlara bakarak özenti duymasını ister. Gösterişi çok seven bu kadın, eşinin bir türlü ona istediği bir hayatı verememesinden dolayı ona sevgi bile duymaz. Fıtnat Hanım’ın paraya karşı duyduğu bu aşırı tutku, oğlu Sedat’ın da ona benzemesine neden olur:

“Her kadın benim gibi becerikli değilse, elbet üstün sayarım kendimi onlardan. Şu sevgisizlik lafını da İstanbul’a geldiğimizden bu yana diline doladın. Taksit işine geline... Hem açıkçası katın kalan paralarını da Sedat ödeyecek. Belki de ödemiştir. Sedat’ım akıllıdır. Ona yol göstermek bize düşmez. Suna sana çekmiş, o bana” (B.S. 558).

Fıtnat Hanım, oğlunun kendisine çektiğini bilir. Bu durum onu mutlu eder. Aynı evin içindeki Suna ve eşi Rahmi Bey’in kendisine benzememesinden dolayı onları adeta ötekileştirir. Fıtnat Hanım, oğluna “Sedat”ım diye hitap ederken kızına sadece Suna der. Oğlunun parayı kendisi gibi çok sevişi, anne ve babasına gösterişli bir daire alması, sevgisini ailesine hissettirmemesi Fıtnat Hanım’ın bire bir kopyası olduğunu gösterir.

Ne yazık ki Fıtnat Hanım, “Gül Mevsimidir”deki Mesaadet gibi yaşlandıkça, aslında çocuklarının kendilerine benzeyişlerinin iyi bir şey olmadığını anlayamaz. O, Sedat’ıyla gurur duyar; çünkü para ve onun sayesinde açılan kapılar, kadının gözünde ailevi ilişkilerden daha değerlidir.

Soyaçekim kişilerde kalıtımsal özelliklerin benzer olmasına katkı sağladığı gibi aileden gelen soyluluğunda devam ettiğinin göstergesi olabilir. “Sevda Dolu Bir

Yaz” adlı hikâyede bu gerçeklik işlenir. Adı verilmeyen kadın, oğlunu soylu bir ailenin kızı olan Dilara’yla evlendirmek ister. O, soyluluğun çocuklar ve torunlar aracılığıyla devam ettiğine inanır:

“Elbette Dilara’yla evleneceksin. Siz yoldayken Ankara’dan Süreyya Hanımefendiler telefon açtılar. Seni pek beğenmişler. İsteklidirler. Kıza sorulmuş, hoştur demiş. Babası sefirdir biliyorsun. (...) Hayat öyle on sekiz yaşlarının kafasıyla yaşanmaz, öğreneceksin. Alışkanlıkların, yol yordam bilmenin usulleri, neredeyse kişinin doğuştan ailesinden kanına geçer...” (S.D.B.Y. 861).

Bireylerin çoğu evlenmeden önce evlenecekleri kişilerin ailelerinin de nasıl olduklarını araştırır. Toplumda kurulacak olan aile birlikteliklerinde bu durumla sık sık karşılaşılabilir. Ailelerin birbirlerine denk oluşları, kişiler tarafından son derece önemsenir. Eş adayları, anne ve babalarının olumlu ya da olumsuz davranışlarını taşıyıp taşımadığı konusunda irdelendikten sonra evliliğe daha emin adımlarla gidilmiş olur. Bu hikâyede de kadının oğlunu Dilara’yla evlendirmek istemesinin sebebi en başta kızın anne ve babasının tutum ve davranışlarıdır. Kadın, böyle bir aileden yetişen kızın kötü olacağına da ihtimal vermez.

“Redife’ye Güzelleme” adlı hikâyede soyaçekim anlayışı diğer hikâyelerden biraz farklı olarak işlenmiştir. Toplumda az da olsa anne ya da babanın kaderinin aynısını yaşayan çocuklar da vardır. Bu yüzden bazı kişiler, “henüz doğmamış çocuklar” söz konusu olduğunda bile onların yaşayacakları hayatın ebeveynlerine benzer bir hayat olacağına inanırlar. Babanın ya da annenin aldığı eğitim, maddi ve manevi değerlere bakış açıları, insanlara olan ilişkilerinin daha doğmamış çocuklarına da sirayet edeceğine olan inanç Füzuzan’ın bu hikâyesinde kendisini bulmuştur:

Hikâyede işçi olarak kıt kanaat geçimini sağlayan adamın çocuğu dünyaya gelmek üzeredir. Baba, bir kızı olduğu için onu koruyup kollayacak, kızının hakkının kimseye yedirmeyecek bir erkek evladının olmasını ister. Onların daha iyi yaşam koşullarına sahip olması için eğitim alacakları yılları bile kısa süre içinde kafasından geçirir; fakat bir işçi tarafından adamın ekonomik durumunun kötü oluşu ve içinde buldukları hayat şartlarının etkisiyle oğlunun da aynı kaderi yaşayacağı kendisine “Anladığıma göre beyamcanın yeni bir çocuğu olacak, dedi birden işçi. Gözün aydın. Oğlan olur diyorsan biraz palazlansın getirirsin bizim yanımıza, Havuzlar’a, ona za-

naat öğretiriz. İşçi olmayı öğrenir. Altın bileziği olur elinde” (K. 349) denilerek söylenir. Redife'nin kardeşi henüz doğmamıştır; fakat onların zor şartlarda yaşamaları yeni doğacak kardeşinin de aynı sıkıntıları yaşayabilme ihtimalini güçlendirir. Baba, kendisine söylenen bu sözleri yeni doğacak çocuğunun yaşayacağı kadere sanki alışkın değilermiş gibi yadırgayarak dinler, sonunda da sessizce kabullenir ve karşı koyamaz.

Kırk Yedi'liler adlı romanda soyaçekimin kalıtsal özelliğe olan katkısı söz konusu edilmiştir. Seçil, dış görünüş açısından annesinden daha güzeldir. Bu güzelliğin ona babasının soyundan geldiğine inanır: O, “Hep bizler için ayıp. Anneme baksana babamı nasıl evirip çeviriyor. Görmüyor musun ahım şahım bir kadın mı yani? Bizim güzelliğimiz halamızdan, babaannemizden kalıt. Babamsa ne yakışıklı, ne marifetli adamdır” (K.Y. 1159) diyerek annesine olan eleştirel tutumunun da etkisiyle kendisini, babasının ve onun ailesinin güzelliğiyle eş değer tutar. Görülüyor ki Füzuzan, çocukların dış görünüş açısından da anne ya da babalarına benzer oldukları gerçeğini de göz ardı etmeden eserinde işlemiştir.

Yine aynı romanda Emine, doğmamış bir çocuktan yola çıkarak soyaçekim özelliklerine vurgu yapabilmek için teyzesinin nasıl bir anne olacağını çıkarımını yapmıştır:

“Gerçi Nemide teyzesinin çocuğu yoktu ya olsa da annesinin benzeri bir anne olacağından kuşku duymuyordu Emine” (K.Y. 1458).

Nüveyre öğretmenin çocuklarına olan ölçülü davranışları, sahte duygularla dolu yaklaşımları Nemide teyzesinde de kalıtsal yollardan dolayı oluşmuştur. Teyzesi, annesinin cenaze evinde bile kardeşiyle birlikte yapmacıklı tavır takınarak ölçülü şekilde ağlama yoluna gitmiştir. Romanda Emine aracılığıyla verilen bu durum, kadının çocuğu olduğunda da tıpkı annesi gibi manevi değerlerden yoksun âdeta robotlaşmış bir “anne” olacağını ortaya çıkarmıştır.

Kardeşler arasında var olan benzer özellikler onların aile yapılarına da taşınır. Nüveyre öğretmen ve Nemide aynı “duygusuzlukların duygudaşı” olmayı başarabilmiş fakat kardeşlik bağı ve sevgisini içlerinde taşıyamamış iki yabancıdır. Nemide ya da ona benzer kişilerin yetiştireceği çocuklarda aynı sevgisizliği aynı yapmacık tavırları elbette ki tadacaktır.

Fürüzan, Nüveyre öğretmenin özenle yetiştirdiği oğlu Kubilay’la olan benzer yanlarına da romanında değinerek soyaçekimin bir diğer örneğini vermiştir. Kubilay tıpkı annesi gibi sadece ‘ben, ben, ben’ diyen, kendisinden başkasını düşünmeyen, paranın gücünün sevgiden daha üstün olduğuna inanan bir çocuk hâline gelmiştir. Nüveyre öğretmenin oğlunun kendisine benzemesi için ona hep maddi değerlerin üstünlüğünden bahsetmiştir. “Anne siz Kubilay’da istediğinizi süreceksiniz sanırım” (K.Y. 1239) diyen Emine, kardeşinin kendisine hiç benzemediğini de ortaya çıkarır. Kubilay da tıpkı annesi gibi övülmeyi, çıkar ilişkileri içinde bulunmayı sever:

“Kubilay yıllar sonra da tikslenmeyle, titizlikle bu tür yakınlaşmaları aşağılamıştı. Onda ara sıra sevecenlik diye patlayan davranışlar, bazı ilişkilerin yararını düzenleyip, hesapladığında belirirdi. Babası ve özellikle annesi, oğullarında ‘kibarlık’ diye nitelendikleri bu duygu ölçülülüğünü hayranlıkla izleyip onurlanırlardı o yapaylıktan” (K.Y. 1343).

Kubilay, anne-baba ve kardeş bağına hiç tadamayan ve tattıramayan bir çocuktur. Özellikle annesine benzer hatta tıpa tıp aynı olan davranış ve yaklaşımları aynı kana sahip insanların birbirine benzer yanlarını gerçekçi şekilde okuyucuya aktarır.

Fürüzan, soyaçekim anlayışını örneklediği eserlerinde çevresel koşullarla çocukların ebeveynlerinden farklı olabilecekleri gerçekliğine de yer vermiştir. Nüveyre öğretmenin gösteriş tutkunu, manevi değerleri içinde barındıramayan ve aile sıcaklığını evlerinde oluşturamayan bir kadındır. Kubilay gibi Emine de onun evladıdır. Emine, önce Leylim nine daha sonra da Haydar sayesinde gerçek sevginin varlığını yüreğinde hissetmiştir. Annesinin; kardeşleri Seçil ve Kubilay’ın tam tersi özelliklere sahip genç olabildiği:

“Size garip gelen şu anne. İlle de kişi karşı çıkışının somut koşullarını kendi yaşamında taşısın istiyorsunuz. Sizce ben zorluk çekmedim. (...) babamla, bizle olan ilişkilerinizdeki söz geçirme, hayır dedirtmeden evet dedirtebilme kaygısıyla yaptığınızı sonradan öğrendim bunu, içtenliği, uydurmalığı, bizlerin çocuklarınızın anlayabileceğini düşünmediniz mi? hiç olmazsa birimiz sezebilirdik, büyüyecektik. (...) Her ailede, üç beş kuşakta bir, şaşılacak kişiler yetişir. Kan ağacının yanından fıskırıreren, budanmayı kabul etmeyen, o fidanı tanıyamazsınız uzun süre. O sizi daha çabuk tanır (...)” (K.Y. 1238-1239).

Nüveyre öğretmenin kendisi gibi yetişen bir kuşağın hayaliyle, çocuklarını düşünmeye bile sevk etmeyen otoriter tavrını hayatı boyunca sürdürür; fakat kızı Emine, her insanın içinde olan manevi değerlerin gücünü, tanıdıkları insanların da etkisiyle ortaya çıkarmayı başarır.

Kırk Yedi'liler romanı ve yukarıda konu edinen hikâyeler başlangıçta saf duygularla dünyaya gelen çocukların ilerleyen zamanlarda nasıl kuşaklarının temsilcisi hâline gelebildiklerini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Aile, sadece anne ve babadan oluşan bir yapı değildir. Evlenen çiftler, hem kendi değerlerini hem de anne-babalarının onlara sundukları tutum ve davranışları kendi ailesine aktarırlar. Aile kurumu ilk başta iki kişinin birlikteliği gibi görünse de aslında görüldüğü gibi kuşakların birleşiminden meydana gelmektedir.

Füruzan aile kurumunu son derece önemseyen bir yazardır. Eserleri aracılığıyla toplumda var olan kişilere ayna tutarak âdeta okuyucularının da belli dersler çıkarmalarını istemiştir. O, maddi değerleri her şeyden üstün tutan ailelerin, nasıl parçalanmaya başladığını; hem karı koca ilişkilerinde hem de onların çocuklarıyla olan bağlarında vermeye çalışmıştır.

Modernleşme ve batılılaşma isteği aile ilişkilerini yok ederek kişilerin manevi değerlerini de ortadan kaldırır. Füruzan, bu çıkar ilişkisiyle bir araya gelen kişilerin karşısına; aile bağları son derece güçlü olan, sevmeyi ve seilmeyi her şeyden daha önemli sayan, manevi değerlerinin etkisiyle hayattaki tüm güçlüklerle mücadele edebilen kişileri koymuştur. Ayrıca eserlerin aile ilişkileri açısından bütünlüğüne bakıldığında manevi değerlerden yoksun oluşun, kişileri nasıl bencil hâle getirdikleri de anlaşılır.

Gelecek nesiller, toplumumuzun yapısını da -birkaç istisna dışında- aile yapısının etkisiyle de değiştirmeye başlayacaktır. Bu nedenle batılılaşma uğruna bizi biz yapan değerler yok edilmeye çalışılmamalıdır.

Görülüyor ki Füruzan'ın aile ilişkilerini her açıdan göstermeye çalıştığı eserleri, kişilerin kendilerine yabancılaşmaya başladıkları an, önce ailelerinin daha sonra da buldukları toplumun da yabancılaşabileceği gerçeğini okuyucuya unutturmayacak niteliktedir.

II. BÖLÜM

2. EĞİTİM ve ÖĞRETİM

Kişi doğumundan itibaren önce aile daha sonra da okul aracılığıyla eğitim görmeye başlar ve sosyal çevre etkisiyle de ölene kadar öğrenme serüvenine devam eder. Bu süreçte insanın bilgileri, hayata bakışı, davranışları ve tutumları değişir.

Eğitim, bir milletin gelişmesinde rol oynayan önemli unsurlardan biridir. Özellikle uluslararası ilişkilerde, teknolojik gelişmelerde, değişen yaşam koşullarına uyum sağlayabilmede, birlik ve beraberliği sürdürebilmeye son derece etkindir. Ülkenin okuyan sayısı arttıkça ekonomik, sosyal ve siyasal gücü de o ölçüde artar.

Bir milletin gelişmesinde kadınlara önemli görevler düşer; çünkü çocukların eğitimini genellikle kadınlar üstlenir. Anneler, çocuklarını dünyaya getirir getirmez onları hayata hazırlarken çocuklarına kültürel ve ahlakî değerlerin aktarımını da sağlarlar. Böylece kişiler, ilerleyen yıllarda toplumla kendileri arasında olan aidiyet bağını fazlasıyla hissedebilirler.

“Kadın anne olarak aile toplum arasındaki en sağlam köprüdür. İyi yetişmiş ve eğitilmiş kadın hem toplum hayatında daha etkili olabildiği gibi, aynı zamanda eğitimci rolü oynar. Bir çocuğun hayatının ilk altı yılında aldığı etkiler çok önemlidir. Şu hâlde ilk eğitim ana kucağındaki ve daha sonraki de aile ocağındaki eğitimidir. Ferdi saran ilk sosyal çevre olarak ailenin eğitici, şahsiyet verici ve ferdi olgunlaştırıcı rolü o derece büyüktür ki, bu imkândan faydalanan ve faydalanamayan aynı yüksek diplomaya sahip fertler arasında meslekî hareketlilikte bile çok önemli farklar doğabilir. Eğer ferdi saran ilk sosyal çevre olan aile nitelikli ise, başarı daha da yüksek olmaktadır.”²⁹

Aile sadece anne-baba ve çocuk arasında kurulan bir bağ değildir. Toplumların var olmasında ailenin rolü yadsınamaz. Ayrıca çocuğun yetiştiği aile yapısı onun geleceğini ve kendi çocuklarına olan yaklaşımlarını da belirleyebilir. Bu nedenle aileler, çocuklarına daha sevecen davranmalıdırlar.

Hamile kadınların daha doğum yapmadan önce evladına olan bağlılıkları ve sevecen tavırları çocukları tarafından hissedilebilir. Bu durum çocukların hayatlarında ne kadar önemliyse annenin aldığı eğitim de diğer annelere göre evladını yetiştirme tarzında birtakım farklılıklar oluşturması bakımından son derece önemlidir. Füzûzan, eğitim konusunu ele alırken kadına düşen annelik görevinin eğitimle olan ilişkisini de

²⁹ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yayınevi, İstanbul 1993, s. 378.

göz önünde tutmuştur. “Redife’ye Güzelleme” ve “Bir Evin Dıştan Görünüşü” hariç diğer eserlerinde genellikle kız çocukları üzerinde durmuştur çünkü onların eğitimleri kaderlerini de etkiler. Özellikle Nazanların, Cevahirlerin, Servetlerin okuyamamaları onları kötü yola düşüren etkenlerdendir. Anneliğe aday olan bu kadınlar, hayatlarının daha çok başında ekonomik özgürlüklerini kazanamadıkları gibi başka insanların boyunduruğu altında yaşamaya razı olurlar. Hâlbuki *Kırk Yedi’liler*’in Emine’si, Şerife’si, Melek’i aldıkları eğitimin etkisiyle ailelerinde olan burjuvaya özgü ezici, gösteriş düşkünü anlayışından kurtulabilmişlerdir. Onların yetiştireceği çocuklar da gelecek nesillerin; yaşam koşullarını daha iyi hâle getirecektir.

İnsanlar ilk eğitimlerini ailesinden aldıktan sonra okulda öğretmenleri sayesinde daha da olgunlaşırlar. Bu açıdan anneler kadar öğretmenlerin tutumları da kişilerin düşüncelerini ve davranışlarını değiştirmede son derece etkilidir. Başöğretmen Atatürk “Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar (sürekli, kalıcı) neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. (sağlanabilir) (...) İrfan ordusunun kıymeti de siz öğretmenlerin kıymetinizle ölçülecektir.”³⁰ diyerek öğretmenlerin önemi vurgular.

2.1. Öğretmenler

Öğretmenler, nesilleri yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstlenirler. Onların, verdikleri eğitim öğrencilerinin iyiyi, doğruyu, güzeli bulmalarında son derece etkilidir. Öğretmenler sadece bugünün değil; yarınların da çocuklarını yetiştirdiklerinin farkındalardır. Bu bilinci taşıyamayanlar ne yazık ki toplumların ilerlemelerine de engel olduklarının farkına varamazlar. Füzûzan eserlerinde öğretmenlerin, öğrencilere olan yaklaşımlarıyla onların geleceklerine nasıl etki ettiğini hem ideal öğretmen tipine hem de kendisini öğretmen sanıp aslında mesleğinin onlara yükledikleri sorumlulukları yerine getirmeyenlere örnekler vererek bu durumun kişiler üzerinde oluşturduğu etkileri okuyucuya gösterir.

³⁰ Burhan Göksel, “Atatürk’ün Eğitim Konusundaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 3, Temmuz 1985, s. 927.

“Sabah Eskimişliğin”de adı belirtilmeyen kadın, çağrışımlar yoluyla geçmişini hatırlar. Çocukluk yıllarında öğretmenlerinin öğrencilere karşı tavırları onun unutamadığı anıları arasında yer alır: “Öğretmen tırnaklara bakacak, oysa kemirilmiş, sıskacık ellerimi saklayacak yer de yok, okul önlüğüm gittikçe soluyor, soluyor; öğretmen sevgisiz, soğuk, yorgun. İlkokulun o Tanrısal öğretmenleri nasıl da korktuklarımız, saydıklarımızdı, nedense göğün bitimine doğru yok olup giderlerdi ders süresince” (P.Y. 14). Füzûzan; hikâyede yer alan kadın aracılığıyla sevgisiz ve soğuk şekilde öğrencilere yaklaşan öğretmenleri eleştirir. Yoksul olan öğrencilere karşı öğretmenlerinin katı tutumları, öğrencileri öğrenme hevesinden alıkoyar. Ders sırasında azarlanan öğrenciler, öğretmenlerinden korksalar da aralarında öğretmenleriyle sağlıklı bir iletişim kuramadıkları için derse olan ilgileri de kaybolur. Bu hikâyede kadının, öğretmenininden azar işittiği bellidir. Bundan dolayı yaşadığı üzüntü, korku ve mutsuzluk ona eğitimin gerekli olmadığını düşündürür. O, sınıfta bedenen yer alsa da bir süre sonra öğretmenin ve diğer arkadaşlarının seslerini duymamaya başlar.

“Parasız Yatılı”da ismi belirtilmeyen kadının, eşi öldükten sonra yoksulluğu daha da artar. Bu yüzden üçüncü sınıfa giden kızını evde bırakarak hastabakıcı olarak çalışmaya başlar. Yoksulluklarının verdiği etkiyle küçük kızın önlüğü günden güne eskir. Çocuk, öğretmeni tarafından en arka sıraya oturtulur. Ayrıca o, beden eğitimi derslerine kıyafeti olmadığı için giremez. Kendisi gibi fakir olan öğrenciler de beden eğitimi dersleri bitene kadar musluk seslerinin duyulduğu koridorda bekler; camlardan buldukları şehri izlerler.

Füzûzan, “Parasız Yatılı”da öğrencilerin sınıf içindeki oturma düzenlerini onların maddi durumlarına göre düzenleyen öğretmenleri eleştirir; küçük kız, yoksul olduğu için öğretmeni tarafından arka sıralara oturtulur. Onun ulusal bayramlarda şiir okumasına bile sırf kıyafetlerinin her geçen gün renk değiştirmesi yüzünden izin verilmez. Öğretmen, öğrencilerine insan ayrımı yapmamaları konusunda dersler vermek yerine kendisi daha küçük yaşta hayatı öğrenmeye çalışan çocuklara zengin-fakir ayrımının ne demek olduğunu bilinçli şekilde öğretmeye kalkar:

“Şort, lastik papuç, soket çorap beyaz olacak. Beyaz fanila bluz gerek. İki tane olursa daha iyi. Terleyince değişmek için. Yürüyüşte 23 Nisan, 29 Ekim herkes çiçek gibi olmalı, düzenli, bakımlı. Ben, yapamadık anlamam. İstedikten sonra, istemek yeter. Yardım kolundaki çocuklarımız için de düşündüklerimiz var tabii. Ama bunu daha elzem giyim eşyalarına ayırmak kararındayız. Önlükle katılacaklar. Önlükler gıcır gıcır ütülü. Kızlarda tafta kurdela. Temiz, tertemiz olmalı herkes. Her Türk çocuğunun görevidir temiz olmak. Ne diyorum size? Dişler her gün ovulmalı. Kulaklarda sarı topak kirler görürsem ağrıdı, akıntı yaptı anlamam, yersiniz cetveli” (P.Y. 107-108).

Bir öğretmen her şeyden önce öğrencilerinin temel ihtiyaçlarıyla okula yönelik gereksinimlerinin ailesi tarafından karşılanma gücünün olup olmadığını bilmelidir. Maddi durumu kötü olan öğrencilerin ihtiyaçları okul tarafından kimsenin haberi olmadan ve ihtiyaç sahiplerinin onurları kırılmadan giderilmelidir. Burada öğretmen hem öğrenciyi aşağılar hem de onları diğer öğrencilerin gözünde değersiz kılar. Okul sadece zengin öğrencilerin giderek eğitim alabileceği, ön sıralarda onların oturabileceği, öğretmenlerin ise insan ayrımı yapabileceği bir kurum değildir.

“Öğretim yılına ait derslerin planlanması aşamasında, program hedef ve özellikleriyle birlikte, öğrenci ihtiyaç ve beklentileri de dikkate alınır. Öğretmenlerin özellikle dikkate almaları gereken iki öğrenci grubu vardır: bunlardan ‘sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı ailelerden gelen öğrenciler’ ve ‘kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler’dir. Dezavantajlı aile çocuklarına, öğretmenlerin okul ve eğitim üst yönetimi aracılığıyla akademik, sosyal ve ekonomik yönden her türlü desteği sağlayacak işbirliği süreçlerini işe koşmaları gerekir.”³¹

Öğretmenler, yeni eğitim ve öğretim sürecine girerken mevcut ve okula yeni başlayacak olan öğrencilerin aile yapıları ve maddi durumları hakkında bilgiler edinmelidir. Öğrencilerin maddi ya da manevi yönde sıkıntıları varsa çözüm yolları geliştirilir. Böylece öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişim ders süresince olumlu şekilde sürer. Füzüzan’ın eserinde yer verdiği öğretmen tipine günlük yaşantıda da rastlanır. Onlar, eğitim ve öğretim tatillerini boş vakit geçirilecek günler olarak değerlendirir. Hazırlamaları gereken öğretim programlarını bile baştan savma olarak yapıp bitiriveren bu kişiler, öğrencilerinin durumlarından da habersizdir.

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı öyküde Hatice aracılığıyla hem eğitim sistemi hem de öğretmenler eleştirilir. Hatice, liseyi Nahide’yle beraber okur. Üniversiteye geldiğinde lisedeki arkadaşlarının hiçbirini yanında göremez. Eğitim sisteminin yanlış oluşu çalışkan ve zeki olan arkadaşlarının üniversiteyi okuyamamalarına neden olur:

³¹ Haydar Durukan, *Sınıf Yönetimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 124.

“Komşum çok zor çok zor bu okumak. Yaz da bahar da kapanıp kalırlar evlerin içinde. Kafaları kitapta. Kitaplar da resimsiz hep yazı hep yazı. Tanrı zihin açıklığı versin, kolay değil. Her gece duacıyım, sonuna erdirsin yavrucaklar diye” (P.Y. 127) söyleyen kadın aracılığıyla öğrencilerin bir üst sınıfa geçmek için gece gündüz; yaz kış demeden çalışmak zorunda kaldıkları anlaşılır. Sadece konuları ezberleyen öğrenciler, eğitim hayatlarını hiç takıntı yapmadan sonlandırabilirler.

Okullardaki eğitim sadece ders konularıyla da alakalı olmamalıdır. Öğrenciler, hem kendi coğrafî, tarihi bilgilerini hem de kültürel ve manevi değerlerini okullarda öğrenmelidir. Hikâyede “Nahide’nin bucak müdürü kocası kendi yurdundan, kendi insanlarından bunalıp kendini içkiye, barlara dadanır da güvensiz bir evliliğin çocuklarını yetiştirirler miydi?” (K. 208) diyen Hatice, aslında eğitimde sadece ezber yapan insanların kitabî bilgiler dışında mesleğini layıkıyla yapma yeterliliğine sahip olmadığını gösterir.

Hatice hikâyede emekliliği yaklaşan başöğretmen Hilmi Bey’in tekdüze uzanan ders saatlerini, eşraf kızlarının kabalıklarını ve öğretmenin duyarsız uyarmalarını onda bıraktığı kötü izlenimlerle hatırlar. Bu, Hilmi Bey ve onun gibi öğretmenlerin aslında artık öğrenme ve öğretme heveslerinin kalmadığını gösterir. Bu öğretmenler için öğrencilerinin dersi anlayıp anlamamaları çokta önemli değildir. Onlar kalabalığa ders anlatıp kendi sorumluluklarının üzerlerinden kalktığına inanırlar.

Hatice, öğretmenlerinin öğrencilerine ve diğer insanlara yakın davranmamalarını, onlarla aralarında mesafe oluşunu ve sevgisizce ders anlatışlarını son derece yadırgar. Okuyan insanların köyde yaşayan insanları küçük görme sebeplerini de bir türlü anlayamaz:

“Yasakladıkları şeylerdeki insanımıza yakınlığı, içtenliği, doğruluğu gitgide öğreniyordum. ‘Bizi beğenmezler artık’ sözünü, sizleri anlatıyordu okuduklarım bana. Bir ara sizi beğenmez gibi olmuş muydum? Yoo, unuttum bile bunu. Belki bir yerden ötekine gidişimde. Liseye giderken tren istasyonuna toplanmıştınız ya. O yabani görünüşünüzü mü yadsımıştım ilk kez bir tren penceresi açısından. Her şeyiniz güz aydınlığında bana göre öylesine eski, çağdıydı ki... Bana ne edip edip ele güne karşı bir takım yeni giyim alınmıştı. Hayır, ben böyle bir ayıp işlemiş olamam. Sizler şimdi benim öğrencüsünüz” (K. 209).

Sadece biçime yani dış görünüşe bakarak birtakım çıkarımda bulunan öğretmenler ve öğrenciler toplumda “bir olabilme”nin en büyük engellerindedir. Hikâyede Hatice de lise yıllarında onu tren istasyonunda yolcu edenleri bir anlık da olsa küçük görüşmüş ve okulunda doğudan gelen beş öğrenciyle bir türlü bütünleşememiştir. Yine öğretmenleri de doğudan gelen öğrencilere meslek seçiminde sadece ebe olma fırsatını vermiş ve eğitim sistemini yozlaştırmak adına ellerinden geleni yapmışlardır. Öğretmenler, öğrenci ayırımı yaparak Hatice ve onun gibilere sınıfsal farklılığı aşlamaya çalışmışlardır.

Hatice aracılığıyla eleştirilen öğretmenler, halkla bütünleşmek istemezler. Onlar, Anadolu'nun bağrından gelen çocukların sevme ve sevilme isteklerini karşılamadıkları gibi kendi özlerinde de yabancılaşmayı normal karşılarlar. Üstelik bu sadece onlarda oluşan bir değişim olarak kalmamıştır. Öğretmenler ayrıca öğrencilerine de başkalarına karşı duyarsızlaşma ve halktan soyutlanma konusunda rol model olmuşlardır. Hikâyede geçen “Eğitmcilerimiz bizi hep gözetlediler. Kendilerine benzetmek için hiçbir çabayı esirgemediler” (K. 211) sözü de bunun en büyük kanıtıdır.

“Temizlik Kolu” adlı hikâyede de tıpkı “Parasız Yatılı”daki öğretmen gibi sınıftaki öğrencilerin maddi durumları konusunda bilgi sahibi olmayan, öğrencilerinin ve velileri hakkında araştırma yapmayan öğretmenlerin eleştirisi yapılır. Hediye, babası öldüğü için babaannesi ve yengesiyle yaşar. O, yeni önlükler giymek istese de maddi imkânsızlıklardan dolayı eskimiş bir önlükle okula gitmek zorunda kalır. Öğretmenleri ise Hediye'nin ve yine yoksul bir ailenin kızı olan Şahver'in yeni önlüklerle okula gelmeleri için onlara baskı uygular:

“Bir siz kaldınız bu önlüklerle demişti. Kara saten önlükler artık giymeniz gerekiyor çocuklar. Evet, okul aile birliğine de söyledik bu önlük işini, ama babaları olanlar bu yardıma güvenmemeli. Hem senin hem Şahver'in babası var Hediye. Ay sonuna kadar bu önlüklerle gelmeyin.

Hediye ayağındaki altı lastik, keten ayakkabılara bakıp susmuştu.

Babasının üç ay önce öldüğünü söyleyememişti” (B.S. 482).

Bu ve bunun gibi öğretmenler, öğrencilerinin ruhsal değişimlerinin onlarda oluşturduğu farklı davranış şekillerini gözlemleyemeyen, ilgisiz kişilerdir. Füzuzan üç ay önce babası ölen Hediye'nin yaşadığı üzüntüye, bunalıma ve çaresizliğe hikâyede yer vermese de küçük bir kız çocuğunun yaşadığı acı olayın etkisiyle okula gitmemesi ya

da dersi dinlerken birtakım kopukluklar yaşaması muhtemeldir. Sınıf öğretmenin sınıf yoksul olduğu için öğrencisini “hiçleştirme”ye çalışması son derece yanlıştır.

Hikâyede öğretmenin eleştirilmesinin bir diğer sebebi de yoksul olan öğrencileri küçük görüp sınıfı temizleme işini onlara yaptırmasıdır. Hediye ve Şahver, öğretmenleri tarafından diğer öğrencilerden ayrı tutularak sınıfı temizleme işiyle görevlendirilirler. Teneffüslerde sınıf arkadaşları oyunlar oynarken onlar yoksul oldukları için ilk önce öğretmenleri tarafından ezilirler:

“Biz de oynarız arada yengeciğim dedi. Söylesene. Ninem kızmasın n’olur! Şahverle beştaş oynarız. Elim üstünde oynarız. Ne yapalım bizi öğretmen hep o işe ayırdıysa. Kızmasın ninem. Öğretmen dedi ki: ‘Bakın bunların eline ne güzel yaraşiyor süpürgeyle toz bezi. Çok becerikli çocuklar bunlar’ ” (B.S. 485).

Hediye, sevgiye o kadar muhtaç bir çocuktur ki öğretmenin kendisi ve Şahver hakkında becerikli olduklarını söylerken onlarla alay ettiğini düşünemez. Küçük kız, öğretmenin övgüsünü kazandığına inanarak yaptığı işi daha çok benimser.

Füruzan, bu hikâyesiyle de kendilerini yanlış şekilde yetiştiren, sorumluluklarını yerine getirmeyen, mesleklerini sadece ders anlatmak olarak algılayan öğretmenleri eleştirir. Bu kişiler, öğrencilere zengin olmaları durumunda diğer insanları ezme haklarının olduğunu da sınıf içinde göstererek bir neslin kendi içinde yozlaşmasına neden olurlar.

“Kış Gelmeden”de de Füruzan, Ayten ve Alişan aracılığıyla öğrencilerine sevgi göstermeyen, gereğinden fazla sert, ders çalışmayan öğrencileri tembel adı altında sınıflandıran ve onları ders dinlemeye teşvik etmeyen ‘sözde öğretmen’leri eleştirir.

Hikâyede Alişan, daha üçüncü sınıftayken öğretmenin ona ve onun gibilere olan yaklaşımı yüzünden okuldan git gide soğur. Öğretmeni, Alişan’ı ders çalışmadığı için tüm tembelle yaptığı gibi arka sıraya oturtur ve onların varlığını ders sırasında unuttur. Öğrencilerini derse katmak için çabalamayan bu eğitimci, sadece sınıfta birkaç kişiye ders anlatarak sorumluluğunun o gün için bittiğine inanır. Alişan, sınıfında sorulara cevap veremediği için de diğer arkadaşlarının yanında cetvelle ellerine vurularak cezalandırılır. Bu anlayış öğrenciyi dersten daha fazla soğutur:

“Disiplin grup üyelerinin inanarak ve isteyerek grubun kurallarına uygun davranış göstermesini sağlayan bir güçtür. Okulda ve sınıf ortamında öğrencilerin istedik davranışları ortaya koymalarını sağlayan güce disiplin diyebiliriz. Bu nedenle eğitimde disiplin amaç değil, öğrencilerin eğitim amaçlarına ulaşması için bir araçtır. Eğitimde yıllarca öğretmenler faaliyetler sırasında öğrencileri korku ve baskı altında tuttular. Bu yaklaşım öğrencilerin duygusal, sosyal ve eğitsel gelişmesini engellemiştir.”³²

Öğretmenler, öğrencilerinin disiplinli olması için onlara cetvel gibi şeylerle vururken aslında çocukların bir birey olarak onurunu da kırmış olurlar. Herkesin gözü önünde küçük düşen bir öğrenci, öğretmeni ve arkadaşlarıyla olan bağını da koparabilir. Füzuran bu hikâyede disiplini bir amaç olarak kullanan öğretmenlerin yansımasını okuyucuya sunmuştur. Öğretmen, öğrencilerinin ilgisini çekebilmek için ders esnasında farklı sunumlar yapmak yerine çözümlü şiddete başvurmakta bulunmuştur.

Ayten de hikâyede belirtilmese de Alişan’ın öğretmenine benzer bir öğretmen den eğitim alır. Annesiz ve babasız kalmanın etkisiyle hem kendisine hem de kardeşine sevgi göstermeyen kişilere küfrederek. “Unutma öyleyse, söyle bakalım: Bizim okuldaki öğretmenlerin hepsinin” (B.S. 608) diyerek kardeşi Alişan’ın da onlara küfredmesine neden olur. Her iki kardeş de gördükleri haksız muamelelere karşı onlara yakın olmak istemeyenlere küfrederek kendilerini savunmaya geçmiş olurlar.

Yine aynı hikâyede Füzuran, tıpkı “Tokat Bir Bağ İçinde”de olduğu gibi eğitim sisteminin ezber dayalı olmasını eleştirir. Hikâyede Füzuran, Alişan’ın bir soruya ezberce cevap veremediği için cezalandırılmasını ve sınıfın çalışkanı olarak görülen Tacettin’in konuyu anlamadan ezberce sıraladığı cümleleri birarada vererek durumun trajikomik yanını daha da çarpıcı hâle getirir:

“Öğretmene yapanlara değil, böyle davranışlara tek neden saydığı Alişan’a verir tüm cezaları.

Onu tahtanın önüne diker.

Ardından sınıfın en çalışkanlarından biri olan 98 Tacettin’i kaldırır derse.

Tacettin tek düze bir sesle kitaptan okurca anlatmaya başlar.

(...) Sözcükler cansızdır, hiçbir anlamı ve kavramı iletmezler kulağına.” (B.S. 626)

Öğretmenler tarafından eğitimin sadece ders konularının ezberlenmesi olarak görülmesi son derece yanlıştır. Bir eğitimci her şeyden önce anlayarak öğrenmenin

³² Mehmet Özbaş, *Sınıf Yönetimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 83.

önemini öğrencilerine aşılmalıdır. Aksi hâlde öğrenciler, unutulmaya yüz tutacak bilgileri sadece belli süreliğine hafızalarında tutabilirler. Tarihi, coğrafi, kültürel bilgiler bu anlayışla ders işleyen bir öğretmenin öğrencilerinde yer edinemez.

Eğitim sadece ders esnasında işlenen konuların oluşturduğu bir bütünü değil; okulda ve sınıf içinde sergilenen davranış ve tutumları da kapsar. Hikâyede öğretmenin uyarılar yapmak yerine şiddete başvurması, öğrencileri damgalarcasına numaralarıyla çağırması, birbiri ardına sıralanan cümlelerden hoşnut olarak dersin anlaşıldığına inanması ülkemizde çoğu eğitimcinin düştüğü hatalardandır. Füzuan eserlerinde bu kişilerin eleştirisini yaparak eğitim sistemini yozlaştıran insanlara dikkat çekmek istemiştir.

“İkinci Yaz Şarkılar”nda Şemsigül Şehrazat Debrecenli okula başlayacağı için son derece heyecan duyar; fakat okula adım atar atmaz öğretmenlerinin soğuk tavırlarıyla karşılaşınca okula dair içinde bulunan tüm güzel duyguları kaybeder. Öğretmenler, ailelerinden belli saatler arasında ayrı kalacak çocukların yaşadığı savunmasızlık hissini yenebilmeleri için hiçbir çaba harcamazlar. Şemsigül: “Bu kadınlar birbirine benzeyen ses tonlarıyla, aynı vurgularla konuşuyor, eş devinimlerle davranıyorlardı. Gözlerinden, seslerinden, bakışlarından uzaklaştırıcı bir şeyler geçiyordu buldukları ortama” (S.D.B.Y. 939) diyerek onda okuma hevesini yok eden öğretmenlerini en açık şekilde tasvir eder.

Öğretmenlerin sanki aynı fabrikadan çıkmış robotlar gibi birbirine benzer davranışlarının olması ve kendilerini ilkokula yeni başlayan çocukların yerine koyamayıp onların duygu dünyalarını hiçe saymaları benimsedikleri kutsal mesleğin farkında olmadıklarını gösterir. Kendilerini eğitimci olarak gören bu insanlar, eğitimin salt ezberden oluştuğuna inanarak öğrencilerin yaşları itibariyle sevgiye, kendilerini güvende hissedecek ortama ihtiyaç duyacaklarını fark edemezler.

Öğretmen sınıfta yoklama yaparken Şemsigül pencereden gözüken ağacı inceler, adını duyamadığı için sınıfta olduğunu belirtmez. Öğretmen Neriman Şimşek buna sinirlenir:

“Sen adını bilmiyorsun öyle mi? Sana nasıl seslenilir peki? Görülmemiş şey, daha neler. On yıllık öğretmenliğimde böylesine hiç rastlamadım.

Doksan üç Şemsigül Şehrazat Debrececi, bak bu sensin sanırım. Kaydın böyle yapıldığına göre. Sana bunca tantanalı adı takan ebeveynin bir de öğretmeyi bilseydi... Nereden çıkıyor bütün bunlar?.. Bu namlar, sanlar...” (S.D.B.Y. 941).

Neriman Şimşek öğrencilerinde okul sevgisini var etmenin gerekliliğini bilmez. Daha yeni okula başlamış bir çocuğu sınıf arkadaşlarının önünde azarlaması Şemsigül’ün derse olan ilgisini tamamen ortadan kaldırır. Öğrencilerini azarlamak yerine onlara sevgiyle yaklaşan bir öğretmen sınıfında öğrencilerinin başarılı olmasını da sağlayabilir. Bu hikâyedeki öğretmen on yıldır bu mesleği yapmasına rağmen öğretme işinin bağırma ve soğuk tavırlardan geçtiğine inanır.

Öğretmen sınıfında sevgi, birlik ve beraberlik ortamını oluşturamadığı için öğrencilerde de bu duygu ve davranışlar yer edinmez: “Ders aralarında bol önlüğüm, çözülmüş kurdelalarım, çantamdaki paketlenmiş öğle yemeğimle yapayalınızım. Çocukların kum havuzunda oynamaya girişmeden önce bana uzun uzun baktıklarını, onlara arkamı dönsem de sırtımda bir sıcaklık olarak duyumsuyordum” (S.D.B.Y. 941) diyen Şemsigül sınıfında onca arkadaşının arasında yapayalnız kalır.

Şemsigül, ailesinin maddi durumu iyi olmadığı için kendisine bol olan bir önlükle ilkokula başlamıştır. Sınıf arkadaşları, öğretmenlerinin küçük kıza olan tavrından dolayı onunla dalga geçerler. Böylece hayatı öğrenebilmek için eğitim hayatına ilk adımı atan bu öğrencilere, öğretmenleri tarafından ayrımcılığın ne demek olduğu gösterilmiş olur. Onlar da aynı gün bir sınıf arkadaşını dışlayarak aslında hiçbir koşulda yapmamaları gereken bir davranışı bir eğitimci aracılığıyla edindiklerini ispat ederler.

Neriman Şimşek, derse ilgisi olmayan Şemsigül’ün derse katılmasını sağlamak yerine onu arka sıraya oturtur. Ders boyunca o günkü anlatılması gereken konuları öğrencilerine aktarıp çıkmanın derdinde olan bu öğretmen için konuların anlaşılıp anlaşılmamasının pek önemi yoktur. Şemsigül, ilk günün onda oluşturduğu kötü etkiyle okula gitmeyi bile istemez. O, “Zil çaldığında sonsuz bir genişlikten oluştuğunu sandığım o loş çıkışta yeniden duraksamıştım” (S.D.B.Y. 942) diyerek sınıfta ders boyunca ne kadar bunaldığını, kendisini fazlasıyla yalnız hissettiğini ve zilin çalmasıyla birlikte aydınlığa kavuştuğunu ortaya çıkarmıştır.

Şemsigül, okulda yaşadığı olumsuz şeylerin etkisiyle hastalanır ve haftalarca okula gidemez. Annesinin ve teyzesinin sevgi dolu yaklaşımları ve ona olan ilgileriyle iyileşir. Okula döndüğünde her şey yine aynıdır. Öğretmeninin sorduğu sorulara doğru cevap verdiğinde bile övgü dolu sözler duymaz. Onun kalabalıklar içindeki yalnızlığı ilk günkü gibi devam eder. Sınıf arkadaşlarının daha en başta ona olan yaklaşımlarından hiçbir şey eksilmemiştir. Şemsigül, hastalanıp uzun bir aradan sonra döndüğü okulunda yokluğu bile anlayamayan öğrencilerden biri olmuştur: “Sıra arkadaşım Mikail Sohban kimi günler okula gelmiyordu. Yoklamalarda öğretmen onun numarası elli yediyi söyleyip “Burada” yanıtını beklemeden öteki öğrenciye geçiyordu” (S.D.B.Y. 952) diyen Şemsigül; öğretmenin Mikail’e olan yaklaşımının da onun yoksulluğundan kaynaklandığını ortaya çıkarır. Mikail, küçük yaşta olmasına rağmen çalıştığı için bazı günler okula gelemez.

Öğretmen, arka sıralarda oturan öğrencilerini hiçbir şekilde önemsemez. Onların sınıftaki varlığını ya da yokluğunu fark edemez. Öğrencilerinin elinden istemeden de olsa eğitim haklarının alınmasına müdahale etmesi gerekirken o, sadece bu duruma seyirci kalır.

“Öyküde göze çarpan yönlerden biri de okul binasının kurşun renginde olması, öğretmenler odasında yer alan saksılardaki devetabanlarının bile kurşun rengine dönmesi, sınıftaki koca tahtanın ve öğrencilerin önlüklerinin siyah olmasıdır. Yoksul öğrencilerin önlükleri ise eskidiği için siyahtan kurşun rengine dönüşmüştür. Mekâna siyah-kurşun renginin hâkim olması, öğrencinin psikolojisini belirleyen ve yansıtan bir nitelik kazanması açısından da dikkat çekici bir vurgudur.”³³

Şemsigül’ün bakış açısıyla verilen bu hikâyede, renklerin de koyu olması bir kız çocuğunun yaşadığı ve kendi ailesinde hiç tatmadığı olumsuz şeylerle karşılaşmasından dolaydır. Şemsigül, öğretmeni ders anlatırken dışarıyı izleyerek sınıftan adeta uzaklaşır. Bu zamanlarda hikâyede herhangi bir olumsuz havanın yansımaları görülmez:

“Yakındaki denizin tüm sesleri duyuluyordu. Martıların çığlıkları, vapurların kısa sesleri, limana giren büyük bir geminin tok, uzun sesi günü ağırlaştırıyordu.

Tüm bu gürültüler okulun bahçe duvarını aşarak bana ulaştığında o ağlama isteği yeniden göğsümü zorlamıştı” (S.D.B.Y. 942).

³³ Selma Baş, “Füruzan’ın Öykülerinde Eğitim Sorunlarına Bakış”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8, Fall 2009, s. 654.

Onun için okulda olan her şey karanlıktır. Bu yüzden dışarının gürültüsüne kendisini kaptırır ve bir an önce kendisine bir zindan hâline gelen okuldan uzaklaşmak ister. Bu durum annesinin okula geldiği günlerde Şemsigül'ün onu: “Okula ait tüm donuk görüntülerin içine eklenmiş gün ışığında duran ayrı bir resim gibiydi” (S.D.B.Y. 956) şeklinde tarif ettiği okulun Şemsigül'ün gözünde nasıl olumsuz bir hava taşıdığını kanıtlar niteliktedir.

Kırk Yedi'liler romanında ideal öğretmen tipini temsil eden Kenan, Akile, İclal, Resul ve Saide öğretmenlerin yanı sıra öğretmen olduklarını düşünen; fakat yaptıkları işin sorumluluklarını bilmeden öğrencilere yaklaşan Nüveyre, Başöğretmen Selahattin Kozlu ve onun gibiler bir arada verilir. Füzuzan böylece eserinde olması gereken ve yanlış olan öğretmenlik tutumlarını okuyucuya aynı çerçeve içinde gösterir.

Kenan, Haydar'ın Türkçe öğretmenidir. O, öğrencilerine her şeyden önce sevgiyle yaklaşır. Her birinin ayrı zenginliklere sahip olduğunu düşünerek onları köylü/şehirli olarak sınıfsal farklılıklara tabi tutmaz. Bu özellikleriyle pek çok öğrencinin de çok fazla rastlamadığı öğretmen vasıflarını taşır:

“Derste birden duruverip arka sırada itişen arkadaşlarımıza bakıyor, ‘Kim sıkıldı, kim çıkmak istiyor?’ diyordu. Biz arkada böylesine bir terbiyesizlik yapabilmiş olanları araştırıyorduk. Tıs kalmıyordu sınıfta. Her sözcüğü özenle toplayıp, pırıl pırıl akıtıyordu kulaklarımıza. Sonra bizlere gerçek bir sevgiyle bakıyordu. ‘Çocuklar,’ diyordu, ‘Çocuklar şiir söylemeyi sevin. Anadolu’yu kendinizi üşenmeden tanımayı sürdürün. Çocuklar size neler söylemek isterdim ya henüz küçüksünüz” (K.Y. 1357).

Kenan öğretmen, öğrencilerine sık sık öğütler vererek öncelikle onları unutan kişilere inat kendilerini tanımalarını ister. Anadolu insanının suskunluğu ancak kendilerini tanımaları durumunda son bulacaktır.

Resul; Köy Enstitüsü'nde yetişmiş, Tuncelili bir öğretmendir. O da sevgiyle pek çok sorununun çözüme kavuşacağına inanır. Bu sebeple öğrencileriyle okulda samimi ve yakın ilişkiler kurar. Özellikle Nüveyre ve ona benzeyen diğer öğretmenleri sınıf ayrımı yaptıkları için eleştirir. Resul öğretmen için köylü-şehirli ayrımı yoktur. Sınıf ortamında her öğrenci onun gözünde öğrenmeye aç olan gelecekte ülkelerine yararlı olabilecek kişilerdir.

İclal öğretmen, yirmi beş ya da otuz yaşlarında Erzurum’da tarih öğretmenliği yapan biridir. O da Resul öğretmen gibi çocuklara sevgiyle yaklaşır. Bu şekilde verilecek bir eğitimin öğrencileri açısından daha uygun olduğuna inanır. Disiplinin sadece otoriter tutumlarla sınıf içinde oluşturulamayacağını diğer öğretmenlere de belirtse de onun gibi düşünmeyen kişiler tarafından sürekli eleştirilir.

İclal öğretmen mutlu bir aile ortamında yetişmiş, daha küçükken Anadolu insanına yardım etme isteğiyle günlerini geçirdiği için öğretmenlik mesleğini seçmiştir. Alaturka müzik dinlemekle gerici olma arasında ilişki kuran insanların kendi değerlerine olan yabancılaşmalarına engel olmak adına daha o günlerde yapacağı mücadelelerin heyecanını içinde taşır. İstanbul ve Ankara’da öğretmenlik yaptıktan sonra Erzurum’a gelir. Burada kadın-erkek eşitliği olmadığını, çoğu insanda olduğu gibi kalıplaşmış yargıların özlerinin anlaşılmadığının farkına varır. Kendini gençlere ve doğru bilinen yanlış yaklaşımları düzeltmeye adar. İnsanları eğitmek adına evlilik yapmayı bile düşünmeyecek kadar fedakâr, vatanına-milletine kendisini adanmış ideal bir öğretmendir.

Akile öğretmen; İclal öğretmenin düşüncelerinde ne kadar haklı olduğuna inanan, İclal’in hakkını kimseye yedirmek istemeyen biridir. O da otuzunu geçmesine rağmen evlenmeyi istememiştir. Çevresinde işi olup evlenen arkadaşlarının mutsuzluğu onu engellemiştir:

“Evet ya, artık evlenmeye niyetim yok. Evli kadınların hali ortada, n’olur alınma. Yaşlandığımı nedense, başkalarının bana koca aramaya başlamalarından anladım. (...) Öğretmen olarak öğrencilerimiz ilerinin marifetli ev hanımları olmaya aday genç kızlara bellettiğimiz şapka, çiçek, dikiş, işleme, yemek derslerinden nasıl yararlanacaklarını, yenilenen yaşama koşullarına denk kadınlar olmaları için hayata bakışı nasıl edineceklerini düşünüyorum. Onlara hiçbir şey öğrettiğimizi sanmıyorum ben. Biz de pek bir şey öğrenememiştik” (K.Y. 1287).

Akile öğretmen de tıpkı İclal öğretmen gibi kendisini genç insanlara adanmıştır. O, mesleğinin hakkını vermek için evlenmeyi bile düşünmemiştir. Özellikle kadınların toplumdaki yerinin değişmeye başlaması üzerine insanları bilinçlendirmek için uğraş vermeye çalışmıştır. Onun bütün hayatı âdeta annesi ve öğrencileri olmuştur.

Kenan, Resul, İclal ve Akile öğretmenlerin toplumumuzu daha ileri seviyelere ulaştırmak için gösterdikleri çabalara rağmen öğretmenliği sadece ezberlenmiş bilgilerin öğrencilere aktarılması olarak gören, sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmak yerine kendilerinin de sınıf içinde öğrenci ayrımı yapmasıyla yeni yetiştirdikleri nesillerinde bu yanlışlara düşmesine neden olan “sözde öğretmen”ler de vardır:

Nüveyre öğretmen ve Selahattin Kozlu evlidir. Romanda Selahattin Kozlu eşinin sözünden çıkmaz ve onunla aynı öğretmenlik anlayışına sahiptir. Bu yüzden Selahattin Kozlu'nun öğrencilerine olan yaklaşımları da Nüveyre öğretmen aracılığıyla okuyucuya yansıtılır. Nüveyre, öğretmenliği kalıplaşmış cümlelerle tanımlar. Kendi evinde de öğretmenliğe olan bakış açısını sıklıkla dillendirir. Kızının onun öğretmenliği hakkında düşünceleri bile aslında düşündüğü şeyleri gerçekleştirmediğini ortaya çıkarır:

“Annesinin ‘Biz sorumlu kişileriz. Bu yurdun küçük beyinleri, bizim verdiğimiz aydın insan, medeni insan olma idraki ile yetişiyor,’ deyişindeki kuru sıralamayı çözerim sanısı uyanırdı içinde. Bu sözleri öylesine sık söylerdi ki annesi, Emine’de artık içeriğini yitirmiş bir dua etkisi yapardı” (1086).

Nüveyre öğretmen, kendi evinde bile otoritesini hissettiren, çocuklarına sevgi göstermeyen, önemli olan tek şeyin para olduğuna inanan ve evinde çalışanlara küçük gözle bakan biridir. O, çocuklarını kendisi gibi yetiştirmeye çalışır. Böyle bir insan elbette ki öğrencilerinin zihin dünyalarını kendi hayat görüşlerine uygun olarak şekillendirmek ister. “Aydın” ve “medeniyet” kavramlarının ardına sığınarak kişileri köreltir. O ve onun gibi öğretmenler, sınıfsal farklılıkların derinleşmesi için de üstün bir çaba gösterirler.

Nüveyre öğretmen evine gelen konuklarla birlikte ideal öğretmen tipini temsil eden Saide ve İclal öğretmen hakkında konuşarak hem onların sahip olduğu değerleri hem de kendilerinin yanlış bir zihniyete sahip olarak nesiller yetiştirdiklerini ortaya çıkarır. Onlar özellikle İclal öğretmenin çocuklara sevgiyle yaklaşmasını ve sınıfsal farklılık gözetmemesini yadırgarlar:

“Kadının giydiklerini düşünün. İskarpinlerinin topuğu çok yüksek değil mi sizce? Ya yürüyüşü? Sanırım kirpikleri de takmadır. Yo... boyamayla olmaz. Çocuklara da garip bir yakınlık gösteriyormuş. Güya disiplin sevgiden geçermiş. Neyse gelen müfettişler ona sevgi sorarsa ustaca anlatır. Kızın bile onun bir film yıldızına benzediğini söylüyor. Düşünün. Biz nasıl nezih bir havayla eğitip yolluyoruz ortaokula, liseye çocukları, sonra da... Gençmiş, Gazi Terbiye çıkışlıymış. E... n’olacak, ne fark eder...” (K.Y. 1138).

Nüveyre öğretmen evinde konuk olan kişinin bu düşüncelerine katılır. Kendisi gibi öğretmen olan bir kadının önce dış görünüşü daha sonra da çocuklara olan sevecen tutumu eleştirilir çünkü İclal, onların dünyasına aykırı olan bir öğretmendir. Her şeyin başının sevgi olduğuna ve tüm problemlerin sevgiyle aşılabileceğine inanır.

İclal öğretmen iki yoksul çocuğu okutur. Ayrıca ev sahibinin ilkokuldaki iki çocuklarına da matematik öğretir. Onun insanlara karşı yakın olması da başta Nüveyre öğretmen ve pek çok kişi tarafından yadırganır:

“Günah çıkarıyor bence. Aklınca sevap yapacak. Bir öğretmene en yaraşır sevap da iki yoksul çocuğu okutmak. Derslere falan herhalde yatağa girip bakıyordur bu soğuk memlekette. Ev sahiplerinin ilkokuldaki iki çocuğuna da matematik öğretiyormuş. Bunlarla iç içe yüz göz olup yerlilerin bize olan saygınlığını çekingenliğini yok edecek.

İnsana çok yakındır diyorlar” (K.Y. 1143).

Bu kişiler, ailelerine de sevgi göstermezler. Başka insanları bir araya geldiklerinde kötölemek adına ellerinden geleni yaparlar. Onlar, insanların bir kısmının üst zümreye ait olduğunu diğer kısmının da ezilenlerin yer aldığı alt sınıfta bulunduğuna inanırlar. Bu yüzden ekonomik durumları kötü olan ve kendileriyle aynı düşüncelere sahip olamayan insanlara mesafeli davranırlar. Böylece Nüveyre öğretmen ve arkadaşları alt/üst ilişkisinin savunuculuğunu yapmaya devam ederler.

Füruzan, *Kırk Yedi'liler*'de de öğrencilerini ezbere yönlendiren öğretmenleri eleştirir. Romanda Emine, öğretmenlerinin derste işledikleri konuyu öğrencilerinin anlayıp anlamadıklarını önemsemedikleri için evine geldiğinde verilen ödevleri sadece dış yapısına dikkat ederek yapar. Onun bu hâli eserde şu şekilde verilir: “Okuduklarını pek anlamıyordu. Bunun bir sakıncası yoktu. Öğretmenlerince ondan istenen, ödevlerin aynı yineleyip, öğrendiğinden çok neyi ezberlediği, yazdığından çok yazısının düzgünlüğüydü. Bu durumda aklına yüklenen bir şey olmuyor, ödevlerin aktaracağı bölümlerini dudaklarının ucuyla sessizce döndürüp duruyordu” (K.Y. 1467-1468). Emine'nin anlamadığı konuları bile göstermelik olarak yapması eğitimin ne kadar yozlaştığını gösterir. Öğrencilerin bir konuyu araştırıp iyice özümsemeleri gerekirken hem öğretmenlerinin hem de kendilerinin üzerine düşen görevleri yapmamaları gözlem gücü oldukça kuvvetli olan Füruzan'ın dikkatinden kaçmamıştır. Bu yüzden *Kırk Yedi'liler* romanında bu gerçekliğe de yer ayırmıştır.

Ezbere dayalı eğitim gören öğrenciler, bilgileri sorgulama gücüne de sahip değildir. Sadece onlara öğretilen bilgilerin kuru şekilde aktarıcısı hâлиндelerdir. Onların arasından öğretmen olarak yetişenlerin çoğu da kendi öğrencilerini aynı şekilde yetiştirirler. Böylece onlar için de sorgusuz sualsiz her söyleneni kabul etme anlayışı ilk önce okulda daha sonra da hayatlarında vazgeçilmez olur. Bu kısır döngü aralarında birkaç kişinin bilgileri aynı şekilde öğrenme ve öğretme anlayışına karşı çıkmasıyla elbette ki değiştirilmek istenir. Burada da Emine, anne ve babasının öğrencilerini yetiştirme koşullarını eleştirir:

“Öğrettiklerinizin doğruluğuna inanan öğretmenler miydiniz baba? Ya da doğru saydıklarınızın peşinde miydiniz? Onları araştırıyor muydunuz? Size üstlerinizden ‘öğretiniz’ diye buyurulanların yararını tarttınız mı? Yaygın iyilikseverlik anlayışının kısır bir öz doyumundan öteye varmadığını anlayabildiniz mi? Eğitimdir diye sunduklarınızın boyutlarını ya da boyutsuzluklarını düşündünüz mü? Bırakın öğretmenliği, insan olarak bireylerin tekil iyilikleriyle genel düzelmeler olmayacağını hiç düşündünüz mü?” (K.Y. 1496).

Görülüyor ki daha öğrettiklerinin ya da ilerde öğretecekleri bilgilerin doğruluğundan emin olmayan, her denileni gerekçelerini bilmeden öğrencilerine aktaran öğretmenler, cahil cesaretini kendilerinde taşırlar. Eğitimde ezber sisteminin kullanılması öğrencilere yapılabilecek en büyük kötülüklerden biridir. Toplumda var olan aksaklıkların düzelmesinde de öğretmenlere büyük görevler düşer. İnsanları doğru yola yönlendirecek olan ilk kişiler aydınlardır. Bu yüzden öğretmenlerin işlerinin sadece belli bilgileri öğrencilerine “öğretmek” olmadığına; onların da değişen dünyada bilgilerin düzeltilebileceğini hatta gerektiğinde baştan aşağı değişebileceğine inanmaları gerekir. İyilikseverlik, cömertlik adı altında sadece belirli kişilere üstten bakılarak yapılan yardımlar da insanın taşıdığı sorumlulukları yerine getirdiği anlamına gelmez. Füzuzan, Emine aracılığıyla gözlerini asıl gerçeğe kapatan öğretmenleri eleştirerek kendisine düşen görevi de yerine getirmiş olur.

Öğretim görevlilerinden bazıları da sadece ezberlenmiş bilgileri öğrencilerine aktarmayı kendilerine dert edinirler. Bu durum o bölümde okuyan kişilerin mezun olduktan sonra ülkelerinde var olan sorunlara tam olarak eğilememelerine neden olur. Küçük çocuklara bu yolla öğretilen bilgilerde karşılaşılan kısır döngü burada da ortaya çıkar. Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkilerin yanı sıra öğretilen bilgiler de sorgulamaya dayalı olmayan bir anlayışla devam eder:

“Tokluları çayıra yaydığımızda ben hep düşünürdüm Emine menevşem, doğa o kadar güzeldi de biz niye o kadar yoksulduk, diye. (...) Gördüm ki ölçüler rakamlarla doğrulanıp anlaşılır. İktisatçı olmayı istemem bundandır. Toplumumuzun tarihiyle bugününü çatıştırıp ekonomik koşulları somutlamanın yollarını bulmalıyım dedim. Fakültemi öyle seçtim. Yanılığım şurdan başlıyordu. Oysa hâkim güçlerin tezgâhladığı kurallara denk düşmeyen neyi öğretebilirlerdi ki bize. Öğretmediler de. Bir iki saygıdeğer öğretim üyesini saymalıyım. (...) Bak sana bize öğretilenlerden örnek vereyim. Marjinal maliyet marjinal hasıllata eşit olunca firma dengeye gelir diyordu. Eee ne demek oluyor bütün bunlar, bu marjinaler diyorduk. Niye anlatıyorlar? Bu kavramlarla Türkiye’yi, dünyayı ne zaman çözecektik? (K.Y. 1426-1427).

Fürüzan öğretim görevlilerinden bazılarının araştırma yapmadan var olan bilgileri kabul etmelerini doğru bulmaz. Bilim insanları her şeyden önce üretmeyi ve var olan sorunlara çözüm getirmeyi kendilerine amaç edinmelidir. Yazar, Haydar aracılığıyla Batı’dan alınan bilgilerin ülkemize uyarlanarak öğrencilere aktarılmamasını iktisat derslerinden yola çıkarak eleştirmiştir. Böyle bir eğitim sürecinin yaşandığı fakültelerden mezun olan öğrencilerde salt ezberledikleri bilgilerin sadece tekrarlayıcıları olurlar.

Yine *Kırk Yedi’liler*’de Fürüzan, öğrencisinin ihtiyaçlarını göz ardı eden bir müdürün eleştirisini yapar. Haydar, okula kayıt yaptıracığı sırada okul müdürü, kıyafetlerini dikkatli şekilde süzer. Onun üstündeki şeylerle okula gelemeyeceğini ağabeyine söyler. Oysaki yoksul olan bir öğrencinin ihtiyaçlarının karşılanması okul yönetiminin ilgilenmesi gereken bir konudur:

“Yöneticilerin, öğretim yılına hazırlık bağlamında, çocuklarıyla ilgili olarak, aileler açısından karşılamaları gereken, eğitim ihtiyaç ve işlevleri:

Ailenin gelir durumu, aile bireylerinin eğitim düzeyleri, ailenin içinde bulunduğu çevre, yaşam koşulları vb. sosyo-ekonomik değişkenler yönünden tanınması.

Aileye, çocuklarını ilgilendiren okulla ilgili kuralların tanıtılması.

Okulun öğrenme yaşantılarına ilişkin olanaklarından haberdar edilmesi.

Okuldaki toplumsal yaşam olanaklarının (sosyal kulüp çalışmalarının, sportif ve sanatsal etkinliklerin vb.) aileye tanıtılması.

Öğrencinin kişilik gelişimini sağlayacak hizmet birimlerine (psikolojik danışma ve rehberlik, sağlık vb.) ilişkin olarak ailenin bilgilendirilmesi.”³⁴

Fürüzan’ın eserinde yer verdiği müdür, öğrencisinin ihtiyaçlarının farkında olmasına rağmen bunları karşılamak için bir girişimde bulunmamıştır. Müdürler ve okul

³⁴ Mehmet Özbaş, *Sınıf Yönetimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 122-123.

içinde görevli olan diğer kişiler, öğrencilerin eğitim ve öğretim başlangıçlarında okulu-
luna uyum sağlamaları için hem psikolojik hem sosyal hem de maddi imkânlarını iyi-
leştirmeye çalışmalıdırlar. Makam ve mevkilerin kişilere yükledikleri sorumluluklar
her nedense bazı öğretmenler ve müdürler tarafından yerine getirilmez. Onlar, sadece
isimlerinin önüne gelen unvanların şaşasına takılıp kalmışlardır.

2.2. Öğrenciler

Kırk Yedi'liler'de Füzûzan, var olan düzeni değiştirmeye çalışan öğrencilerle sa-
dece kendilerini düşünen, çevrelerinde olup biten her şeye kulak tıkayanları karşıla-
ştırır. 12 Mart Dönemi'ni ele alan bu romanda; ezilen insanların sesi olan, eşitliği sa-
vunan, unutulmuş Anadolu insanını hem sosyal hem siyasal hem de kültürel açıdan ha-
tırlatmaya çalışan öğrencilerin daha sonra gördüğü baskı ve şiddet ayrıntılı biçimde
ele alınır. Başkalarının sesi olmaya çalışan bu öğrenciler, karşılarında yaptıklarını
onaylamayan öğrenci gruplarını, ailelerini ve ülkelerinin üst düzey yöneticilerini bu-
lurlar. Hemen hemen hepsinin 47 doğumlu olduğu bu kişiler, 12 Mart 1971 Askeri
Muhtırasına kadar olan dönemde 60'lı yılların getirdiği buhran dönemini yaşarlar ve
sağ-sol olarak ikiye ayrılan üniversite öğrencilerinin düşüncelerini ve 12 Mart Muhtı-
rası'ndan sonra yaşadıkları olumsuzlukları temsil ederler.

2.2.1. İdealist Öğrenciler

2.2.1.1. Doğudan ve Güneydoğudan Gelen Öğrenciler

Füzûzan'ın ezen-ezilen anlayışını, köylünün makine üretimiyle birlikte şehre
yaptıkları zorunlu göçleri, yoksullukları, kültürel yozlaşmaları, Cumhuriyet Dönemi
burjuva aydınlarını işlediği hemen hemen tüm hikâyeleri sanki *Kırk Yedi'liler* roma-
nının devrimci öğrencilerine de bir hazırlıktır. Buradaki öğrenciler de ülkelerinin düş-
tüğü sıkıntıları ancak yaptıkları eylemlerle sonlandırabileceklerini, seslerini bu şekilde
yetkililere duyuracaklarına inanırlar.

Kırk Yedili'ler'de Haydar, Kars Kağızman'da lise eğitimini tamamlar. Daha sonra memleketinden İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni okumak için ayrılır. Çocukluğunun geçtiği yerlerde köylünün çektiği sıkıntıları yaşar. Bu yüzden ondan iki yaş büyük olan ağabeyi Kurban, kardeşinin okuması için mücadele eder. Haydar'ın üniversiteyi bitirmesi demek onlar için kurtuluşun başlayacağı anlamına gelir. Haydar, ülkesinin âdeta yarı sömürge hâline gelmesine, aydınların kibirli tutumlarıyla halkı unutmalarına tahammül edemez. O, yaşanan acılar karşısında Anadolu halkının sesi olmak için günlerce giriştikleri mücadelenin sebeplerini zihninden geçirir. Devrimci arkadaşlarıyla toplantılar yapar.

Zülkadir, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisi, öğrenci birliği liderlerindedir. Siirt'ten okumak için İstanbul'a gelir. Memleketinde yaşayan insanların ezilmişliğine sessiz kalamaz. "Ben kararıyorum arada baba, diyor. İşte şuramda evreni taşıyorum. Ezilmiş halkların geleceğine adadığım canın dayanmazlığı şuramdadır, bilisin" (K.Y. 1394) diyerek haklı gördüğü davanın gerekçesini âdeta özetler. Yaşadığı topraklardaki imkânların yetersizlikleri, insanların perişan hâlleri Zülkadir'in devrimciliğe olan ilgisini daha da arttırır.

Hüseyin, Erzurum'dan okumak için Ankara'ya gelir. ODTÜ'de öğrencidir. Babası hademelik yaparak oğlunu okutmuştur. Üniversitede öğrenci yürüyüşlerine katılarak ezilen insanların haklarını savunmaya çalışmıştır. O, ayrıca Kırım'da savaşan askerlerden biridir. Savaşta yaralanarak ölür. Son nefesini verirken bile boşuna ölmediğini düşünür. Gelecek nesiller için giriştiği mücadelelerden pişmanlık duymaz.

Cemşit memleketi Tunceli'den okumak için İstanbul'a gelir. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nde burslu olarak okur. O da tıpkı doğudan gelen diğer arkadaşları gibi susturulmuş olan insanların sesi olur. Onlar adına hak ettikleri değerleri kazanmak için mücadele eder. Bu yüzden yapılan bütün öğrenci yürüyüşlerine katılır.

2.2.1.2. Aileleriyle Çatışma Hâlinde Olan Düzeni Değiştirmeye Çalışan Öğrenciler

Bu başlık altında yer alan öğrenciler zengin ailelere mensuplardır. Özellikle bu çocukların anneleri; gösteriş düşkününü olan, zenginliğin her türlü sömürüne kapı açabileceğine inanan, batılılaşma anlayışını sadece dış görünüme verilen önem olarak algılamış “sözde aydınlar”dandır. Üniversiteye giden evlatları ailelerinden farklı görüşlere sahiptir. Onlar yaşadıkları ortamda unutamadıkları anılarının da etkileriyle içinde buldukları düzeni değiştirmek için mücadele ederler:

Emine'nin anne ve babası öğretmendir; onlar kendilerini Cumhuriyet Dönemi aydınları olarak tanımlarlar. Öğretmen olmalarına rağmen çocuklara karşı olan sahte tavırları ve içlerinde barındırdıkları sahte sevgi anlayışları kızlarını küçük yaşta düşünmeye sevk eder. Emine, evlerinde çalışan insanlara da anne ve babasının emeklerinin karşılıklarını vermediğini, küçümseyen gözlerle çalışanlarına baktıklarını görür. Sınıfsal ayrımların, paranın her türlü şeyden üstün olduğunu ortaya çıkaran gösterişlerin, bananeciliğin boy gösterdiği bir evden sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü kazanır. Üniversite boyunca kendisi gibi var olan düzenin yanlışlığını sorgulayan devrimci kişilerle öğrenci gösterileri düzenlerler. Onun içini kemiren şeyler eserde şu şekilde verilir:

“İçimde çocukluktan kalma öyle anılar var ki, Haydar. Geçmiş sansam da geriye baktığımda bendeki oyuntularını olduğunca duyuyorum. Sana bir gün Leylim nineyi, Kiraz'ı, ötekilerini iyice anlatmalıyım. Üstelik uzun süredir anımsamadımdı onları. Şimdi bu akordeon sesi var ya, yüklendi işte. Yurdumuzdaki insanların tükendirilişi, değerlerinin bilinmezliği çıldırtacak beni. Duygusallığa kalkışma deme, hem niçin korkacağım duyarlılıktan, niçin? Sen de tutkuyla dinliyorsun işte, görüyorum... Sonra unutulmasın ha, ben duygusal değil duyguluyumdur” (K.Y. 1509).

Emine duygusallıkla duyarlılığın birbirine karıştığı bir dönemde her iki kelimenin anlam dünyasını bulmuş ve başkaları için mücadele etmeye girişmiştir. O, haklı gördüğü davanın arkasından korkmadan gitmiştir. Anne ve babasının hayata karşı bakışları ve kendileri gibi zengin olmayan kişileri küçümseyişlerine inat Emine, ailesi gibi sözde soylu anlayışına uygun bir yaşamı tercih etmemiştir:

“Kendini devamlı Kemalist olarak lanse etmekten büyük zevk duyan anne Nüveyre Hanım, ailesinin ülkede yeni oluşan elit burjuva sınıfının dışında kalmaması için azami şekilde efor sarf etmektedir. Bunun için de ailenin yaşam standardını, Kubilay'ı Ame-

rika’da okutma arzusu vs ye önem vermektedir. Buna karşı Emine de devrimci fikirleriyle yeni oluşan egemen elit sınıfa -ve tabi ki ailesinin- bu gruba girme çabalarına karşı isyan bayrağı açar.”³⁵

Emine, üniversite yıllarında onunla aynı fikirleri paylaşan arkadaşlarıyla duygudaş olmayı tercih etmiştir. Sosyoloji öğrencisiyken tüm yaşamışlıklarını sürekli zihninden geçirerek arkadaşlarıyla devrimcilik üzerine yaptıkları sohbetleri daha anlamlı kılmaya çalışmıştır.

Melek, ailesinden oldukça farklı bir hayat görüşüne sahiptir. Özellikle üniversitede Cemşit’le tanıştıktan sonra toplumda ezilen insanlarla bir olmanın daha fazla yollarını aramaya girişmiştir. Annesinin “... Cemiyetteki haksızlıklar bizim yüzümüzden değil ya” (K.Y. 1409) şeklindeki söylenmelerine bir anlam veremez. O, elit ailesinin kendisine sunduğu şımarıklıklarla dolu olan yaşamı sorgular:

“Bana anam babamış, yurdummuş gibi geliyor Cemşit, derdi Melek. (...) Cemşit’e duyduğum sevgi her şeyin, yaşamının öze çevrilmişliğidir. Değişemem, tutkuluyum. Yüzlerce, binlerce yılın öfkesi, ezilmişliği, döneği, kan akıtmışlığı bana aktarıldı sanki. (...) Bizden çok farklılar onlar. Onların hepsi doğduklarında beraat etmiş kişilerdir. Bizim yetiştirilmemizin, şımarıklıklarımızın ne pahasına korunduğunu öğrendikçe çıldırarak gibi oluyorum. Halklara yapılan sömürüyü öğrenmenin sonu hiç gelmiyor (...) (K.Y. 1409).

Görülüyor ki Melek, kalbinde gerçek sevgiyi hissetmeye başladığı andan itibaren Cemşit ve onun gibilerin ezilmişliğine daha çok dikkat etmeye başlar. O, kendinden önce başkalarının hayatlarını güzelleştirmek için ailesini de karşısına alarak mücadeleye girer.

Şerife de tıpkı Melek gibi Anadolu’dan okumak için İstanbul’a gelen zengin kesimlerde ezilen, hor görülen bir adama âşık olur. Şerife, Zülkadir’i tanıdıktan sonra devrimci hareketlerin haklılığının daha fazla bilincine varır. Şerife’nin annesi için asıl değer çok fazla paraya sahip olmaktır. Şerife ise sevmenin, sevilmenin, bir olabilmenin yollarını aramanın peşindedir.

Fürüzan, ailelerinin görüşleriyle taban tabana zıt olan Emine, Melek ve Şerife haricinde eserinde Adanalı ve varlıklı bir aileden gelen Seyhan; babasının arazileri

³⁵ Ahmet Alver, “12 Mart Romanlarında Aile Yarın Yarın, 47’liler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Mayıs 2009, s. 141.

olan ve hukuk okumak için İstanbul'a gelen Ahmet ve babası AP'nin ileri gelenlerinden olmasına rağmen, silahlı çatışmada vurulup öldürülen Sami Kaya Elçin'den de bahseder. Bu başlık altında yer alan öğrenciler ve onun gibi olanlar iyi koşullar altında yetiştirilmiş, maddi olarak hiçbir sıkıntı çekmeyen insanlardır. Üniversiteye geldiklerinde çevrelerinde var olan ama ailesi tarafından hiçleştirilen ezilmiş kişilerin varlığına tanıklık ederler. Böylece onlar için anne ve babalarının himayesi altında olmadan, gerçek hayata gözlerini açtıkları bir zaman dilimi üniversite yıllarında başlamış olur.

2.3. Eğitim Sistemi

Füruzan “Parasız Yatılı”, “Tokat Bir Bağ İçinde”, “Bir Evin Dıştan Görünüşü” ve “İkinci Yaz Şarkıları” adlı hikâyelerde eğitim sisteminin birtakım aksaklıklarına değinmiştir:

“Parasız Yatılı”da parasız yatılı sınavlarına giren kişilerden istenen şeylerin maddi durumları iyi olmayan öğrenci ve aileleri tarafından karşılanamaması eğitim sisteminde yozlaşmaların olduğunu gösterir. Hikâyede kız çocuğu yoksul bir hayat yaşasa da ilkokulu pekiyi ile bitirir. Daha sonra öğretmen olabilmek için parasız yatılı sınavlarına girmek ister. Kızın annesi muhtarlıktan fakirlik kâğıdı alırken bir kadın ona oğlunu zabıt okuluna yazdırırken kendilerinden bir malı rehin göstermelerinin istendiğini söyler. Kızın annesi, hastabakıcı olarak çalışır ve herhangi bir mala sahip değildir. Onlardan da böyle bir şey istendiği takdirde kızı bu sınava giremeyecektir. Kadın; kızının parasız yatılı sınavını kazanacağından çok emindir. Onlardan da bir malı rehin göstermeleri istenirse kızının çok başarılı olduğunu, sınıfta kalmadan okulu bitireceğini söyleyerek onları ikna etmeyi planlar.

Hayatlarını güçlükle idare ettiren insanların, gireceği sınavlarda onlardan belli miktarda para istenmesi ya da okulda okuyabilmeleri için mallarını rehin olarak göstermelerinin zorunlu tutulması hiçbir eğitim sistemine uygun değildir. “Parasız Yatılı Sınavları”nın amacı maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin devletin yardımıyla oku-

tulmasıdır. Buna hizmet etmeyen bir sınavın yapılması ya da zengin olan kişilerin devlet sayesinde okutulması gerçekten okuma hevesi olan ve gelecek nesilleri iyi şekilde yetiştirip şekillendirebilecek kişilerin haksızlığa uğratılması demektir.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de Tokat’ta okuyan Hatice’yle; zengin kızın annesinin mezun olduğu rahip okulunda aldığı eğitimin farklılığına değinilir. Bu iki kişi aracılığıyla Füzûzan verilen eğitimin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarır.

Zengin kız, rahibe okulunda okur. Burada okuyan diğer çocukların, aileleri de okul yönetimi tarafından tanınırlar çünkü buraya gelen kız çocuklarının anneleri de aynı okulda okumuştur. Kız, rahibe okulunda ikiyüzlülüğü, cinsel sapmaları öğrenir. O, annesinin etkisiyle çocukluğunu bile yaşayamamıştır. Hikâyede zengin kızın kendi isteği doğrultusunda hareket edebildiğine örnek teşkil edecek tek durum; annesinin tüm karşı çıkmalarına rağmen küçükken elinden düşürmediği tahta kayığıdır. Hem kendi evinde hem de okuduğu okulda iyi bir eğitim alamayan genç kız evlendikten sonra da evlilik kurumuna saygı göstermeyen, eşini başka insanlarla aldatan, öğrendiği konuları derinlemesine incelemeyen, sorgulama anlayışını kazanamamış, çağdaş olmak adına yeni olan her şeyi herkesten önce öğrenmenin önemli olduğunu düşünen biri hâline gelir. Onun derdi başkalarıyla ilgili değildir; o, kendisini üstün göstermenin peşindedir. Kız, toplumda yaşanan sorunlara duyarsızdır.

Hatice ise Tokat’ta aldığı eğitimle Anadolu halkının sesi olmaya çalışır. O sözde öğretmenlere inat öğrencileriyle arkadaş gibi olmayı, onlara ezberletilmiş bilgilerin dışında sorgulama yetileri kazandırmayı amaçlar. Lisede onunla aynı sınıfta olan arkadaşlarının yanlış eğitim sistemi yüzünden okuyamamalarına da içerler. Okullarında okutulan kitapların insanları birbirinden uzaklaştıran, kendi kültürlerine yabancılaştıran yanlarının farkına varır: “Yasakladıkları şeylerdeki insanımıza yakınlığı, içtenliği, doğruluğu gitgide öğreniyordum. ‘Bizi beğenmezler artık’ sözünü, sizleri anlatıyordu okuduklarım bana. Bir ara sizi beğenmez gibi olmuş muydum? Yoo, unuttum bile bunu (...)” (K. 209) diyen Hatice öğretmenlerinin tek düze ders anlatışlarının, ezberlenmiş bilgilerin aktarıcısı olduklarının, insanlara sevecen şekilde yaklaşmadıklarının bilincindedir. Kendisi öğretmen olarak başka bir şehre gideceği için çok mutlu olur.

Aldığı eğitim, ona nasıl olmaması gerektiğini öğretmiştir. O, kendi insanına, kültürüne, memleketine yabancılaşacak biri değildir.

Füruzan bir taraftan maddi durumu iyi olan zengin bir kızın aldığı eğitim sonucu hayatının da ne kadar kötü şekillendiğini gösterirken bir taraftan da düşünmeyi, sorgulamayı ve okumayı kendisine dert edinmiş Hatice'nin de aldığı eğitimin yanlışlıklarına rağmen kendini bulmasını ve hayatına bambaşka şekilde devam ettiğini okuyucuya sunar. Eğitim sistemi sadece kişilerin hayatlarını değil; onlarla aynı ortamda bulunan insanları da son derece etkiler. Burada zengin kızın eşi de tıpa tıp onun gibidir. Hatice'nin öğrencileri ise onun sayesinde ülkesine yararlı, başkalarını düşünen, öğrendikleri bilgileri sorgulayan birileri hâline gelecektir.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü” adlı hikâyede Ankara'nın merkezinde Latin alfabesini öğrenmemiş bir köylünün durumu anlatılır. Öğretmenler, yeni harf sisteminin kabulünden itibaren herkese okuma yazmayı öğretmeye çalışır. Türkiye'nin başkentinde bile böyle bir eğitim sorununun varlığı dairede memur olarak çalışan Taha Bey aracılığıyla eleştirilir:

“Gelin de çıkın işin içinden efendim. Harf devrimi yapılabunca yıl geçmiş. Okuma seferberliğinde öğretmenler, öğretmenler yurdun dört yanına dağılmış. Adam Ankara'nın dibinde. Gelin de bu milletle sorunlarınızı çözün. Eski harfler zordur desen, adam bilmiyor ki, Latin alfabesi sökmenin kolaylığını çıkarsın” (B.S. 533).

Latin alfabesini bilmeyen insanların varlığı eğitim sisteminde bir eksiklik olduğunu gösterir. Öğretmenler ve öğretmenler yurdun her yanına yeni harf sistemiyle gönderilmiştir. Ankara'da yaşayan bir adamın ve onun gibilerin varlığı eserde gözden kaçmamış ve kişiler aracılığıyla eleştirilmiştir.

Eğitim sisteminin eserlerde eleştirildiği diğer konulardan biri de sınıflarda çalışkan/tembel ayrımının öğretmenler tarafından yapılmasıdır. “Kış Gelmeden” adlı hikâyede Alişan'ın öğretmeni ders çalışmayan öğrencileri cezalandıran, onları arka sıralarda oturarak tembel olarak nitelendiren biridir.

Öğretmenin öğrencilerini eğitirken ceza sitemine başvurması ve onlara sınıfsal ayırım uygulaması öğrencilerinin olumsuz etkilenmelerine neden olur. Bu hikâyede de

Alişan'a öğretmeni ceza olarak yirmi kez bir şiiri yazmasını ister. Bu durum onun şirden tiksinti duymasına sebep olur. Ders dışında her şey onun daha çok ilgisini çeker. Özellikle zil çaldığı anda kendisini özgür hissetmeye başlar.

Sınıfta unutulmuş olmaya alışan öğrenciler, hayatlarında da kendilerini kolayca ifade edemeyebilirler. Tıpkı "İkinci Yaz Şarkıları"nın kahramanı olan Şemsiğül Şehrazat Debrecenli'de olduğu gibi unutulan öğrenciler yaşadıkları onur kırıklıklarını kolay kolay silemezler. O da öğretmenin sınıfta arka sıralara attığı, azarladığı bir öğrencidir. Okulu bittikten sonra yaptığı ilk şey öğretmenin ve arkadaşlarının dalga geçmesinden dolayı adını değiştirmek olmuştur. Görülüyor ki eğitim sisteminde yaşanan bir aksaklık başka olumsuzlukları da meydana getirebilir. Ne yazık ki ilim, irfan sahibi olan, kendisine yeni nesli yetiştirmek gibi önemli bir sorumluluk verilen bazı sözde öğretmenler, davranış ve sonuçlarının ne olacağı konusunda eğitim eksikliklerinden dolayı öğrencilerinin hem yaşadıkları zaman dilimini hem de gelecekte oluşacak güzel günlerini onlardan çalmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

2.4. Eğitim Anlayışları

Füruzan eserlerinde zengin ve fakir ailelerin eğitim hakkında görüşlerine de yer verir. Zengin olan kişiler, çocuklarının eğitim almalarını âdeta soyluluklarının devamı niteliğinde görürler. Fakir olan ailelerin bir kısmı çocuklarının eğitimlerini hem kendilerine hem de diğer insanlara faydalı olabilmeleri için isterken bir kısmı da yoksulluklarından kurtulmak için çocuklarını kurtarıcı olarak görürler:

"Taşralı" adlı hikâyede Taşralı olarak ifade edilen kız, üniversiteyi okumak için teyzesinin yanına gider. Teyzesi, kızların okumasının onlara bir şey kazandırmayacağına inanır:

"Demek ki, üniversiteye gitmeye kararlısın. Vallahi kızım ne demeli bilmem. Jale'yi okuttuk da ne oldu. Evlenip gene çocuktu, kocayı aldığı diploma da süs. Üstelik bizim durumumuz da uygundu. Rahmetlinin düşünceli kalbi, babalığı sayesinde –burada derin derin bir iç çekti, temiz bir mendili burnuna bastırıldı- Jale'cim, annen bilir, soğuk sudan sıcak suya elini değdirmeden büyüdü. Hizmetçiler çevresinde dolanırdı. Ama şimdi o nazlatma, o prensesler gibi genç kızıktan sonra..." (P.Y. 33).

Kadın, kendi kızının okuduktan sonra evlenmeyi kabul etmesiyle eğitimin insanların hayatında herhangi bir değişiklik oluşturmadığını düşünmeye başlar. Okuyucu toplumda bazı kesimlerin kadının, eğitilmiş olup olmamasının bir şeyi değiştiremeyeceğine olan inançlarının yansımaları teyzenin aracılığıyla görmüş olur. Kadın için eğitim almak sadece diplomanın alınması anlamına gelir. Hâlbuki toplumu baştan aşağı değiştirme gücüne sahip olan kadınlardır. Onların yetiştirdiği çocuklar devletin, milletin, kültürlerinin devamını sağlayacak insanlardır. Bu yüzden özellikle kadınların eğitim hayatına devam etmeleri son derece önemlidir. Onlar, ülkelerinin ve gelecek nesillerin kaderlerini belirleyecek olan önemli kişilerdendir.

Yine *Kırk Yedi'liler* romanında da Nüveyre öğretmen kızların okumuş olup olmamasının kendilerinde bir fark oluşturamayacağına inanır. Onun Seçil'i okutmasının tek nedeni kızının elit kesimden olacak kocasını başkalarının yanında mahcup etmemesi içindir:

“Sokaklardaki tepeleme kar bile anca öylesi gecelerde büyüklere sevinç, coşku konusu olabiliyordu. (...) valilikler, elçilikler, Seçil'in topluluğa sunulduğu elbette kusursuz olmalıydı. Bunlar, konuşulmasa bile, baba, anne ve yetişkin kızları arasında sessizce biliniyordu. Çok güzel bir genç kız okuyup da ne olacaktı. Konu ortaya tam böylesi bir açıklıkta konmuyordu ya, isteklerde varılan sonuç buydu. Emine onlarla gitmezdi. O burnu kitapta, gösterişsiz bir çocuk kızdı” (K.Y. 1074-1075).

Nüveyre Hanım bir öğretmen olmasına rağmen kızını okutmayı düşünmez. O, kızını varlıklı biriyle evlendirmenin peşindedir. Nüveyre öğretmen sınıfında hem kız hem erkek öğrencilerine ders anlatmasına rağmen kendi aile hayatında kız çocuğunu okutmanın gereksiz olduğunu düşünecek kadar kendisiyle çelişir.

“Sevda Dolu Bir Yaz”da ise Kerim Ali, “Taşralı”daki teyzenin ve *Kırk Yedi'liler*'deki Nüveyre Hanım'ın aksine değişen yaşam koşullarıyla birlikte erkekler gibi kızların da okumasının gerekli olduğuna dikkat çeker. Şahende, ağabeyinin eğitim hakkındaki düşüncelerini en yakın arkadaşı Yurdanur'la konuşurken şu şekilde dile getirir:

“Yurdanur için kötüsü bu oldu. Garipleştiriyor daima bizi bu bir şeyleri kollamalar. Ne lafımızı ne adabımızı bilir olduk. Rica ederim. Elbette Kerim Ali ağabeyim de neler düşünmemişti ki. Onun okuması lazım diyordu, sizler siz güzel kızlar sevgiyle yetinmesini bildiniz, ama gelecekte böyle olmayacak inanın, dünyamız değişiyor savaşları çabucak unuttur oldu insanlar... Okumalı, meslek sahibi olmalı bu yeni insan. Bileğine altın bileziği takmalı. Kız olsa da erkek olsa da artık böyle bu...” (S.D.B.Y. 985).

Önceki zamanlarda kişilerin sevgiye dayalı yakınlaşmaları ve birbirlerine olan bağlılıkları günden güne azalır. İnsanlar özellikle şehirleşmenin, batılılaşmanın ve çalışma hayatlarının etkileriyle bireyselleşmeye başlamıştır. Kerim Ali, bu gerçekliğin farkına varır, kız çocuklarının hayatta sadece eş ya da anne vazifesini üstlenmelerinin günümüz koşullarında artık yeterli olmadığına inanır.

Çocuklar, ülkelerinin geleceklidir. Bu yüzden her biri öncelikle iyi bir eğitim almalıdırlar. Ancak bu şekilde hem kendilerine hem de milletine yararlı insanlar olabilirler. Füzuran, sanayileşmeyle birlikte köyden kente yaşanan göçler ve ülkeler arası ilişkilerin artmasının yeni insanın oluşmasını zorunlu hâle getirdiğini Kerim Ali aracılığıyla eserinde dillendirir. Söz konusu edilen yeni insan aile ilişkilerinin bile zayıfladığı, sevginin dillerde var olduğu bir dönemde ancak altın bileziklerini elde ederek çağına ayak uyduracak güce sahip olacaktır. İnsanlar, böylece gelişmenin getirdiği olumlu-olumsuz özelliklerin ayrımını yapabilecek, değerlerden uzaklaşmadan batılılaşmanın yollarını bulabilecektir.

“Haraç” adlı hikâyede Dizdar Hanım’ın Horhor’daki konağına evlatlık olarak verilen Servet, okuma yazma bilmez. Küçük yaşta ailesinden ayrı kalmanın etkisiyle hayatı sadece kaldığı konaktan ibaret bilen bu kadın, eğitimin kendi hayatında bir şeyi değiştirmeyeceğine de inanır. O, başkaları tarafından kendisine uygun görülmüş bir hayatı yaşar:

“Gazeteden okumuş. O hem eski harfleri hem yeni harfleri bilir. Yenileri biraz zor söküyor, ama gene de iyi. Ben hiç bilmem okuma yazmayı. Okuma yazma ne gerekmiş bana. Demek ki Hüsrev Bey, paşa olmuştu. Şimdi onlara general diyorlarmış, oğlum söylemişti, şakalaşıp benimle” (P.Y. 159).

Servet, okuma yazmanın neden kendisi için önemli olacağını bilemez. Yalnızlığı ve çaresizliği yüzünden eline geçecek olan bir gazeteyi bile okuyamaz. O, hayatın ona sunduğu her şeyi yeterli görür. Kendisinin hizmetçilik, iyi bir eş ve iyi bir anne olmak dışında başka şeyler başarabileceğine inancı yoktur. Hâlbuki konağın beyi tarafından kirletilişinin nedeni kendini savunacak kadar güce sahip olmayışıdır. Onun bunu gerçekleştirilebilmesi de sadece eğitilmiş olmasına bağlıdır.

“Parasız Yatılı”da hastabakıcı olarak çalışan kadının kızı ilkokulu pekiyi ile bitirir. Annesi kızının parasız yatılı sınavlarını kazanarak öğretmen olmasını ister. Böylece onların maddi durumları düzelecektir:

“Korkuyor musun? Hiç konuştuğun yok sabahtan beri. Hadi hadi Salıpazarı’ndan bu taşlı tokanın eşini alacağım sana. Sonra bizi tayin edecekler. Sen okulu bitirip öğretmen olunca, ben de çalışmam hastanede. Beraber çıkar gideriz. Koltuklar alırız. Onlara çiçekli basmalar dikerim ben. Bir de kabul günümüz olur. Konukları ağırlamak için, eğer unutmadımsa, anasonlu galeta yaparım” (P.Y. 109).

Anne, kızının okuyup meslek sahibi olması durumunda yoksulluktan kurtulacaklarına inanır. Eşi öldükten sonra kızının okuması için hastabakıcı olarak çalışır fakat kazandığı para onlara yetmez. Kızı, onun için kurtuluş yolu olur.

Yine “Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de çocuklarını daha iyi yaşam koşullarına ulaştırmak için basamak olarak gören bir anneyle karşılaşılır. Fıtnat Hanım, parayı her şeyden çok seven, gösteriş meraklısı bir kadındır. Sedat ve Suna’nın ona istediği hayatı sunmalarını ister. Sedat, annesinin istediği evi ona alır. Bu yüzden Fıtnat Hanım, oğlunu kızından daha çok sever.

Kırk Yedi’liler romanında Şerife’nin annesi tıpkı Fıtnat Hanım gibi paraya oldukça düşkündür. Kızının hangi mesleği seçeceğini bile ne kadar para kazanacağını düşünerek kendisi belirler. Eşinin ona yaşatamadığı hayatı kızının sayesinde yaşamak ister. Bu yüzden Şerife’nin başarılı bir doktor olmasıyla ilgilenmez. Onun için en önemli şey bulunduğu statünün daha üstüne çıkabilmektir.

“Redife’ye Güzelleme” adlı hikâyede ise bir baba kızı Redife ve yeni doğacak çocuğunun okuyup meslek sahibi olmalarını ister çünkü çocukları okursa ancak kendi haklarını savunabilecektir. Ayrıca hem baba hem de yanında olan kişiler, Redife ve kardeşinin okurlarsa kendileri gibi yoksul insanları beğenmeyeceğine de inanırlar:

“Evet beğenmeyecek bizi belki ve babasını. İstemem ille beğensin. Lakin, olur derim Redife’ye destek ilerde. İşte bunu isterim en çok. Kızmayalım başka yerlerde gidip durur diye okuyunca. Redife kızdır biçare, büyür erişirse, bir de yoksulluk... Ezilir gider. Kanından birisi, erkek kardeşi savunur anca onu. Okumuşlar nasıl savunursa kendilerini” (K. 340).

Baba, çocuklarının onu unutma ihtimaline bile razıdır. O, eğitimli kişilerin ancak haklarını savunabileceklerine inanır. Çocuklarının da kendi kaderini yaşamalarını istemez çünkü yoksulluğun getirdiği sindirilmişlik onun ve çevresindeki kişilerin kaderi hâline gelmiştir. Her yeni doğan çocuk bu kişiler için ayrı bir umuttur.

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede Hatice ve Nahide yaşadıkları ilçede lise olmadığı için başka bir şehre okumaya giderler. Yaşadıkları yerde bulunan yoksul kişiler; Hatice ve Nahide’nin ilçelerine geri döndüklerinde onları beğenmeyeceğine inanırlar çünkü onlar, bu zamana kadar okuyanların Anadolu halkına sadece küçümseyerek baktıklarına şahitlik etmişlerdir. Hikâyede gerçekten de Anadolu insanının, eğitimli olan kişilere karşı yaklaşımları belli süreliğine de olsa doğru çıkmıştır. Hatice, liseyi okumak için yola çıktığı zaman tren istasyonunda onları uğurlamaya gelen kişileri kendinden daha aşağı görmüştür; fakat okulda öğretmenlerinin onlara karşı sevgisiz, ilgisiz tavırlar sergilemeleri Hatice’nin Anadolu halkının asıl zenginliğe sahip kişiler olduğunu görmesine katkı sağlamıştır.

“İskele Parklarında” on ay önce eşi ölen kadın, kızıyla birlikte yaşamaya başlar. Eşinin ölümünden sonra yoksullukla mücadele ederler. Evladının büyümesinin durması, okula başlayacağına giyeceği bir önlüğünün olması kadını fazlasıyla düşündürür. Zengin ailelerin kızlarını okutmaktansa maddi durumu iyi olan kişilerle evlendirme yarışına girmelerine rağmen o, kızını okutabilmenin yollarını arar. Bir annenin yapabileceği en büyük fedakârlıktan birini yapar ve onu reddeden ablasının evine gider. Kızının kendisi gibi yoksul bir hayatta yaşamasını istemez.

Füruzan’ın eserlerinde zengin aileler, kız çocuklarını soyluluklarına yakışacak bir adamla evlendirmek isterler. Çocuklarının okuduktan sonra devletine ve milletine yararlı bireyler olma ihtimalleri akıllarının ucundan bile geçmez. Onlar için paranın ve gösterişin önemi kendileri dışında yaşanan zorlu hayatların ortadan kaldırılmaya çalışılmasından daha da önemlidir. Bu ailelerin eğitime karşı yaklaşım tarzları bu yöndedir. Yoksul aileler ise eğitime iki farklı açıdan bakarlar: Ailelerin bazıları çocuklarının kendi kaderlerini yaşamamaları için onları okutmaya çalışır bazıları da evlatlarının meslek sahibi olmalarını yoksulluktan kurtulabilmeleri için isterler.

2.5. Ders Kitapları

Öğrencilerin eğitim hayatı boyunca birtakım bilgileri öğrenmelerine yardımcı olan en önemli araçlardan biri ders kitaplarıdır. Bunlar öğrencinin seviyesine uygun ve onların anlayabileceği bir dil de olmalıdır. Füzûzan eserlerinde ders kitaplarını iki açıdan inceler; birincisi ezbere dayalı bir eğitim anlayışına yol açan kitaplar; ikincisi ise; yasaklanan kitaplardır:

Ezber dayalı bir eğitime neden olan kitaplar, sadece yoğun bilgi içeriğine sahiptir. İnsanları düşünmeye ve anlamaya sevk etmezler. Bu da kişileri belirtilen bilgilerin tartışmasız doğru olduğuna inandırır. Füzûzan “Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyesinde bu gerçekliğe değinir. Hatice “Elbette yanlıştı gördüğümüz eğitim. Doğru olsaydı Nahide bu denli çabuk yenilir miydi?” (K. 209) diyerek verilmeye çalışılan eğitimin ne kadar yanlış olduğunu ifade eder. Hatice’nin liseyi onunla aynı sınıfta okuyan kimi arkadaşları mezun olamadan okulu bırakırlar.

Okul kitaplarında yer alan bilgiler, kişilerin hayata bakışının hangi yönde olacağını da onlara gösterme konusunda yetersizdir. Hatice, aynı sınıfta okuyan ve Doğudan gelen beş kıza tıpkı diğer arkadaşları gibi soğuk davranır. Sınıftaki öğrenciler, Doğu’dan geldikleri için bu beş kıza küçümserler. Sınıfsal farklılığın getirmiş olduğu bu yaklaşımlardan ne o ne de diğer arkadaşları haberdar değildir. Öğrencilerin fikirlerinin tutarlı şekilde gelişmeye başladığı bu dönemde insan sevgisini ve eşitlik kavramını öğrenememeleri ders kitaplarında ciddi şekilde sıkıntılar olduğunu ortaya koymaktadır.

Yasaklanan kitaplar, Füzûzan’ın “Tokat Bir Bağ İçinde” ve *Kırk Yedi’liler* adlı eserlerinde işlediği konulardan biridir. “Tokat Bir Bağ İçinde” de Hatice, insanlara yakın davranmayı, onları eşit görmeyi, başkalarının dertleriyle dertlenebilmeyi ve okuduğu hâlde züppe aydın hâline gelmemesini devlet tarafından yasaklanmış kitapları gizlice okuyarak kazanır: “Yasakladıkları şeylerdeki insanımıza yakınlığı, içtenliği, doğruluğu gittikçe öğreniyordum. “Bizi beğenmezler artık” sözünü, sizleri anlatıyorlardı okuduklarım bana” (K. 209) diyen Hatice toplumcu gerçekçi yazarların ortaya çıkardığı eserlerle kendini bulduğunu düşünür. Hatice, o kitaplar sayesinde doğduğu,

büyüdüğü şehre, ailesine ve yakınlarına yabancılaşmaz. Onlarla bir olmanın değerini anlayarak başkaları için mücadele etmeye hazır hâle gelir.

Yine *Kırk Yedi'liler* romanında da Emine, Haydar, Şerife ve Melek gibi öğrenci yürüyüşlerine katılan, sınıfsız bir toplumun hayaliyle yola çıkıp beklenen ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleşmesi için kendilerince adımlar atmaya çalışan bu öğrenciler de Marksist yazarların yasaklanmış kitaplarını okuyarak bilinçlenirler. Özellikle kendi anne ve babalarının gölgesinde yaşamaları istenen Emine, Melek ve Şerife eğitimleri boyunca kendi iç seslerini dinleyerek hareket etmenin özgürlüğünü yaşamaya başlarlar. Onlar için artık sömürüden kurtulan Vietnam gibi ülkeler örnektir. Genç üniversite öğrencileri, Anadolu'da yaşanan hayatların farkına varılıp ezilen kesimlerin haklarının onlara geri verilmesi için ellerinden geleni yaparlar. Devletin öğrencilerin toplumculuğa dayalı okudukları kitapları neden yasakladıklarına da bir anlam veremezler:

“Oysa Haydar, ötekiler, bütün arkadaşları ne demişlerdi. ‘Kitaplarımızı görecekler, saklayacak değiliz elbette. Kendimizi mi yadsıyacağız, niçin? Kitaplar durağan, değişmezlik niteliğine geçmiş nesnelere. Onlardan niçin korkuyorlar? Niçin suç ögesi sayılabilir? Bu topluma soluk alma araları niye, hangi bilinçle serpiştirilmiş.’

Aydınlanmanın ikide bir tökezletilmesi, çağdaş ilkelere gösterilen bağnazca karşı çıkış yine mi başlıyordu. (...)

Biz kimsenin satılığa çıkmasını, sömürülmesini istemiyorduk. Bunlar yiğit ve açık duygulardı” (K.Y. 1326-1327).

Haydar, yapmak istediklerinin aslında ülkelerinde olması gereken şeyler olduğunu düşünür. Bu yüzden onlar, sadece onlara verilen ders kitaplarının içeriğine bağlı kalarak bir hayat felsefesi oluşturamazlar. Bu kişiler çevrelerinde yaşanan olaylara da ilgi duyarak öğretmenlerine ve onların karşıtı olan öğrencilere inat girdikleri yoldan geri dönmezler.

III. BÖLÜM

3. DEĞERLER- KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER

3.1. Birey Olamama

Birey kelime anlamıyla insanın tek oluşu anlamına gelir. Bu durum çocuğun anneden ayrılarak dünyaya gelmesiyle ortaya çıkar. Daha önce anneye bağımlı olan çocuk, doğumun gerçekleşmesiyle yaşamda tek olmanın ilk adımını atmış olur. Dünyaya gelen kişilerin, duygu ve düşünce dünyası geliştikçe de başkalarından ayrı olduklarının bilincine erişirler. Bu da onlarda olan özgürleşme eğilimini günden güne artırır. Normal seyrinde yaşanan büyümelerde bir süre sonra çocuklar, ebeveyn kontrolünde olmayı ve onların yardımlarıyla hareket etmeyi bile istemezler. Eric Fromm, insanın toplumdaki ayrı, hür olma durumunu elde etme sürecini: “İnsanın varoluşu, eylemin içgüdüleri tarafından belirlenmekten çıktığı ölçüde, doğaya uyarlama zorlayıcılığını yitirdiği, edimde bulunma yolu kalıtsal olan mekanizmalar tarafından belirlenmekten çıktığı zaman başlar. Başka bir deyişle, *insanın varoluşu ve özgürlüğü*, başından beri kopmaz bir bütündür. (...)”³⁶ diyerek ifade eder.

Görülüyor ki kişiler, ancak toplumdaki ayrı olabilmeye yetisini elde edince birey olabilirler. Bu süreçten sonra başkalarına göre hareket etme eğilimi ortadan kalkar; çünkü insanlar olaylar karşısında eğitimlerinin de onlara sağladığı katkılarla nasıl hareket edeceğini kendileri belirler.

Kırk Yedi'liler romanında Nüveyre Hanım, hem öğretmenlik hem de annelik vazifesini yerine getirirken oldukça otoriter davranır. O, hemen hemen çevresinde yer alan herkesin hayatına hükmeder. Özellikle ailesinin, kendisinin verdiği kararlara uymasını zorunlu kılar. Bu yüzden denilebilir ki Emine hariç herkes Nüveyre Hanım'ın hayatını yaşar. Bu kadın çevresinde olup bitenle ilgisi olmayan, sevgisiz, soğuk, hayatta sadece paraya değer veren, gösteriş tutkunu, çalışanlarını ezmeyi seven, emek-değer ilişkisini önemsemeyen, sözde bir öğretmendir. Kubilay, Seçil ve Emine'nin de

³⁶ Eric Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, çev. Selçuk Budak, Payel Yayınevi, 6. bs., İstanbul 1999, s. 41.

tıpa tıp kendisi gibi olmasını ister. Çocuklarını bir birey olarak kabul etmez. Seçil, evli olan Üsteğmen Ertegün'le adı duyulunca annesinin ilk ciddi baskısına maruz kalır:

“ İstersem vururum ya, sırası değil... Yine vururum. Beni dinleyeceksin, kararlar alacağız. Sabaha kadar dinleyeceksin, kararlarım yerine getirilecek.

Camlara bakın anne, sabah oluyor. Vurmayın dedim, dayanamam belki.

Ben düşüneyim sabahı, sen değil. Ben çalışıyorum, ben yoruluyorum, sen değil. Ertegün üsteğmenle falan bundan sonra değil bir yerde görünmek, selamlaşmak bile yok. Düşün ki bu yüzden sınıfta döndün. Bu yıl lise son bitmeden anneanneninin yanına. Doğru İstanbul'a” (K.Y. 1093).

Nüveyre Hanım kızına “birlikte kararlar alacağız” dese de istediği şeyleri yaptırmanın dışında ona kendi hayatıyla ilgili düşünme ve kararlar alma hakkı tanımaz. Onun öğretmen olduğu için en başta kızına demokratik bir hayatı benimsetmesi gerekirken çocuğunun özgürlüğünü elinden alır. Nüveyre Hanım'ın derdi Ertegün üsteğmenin evli olması da değildir; çünkü onun aradığı tek şey zengin bir damattır. Bunun için her türlü yola da başvurmuştur; kızına terbiye vermek adına şiddete başvurmuş ve onu ailesinden uzaklaştırarak İstanbul'a ninesinin yanına göndermiştir.

Seçil, annesinin kendisine uygun gördüğü bir hayatı yaşar. Nüveyre Hanım'ın istediği bir adamla evlenir. Mutsuz olduğu halde ne annesi ne de babası onun yanında olmaz. Üç kez intihar girişiminde bulunan bu kız, hayatında yapayalnızdır. O, Emine'ye yurt dışından attığı kartta sadece izlenimci olduğunun notunu da düşer. Gerçekten de bu kız annesinin ona karşı tutumundan dolayı sadece izlenimci hâline gelmiştir. Sanki hiç yaşamıyormuşçasına günlerini geçirerek annesinin hayatını yaşamaya mahkûm edilir.

Nüveyre Hanım, Kubilay'ı da aile bağı zayıf olan ve insanlarla arasında sınıır koyan ve sevmeyi-sevilmeyi hiç bilmeyen biri olarak yetiştirir. O, tek erkek evladını tıpkı eşi Selahattin gibi kendi gölgesinin altında yaşatır. Kubilay, Seçil'in istemediği hâlde İstanbul'a gönderilişinde bir ayrılık acısı hissetmez. Ayrıca Emine'nin cezaevindeyken ziyaretine sadece bir kez gider. Ona abla/kardeş bağı yansıtacak samimi yaklaşımlarda da bulunmaz. Hem Kubilay hem de Seçil, ömürleri boyunca yaptıkları her şeyde bedenen var olsalar da ruhlarını, duygu ve düşüncelerini âdeta kiraya vermişlerdir. Onlar hiçbir zaman bireyselleşememişlerdir.

Öte yandan Nüveyre Hanım'da yozlaşmış ailelerin anne rolünü tamamıyla kendisinde bulundurur. Onun, Vedat'ın ve Mesaadet'in annesinden bir farkı yoktur. Bu kişiler, aynı davranışları sergilerler. Birinin bile aile yapısı, başka insanlara olan davranışları ya da sevgiyle alakalı olan düşünceleri farklı değildir. Onlar elit olmak için neler yapılması gerekiyorsa onları yaparlar. Füzûzan eserlerinde olay örgüsünü oluştururken anne rolündeki bu kadınların sadece isimlerinin farklı olduğunu okuyucuya hissettirir. Onlarda tıpkı çocukları gibi birey olamamış, birbirlerinin devamı niteliğinde kalmışlardır. “Bu hale gelmelerinde başkaları ne der?” şeklinde düşünceleri de etkili olmuştur. Nüveyre Hanım, kızı Seçil'in üçüncü intihar girişiminde başarıya ulaşmış olmasını bile pek fazla önemsememiştir. O, sadece kızının neden intihar ettiğini saklama eğilimine girmiş böylece kimsenin ailesi hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmamalarını sağlamıştır. Yine “Su Ustası Miraç”taki Vedat'ın annesi de oğlunun yoksul bir aileden gelen biri gibi çalışmasına, burslu okumasına ve işçinin haklarını korumak için kendi kardeşlerini karşısına almasına karşı çıkmıştır. Anne, bu davranışı çevredeki insanların diyecekleri şeyleri düşünerek sergilemiştir. Bu durum toplumda yer alan insanların birçok kişinin duygu ve düşünce dünyalarına nasıl etki ettiğini de ortaya koyar. Kişiler, çevrenin etkisiyle hür iradeleriyle yaşayamazlar.

“Haraç”ta da Servet hiç birey olamamış bir kadındır. Evlatlık olarak alındığı evde hanımının ve beyinin sözünden hiç çıkmamıştır. O da tıpkı Seçil gibi hayatının sadece izlenimcisi olmuştur. Rusuhi Bey'in bir gece onun koynuna girmesine bile nasıl ses çıkarabileceğini bir türlü bulamamıştır. Servet, yalnızlık, çaresizlik ve eğitimsizliğin getirdiği etkilerle kimliksizleşen bir kadın haline gelmiştir. Kendisinin adı olsa da aslında hayatında yaşadığına dair hiçbir belirti göstermemiştir. Ne düşünce ne de duygu dünyası onu çevresinden ayırabilmeye yetmemiştir. Servet sadece Dizdar Hanım'ın ona uygun gördüğü bir hayatın yaşayıcısı olmuştur. Ne yazık ki bu durumda olduğunun da farkına varamamıştır.

“Sevda Dolu Bir Yaz”da kadın, oğlunun eve alınan kızla yaşadığı ilişkiyi onaylamaz. Bu yüzden de yasak ilişkiden doğan torununu bir türlü kabul etmez. Hikâyede belirtilmeyen küçük kız, hep babaannesinin emirlerini yerine getirmek zorunda kalır çünkü ona soru sorulmaz sadece ne yapması gerektiği söylenir. Evlenene kadar hep

başkasının hayatını yaşayan bu kız, evlendikten sonra da eşinin ona uygun gördüğü hayatın içinde yer alır.

Kadın, oğlunun gelecek planlarını bile kendisi belirler. Onun kendi ailesine yakışacak Dilara'yla evlenmesi konusunda baskı uygular. Sadece bununla da yetinmeyip baba-kızın birlikte yaşamalarına da engel olur. Adam, annesinin ağzından çıkan her şeyi sorgulamadan yapar. Hem kızını hem de kendisi istedikleri hayatı yaşayamaz. Onlar için zaten düşünen fakat asla duygulara yer vermeden birtakım kararlar alan otoriter bir kadın vardır:

“Yeniden böyle... Bu türlü düşüncelerim olsaydı, ilkten yapabilirdim. Aileye de maddi destekte bulunuldu o seneler... küçüğün hayatı için en uygun olan yapılacaktır. Lütfen hemen yerine otur ve yemek yediğimizi de unutma. Bu konuşmalar fazladır artık. Kararlar alındı. Katiyen geri dönülmeyecektir” (S.D.B.Y. 875).

Kadın, evladını bile duygusuzlaştırmayı başarmıştır. Bir baba, kızından annesinin koyduğu kurallar yüzünden vazgeçmiştir. Adam, hiçbir şekilde hayatıyla ilgili şeyleri sorgulayamaz. O, yaşayan bir ölüden farksızdır çünkü düşünmeyi bile akıl edemeyecek bir hale gelmiştir.

“Bir insanın birey olabilmesi, aldığı eğitime, okuduklarına, yakın ve uzak çevresindekilerin ona ve yaptıklarına karşı takındıkları tavırlara bağlı olarak değişir.”³⁷ Bu durumla “Tokat Bir Bağ İçinde” adlı eserde karşılaşılır. Öğretmenler, öğrencilerini kendilerine benzetmek için yoğun bir çaba harcarlar. Onlar, eğitim gören geleceğin aydınlarını her şeye evet diyen, görünenin arkasındaki gerçeği sorgulamayan birileri olarak yetiştirirler. Aslında bunu kendilerinin de öyle yetiştirilmelerinden dolayı yaparlar. Sindirilmiş öğretmenlerin elbette ki kişilik kazanamayacak öğrencileri olacaktır. “Eğitimcilerimiz bizi hep gözetlediler. Kendilerine benzetmek için hiçbir çabayı esirgemediler” (K. 211) diyen Hatice, bu sözleriyle çevresindekilerin kendilerine çizdiği çizginin dışına çıkmaktan korkan, sadece eğitim aldıkları öğretmenlerin zihin yapısını yeni nesillere taşıyan, kişilerin varlığına işaret eder.

³⁷ Diler Uzun, *Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Meseleler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 192.

Eğitim, insanların davranışlarını düzenleyen, değişen dünyaya uyum sağlama-
larını kolaylaştıran, onları yenileyen ve sorgulama gücünü kişilere veren en önemli
unsurdur. Kişileri eğitime görevi verilen öğretmenler, öğrencilerinin yepyeni bir dün-
yanın kapılarını açmalarına yardımcı olurlar. Kalıplaşmış fikirlerin ezberletilmesin-
dense öğretmen-öğrenci arasında bilgi alışverişi yapılmalıdır. Yeni eğitim sisteminde
sınıflarda sadece öğreten konumunda öğretmen yoktur. Her şeyi eğitmenin bildiği an-
layışı artık terk edilmeye başlanmıştır. Bilgilerin de yeni çalışmalarla değişebileceği
anlaşıldığından beri kişiler, ezberlenen cümlelerden vazgeçmiştir. Bu hikâyede öğret-
menler, tamamen pasiflerdir. Onlar, ezberletilmiş öğretilere bağımlı kalmışlardır. Bu
yüzden öğrencilerinin de kendilerinin yansımalarından ibaret olmalarını isterler. Aynı
fabrikadan çıkan ürünler nasıl ki benzer olursa o öğretmenin öğrencisinin de onların
düşünce ve davranış dünyası dışında hareket etmeleri istenmez. Öğretmenler aynılaşan
toplumların var olabilmesi için uğraşırlar.

Birey olamama sorunu sadece çocuklarda ya da kadınlarda görülen bir özellik
değildir. *Kırk Yedi'liler* romanında Füzuzan, cismen var olsa da ruhen varlığını ispat
edemeyen Selahattin Kozlu'dan da söz eder:

Selahattin Kozlu başöğretmendir. Ülkesine yararlı olacak nesiller yetiştirirken
kendi evinde Nüveyre Hanım'ın baskısıyla karşılaşır. Ailede hiçbir şekilde karar ala-
maz. Eserde onu herhangi bir konuda düşünürken de bulamayız. Sanki sadece çocuk-
ların dünyaya gelebilmesi için eşiyle bir birliktelik yaşamıştır. Onun haricinde karısı-
nın dediği her şeye evet diyen bir adamdır. O, âdeta eşinin bir kuklası hâline gelmiştir.
Nüveyre Hanım her türlü konuda onun adına da düşünür. Selahattin Kozlu, babalık
görevini de tam olarak yerine getiremez. Çocuklarının yaşadığı zorluklarda bile baba-
kız ilişkisini bir türlü kendisinde var edemez: “Kısa anlarda hep düşünürdü Emine.
Babasıysa annesinin yetkesindeki sevgi ve bağlılıklarını, taşırmadan, annesinin mek-
tuplarına birkaç satırla katılarak bildirirdi” (K.Y. 1481). Görülüyor ki Selahattin
Kozlu'nun kızı Emine bile babasının annesi tarafından ne kadar silikleştirildiğinin far-
kindadır. Ne yazık ki bu adam, özgür iradenin varlığını hiç tadamamıştır.

3.2. Aşk-Sevgi

Aşk, sevginin daha ileri boyutudur. Bu duygu insanlar tarafından kolay şekilde yakalanamaz. Aşkı yüreklerinde hissedenler, bu duyguyu onlarda var eden kişileri de kaybetmek istemezler. İnsanlar, aşk sayesinde birbirlerine derinden bağlanırlar ve geçici hevesler için birlikte olmazlar. İki bedende bir olabilmeyi başaranlar bu hissi sonsuza dek yaşarlar.

Günümüzde aşkı, sadece tensel yakınlaşma olarak gören kişilerde vardır. Sadece arzularının peşinden koşanlar için karşı cinsten herkes onlara bu duyguyu yaşatabilir. Füzuran, bu anlayışa sahip olan kadın ve erkeklerin ahlakî yozlaşmalarına “Tokat Bir Bağ İçinde” ve *Kırk Yedi'liler*'de yer vermiştir.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de rahibe okulunda okumuş olan kadın, kendi ailesiyle güçlü bir bağa sahip olamamıştır. Özellikle annesinin evladına yakın davranmayı, gösteriş tutkunluğu ve paraya verdiği değerle kızını yetiştirmesi bunda etkindir. Kadın, hayatında hiç katıksız bir sevginin varlığıyla karşılaşmamıştır. Yaşadığı ortamdan dolayı sevginin gerçek bir his olmadığına kendisini inandırır. Evlilik hayatında bile her şeyin kökünün cinsellik olduğuna inanır. Onun için eşine bağlı kalmak gibi bir şeyde söz konusu değildir. Her ikisi de hem kendileriyle yaşadığı ilişkilerde hem de başkalarıyla geçirdiği zamanlarda tensel zevklerin peşinde koşarlar. Bu onlar için sıradanlaşan bir durumdur:

“Biz hepimiz böyle yaşıyoruz.

Bu çağımızın gereği olan bir eğilim. Artık içgüdülerimizi zorlamanın yersizliğini öğrendik. Freud bizi uyardı. Batı'daki çıplaklığı, kendini gösterme eğilimini görmüyor musun? Yakında bakarak cinsel doygunluğun yolunu bulacak dünya. Kalabalıklar, geniş alanlarda, toplanıp pornografinin coşturucu etselliğini tadacak. Eti çoğaltıp, eğriltip, çarpıtıp deneyeceğiz bitinceye dek. Etlar, beyinsiz, yaşamasız, anısız, bacak araları gergin, atıp duran etler, coşkunun doruğundan düşüp düşüp yeniden tırmanacak” (K. 188).

Kadın, hikâyede âdeta hem kendisinin hem de onun gibi olanların adına cinselliğe olan tutkunun doğallığının savunuculuğunu yapar. Kadın, erkeklere olan düşkünlüğünü de Freud'un açıklamalarına dayandırır. O, hiçbir zaman gerçek aşkın peşinde değildir. Hayatında onun bu fikirlerini değiştirebilecek bir erkek de yoktur. Bu yüzden ahlaki yozlaşmanın doruğunda olduğunun farkında da değildir.

Kırk Yedi'liler'de Seçil-Nüveyre ile Emine-İclal ikililerinin sevgiye olan bakışları taban tabana zıttır. Füzûzan, tensel sevgiye olan tutkunlukla gerçek sevgi arasında var olan farklılığı bu kişilerin görüşlerini vererek ortaya çıkarmıştır. Yazar, eserinde Emine ve İclal'e değişen dünyada unutulmuş sevgileri hatırlatabilmeleri için adeta sözcülük yaptırmıştır:

Seçil ve Nüveyre; erkeklerde dış güzelliğe ve maddi imkânlarla bakan kişilerdir. Bu açıdan tamamen birbirlerine benzerler. Seçil, Üsteğmen Ertegün'ü yakışıklı bulduğu için onun yanındayken heyecan duyar. O, eserde Ertegün'ün ahlaki değerlerini sorgulamak ya da anlamak adına bir çaba göstermez sadece Üsteğmen Ertegün'le yakınlaşmak ister. Seçil, sevdiği adama yazdığı mektubu Emine'nin götürmesini isterken gelip geçici heveslenmelerle dolu sevgisini açığa çıkarır:

“Oysa ablasının sert bir açıklıkla ortaya koyduğu ‘mektupla olmaz ki,’ deyişindeki etin, kanın tutkulu vuruşunu hiç hesaplamamış olduğundan Seçil’i tanıdıklarıyla okudukları arasında nereye koyacağını kestirememişti.

Kısa bir susmadan sonra ablası, tutamayıp açığa vurduğu doruktaki isteklenmesini unutturma gayretiyle:

İstersen vazgeçelim demişti. Giderken üşütürsün” (K.Y. 1170).

Seçil, bu konuşmaları yaptığı sırada daha liseyi bile bitirmemiştir; fakat Üsteğmen Ertegün'ü gördüğünde kalp atışlarına engel olamaz. Onu düşündüğü zamanlarda tensel isteklenmelerinin de farkındadır. O, adına sevgi dediği şeyde sadece tenselliğe tutkundur. Bu yüzden her ikisi de uzun ömürlü bir ilişkinin inşasını oluşturamaz. Onlar sadece gerçek sevginin tüketildiği ilişkilerin bir örneğini teşkil ederler çünkü sevmek sadece dokunmak ve yakınlaşmak değildir. Böyle olsaydı Seçil, annesinin isteğiyle iyi para kazanan bir adamla yaptığı evlilikten pişmanlık duymazdı. Evliliğinde de tıpkı Üsteğmen Ertegün'e duyduğu sevgiyi eşine karşı hisseder. Gerçek sevgi her insana karşı aynı ölçüde hissedilmez. Bu kişiler evliliği sadece yapılması zorunlu olan bir gereklilik olarak gördükleri için daha en başta kalıcı olacak sevme sevilme anlayışını hiçe saymış olurlar.

Nüveyre Hanım ve Selahattin Kozlu'da dış görünüşün verdiği çekiciliğe dayanarak evlenirler. Onlar içinde cinsel hayat bir erkekle kadın arasında olması gereken bir durumdur. Toplumun birçoğunda görülen bu yanlış görüş iki öğretmeni de etkisi

altına almıştır. Onların evlilik hayatları sadece bir araya geldiklerinde içlerinde hissettikleri yakınlaşma isteğiyle doludur:

“Sana benziyor Selahattin Kubilay gittikçe. Ne yakışıklıydın ya ah, ah, diyor anne.

Şimdi erkeğin o elleri terleten geçmiş yakışıklılığından söz etmenin tehlikeleri epey arkada kalmıştır.

Kadın yapay bir cinsel isteklenme de kattığı sözlerine iyice abanıyor. (...)

Diriliği bitmiş her ilişkiyi sürdürmeyi beceri sayan bu karı koca, kahkahamsı gülcüklerine kendilerini birlikte bırakıyorlar.

Karşılıklı pörsütülmüşlükleri, duyarlıksız cinsellikleri içinde, müzikli kapı zili sesiyle anca kendilerine geliyorlar” (K.Y. 1447).

Görülüyor ki Nüveyre Hanım ve Selahattin Kozlu, gençlik hevesleriyle dolu bir zamanda evlenmişlerdir. Artık yaşlarının ilerleyişiyle birbirlerine karşı hissettikleri geçici duygularda azalmıştır çünkü gerçek sevgiyi içlerinde hiçbir zaman hissedememişlerdir. Bu durum içi boşalmış aile hayatının da meydana gelmesinde etkilidir. Sevgi sadece tensel isteklenişi meydana getirmez. Hayatlarını birleştiren insanlar saygıyı, dayanışmayı, hoşgörüyü ve cinselliği sevgiyle birleştirdiklerinde ancak yozlaşmaktan kurtulabilirler. Burada karı kocanın sadece cinsellik üzerine kurulan evliliklerinden bahsedilmiş olduğu söylene çok da ileri gidilmiş olmaz. Zaten Nüveyre Hanım, ailenin reisi gibidir. Selahattin Kozlu'nun bu ailedeki işlevleri eşinin söylediği her şeye onay vermek ve karısıyla yaşadıkları cinsellikle dolu olan anlardır.

Füruzan asıl değerini gerçek sevgide olduğunu Emine ve İclal aracılığıyla okuyucuya aktarır. İclal, bir otel odasında basıldığı adamın kendisine evli olduğunu söylememesine son derece üzülür. Onun yaşadığı yasak ilişki aslında toplumun namusa verdiği önemin bazı kişilerde sadece evlenene kadar olan bir değer olduğunu göstermek için yazar tarafından bilinçli şekilde ortaya konulmuştur. İclal öğretmenin şu sözleri de buna en büyük dayanağı oluşturur: “Burada Emine, İclal öğretmenin sözlerini anımsamıştı. ‘Niçin evli olduğunu söylemedi. Toplumun değer saydığı her şeyimi seve seve verirdim’ ” (K.Y. 1173). O, doğruluğu kendisine amaç edinmiş bir adamla birlikte olduğunu zannederken aslında ikiye bölünmüş olan bir kişiyle baş başa kalır. Evli olduğu halde başka kadınlarla otel odalarında vakit geçirecek kadar yozlaşmış bu adam da eserde tene olan tutkunluğa verilmiş başka bir örnektir. Füruzan, bu olayla birilerinin

sözde namus anlayışlarına eleştirir. Evlilik sonrasında da kişiler, birbirine sadık olmaya devam etmelidirler. Sevgi, her kadınla ya da her adamla birlikte olmanın yolunu kapatabilecek güçtedir. Kişiler geçici heveslerin peşinden koşmadığı sürece bu tür sapkınlıklar ortadan kalkabilir.

Emine, sevgi konusunda anne ve babasına göre bambaşka bir tutuma sahiptir. O, gerçekten sevmenin sadece bir imzayla gerçekleşmeyeceğini ortaya çıkarır. Emine ve Haydar, evli olmadıkları halde birlikte olurlar. Evli olan diğer insanların aksine onlar, kendilerini sadece birbirlerine ait hissederler. Bu yüzden birbirlerine asla ihanet etmezler. Haydar, sevdiği kadının dış güzelliğine bakarak onunla bir ömür sürülebileceğine inanmaz. Onlar, İclal öğretmenin sevgi konusunda zemin oluşturan düşüncelerine yeni şeyler katarak okuyucuya gerçek sevginin ne demek olduğunu gösterirler: “Sevince, kafayla yürekle sevince vücut niye sakınılsın?” (K.Y. 1177) diyen Emine sadece bu cümlesiyle bile sevginin kişilerin hem duyu dünyalarına hem de düşünce dünyalarına hitap eden bir duyu olduğunu ortaya çıkarır. Bazılarının adına sevgi dedikleri ancak sadece şehvet duygularıyla var ettikleri hisler, gerçekte kısa ömürlüdür. Üsteğmen Erteğün de tıpkı Haydar ve Emine gibi bunun farkına varan kişiler arasındadır:

“Teşekkür ederim Emine. Benim onun için hep iyi şeyler düşündüğümü, düşüneceğimi söyle. Sakın sevmediği bir adama varmasın. Sevgisiz yapılan her şey sonunda insanı kötüleştiriyor. Bana bir daha asla yazmasın. Başarabilirsem burdan atanmayı isteyeceğim. Askerlik malum” (K.Y. 1188).

Üsteğmen Erteğün sevgi olmadan yapılan evliliklerin kişileri yasak ilişkilere yönlendireceğinin bilincindedir. Kendisinin yaşadığı durumu göz önüne alarak yukarıda söyledikleriyle yozlaşan, kötüleşen insanların bu hâle gelmelerinde geçici heveslere kanmalarının ne kadar etkili olduğunu gösterir.

Füruzan, *Kırk Yedi'liler*'de bir tarafta evli oldukları halde tene olan tutkunluklarından dolayı başkalarıyla da ilişkiler yaşayan kişileri verirken bir tarafta da aynı dünya görüşlerini paylaşan, yüreğinde sevgiyi her an hisseden, yan yanayken bir olabildiklerini duyumsayan kişileri vererek toplumda sevgiye, aşka ve evliliğe olan farklı bakış açılarını okuyucuya sunar. Yazar, bununla da yetinmeyerek sevgisizliği savunurken yanılan belki de bilerek yanılmak isteyen insanların önce kendilerine sonra da çevresindekilere olan yabancılaşmalarını da eserde ortaya çıkarır.

3.3. İnsan Sevgisi

Fürüzan “İkinci Yaz Şarkıları” hikâyesiyle *Kırk Yedi’liler ve Berlin’in Nar Çiçeği* romanlarında insan sevgisine değinmiştir.

“İkinci Yaz Şarkıları”nda Şahende ve Nagehan’ın arkadaşı olan Yurdanur, Horace Isom Jefferson adında siyahi bir Amerikalıya âşık olur. Onunla evlenmek ister fakat ailesinin böyle bir birlikteliğe izin vermeyeceğini de bilir. En yakın arkadaşı olan Şahende ve Nagehan’ın kendisine bir çözüm yolu bulmasını ister. Burada üçünün de insanları dillerine, renklerine ve kültürlerine göre birbirlerinden ayrı tutmadıkları anlaşılır. Nagehan ve Şahende yüreklerinde insan sevgisinin en saf halini barındırdıkları için böyle bir birlikteliğe karşı çıkmazlar. Şahende sadece Amerika’nın uzak olmasından dolayı arkadaşı için kaygılanır:

“Daha neler! diyor annem; birlikte Arapları, siyahileri uğurlu saydığımızı, büyüklerimizin hayırlıdılar dediğini nasıl hatırlamayız? Hem ne dedikte üzdük seni? İsmet Paşa’nın iğnecisi ya da Gazi Paşa’nın iğnecisi denen bir Arap Bey vardı hani, onu görür görmez sevinir, uğurdur diye niyetlerimizi hemen dua eder diye tutmaz mıydık? (...) Nasıl da severdik onu. Haydi canım daha neler! Derisi siyahtır diye değildir benim tereddütüm. Amerika çok uzak olmalı. Baksana cihan savaşı bitti de, dünya âlem yeni öğrendi Amerika’yı, belli ki çok uzaktadır. Anneler, kardeşlerin burda kalacaklar... Sonra hasret başlayacak. Hristiyanlığına gelince o da bir din.... Vallahi Yurdanurcuğum bunlardır düşündüğüm” (S.D.B.Y. 999).

Şahende, Nagehan ve Yurdanur küçüklükten itibaren ailelerin onlara yol göstericiliği sayesinde insan ayırımı yapmamayı öğrenmişlerdir. Özellikle Arap Bey olarak nitelendirdikleri adama karşı tutumları da bunun en iyi örneğini oluşturur. Görülüyor ki Horace Isom Jefferson’un ne Hristiyan oluşu ne de siyahi oluşu onları farklı düşünmeye teşvik etmez.

Kişiler, sevgilerini yansıttıkları sürece sevildiklerini de daha fazla hissederler. Bireyin yalnızlaşmaya başlayan toplumlarda kendilerini iyi hissetmelerinin en iyi yolu insanları sevmekten geçer. Sevda Dolu Bir Yaz’da en başta insanlara insan oldukları için değer veren ve onlara sevgiyle yaklaşan bu kişiler, içlerinde başkalarına karşı göstermeleri gereken hoşgörüyü ve saygıyı da sürdürecekleri gibi toplumda oluşabilecek ayrışmaları engelleyeceklerdir. Bireylerde var olan sevme ve sevilme duyguları karşılığını buldukça daha mutlu yarınlarda meydana gelecektir. Bir olmanın gerekliliği insanı ne olursa olsun sevmekten geçmektedir.

Füruzan, *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde Frau Lemmer'in gözünden değişen dünyada insanların çalışmaya, zenginliğe, moda ve paraya olan tutkularının etkisiyle nasıl sevgiden ve aile bağlarından kopuşların meydana geldiği anlatılır. Frau Lemmer, kızı ve oğlu tarafından yalnız bırakılan bir kadındır. Ona ömrünün sayılı günlerinde eşlik eden hazinem dediği kuşudur. İnsanların birbirlerine çıkar ilişkisiyle yaklaştığı, sadece kendilerini düşünüp sevginin değersizliğini ispat etmeye çalıştıkları bir dönemde Frau Lemmer, kendisini çaresiz hisseder. O, değişimin getirdiği yozlaşmanın farkındadır ve bu duruma bir türlü uyum sağlayamaz. Aynı apartmanda sınıfsal farklılığa tabii tutulan Türk ailesi Korkmazlarla tanışır: “ ‘Kim bilir’, demişti yataarken, ‘belki de hep giderim onlara, yakınlarım sayılırlar. Evet, öyle’ ” (B.N.Ç. 1728) diyerek dil, din, uyruk farklılığına rağmen birbirlerine duydukları insan sevgisiyle her iki ailede mutlu olur. Frau Lemmer, onların Türkiye’de bıraktıkları aileleri olurken yaşlı kadın çocuklarına ve torunlarına duyduğu özlemi onların aracılığıyla gidermeye çalışır.

Füruzan, insanların birbirlerine duydukları ihtiyacı ve en önemlisi de sevmeye/sevilmeye duygularını hissetme isteklerini burada en güzel şekilde işlemiştir. Frau Lemmer, Korkmaz Ailesi’nin en küçük çocukları Ümmühan’ın etkisiyle kendi milletinden olmayan insanlara karşı duyduğu ön yargıyı kırmıştır. O, mutluluğu, dayanışmayı, sevmeye hissini önce hazinem dediği kuşuyla gidermeye çalışmış daha sonra Korkmaz Ailesi’yle bir olabilmeyi başararak insan sevgisinin önemini ortaya çıkarmıştır.

Kırk Yedi'liler romanında Emine’nin ailesi kendileri gibi yüksek zümreye ait olmayan insanları küçük görürler. Emine böyle bir ailenin kızı olması rağmen evlerinde çalışan Leylim nine ve Kiraz’la bir olabilmek için elinden geleni yapar. Onlarla vakit geçirir, birlikte yemek yer, Leylim ninenin anlattığı masalları dinler. Emine herkesi kendisiyle eşit görür, sevginin kişileri insani değerlerden uzaklaştırmayacağına, onlara gerçek mutluluğu tattırabileceğine inanır. Üniversitedeyken köyden okumak için İstanbul’a gelen Haydar’a da insanların nerden geldiği, kim olduğu, dillerinin ne olduğuna bakmadan onlara verdiği değer sayesinde âşık olur:

“Oranın adını Hürriyet Alanı olarak değiştirmişlerdi ya onlar için yine de Beyazıt’tı. İstanbul’un günlerce yağın sığım sığım yağmurlarını anıyor. Haydar’ın ısıtmayan ama giyimli gösteren trençkotunun hışırtısını duyar gibi. Sevgisinin canlı, umut dolu gerginliği açılıyor içinde. Mutlu olmak için kişilerle paylaşılabilir bir dünyada, yalnızlıktan

kurtarılmış bir dünyada olma isteği alabildiğine sıcaklaşıp yuğup arıtıyor Emine’yi. Bulduğu yeri yitiriyor” (K.Y. 1307).

Emine, kendisinden başkasını düşünmeyen, insanları maddi imkânlarına göre sınıflandıran, alt-üst ilişkisiyle çalışanları ezen kişilerin mutsuzluğuna inat yüreğinde tüm insanlığı kucaklayacak sevginin varlığını derinden hissederek mutluluğu yakalamış biridir. O, insanları hor görmeden yaşamının yitirildiği dünyada insanlara duyduğu sevgiyle yabancılaşmadan kurtulmuş ve böylece kendisini bulabilmiştir.

Yine aynı romanda Emine’nin ablası Seçil, yüreğinde duyduğu sevgiyi Leylim nine ve Kiraz’a göstermenin yollarını aramıştır. Evinde yardımcı olarak çalışan Kiraz’a, İstanbul’a gönderileceği günlerin yaklaştığı sıralarda daha yakın davranmaya başlar. Yüreğinden gelen sevginin etkisiyle Kiraz’a sevgi dolu bakışlarla bakar. Hatta o, annesinin sözde insan sevgisine dayalı düşüncelerini bile sorgular hâle gelir. Nüveyre Hanım’ın derslerinde insan sevgisinden bahsetmesine rağmen evinde çocuklarını, Kiraz’la yakınlaşmamaları için uyarması o yıllarda liseyi bitirmemiş olan Seçil’in aracılığıyla okura sunulur:

“Hiçbir zaman sizlerin yaşınıza gelmek istemiyorum anne, demişti. Sonra hepimiz kardeşiz, insanız diyorsunuz. Hademe Kadir; efendi, babam; bey. Kaymakam beyefendi, köylü kısmı, köylü kısmı. Biz İstanbulluyuz. Sonra ‘Ne mutlu Türk’üm diyene.’ Kiraz Türk değil mi? Bugünlerde hep söylenenleri yeniden düşünüyorum. İşte bunları buldum bula bula sonunda” (K.Y. 1347).

Seçil tıpkı kardeşi Emine gibi sevgi dolu bir ailede yetiştirilen bir çocuk değildir. Nüveyre Hanım ve Selahattin Kozlu çocuklarına bile yoğun şekilde sevgi göstermezler. Her şeyin ölçülü olduğu bir ailede çocukların başkalarına duyulacak sevgiyi de anne ve babanın onaylaması gerekir. Burada da anne Kiraz’ı köyden gelen yoksul bir işçi olarak gördüğü için içinde çocuk yaşlarda olan Kiraz’a da sevgi hissedemez. Seçil, insanlara karşı statülerinin etkisiyle ayırım yapılmasına bu sözleriyle karşı çıkar. O da Emine gibi karşılıksız insan sevgisinin her şeyden üstün olduğuna, kişileri birbirlerine bağlayacağına ve insanların hayata tutunmaları için onlara bir güç sağlayacağına inanır.

Füruzan, insanlara karşı içlerinde sevgi barındırmayan kişilerin nasıl canileştiğini de okuyucuya sunar. Bu kişilerin ortak özellikleri hissizleşmeleri ve her şeye karşı duyarsız oluşlarıdır:

Nüveyre Hanım, Seçil'in Üsteğmen Erteğün'le olan ilişkisini duyduğunda kızının onunla görüşmemesi için diretir. Seçil annesinin otoriter tutumuna karşı gelince de annesi tarafından dayak yer. Bu, bir annenin kızına sıradan şekilde vurması gibi değildir. Nüveyre Hanım, sanki insanlıktan nasibini almamış gibi kızının saçlarına yapıştır. O an ellerinin arasında kalan kişinin kızı olduğunu unutarak kin dolu bakışlar sergiler. Nüveyre Hanım, içinde kimseye karşı gerçekten sevgi barındıran bir kadın olmamıştır. Anneliğin kendisine sınırsız bir özgürlük alanı oluşturduğuna inandığı için çocuklarının onun verdiği kararları sorgulamasına tahammül edemez. Seçil'in saçlarını koparacak şekilde çekerken kendinden geçecek kadar sevgisiz, acımasız ve katıdır.

Emine ve arkadaşları öğrenci yürüyüşlerine katıldıkları ve yasaklanan kitapları okudukları için tutuklanırlar. Sorgudayken kendilerine her türlü işkence yapılır:

“O adamlardan görebildiklerinin çoğu bu anlamla yüklüydü. Yapay birer insandılar. Hiçbir anıyı, ılıklığı, güveni taşımamış, organları metal bir sıvıyı pompalıyordu vücutlarına. Beyinlerindeki çizgilere, sevmeyi, şaşmayı bilmediklerinden, yeni yeşermiş dalgalı tarlaların yeşilinden hiç renk yansımamıştı. (...) Çünkü elektriği bağladıklarında insan sevgisini taşıyan bu vücutları nasıl gerip dağıttıklarını biliyor, acımasızlığın en çirkin çürümüş sınırlarını aşıyorlardı (...)” (K.Y. 1098).

Görülüyor ki insani değerlerini kaybetmiş kişiler, güç gösterilerini Emine ve arkadaşları üzerinde gösterirler. Onlar sevgisizliğin kendilerine vermiş olduğu sınırsız kötülüklerin adeta esiri olmuşlardır. İşkence ettikleri kişilerin canlarının yanması, ağlamaları, kimi zaman kendilerinden geçmeleri işkencecileri hiçbir şekilde etkilemez. Sanki hem duygu hem de düşünce yetileri daha doğmadan önce onlardan alınmıştır.

3.4. Samimiyet-İçtenlik

Füruzan toplumda gerçek duygularını yansıtmayan, olaylar karşısında kalıplaşmış sözlere ve tavırlara başvuran insanlara “Tokat Bir Bağ İçinde”, “Bir Evin Dıştan Görünüşü” ve *Kırk Yedi'liler*'de yer vermiştir. Bu üç eserde söz konusu edilen kişiler gerçekten sevmenin, sevilmenin, üzüntünün, birlikteliğin, kendini olduğu gibi göstermenin ne demek olduğunu bilmedikleri için sahte duyguların ardına saklanırlar. Onlar çevrelerinden tepki almanın korkusuyla giriştikleri ikiyüzlü tavırlara çoğu kez yanlarında bulunanları inandıramazlar:

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede rahibe okulunda okumuş kadın, annesinin insanlara karşı sevgisizce yaklaşımlarından ve onun insanlar arasındaki sınıfsal farklılığa olan inancından dolayı ailesinden farklı olmak adına mücadele eder. O, arkadaşının başka şehre gideceği gün, insanların birbirlerine sahte şekilde yaklaşımlarından bahseder:

“Biliyorum, aramızdaki işlerle ilgili şeyler bitince bize gelmeyeceksin. ‘Selamlaşacağız!’ diyorsun. ‘Şurada, burada, aynı çevrelerde yaşayan, yaşamak zorunda olan kişileri, yapay selamlaşmalarını engelleyemiyoruz’ diyorsun.

Ama bir selam yeter mi? Hem de anlamsızlık, bıkkınlık yüklü bir selam” (K. 178).

Füruzan, hikâyede bahsedilen kadın aracılığıyla birbirinden uzaklaşan insanları âdeta okuyucunun gözünde canlandırır. Selamlaşmanın bile yapay hâle geldiği bir dünyada kişiler komşularını, arkadaşlarını, akrabalarını hatta ailelerini bile önemsemeyen hale gelirler. Böyle kişiler, sadece mecbur kaldığı durumlarda başkalarının var olduğunu hatırlar ve içtenlikten yoksun olan davranışları yanındakilere sergilerler. Kadın; arkadaşıyla olan bağının da zamanla kopacağına inanır. O, hayatında var olan bazı şeyleri de sorgulamaya başlar. Özellikle rahibe okulunda aldığı eğitimle ona ikiyüzlülük incelik olarak öğretilmiştir. Kadın, aldığı eğitimin ve çevresinde gördüğü kişilerin etkisiyle insanların birbirleriyle olan iletişimlerinin de her geçen gün daha da yapaylaşacağını farkındadır.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fitnat Hanım ve Rahmi Bey’in arkadaşları evlerinde sırasıyla konuk günü düzenlerler. Fitnat Hanım, evine gelen kişilerin onlarla hemen hemen aynı statüde olması rağmen kendisini daha zengin göstermenin peşine düşer. Gösterişe son derece meraklı olan bu kadın, gelen kişilerin evini, yemeklerini, kendisini övmelerini ister. Yoksulluğun herhangi bir belirtisini konuklarına göstermemek için ayrı bir çaba harcar. Onların evine gelen konuklarda Fitnat Hanım’ın davranışlarının aynısını kendi evlerinde sergilerler:

“Benzer katlarda eş kuşkular, eş özelemler içinde birbirinden ayırt edilemeyecek yemekleri pişiren kadınlardık. Belki de bu yüzden içtenlikle sevmedik birbirimizi. Çünkü aynı yetersizlikleri yaşadığımızın bilinmesini istemiyorduk. Arasız başka türlü görünme çabasındaydık. Üstelik öyle olduğumuza da hiç inanmıyorduk. Hastalık ya da beklenmez bir konuk söz konusu olduğunda yardımlaşma çabamızı uzaktan görenler ne sanırdı kim bilir?” (B.S. 544)

Bu kadınlar, yoksulluğu utançlıkla eş değer görürler. Kendilerini ait olmadıkları bir şaşanın içinde göstererek birkaç saatliğine de olsa sahte dünyalarında gerçek olmayan kişileri canlandırırılar. Eşlerinin aynı statüde olması ve evlerini geçindirecek kadar maaş alması onların aralarındaki ilişkinin de zayıf olmasına neden olur çünkü kadınlardan birinin kocası bir üst mertebeye erişirse diğerleri o kişiyi kıskanır ve çekemeyecek hale gelir. Kocaları böyle bir anlayışında içine düşmese de eşleri içten içe birbirlerinin ekonomik düzeylerinin farklılaşmasını istemezler. Onların düşündüğü tek şey kendileridir.

Kırk Yedi'liler'de Nüveyre Hanım, insanlara samimi duygularla yaklaşamaz. O, herkesle arasında mesafe bulunduran, insanları hor gören biridir. Ayrıca evinde çalışan kişilere hak ettikleri değeri de vermez. Onlara her zaman gerçekçi olmayan yaklaşımlarda bulunur:

“Bu sözleri söylerken yere bakan Kadir'i, Nazik kadını gözden geçirmişti annesi. Karşısındakilere eşitiymiş gibi davranmak istediğinde yine ağzından öteye taşmayan o gülüşüyle duruyordu. İyilikseverliğini en uç noktaya vurdurmaya kararlı bir uçuculukla merdivenin son iki basamağını da inerek yanlarına gelmişti. Kadir'le Nazik kadının” (K.Y. 1132).

Nüveyre Hanım, yanında çalışan kişileri köyden geldikleri ve yoksul oldukları için kendinden aşağı görür. Onlara gerçekten sevgi dolu bakışlarda bile bulunmaz. Ellere sıkıştırdığı haklarının karşılığı olmayan paralarla yaptıkları işin karşılıklarını aldıklarını düşünür. Nüveyre Hanım, işçilere bir tebessümü bile esirgeyerek onlara adeta ikinci sınıf insan muamelesi yapar. İyilikseverliği de onları daha fazla ezmenin vereceği mutluluğu tatma isteğinden kaynaklanır. O, her şeyden önce evin hanımı; çalışanları ise onun ağzından çıkan şeyleri yapmakla yükümlü köleleridir.

Nüveyre Hanım yanında çalışan Kiraz'a bile iyi davranmaz. Küçük kızın ateşler içinde yattığı gece de onun ilaçlarını içirmek için uyanmaz. Emine, annesinin Kiraz'a bir şey olursa takınacağı sahte tavırları zihninden geçirir:

“Annesi ise bunları kurarken sanki ardındaydı. Sözü hemen o alıyordu. Bütün ailenin ellerinden geleni eksiksiz yaptığını, yükselmemesine dikkat ettiği sesiyle sergiliyordu. İyiliğini, cömertliğini, büyüklüğünü sözde dokunmasa da tutumuyla belirtiyordu. Annesinin bu abartılmış acınmasına kendisini kaptırırverip ağlayabileceğini de şaşkınlıkla düşünüyordu Emine. Anneler babalar her olayı hazır kalıplara boşaltıp ne de kolay çözümleniyorlardı” (K.Y. 1474).

Nüveyre Hanım, gece boyu uyumasına rağmen Kiraz için ne gerekirse yaptığını çekinmeden söyleyecek karakterde biridir. Memleketinden kopup gelen küçük kıza acımayan bu kadın, Kiraz ölürse sahte gözyaşları akıtacak kadar yapaylaşmış bir insan haline gelmiştir. Onun kalbinde sevginin kırıntısı dahi bulunmaz. Kiraz, onun gözünde sıradan bir insandır. Bu yüzden Kiraz'ın hayatta olup olmaması Nüveyre Hanım için bir anlam ifade etmez. O, bu hayatta yalnız kendisini düşünür. Çocukları, eşi bile onun gözünde büyük bir değere sahip değilken; gösteriş ve para onun vazgeçemediği şeylerdir. Bu yüzden Kiraz'ın acı çekmesi, inlemesinin Nüveyre Hanım'da ne acı ne de üzüntü oluşturmaması okuyucu tarafından da yadırganmaz. Bu kadın, insani değerlerini kaybetmiş kişilere verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

Yine aynı romanda Seçil'in eşi de tıpkı Nüveyre Hanım gibi çevresindekilere sahte davranışlarda bulunur. Emine, eniştesinin her yerde ölçülü olan davranışlarının ne kadar yapay olduğunu fark ettiği için ona bir türlü ısınamaz çünkü insanlar çevresinde olup biten şeylere tepki gösterirken inişli çıkışlı davranışları ya da duygusal yaklaşımları olabilir. Bu adam her koşulda aynı çizgide bulunmayı başarabilecek kadar sahteliği benimsemiştir:

“Yıllardır karikatürlere konu olan paralı, çıkarıcı, işbilir adam çizgisinin kolay özelliğini kişiliğinde taşımayan biriydi. İnceliklerinde gürültüsüzlüğü koruyan, karşısındakini dinlerken saygılı bir dikkati olan bu adamın yapaylığını, acımasız bencilliğini nereden yakaladığını açıkça çıkaramıyordu Emine. Konuşabilecek her konuya hemen hemen açıktı. Bir gün Malraux'un *Umut* kitabını bile güzel bir beğeniyle Emine'ye sergilemişti” (K.Y. 1167).

Batı tipi entelektüel bir iş adamının yansıması olan bu adam, kimle konuşsa onunla aynı düşünce dünyasında birleşmeyi başarabilecek karakterde biridir. Emine, onun herkes tarafından beğenilen davranışlarında birtakım tuhaflıkları sezse de tam olarak ona bunları hissettiren davranışlarını bir türlü bulamaz. Hâlbuki bu adam, Seçil öldüğünde bile birilerinin kendi ailelerine laf söylememeleri için eşinin intihar ettiğini başkalarının duymasını istemez. Seçil'i bu duruma getiren sebeplerden biri de eşidir. O, evlilik hayatı boyunca gerçekten sevilmenin ne demek olduğunu bile hissedememiştir. Eşi, ona sevgiyle bağlı değildir. İntihar olayı bu adamda ve Nüveyre Hanım'da gerçekten bir hüznün bile oluşturmaz. Onlar sanki evlerinde ölen biri yokmuş gibi hayatlarına kaldıkları yerden devam edebilecek kadar duygusuzlardır.

Füruzan, *Kırk Yedi'liler*'de bazı insanların cenaze evlerinde takındıkları sahte tavırlara da değinir. Gerçekten sevmenin ve sevilmenin ne demek olduğunu bilmeyen, bu duyguları yüreğinde hissetmeyen kişiler, yakınlarını kaybettiklerinde cenaze evlerinde kalıplaşmış birtakım davranışları sergilerler. Böylece o gün için üzerlerine düşen görevleri tamamlamış olurlar. Yine baş sağlığı için gelen komşular ya da arkadaşlar da ölenlere gerçekten saygı duymadıkları için birkaç damla gözyaşı akıtarak geride kalan kişilerin dedikodularını yapmaktan kendilerini alamazlar. Bu kişiler, Nüveyre Hanım'ın annesinin cenazesinde Füruzan aracılığıyla tasvir edilir:

“Güya kalbinden hastaymış.”

“Halılar eski.”

“Eski halı şimdi daha çok para ediyor.”

(...)

“Şu köşedeki dikilen var ya, hani şu açık kumral kız, ortanca torunuydu teyzenin. Pek severdi onu pek.”

“Ah bilmezsiniz, anne ölümü bir şeye benzemiyor. Nüveyranım eridi kadıncağız” (K.Y. 1459).

Bu kadınlar, dedikodu etmekten geldikleri yerin bir cenaze evi olduğunu bile unutmuşlardır. Onlar için evin güzelliği, gösterişi, aile üyelerinden diğerlerinin dış görünüşleri, ölen kişinin bıraktığı miras her şeyden daha önemlidir. O evde sadece bir ölünün cansız bedeninin varlığını hisseden Emine'dir. Nüveyre Hanım bile annesinin ölümünden dolayı gerçekten üzülememiştir. Emine hariç bu kadınların hepsi bile isteye yozlaşmıştır. Onlar, yüzlerinde taktıkları sahte maskelerle dolaşmaktan mutluluk duyar hâle gelmişlerdir.

3.5. Küçümseme-Alay Etme

Füruzan *Kırk Yedi'liler*'de dış görünüşleri yüzünden toplumun bazı kesimlerince küçümsenen insanlarla ve haklı gördükleri davanın peşinden gittikleri için kendileriyle alay edilen kişileri işler.

Kırk Yedi'liler'de Emine, sevgiye olan bağlılığı, insanların eşit şartlarda yaşamasının isteği, ezen-ezilen anlayışının olmaması için mücadele ettiği yüzünden 1971

Askeri Muhtırası'yla tutuklanır. Emine ve onun gibi yürüyüşlere katılan kişileri cezaevinde sorgulayanlar onların isteklerini, inançlarını küçümserler. Emine, gördüğü baskı ve şiddetin etkisiyle kendinden geçer. İşkenceciler, Emine'nin intihar ettiğini düşünür. Hâlbuki bu gençler, sadece inandıkları davanın peşinden giderken ölümü bile göze alırlar:

“Öyle sanırsınız ya, yanılıyorsunuz küçük hanım. Tutuklular içerlerinde öyle bir geliştirirler ki, bunun için dış etkenler gerekmez.

İntihar edeceğimi sanmanız asıl yanılma. Bu yaşta özellikle inandığım her şeye ters düşen bir eylem olur bu.

Sizin inandıklarınız ha! Sizin zavallılıklarınız... Sizin aldanmalarınız...”
(K.Y. 1062-1063).

Emine ve arkadaşları, ülkelerinde sadece birilerinin yaşadığı refah ve mutluluğu Anadolu'nun unutulmaya yüz tutmuş yerlerinde de var etmek isterler. Bu kişiler, akılları ve yürekleriyle gerçekleri görmeye başlarken sosyalist kitaplar, sömürgeci kurtulmuş ülkeler onlara yapmak istedikleri şeyler için yol gösterir. Cezaevinde türlü işkencelere maruz kalırlarken bile yaptıklarının yanlış olmadığına inanırlar. Onları sorgulayan kişiler, Emine ve arkadaşlarının haklı gördükleri davanın saçma olduğuna inanırlar; çünkü yaşadıkları topraklarda çekilen acıların, yoksulluğun, mutsuzluğun farkında değillerdir. Bu öğrenciler, büyük çoğunluğun gözünde aldanmış-aldatılmış kişilerdir.

Nüveyre Hanım, yanında çalışan kişileri küçümser. Onların köyden gelip şehirde hizmetçilik yapmaları, yoksul oluşları ve kıyafetlerinin eski oluşu bu şekilde davranmasına neden olur. Nüveyre bir öğretmen olsa da insanları sınıfsal olarak ayırır ve bu şekilde karşısındakine muamele eder. Doksan yaşına gelmiş Leylim ninenin açlıktan, yoksulluktan ve çaresizlikten dolayı torunun Kiraz'la köyünden ayrılması ona garip gelir. Nüveyre Hanım, Kiraz'ı küçük yaşta evinde çalıştırmaya başlar. Leylim ninenin ise korunmaya muhtaç hâlini hiçe sayarak dış görünüşüne bakıp onu hor görür:

“Anneleri de demiyor muydu ‘Onlar soğuğa, ağır işe alıştıktır.’ Kiraz'ı almamızı söyleyen Albayın hanımı dediği ya, ninesi o yaşında gelip kapılarda kar küreleyip para istiyor. Bunlar aslında Karşlıymışlar. (...) Düşünün çocuklar düşünün o yaşta bir çocuk, doksanını bulmakta bir kadın. Kars'tan kış ağzında yola çıkıyorlar. Oraların iklimini biliyorsunuz daha da amansız. (...) Bizlere düşen iş öylesine önemli, öylesine sorumluluk dolu ki. Bunun ninesi Leylim kadını gördünüz. Aile içinde barındırmanın imkânı

yok. Ne desen tersini yapıyor. Üstünü başını falan yoluna koyalım dedik. Neyse ki eli uzun değil. Acayip bir dürüstlükleri var bu dağlıların, yaylalıların” (K.Y. 1078).

Görülüyor ki Nüveyre Hanım, Leylim nine ve Kiraz gibi çaresizlikten memleketlerinden göç etmek zorunda kalan kişileri ‘bizler’ ve ‘onlar’ olarak konuşma sırasında bile ayrı tutar. Aynı cümlelerin içinde onlarla birarada bulunmaya bile tahammül edemez. Bu kadın, Leylim ninenin çaresizliğini görmezlikten gelerek sadece dış görünüşüyle onu dağlı olarak niteler. Nüveyre Hanım, sadece ailesiyle konuşurken çalışanlarını yerden yere vurmaz. Onlarla iletişim kurarken bakışları bile küçümseyici şekildedir. Sözde soylu bir tutum yansıtan Nüveyre’nin çalışanlarına karşı olan tavırları her geçen gün daha da kötüleşir; Kiraz’ın hasta olduğu günlerde onu kucaklayıp sobaya yatırırken acıyla kıvranan kişinin bir insan olduğunu unutacak kadar ondan tiksinti duyar.

İnsanlığını kaybetmiş bir noktada olan Nüveyre Hanım’ın kızı Emine’de düşüncelerinin daha tam olarak oturmaya başlamadığı okul yıllarında, arkadaşını küçük görür. Emine yakartop oynarken Kaya, arkasından gelerek saçlarını çeker. Her ikisi de aynı yaşta, aynı boyda, aynı koşullarda olan bu çocuklar, birbirlerine karşı kötü davranarak kendi ailelerinin diğerininkinden daha üstün olduğunu ispatlamaya çalışır. Kaya, babasının belediye başkanı olacağını söylerken Emine babasının başöğretmen olmasından dolayı övünür. Yaşanan bu olay sınıfsal farklılıkların getirdiği ezici tutumun çocukların, oyunlarının arasına bile karıştığını ortaya koyar. “Pis Erzurumlu sende, demişti Emine. Belediye başkanı oğlu olsan n’olacak, İstanbullu değilsin ki” (K.Y. 1119) diyen Emine, annesinin bire bir kopyası haline gelmiştir çünkü Nüveyre Hanım’da Leylim nine ve Kiraz’ı Kars’tan geldikleri için hor görmüştü. Emine ise İstanbul’da doğmasının onun için bir ayrıcalık olduğunu düşünerek bir anlık da olsa arkadaşını iğrenç biri olarak görmüştür.

3.6. İkiyüzlülük

İkiyüzlülük, kişinin sahip olduğu duygu, düşünce, erdem ve davranışların tam tersi yönde hareket etmesi demektir. Toplumda çoğu kişi olduğundan farklı görünme isteğindedir. Bu kimi zaman çıkar ilişkilerinden kimi zamansa var olan anlayışlarının

başkalarınınca dışlanmalarına neden olma ihtimalinden kaynaklanır. Füzûzan, “Münip Bey’in Günlüğü” ve *Kırk Yedi’liler*’de bu insanların örneklerini verir.

“Münip Bey’in Günlüğü”nde Rıza Yalçın Bey, Münip Bey’den ayın altısında borç ister. Münip Bey, arkadaşının istediği parayı ona vermek istemez fakat hem iş hem arkadaş ilişkileri bozulmasın diye Rıza Yalçın’a istediği parayı verir. Münip Bey’in bu ikiyüzlü davranışı çıkar ilişkisinden kaynaklanır. Çoğu kişi onun gibi istemeye istemeye birtakım şeyleri söylemek ya da yapmak zorunda kalır. Dürüstlük insanoğlu için önemli bir erdemdir. Münip Bey ve onun gibiler, yalana başvurarak hem kendilerini hem de karşısındaki kişileri aldatırlar. “Ayın altısında bu ne densizlik çaresiz! Çaresiz çıkarıp verdim” (P.Y. 25) diyen Münip Bey’in çaresizliği gerçekte ikiyüzlülüğüne uydurduğu bir kılıftır.

Kırk Yedi’liler’de Seçil, Üsteğmen Erteğün’e âşık olur. Onunla çok fazla görüşemediği için mektuplaşırlar. Seçil’in mektuplarını arkadaşı Gülen, Erteğün’e ulaştırır. Seçil, kız arkadaşının kendisi gibi saf ve iyi niyetli olduğuna inanır; fakat o hiçte düşündüğü gibi biri değildir. Gülen, Seçil’in yüzüne gülüp arkasından işler çevirir. Kendisi aracılığıyla Erteğün’e ulaştırılması gereken mektupların ikisini annesine okur. Bu da Seçil’in evli bir adama duyduğu hislerin birçok kişi tarafından bilinmesine neden olur. Gülen’i bu duruma getiren Nüveyre Hanım’a göre Seçil’i kıskanmasıdır:

“Ne sanıyorsun, seni kıskanıyor. Güya annesine yakalanmış. Yalan. Senin göz alıcılığını, beğenilmeni kirletmek istiyor. Sen de buna meydan veriyorsun. Nah, bak işte, okumaktan sıkılmazsan, eh yazmaktan sıkılmadığına göre... Yok, çek elini, bunlar ben de duracak. Gerekirse tabur komutanına falan bile gidilecek mektuplarla” (K.Y. 1092).

Gülen, arkadaşlığın ve dostluğun ne olduğunu bilmediği için en iyi arkadaşım dediği Seçil’i zor duruma düşürür. O, ilk başlarda Seçil’e dost olarak görünse de daha sonra arkadaşından aldığı bilgileri annesine aktararak ikiyüzlülük yapmıştır. Gülen bu şekilde davranarak âdeta kendisini arkadaşından daha üstün göstermeye çalışmıştır. Görülüyor ki ikili ilişkiler burada da çıkar doğrultusunda bambaşka bir hâl almıştır.

Münip Bey’le Gülen’in yaşları ve statüleri farklı olmasına rağmen aynı karaktere sahiplerdir. Onlar, hayatlarında dürüstlüğe yer vermez. Böyle insanlar çıkarları doğrultusunda kişilere ve olaylara göre bambaşka duygu, düşünce anlayışına sahip

olarak belli süreliğine gerçekçi olmayan bir hayatta yaşamayı tercih ederler. Bu insanlar ne yaparlarsa yapsınlar elinde sonunda gerçek yüzünün başkalarınca görünmesini engelleyemezler. Ayrıca Gülen ve onun gibiler, bencillikleri yüzünden gerçek olan dostlukları da kaybederler. Ne yazık ki ikiyüzlü olanlar kaybettiklerinden çok ne kazandıklarıyla ilgilenirler.

3.7. Cehalet

Füruzan “Haraç” ve *Kırk Yedi’liler*’de cehaletin insanlara ne tür kötülükler yaşatabileceğini ortaya çıkarır:

“Haraç”ta Dizdar Hanım’ın yanına küçük yaşlarda evlatlık olarak verilen Servet, yaşadığı konak haricinde bir hayatın olduğunu bile aklından geçiremez çünkü konaktan dışarıya bile hiç çıkmaz. Kendisine yanlışı, doğruyu anlatacak biri de yoktur. Çocukluktan kalan saf ve temiz hâli Rusuhi Bey’in onun koynuna girmesiyle de devam eder. O, istemediği bir geceyi yaşamanın onda neleri alıp götürdüğünü fark edemeyecek kadar cahildir. Eşi Fatin Bey’in onunla evlendikten sonra “Sen kız değilsin rezil. Seni bana yutturdular” (P.Y. 162) demesiyle asıl gerçekliği anlar.

Servet, bir erkekle evli olmadan yatmanın sadece günah olduğunu zanneder. Rusuhi Bey’in bazı geceler onunla olmasından hiçbir zaman hoşnut olmasa da buna nasıl karşı koyacağını bile bilemeyecek kadar çaresizdir: “Demek ki o acı veren şey yalnız evlenilecek erkeğe saklanmalıymış. Bense erkekle yatmanın günah olduğunu sanıyordum. Çünkü konağın en parlak gününden satışı çıkan günü gelinceye, bana kimse demedi bir şey karşısına alıp” (P.Y. 163). Servet, kendi tercihi olmayan bir hayata sürüklenmiştir. Annesinin tüm karşı çıkmalarına rağmen yoksulluk yüzünden bir konağa evlatlık verilmiştir. O, ailesiyle yaşayabilseydi böylesine bir cehaletin içine düşmezdi. Servet ve Servet gibiler, eğitilmiş olmadıkları için kişileri, olayları hep iyi şekilde değerlendirirler.

Kırk Yedi’liler romanında köyde yaşayan insanların çocukları hasta olduklarında ellerinden bir şey gelmedikleri için ya da ne yapacaklarını bilmediklerinden on-

ların başlarında sessizce bekledikleri ifade edilir. Anadolu’da doktor ihtiyacının karşılanması zor olduğu için köylüler, Allah’tan yardım istemekle yetinirler. Onlara sunulan imkânlar, şehirde yaşayanlara göre oldukça kısıtlıdır. Sorunlarına çözüm arayarak Allah’a sığınmaları gerekirken sadece dua etmekle yetinirler.

Nüveyre Hanım, eğitimsizliğin ve çaresizliğin insanları getirdiği durumu bile kendi bakış açısıyla değerlendirir. Ona göre köylüler, çocuklarına besledikleri hayvanlar kadar değer vermezler çünkü etinden, sütünden, yününden yararlandıkları hayvanlar hastalandığında veterineri köye getirebilirler. Nüveyre Hanım, bu kişileri “merhametsizlik”le (K.Y. 1078) suçlayacak kadar küçük görür. Kendisi öğretmen olmasına rağmen Anadolu’da insanların nasıl zorluklarla mücadele ettiklerini aklına getiremez. Köylerde eğitilmiş insanların bile çok az olduğunu düşünemez. Ona düşen bu insanları yargılamak değil; onların cehaletini ortadan kaldırmak için çözüm yolları bulmaktır. Füzûzan, eğitimcilerin üzerine düşen görevleri sadece Batı’da yapmalarının ne gibi sonuçlara sebep olduğunu göstererek ideal öğretmen vasıflarını barındırmayan kişileri de eleştirmiştir.

3.8. Yalnızlık

Eskiden birarada yaşamaktan mutluluk duyarak, dayanışma içinde her türlü zorlukların üstesinden gelen insanlar artık yalnızlaşmaya başlamıştır. Değişen yaşam koşulları, karşılanması gereken ihtiyaçlar, kişiler arasındaki ilişkileri günden güne zayıflatmıştır. Özellikle köylerde üretimin gerçekleşmemesi, yaşam koşullarının zorlaşmasına neden olunca insanlar göç etmeye zorunda kalırlar. Bu kişilerden bazıları büyük şehirlere gelince buldukları ortamlara uyum sağlayarak geride kalanları umursamamaya başlarlar. Füzûzan, “Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te bu durumu işlemiştir:

“Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent” adlı hikâyenin merkezinde olan Bünyamin sekiz yaşındadır. Babası, annesini kaçırdıktan sonra askere gider. Bir süre sonra ölür. Bünyamin’in hayatta kimsesi kalmayınca, köylülerinden biri tarafından İstanbul’a babasının asker arkadaşı olan Kirman’a götürülür. Hayatta istemediği şeylerle

karşılaşan bu çocuk, Kirman dedesinin ölümüyle de yapayalnız kalır. Onun gibi Cansu ve Zafer de küçük yaştan itibaren İstanbul'un sokaklarında tek başlarına hayat müca-
delesi verirler.

Bünyamin'in yaşadığı yalnızlık çevresindeki kişilerin isteğiyle gerçekleşmemiştir. Köydeki yaşam koşullarının etkisiyle birçok kişi başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bünyamin'in yaşadığı yerde yakın akrabalarının olup olmadığı eserde belirtilmez; fakat aynı köyün içinde bulunan insanlardan biri elbette ki çocuğun yakınlarından biridir. Bünyamin, İstanbul'a geldikten sonra onu arayıp soran biri de olmamıştır. Köyden kente yaşanan göçlerde geriye kalanların düşünülmemesi bireylerde bencilliğin başladığını gösterir.

Yine *Kırk Yedi'liler*'de Leylim nine oğlunun ve gelininin çocuklarıyla birlikte kıt kanaat geçindiklerini görünce kendini yaşadıkları yerde fazlalık olarak düşünür. Torunu Kiraz'la birlikte Kars'tan yola çıkarak Nüveyre Hanım'ın evine kadar gelirler. Hiç tanımadıkları şehirde kimsesiz ve yapayalnızlardır. Kiraz, bu evde çalışmaya başladığında Leylim nine onu ara sıra ziyarete gelir. Bu küçük kız tıpkı Bünyamin'in yaşadığı gibi onu her türlü kötülükten koruyan kişinin ölümüyle kendisini ait olmadığı bir dünyanın içinde hisseder. Günler geçtikçe yalnızlığı daha da artar:

“Bir gün asık yüzle durmakta direten Emine bile sonunda kardeşinin hallerine gülmeye başlamıştı. Kiraz'sa artık kolaylıkla izlenip ev halkınca üstünde tartışılmayacağına karar verilmiş bir kişilik edinmişti o sıralar. Ondaki en önemli değişiklik mutfağa girer girmez söylediği türkülerdi. Birini tutturması türkülerinin bitmemesine yetiyordu. Giderek koyulan yalnızlığını söylediği türküleriyle görmezleniyor olmalıydı” (K.Y. 1477).

Kiraz, geldiği şehirde âdeta hem annesi hem babası hem de kardeşleri olan nine-
sinin ölümüyle çalıştığı evde yapayalnız kalmıştır. Nüveyre Hanım, kocası ve çocuk-
ları –Emine hariç- onun acısını bile paylaşmamıştır. Bu yüzden Kiraz, yöresine ait olan türkülerle yalnızlığını gidermeye çalışmıştır.

Kentleşme, insanlara refah içinde yaşayacakları bir hayatın kapılarını açarken insanların akrabalık, arkadaş, komşuluk ilişkilerini de zayıflatmaya başlamıştır. Özellikle erkek gibi kadının da iş hayatına girmesi, çalışma sürelerinin uzun olması, insanların daha yüksek standartlara ulaşabilmek için evlerine de bazı işleri bitirmek için

götürmeleri çevrelerindeki kişilere karşı ilgisiz olmalarına sebep olur. Artık aynı apartmanda yaşayan fakat birbirlerini tanımayan insanlarda toplumumuzda var olmaya başlamıştır. Füzûzan, “Gecenin Öteki Yüzü”nde kentleşmenin bireyleri nasıl yalnızlaşmaya sürüklediğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır:

Hikâyede genç adam, üniversitede makine mühendisliği okumak için ablasıyla İstanbul’a gelir. Burada insanların birbirleriyle iletişim kurma ihtiyaçları olmadığı için iki kardeş yalnız olduklarını hissederler. Kalabalıkların içinde birarada yaşamının gerekliliklerini unutan, kendi değerlerine yabancılaşan insanlar, hem kendilerini hem de çevrelerindeki kişileri yalnızlığa sürüklerler. Genç adam, aynı yerde oturan adı belirtilmeyen kadını ve küçük kızını yılbaşı gecesi birlikte vakit geçirmek için çağırır: “O zaman bekleyeceğiz, dedi genç adam. Hem bu evde, hem bu kentte, biz de çok yalnızız. Lütfen...” (G.Ö.Y. 765) diyerek hem kendilerini onlara yakın gördüklerini hem de büyük şehirlerde yaşanan yozlaşmayı ortaya çıkarır.

Füzûzan bu hikâyede genç adamın ve ablasının içinde bulunduğu yalnızlığın başka bir boyutunu küçük kız ve annesine de yaşatır. Kadın, ailesinin istemediği bir adamla evlendiği için yaşamı boyunca ailesi tarafından aranıp sorulmaz. Yazar, eşini gerçekten sevdiği için bu duruma düşen kadını savunduğu değer ne kadar yüce olduğunu göstermek için genç adam ve ablasıyla tanıştır. Her iki ailede birbirlerinin yaralarını bir gecede de olsa sarmayı başarabilirler. “...Yalnızlık o kadar kesin bir şeydir ki hemen görünür ve öylesine kolaylıkla da yok edilebilir ki...” (G.Ö.Y. 839) diyen genç adam hiç tanımadığımız insanlarla da bir olabileceğimizin onlarla yalnızlıklarımızı unutabileceğimizin güzel bir örneğini bizlere verir.

Para kazanmanın, ailesini kimseye muhtaç etmeden geçinmenin getirdiği etkiyle çevrelerini hiçe sayan insanların haricinde; yaşam standartlarının artmasını isteyen bazı bireyler de ebeveynlerini ve akrabalarını tek başlarına bırakarak sadece kendi hayatlarının güzelleşmesi için uğraşırlar. Füzûzan *Berlin’in Nar Çiçeği*’nde bu gerçekliğe değinmiştir.

Berlin’in Nar Çiçeği’nde, Frau Lemmer, kızı Gudrun ve oğlu Johannes tarafından Berlin’de birlikte yaşadıkları evde yalnız başına bırakılmıştır. Çocukları, yaşlı kadının ilerleyen yaşını, bakıma muhtaç olan halini görmezlikten gelerek daha fazla para

kazanmak için annelerinden uzakta yaşamaya başlamışlardır. Gudrun, evlendiğinde annesini huzurevine kapatmayı bile düşünecek kadar yozlaşmıştır. Johannes ise annesini bir başına bırakarak çalışmaya gitmiştir. Her iki çocuk annesini ara sıra arayarak evlatlık vazifelerini yerine getirdiklerine inanırlar. Frau Lemmer, ateşler içinde yattığı günlerde bile çocukları yanında değildir. O, iki evlada sahip olsa da çaresizlik içinde ömrünün son günlerini geçiren biridir. Yaşlı kadının içine düştüğü durum Korkmaz Ailesi'nin gözlemleriyle şu şekilde verilir:

“Üsteleme demişti karısı. Çetin günler geçirdi karısı. İçi yufkadır şimdi. Sen olsaydın iki yabancının merhametine kalıveren. Anlasana... Gönlünü durultmak ister. Ateşi inip de aydıığında ağladı, gözyaşlarını bilmedi. Mutfağına girdik. Yediği içtiği kuşyemi misali. Yoksulluğundan desek değil, fakat ömründen caymış, gününe küsmüş. Varma üstüne” (B.N.Ç. 1703).

Frau Lemmer uzun süredir kimseden görmediği ilgiyi hiç tanımadığı, ilk başlarda soğuk davrandığı Korkmaz Ailesi'nden gelmesine şaşırır. Yaşlı kadın, yalnızlığını biricik kuşu Sarah ile paylaşırken ona sanki anneleri gibi davranan Selman ve Güldane Korkmaz çiftiyle karşılaşır. İnsan sevgisinin verdiği o bağlayıcı güç; dilleri, dinleri, uyrukları aynı olmayan bu kişileri adeta birbirlerine yaklaştırır.

Frau Lemmer'in yaşadığı yerde oturan kişiler de birbirlerinden habersiz şekilde yaşarlar. Herkes kendi hayatlarının daha iyi şekilde sürmesi için kendi kabuklarına çekilmeyi tercih eder. Değişen dünyanın etkisiyle başkalaşan insanlar sanki önceden de böyle bir yaşamın içindelermiş gibi davranırlar. Onlar için önemli olan şeyler genç görünmek, moda uymak, yeni fikirler elde etmek ve hayatlarını yalnız yaşamaktır. Bir apartmanın içinde yaşayan komşuların da birbirlerine nasıl yabancılaştığı ve bu durumun tek başına kalan kişileri daha da yalnızlaştırdığı Frau Lemmer'in gözünden okuyucuya sunulur: “Kat komşularıyla yakınlık taşımayan selamlaşmalar, kalıplaşmış konuşmalar, satış yerlerdeki bitmez müzik yayınlarının duyguları değişik yönlere savuran arsız gürültüsü, tezgâh artlarındaki çalışanların yaşlı kadına yönelttikleri eşgüdümlü özelliksiz davranışlar hep yorucuydu” (B.N.Ç. 1631). Görülüyor ki Frau Lemmer, yalnızlığından Korkmaz Ailesi'nin sayesinde kurtulurken; Berlinli komşuları ise yeni yaşam koşullarının onlara getirdiği insanlara yabancılaşma eğilimiyle birlikte yalnızlaşmayı tercih etmişlerdir. Kent insanının yaşadığı bu durum hakkında Anthony P. Cohen şunları söyler:

“Kent insanı genellikle daha bencildir. Kurduğu ilişkilerin çoğu resmi, formel, gerekli ilişkilerdir. Kişisel ilişkiler içinse hem vakit yoktur, hem de bunu gerçekleştirecek insan. Kent insanı bütünüyle kendini ortaya koymaz çoğu kez. Farklı toplumsal ortamlarda farklı amaçlarla etkileşim içerisinde, oldukça özgül ve muhtemelen kesintili ilişkilere girer.”³⁸

Yalnızlık tek boyutlu olarak düşünülmemelidir. Terk edilen kişiler kadar terk edenlerde yaşamlarında belli değişimler yaşarlar. Tek başına kalan insanlar, umutsuz çaresiz bir dünyanın içinde kalırken; sevdiklerini terk edenlerse çağdaş dünya adı altında modernleşme isteğine boyun eğerek kendi kültürlerine ve değerlerine yabancılaşırlar.

3.9. Komşuluk

Komşuluk ilişkileri, Türk toplumunda önceden daha çok önemsenirdi. İnsanlar, ev kiralarırken ya da satın alırken önce komşularının kim olduklarını ve ne işle uğraştıklarını sorgularlardı; çünkü onlara en yakın olacak kişiler komşularıydı. Aynı yerlerde oturanların dayanışma ve güven duygusuyla kurdukları iki taraflı ilişkiler, birinin diğerinin hayatının her alanına nüfus etmesine de olanak sağlardı.

Günümüzde ise göç, şehirleşme, ekonomik koşullarla meşguliyet bireyleri bencil hâle getirdi. Bu da insanların kalabalıklar içinde yalnızlaşmasına neden oldu. Fürüzan bu değişimi bir taraftan kendinden önce karşısındakini düşünen insanlara değinecek diğer taraftan da toplumsal değişmelerle zedelenen komşuluk ilişkilerine yer verecek eserlerinde işler.

“Edirne’nin Köprüleri”nde seksen beş yaşındaki Hala Adile, torunlarıyla birlikte her Salı ve Cuma günleri pazara gider. Hala Adile, pazara gitmek için evinden çıkarken yan odalarında oturan ve kâğıtlara düğme dikerek evinin geçimine katkı sağlamaya çalışan Zehra’nın da bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sorar. Yaşlı kadın, komşusunun çalışmaktan dışarı çıkamadığını bilir. “Var mı komşum alayım istediğin herhangi bir şey” (P.Y. 81) demeden içi rahat etmez. Hala Adile, Zehra’ya kendince yardım etmek için elinden geleni yapar.

³⁸ Anthony P. Cohen; *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Dost Kitabevi, Ankara 1999, s. 21.

“Benim Sinemalarım”da Nesibe’nin yaşlı adamlarla dolaştığını duyan babası kızını döver. Nesibe Pazar gecesi evden kaçar. Annesi ne yapacağını bilmeyecek kadar cahil ve çaresizdir. Recep Efendi’nin sözünden asla çıkamaz. Nesibe’nin evden kaçmasının ardından babası o hiç doğmamış gibi davranır. Kadının komşusu Nesibe’nin eve dönüp dönmediğini öğrenmek ve bir annenin acısını paylaşıp ona destek olabilmek için evlerine gelir:

“Aman aman... -dedi-. Elbette Recep Efendi’nin desteğiyledir az bir ferahlama da olsa. Yoksa Nesibe’nin kuş kadar canı var. Yaşı ne, başı ne ki evin daralmasına engel olabil-sin! Üstelik yaptığı işi de biliyoruz! Ne kazandırır, ne para getirir!.. Sen bakma bizim mahalleye! Ben bilirim bir ana nasıl yanar. Ama dedim ya bir şey yapmalı, durmaylan olmaz. Sübyan, Beyoğullarında bir iki sütsüz tanıdıysa... Parçaları savrulur gider de, kim kimsesi yok diyerekten hesabını bile vermezler” (B.S. 437).

Nesibe’nin annesi, yaşadığı zor günlerde komşularının onunla konuşmalarıyla bile biraz avuntu duyar çünkü kadın, kocasından oldukça korkar. Ona kızı için polise başvurmak istediğini bile söyleyemez. İnsanlar başlarına kötü şeyler geldiğinde yan-larında birilerinin olmasını ister. Tek başına bir şeylerin mücadelesini vermek kişilerde daha ağır bir yük oluşturur. Komşuluk, karşılıklı güven ve paylaşım oluşturur. Burada da modern hayatın getirdiği “bananecilik” yerine sevdiği kişilerle bir olmaya çalışan kişilerin arasındaki komşuluk bağına şahit oluruz.

“Birinci Yaz Şarkıları”nda Mehmet Ali Bey ve Sakine Hanım, Rum bir ailenin evinde kiracıdır. Oğulları Kerim Ali’nin sevdiği kıza kavuşamamasından dolayı akıl hastanesinde yatar. Ev sahipleri, onların ne kadar üzgün olduklarını bilir. Sakine Ha-nım ve Mehmet Ali Bey’e destek olmak için Efili Hanım kendi inançları gereğince Kerim Ali’nin iyileşmesi için dua eder:

“Kuklamu, demişti. Nasıldır filinta delikanlımız Sakine Hanım? Ah evet, bilirim iki gözüm, bilirim, geçen gün onun yorgun ruhu için Aya Yorgi’ye adak yaptım. Sakine Hanımım, Mehmet Ali Beyim. Mum yaktım, o da yardımcımız olacaktır. Geçtiğimiz Apo Kreas gününde de adak yaptım, oruç tuttum, hem zavallı kaynanam, hem delikan-lımız için. Umut kesilmez, sakın ha...” (S.D.B.Y. 906).

Dilleri, dinleri, gelenekleri aynı olmayan bu iki ailenin komşuluk ilişkileri ol-dukça kuvvetlidir. Her iki aile, tüm farklılıklara rağmen duygudaş olmayı başarabil-mişlerdir. Sakine Hanım’ın oğlunun başından geçen kötü olayı Rum aile de bilir. Bir-birleriyle samimi oldukları için Efili Hanım kendi dinlerindeki özel günlerinde Kerim Ali’yi de unutmaz.

Fürüzan, “Bir Evin Dıştan Görünüşü”, *Kırk Yedi'liler ve Berlin'in Nar Çiçeği*'nde ise eskiden insanların hayatlarında önemli bir yer teşkil eden komşuluk ilişkilerinin günümüzde nasıl yok olmaya yüz tuttuğunu söz konusu eder:

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım ve eşi Rahmi Bey, uzun süre Ankara'da yaşarlar. Burada Rahmi Bey gibi eşleri memur olan kadınlarla birlikte birbirlerine gelip giderler. Fıtnat Hanım, yüksek statüye sahipmiş gibi gösterişli bir ev sahibi olmak ister. Sedat, annesine İstanbul'da istediği şekilde bir ev alır. Burası dışardan bakanların “Burada oturanlar ne kadar zengin bir ailedir kim bilir?” diyebilecekleri bir yerdir. Fıtnat Hanım, İstanbul'a geldikten sonra eski zamanlardaki komşuluk ilişkilerine özlem duyar. Yeni dairelerinde birbirleriyle iletişim hâlinde olmayan hatta aynı binada oturduklarını bile bilemeyen kişiler vardır. “O yılların apartmanlarında gerçek bir komşuluk vardı. Aşağı yukarı hepimiz subay ve memur hanımlarıydık. Kaynanelerimiz ya da annemiz vardı yanımızda. (...) Herkes birbirini tanırdı” (B.S. 530) diyen Fıtnat Hanım kendi gözlemleriyle değişen komşuluk ilişkilerinin aktarıcısı olur. Artık aynı apartmanda yaşayan insanlar, alt ya da üst katlarında oturan insanlara ilgi duymaz. Modern dünyada insanlar, komşularının iyi-kötü günlerinde onlarla bir olabilmenin getirdiği sorumlulukları almak istemezler çünkü bu kişiler için sadece kendi yaşamları önemlidir.

Kırk Yedi'liler'de Emine cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'daki evine döner. Burada da aynı apartmanda oturan kişiler, komşularının hakkında hiçbir şey bilmezler. Birbirlerinden habersiz aynı binada yaşarlar. Başkalarının hayatlarının sadece uzaktan sınırlı izleyicisi olmak kendilerini işe, daha çok paraya adaya insanlar için daha kolaydır:

“Aynı yapıda oturanlar birbirlerini tanımaya girişmezler, bundan özellikle kaçınırlardı.

Çünkü şöyle ilgisiz bir bakışla sınırlandırılmış uzaklığın rahatlığını deneyerek öğrenmişlerdi. Bu taşınır ve tanışmaz mallar sahiplerinin, annesinin de kısaca dediği gibi, ‘Kimseyle uğraşacak hâlleri yoktu doğrusu. Öyle çok işleri vardı ki,’ hem de ne işler. Sorulması ayıp sayılan, anlatılması çağdaş bir kent soyluya yaraşmayan işler (...)” (K.Y. 1478).

Nüveyre Hanım'la aynı zihniyette olan bu insanlar, kendilerini diğer insanlardan üstün görürler. Bu yüzden onlara soru sormak isteyenler de onlarla eş değer olmalıdır. Apartman sakinleriyle Nüveyre Hanım'ın laf yetiştirecek vakti yoktur. O ve onun gibiler dayanışma içinde yaşamak istemezler; çünkü bu insanların kurdukları sahte ilişkilerde düşen insanları tekrar ayağa kaldırmak yoktur. Yüksek zümreden kişiler, bir araya geldiklerinde zor durumda olanların dedikodularını yaparlar; yeşil örtülerin serildiği masalarda oyunlar oynarlar.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Frau Lemmer, çocukları tarafından kaldığı evde tek başına bırakılır. Yaşlı kadınla aynı apartmanda oturan kişiler, komşuluk ilişkisine sahip değillerdir. Komşular, dışarı çıkarken birbirine rastlarsa içten olmayan bir selamlaşmanın ardından kalıplaşmış sözlerle o anı geçirirler. Frau Lemmer, mutluluğu, sevgiyi, paylaşımı başka yerlerde arayan, bencil kişilerin arasında evine sığınmayı tercih eder.

3.10. Yardımlaşma

Füruzan "Edirne'nin Köprüleri", "Parasız Yatılı", "Redife'ye Güzelleme", "Seyyid" ve "Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent"te zor durumda olan insanlara yardım eden erdemli kişileri işlemiştir. Bizlere toplum olarak düşen insanlara el uzatmanın gerekliliği küçüklükten itibaren öğretilmeye başlanır. Bu yüzden yeri geldiğinde hiç tanımadığımız kişilere bile dayanak oluştururuz. Füruzan sadece yüce gönle sahip insanların hiçbir çıkar gütmenden birbirlerine yardım etme eğilimlerini eserlerinde şu şekilde işler:

"Edirne'nin Köprüleri"nde Hala Adile seksen beş yaşında olmasına rağmen pazara gidecek vakti olmayan komşusu Zehra'nın ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Onun dışarı çıkacak vaktinin olmadığını bilir. Yaşlı kadın, zor durumda olan insanlara yardım etmekten gocunmaz. Hala Adile, insanî değerlerini kaybetmiş pek çok kişinin karşısında dikilerek unutulmuş geleneklerin yaşatıcısı olmaya devam eder.

"Parasız Yatılı"da eşi ölen kadın, evini geçindirebilmek için hastabakıcı olarak işe girer. İlkokula giden çocuğunu çalıştığı için hafta içi evde yalnız bırakır. Ona bu

zor günlerinde destek olan ev sahipleridir. Hiçbir çıkar gözetmeden küçük kızını okula gideceği saatlerde uyandırır. Ona annesi yokken göz kulak olur. Ev sahibi anne ve kızın zor zamanlarında yanlarında olarak birbirleriyle akrabalık ilişkisi olmayan insanların da nasıl dayanışma içinde olabileceklerini okuyucuya gösterir.

“Redife’ye Güzelleme”de Bulgaristan göçmeni olan Temir Ali, İstanbul’da ciğercilik yaparak ailesini kıt kanaat geçindirmeye çalışır. Bu adamın yedi yaşında Redife adında bir de kızı vardır. Temir Ali, bir gece memleketlisinin kapısını vurarak ondan borç para istemesi üzerine kendi yoksulluğunu bir an bile düşünmeyip cep saatini adama verir. Temir Ali, karısının son dayanakları olarak gördüğü bu saati, o an için kendisinden kötü durumda olan arkadaşına vermeyi daha uygun bulur. Adamın yaptığı bu iyilik etrafındaki kişiler tarafından da takdir edilir:

“Sen iyi adamsın Temir Efendi, dedi. Bunu böyle bil. İlk geldiğiniz yıllarda memleketlilerinden birinin karısı doğum yapacakmış. Zorlu durumu. Senden para istemiş. Adama çıkarıp cep saatini vermişsin. Hâlâ anlatılır buralarda. ‘Ciğerci Temir Efendi’nin eli de, yüreği de cömerttir’ derler. Karın kurtulacak kötü şeyler düşünme” (K. 342).

İsmail Efendi tarafından söylenen bu sözler, Temir Ali’nin ne kadar erdemli bir kişi olduğunun kanıtıdır. İnsanlar son zamanlarda çevrelerine karşı duyarsızlaşmaya başlamıştır. Bencilliklerin günden güne arttığı bir dünyada elinde avucunda son kalan şeyin de başkasına verilebilmesi pek de mümkün değildir. Temir Ali’nin yaptığı iyiliğin herkes tarafından konuşulmasının sebebi de budur. O, gerçek hayatta yozlaşmamış olan çok az insanın temsilidir.

“Seyyid” adlı hikâyede Zülali annesini ve kardeşi Seyyid’i de yanına alarak Sivas’tan İstanbul’a göç eder. Hiç bilmedikleri bir şehirde geçim derdine düşen bu insanların imdatlarına hemşerisi Ömer Sert yetişir. Zülali, Almanya’ya çalışmak için gideceği sıralarda kardeşini bir handa çay ocağı işleten bu adamın yanına çırak olarak yerleştirir. Seyyid ve ağabeyi hana gelirken vapura binerler. Bu sırada şehir insanları onları fark etmez. Ömer Sert ise uzun süredir İstanbul’da yaşamasına rağmen hemşerilerini gördüğünde memleketini özlemle hatırlar. O, İstanbul’da yaşayan insanların tersine kültürel değerlerine yabancılaşmadığı için uzun süredir görmediği bu insanlara yardım eder.

“Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te de hayatta kimsesi kalmayan Bünyamin Doksan, hemşerileri tarafından babasının askerlik arkadaşı olan Kirman’ın yanına getirilir. Kirman, aşevlerinde yemek yiyen, üstü başı eskimiş, yoksulluk içinde günleri geçiren biridir. Kendi kendine zor şartlarda bakmaya çalışsa da ona emanet edilen daha sekiz yaşındaki bu çocukla âdeta bir aile olur. Hatta salep içtikleri gün salepçi onları birbirlerine çok benzettiği için Kirman ve Bünyamin’in baba-oğul olduklarını düşünür. Kirman öldükten sonra Bünyamin aşevi sahiplerine Erzincanlı olduğunu, dedesinin öldüğünü söyler. Onlar da öksüz ve yetim olan çocuğa hemşerileri olduğu için sahip çıkarlar.

Bu hikâyede bir taraftan askerlik arkadaşlarının ömür boyu süren hatır gönül ilişkilerine bir taraftan da hemşerilerin birbirlerine verdikleri değere şahit oluruz. Hem Kirman hem de Erzincanlı aşevi sahipleri küçük bir çocuğu tek başına bırakmazlar. Ona ellerinden geldiği ölçüde yardım ederler. Küçük hayatları olsa da büyük işlere vesile olan, yardımlaşmayı büyük bir erdem sayan insanlar, Füzûzan’ın eserinde kendilerine bu şekilde yer bulurlar.

3.11. Aydınlatma-Yol Gösterme

Füzûzan, “Temizlik Kolu”, *Kırk Yedi’liler* ve *Berlin’in Nar Çiçeği*’nde yaşamış oldukları ve tecrübe ettikleri şeylerle gençlere yol göstermeye çalışan insanları işler. Burada gençlerin çoğu, kötü şeylerle karşılaştığında ya da karşılaşma ihtimallerinde nasıl davranacaklarına bir türlü karar veremezler ve onlara destek olabilecek kişilere ihtiyaç duyarlar. Böyle durumlarda iyinin, güzelin, doğrunun ne olduğunu onlara açıklayan nineleri olur:

“Temizlik Kolu”nda babası ölen Hediye, yengesi, amcası ve ninesiyle aynı evde yaşar. Öğretmeni tarafından yoksul olduğu için temizlik koluna alınır. Arkadaşları teneffüste oyun oynarken, babası ayakkabıcı tamircisi olan Şahver’le Hediye, sınıfın temizliğini yaparlar. Hediye’nin babaannesi, torununa ve Şahver’e öğretmeni tarafından yapılan haksızlıktan dolayı huzursuz olur. Hediye’ye sınıf temizliğinin sırayla yapılması gereken bir iş olduğunu anlatır. Henüz insanları kullanmanın ya da kullanılmanın

ne demek olduğunu bilemeyecek kadar küçük olan Hediye'ye ninesi "...Varsa bu kışta ömrüm, göreceksin gelecek baharı da öğreteceğim insanı insan eden her şeyi bunca-ğıza aklımın erdiğince (...)" (B.S. 488) diyerek küçük kızın aydınlık dünyasını karartmaya çalışanlara engel olmaya çalıştığını ortaya çıkarır.

Kırk Yedi'liler'de Leylim nine, hayatının son günlerini yaşarken torunu Kiraz'la birlikte Nüveyre Hanım'ın evine gelir. Burada kaldığı süre boyunca Nüveyre Hanım'ın çocuklarını torunundan ayrı tutmaz. Hepsini bir babaanne sıcaklığı ve sevecenliğiyle kucaklar. Kiraz'ı bu aileye emanet edip gideceği gün onların taşınacaklarını duyar. Torununun ortada kalmasını istemediği için Emine'ye şunları söyler:

"Size demedi ya Medet usta duymuş, bakırcıların orada dolanırken özümü çağırıp ayan etti. Cumhuriyet Alanına geçerler ninem dedi. Sense bu sarınp sürme ile diyip üstümü gösterdi Medet. Ben üstümü neyi bir şey edemem, ölümüm yakındır. (...) Sen sen ol Emine Hanım, bir canı bir cana ısmarladıklarında onu yed, ona sahiplen. Hele tazeyse, hele ömür çiçekleri senin gibi açmamışsa Emine Hanım" (K.Y. 1088).

Leylim nine, hayatı boyunca pek çok şey görüp geçirdiği için yaşı gereği iyiyle kötünün ayrımını yapamayacak olan torunu Kiraz'ın sahipsiz kalırsa kötü şeyler yaşayabileceğini bilir. Bu yüzden onu, torunundan daha büyük olan Emine'ye emanet eder. Leylim nine, söyledikleriyle anne ve babasından uzakta savunmasız ve çaresiz kalan Kiraz ve onun gibi kişilerin ömür boyu kollarını gerektirdiğini Emine'ye öğretir.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Selman/Güldane Korkmaz çifti, aynı apartmanda oturan Frau Lemmer'le yakın ilişkiler kurar. Korkmaz çifti gurbette ailelerinden uzak oldukları için kendilerinden yaşça büyük olan bu kadını, annelerinin yerine koyarlar. Hatta memleketlerine dönecekleri sırada onu da yanlarında götürmek isterler çünkü hayatı görmüş geçirmiş olan Frau Lemmer'in kendilerine her konuda yol gösterebileceğine inanırlar.

Görülüyor ki insanlar, hayatı öğrenirken birçok çıkmazla karşılaşabilir. Kimi deneye yanıla doğruyu bulurken kimi de yol göstericileri sayesinde zorlukları daha kolay şekilde aşar. Bizler, büyüklere gösterdiğimiz saygı ve hürmetin yanında onların her olaya karşı örnek gösterebilecek tecrübelerine de ihtiyaç duyarız. Belki de böylece bazı anlarda bizi çevreleyen savunmasızlık ve çaresizlik hislerinden kurtulabiliriz. Bu yüzden yaşlı insanların, 'yeni nesil'e yol gösterme eğilimi toplumumuzda vazgeçilmez bir

durumdur. Füruzan bu gerçeği eserlerinde işleyerek toplumsal meselelere olan duyarlılığını ortaya çıkarmıştır.

IV. BÖLÜM

4. KÜLTÜREL YOZLAŞMA VE YABANCILAŞMA

4.1. Yabancılaşma

Yabancılaşma, kişinin nereye, kime, neye? ait olduğunu çözememe durumudur. İnsanlar kendilerine bu soruları sorduklarında bunalım yaşamaya başlar. Yabancılaşma bir tür kişiliksizleşme ve kimlik kaybı olarak tanımlanabilir.³⁹ Bunun meydana gelmesinde ailenin ya da değişen çevre koşullarının etkisi olabilir. Çocuklara erken yaşta en önemli aktarımları sağlayan ailedir. Dinî, sosyal, kültürel bağlılıklar bu sayede çocuklarda var olur. Anne ya da babanın kendi içinde yaşadığı tutarsızlıklar evlatlarına da yansır. Böyle bir koşulda yetişen birey, çevrelerinin etkisiyle bu eksikliklerini olumsuz yönde tamamlarsa kendi içinde çatışmalar yaşar. İşte bu durumda var olan değerlerine neden bağlı olduğunu çözümleyemeyenler, hayatlarına sınırsız bir özgürlükle devam ederler. Onların yaptıkları her şey bir düşüşe neden olur. Her seferinde de düşüşlerine bir yenisini eklerler.

Yabancılaşan bireyler, toplumda kendi benzerlerini de oluşturma çabasına girerler. Dışlanma korkusu, tek yaşayamama onları buna iten sebeplerdendir. Toplum düzeninde yaşanacak bozulmalar bu kişiler ve onun gibi amaçsızca yaşamak isteyenler yüzünden ortaya çıkar. Onlar her türlü bağlılığa karşı oldukları için toplumun yaşayacağı olumsuz şeyleri de önemsemezler.

Füruzan'da “Sabah Eskimişliğin”, “Tokat Bir Bağ İçinde”, “Ah Güzel İstanbul”, *Kırk Yedi'liler*, “Redife'ye Güzelleme”, “Gecenin Öteki Yüzü”, “Kuşatma”, “Gül Mevsimidir”, *Berlin'in Nar Çiçeği* ve “Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde kendisine yabancılaşan insanların durumunu ve çevrelerine olan etkilerini işlemiştir.

³⁹ Karen Horney, *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, çev., Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara 1994, s. 167.

“Sabah Eskimişliğin”de adı belirtilmeyen kızın, geçmişe yönelik izlenimleri çağrışım yoluyla anlatılır. O, âdeta susku dolu bir evrene susarak savaş açar, çevresindekilerin kendilerine ve değerlerine olan yabancılaşmalarını fazlasıyla yadırgar. Özellikle komşuları Rüknettın Bey ve eşinin kendi aralarındaki konuşmalarını hatırlar:

“Efendim, sosyal çabalarımız olmalı, bu millet tembel, bakın Almanlara nasıl da çalışkan adamlar, vızır vızır keratalar. Son gezimizde dimi canım?

Canı, bakıştığı adamdan gözünü ayırdı, güldü, ön dişine dudak boyası bulaşmıştı.

Siz rakıyı mı rahat içiyorsunuz? Viski aslında mideyi daha az yoruyormuş” (P.Y. 15).

Rüknettın Bey, milletine yabancılaşmış biridir. Konuşmasında bile ‘bu millet tembel’ diyerek kendisini başka bir millete aitmişçesine soyutlar. Onun gözünde Almanya ayrı bir yere sahiptir. Bu yüzden orada gördükleri sadece düşüncesinde yer alan sosyal çaba isteğini dillendirmesine neden olur çünkü hiç kimse benimsemediği bir millete yararlı olabilecek faaliyetlere girişemez.

Eşi de Rüknettın Bey gibi modernleşme adı altında dış görünüşüne önem vererek on ikiden sonra ihtiyarlamaya başlayacak vücudunu pudralayıp dudaklarını boyama işiyle meşgul olur. Her ikisi de kültürlü görünmek için Batı’daki bazı değişimlerden bahsetmeye çalışır. Giriştikleri bu kötü davranışlarla hem kendi hem de taklitçisi oldukları ülkelerin değerlerine yabancı olan bu insanlar, hiçbir millete ait olamayan, kötü taklitçiler olarak yaşamaya mahkûm olurlar.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de evlerine gelen hizmetçileri yabancılaştırmak için ellerinden geleni yapan insanlardan bahsedilir. Onlar, öncelikle hizmetçilerinin adlarını değiştirirler. Kimlik değişiminin hatta kimliksizleştirmenin başlangıcı olan bu adımın ardından onun ve diğer çalışanların onurlarını kırarlar. Böylece yanlış olan şeyleri de küçümsedikleri bu insanlara kolaylıkla öğretirler:

“Bir de tutturmuş, konuşsana diye.

Neyi, kime anlatacağım?

Sağırılığını unutmuş.

Gerekir mi üstelik?

Beni uğurlarken Ülker’i izledim bugün.

Kuru, yerleşmemiş davranışları yok.

Demek alıştı, unuttu.

Ülker'in ne kalmıştır aklında Kastamonu köyünden?

Güçlük, ilenmek, ağıt..." (K. 190-191).

Ülker, Kastamonu'da yaşadığı güzellikleri tamamen unutmuştur. Gördüğü, ayak uydurmaya çalıştığı 'yenidünya'da, geçmişinden arta kalan şeyler artık kötü anlardan ibarettir. O, kendindeki değişimlerden memnun olsa da aslını tamamen kaybetmenin eşliğindedir çünkü hatırladığı güçlükler, ilenmeler de bir süre sonra hafızasından tamamen silinip gidecektir.

"Ah Güzel İstanbul'un Cevahir'i istemediği hâlde Zürefa denilen bir genelevde çalışmaya başlar. Tıpkı Ülker gibi o da önce kendisine yabancılaşır. Zamanla varlığını da hiçleştirir. Böylece erkeklerle birlikte olmaktan dolayı yaşadığı utanma duygusunu da kaybeder. O, insanî duygularını yok etmek zorunda kalarak kendinden, kültüründen, ahlakî ve dinî değerlerinden de uzaklaşır. İstanbul'a gelirken saf ve temiz olan bu kızın Zürefa'ya düştükten sonra ne yazık ki sadece adı aynı kalır.

Kırk Yedi'liler'in Nüveyre öğretmeni, kendisini kuşatan ve oldukça da hoşuna giden duygusuzluğunun kurbanıdır. Onda var olan kendine yabancılaşma eğilimi samimi olmayan yaklaşımların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Nüveyre öğretmençocuklarını bile yapay tutumlarla önemser, sever ve korur. Hayatta değer verdiği şeylerin öncelikleri son derece farklı olduğu için çocuklarına karşı yaklaşımları da başkadır. O, yaptığı her şeyin farkındadır; fakat Nüveyre öğretmene göre kendisi; "Onları anlamaktan daha önemlisini yapmıştı: Yoksul, sıradan insanlar olmamaları için gereken güçlerle donatmıştı" (K.Y. 1303). Nüveyre öğretmenin kendine yabancılaşması anneliğinin de belli sınırlar dâhilinde sürmesine neden olur. O, çağa ayak uydurma isteğiyle hem anne olma hem de kültürel değerleri sürdürme eğilimini kaybetmiştir.

"Redife'ye Güzelleme"de Füzuzan, diğer eserlerinden farklı olarak gurbette olan bir erkeğin, kültürel değerlerine olan yabancılaşmasından bahseder. Temir Ali, Bulgaristan göçmenidir. İstanbul'da çiğercilik yapar. Geçim derdine düşen bu adam, bir süre sonra hamile eşini döver. Terk etmek zorunda kaldığı topraklarda kadına el kaldıran erkekler yoktur. Temir Ali, yaptığı şeyin ne kadar kötü olduğunun bilincindedir fakat öfkesinden de korkmaktadır:

“Yurdumuza yakın son istasyonda iki adam görmüştük. Akşam oluyordu. Dağlık yerlerde bilirsin, güneş çabuk kaybolur. (...) Ben şimdi buralarda karımı dövüyorum. Öz yurdumu karartıyorum. Kötü bir baba oldum. Bizim babalarımız iyi aile reisleriydi. Tarladan, davardan dönüşleri bayram gibi beklenirdi. Çocuklar peşkirleri annelerine koştururlardı. Usluluk babaların dönüşünde zorlanmadan basardı çocukları. (...) Şimdi kötülük içime yer etti. Ellerimden korkuyorum, öfkemden korkuyorum. Karımı gebeyken dövdüm, düşün İsmail Efendi. Dövdüm iyice (...)” (K. 338-339).

Temir Ali, eşini dövmesiyle birlikte geçmiş/şimdi hesaplaşmasını içine düşer. Bu durum onda çelişkiler meydana getirir. Adam bir taraftan karısını dövdüğü için içine düştüğü kültürel yabancılaşmanın farkındadır diğer taraftan da aynı şeyleri tekrarlama ihtimalinden korkmaktadır. O; terk ettiği yerin güzelliğini, bireyle olan uyumunu aklında çıkaramadığı için yeni topraklara bir türlü ait olamaz. İçinde beliren kötülüğün onu başka bir insana dönüştürmesi de bu yüzdendir.

“Gecenin Öteki Yüzü” ve “Gül Mevsimidir”de Füzûzan, ‘kendine’ yabancılaşan iki kadını okuyucuya sunar. Her iki kadın ailelerinin paraya ve gösterişe olan düşkünlüğü yüzünden sevginin varlığını hissedememişlerdir. Onları sözde soylu ailelerinin devamı olmaktan bir süreliğine de olsa sevdikleri adamlar kurtarmıştır; fakat ikisinin de ölümüyle birlikte “Onu tanımadan önceki insan olacağım. Olacağım, mecburum, olacağım” (G.Ö.Y. 788) diyen “Gecenin Öteki Yüzü”ndeki kadının sesi, “Her şeyimin değişişini gönlüme yüklenen ölüm acısıyla anlayabilmişim.” (G.M. 382) diyen “Gül Mevsimidir”in Mesaadet’iyle birbirine karışır. Benzer hayatların aynı kurbanları olan bu iki kadın, sahip olmaları gereken asıl değere sevginin gücüne olan inançlarını kaybetmişlerdir. Ne Mesaadet ne de adı belirtilmeyen diğer kadın, geçmişlerindeki hayata duydukları özlemi içlerinde yok edememişlerdir. Onlar geçmişle-şimdi arasında sıkışıp kalan bir türlü kendilerini bulamayan insanların örnekleridir.

“Kuşatma”da Nazan’la aynı işyerinde çalışan Raşel, Yahudi’dir. Ailesi, Yahudiler için yaşanacak en güzel yerin İstanbul olduğunu düşünüp buraya yerleşmiştir; fakat Raşel, ailesine ve oturdukları Çiçek Pazarı’na yabancılaşmış biridir. O, Filistin’e dönerek anadilleri olan İbranice’yi öğrenip kuzenlerinin ona gönderdiği kumaşlardan kıyafetler giymek ister. Raşel “ ‘Kudüs’e gideceğim ben’ diyordu ne zaman o konu açılrsa. ‘Drahomamı yapıp gideceğim. Orda ateş yakıp çevresinde şarkı söylüyormuş

gençler. İbranice öğreneceğim. Bir yolu ak, bir yolu kara kumaşlar geldi bana, kuze-nimden, Filistin'e gideceğim' ” (K. 222) diyerek kendi dinine, kültürüne, diline ve insanına ne denli yabancılaştırılmış olduğunu ortaya çıkarır.

Raşel, Filistin'deki Yahudilerin yaşamlarının nasıl olduğunu bile başkalarından öğrenmiştir. İçinde bulunduğu yabancılaşmanın etkisiyle aslına duyduğu özlem çatışma yaşamasına neden olmuştur. O, artık kendi benliğinin farkına vararak özünü elde etmenin peşine düşer. Füzuzan, bu hikâyede diğerlerinden farklı olarak her şeyinden yabancılaştırılmış bir bireyin kendini bulmanın hayâliyle günlerini geçirmesini işleyerek kendini küçük görüp başka milletlere özenen insanların başkalaşmasına eleştirel bir gözle bakabilmemizi sağlamıştır.

Kırk Yedi'liler'de Füzuzan, kendi milletine yabancılaşan insanları örnekendirir. Kurban, Almanya'ya işçi olarak gitmek için birtakım sınavlardan geçer. Okuma yazma bilip bilmediği de ölçülür. Burada Üç Almanın yanında Türk bir kadın da jüridir. O, kendi milletinden olan Kurban'a sahip çıkmak, onu cesaretlendirmek yerine “Artık okumayan işçiyi göndermiyorlar. Biliyorsunuz sanırım” (K.Y. 1534) diyerek bize karşı Almanlardan daha da el olduğunu gösterir. Milletine, insanına yabancılaşan bu kadın, Kurban'a ve onun gibilere karşı takındığı küçümseyici tavırla ne kadar yozlaştığını da ortaya çıkarır.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Almanya'ya işçi olarak giden Selman, ailesini de yanında götürür. Bu ailenin Âdem, Kamber ve Ümmühan adında üç çocukları vardır. Kamber ve Âdem'in ne zaman başları sıkışsa Almanca konuşurlar. Babası çocuklarının değerlerine yabancılaşmasını istemediği için onlara kızar. Büyük oğlu Kamber'i bu yüzden döver. Bu sırada Âdem: “Beni vurmak yok. Scheise Deutchen, scheise Türken... Ben sevmiyor ne Almanları ne Türkleri... Hepsi bok, büyükler de bok, çocuklarda bok, Türklerde bok, Almanlarda bok” (B.N.Ç. 1716) diyerek kendi kimliklerine, milletlerine, dillerine ve değerlerine ne kadar yabancılaştıklarını ortaya çıkarır. Yurt dışına giden ailelerin çocuklarının birçoğunda görülen bu durum küçük yaşta ülkele-rini terk etmek zorunda kalan kişilerde nereye ait olduklarını bilememelerinden dolayı baş gösterir.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım’ın oğlu Sedat, geleneklerine yabancılaşan biri haline gelir. Sevdiği kızla ailesinin haberi olmadan bir gece kulübünde nişanlanır. Her ikisinin ailesi de çocuklarının evlenecekleri kişileri daha önce görmemiştir. Ancak onların evlenecekleri gün birbirleri tanıyabileceklerdir. Batılılaşma etkisiyle bazı gençler arasında meydana gelen bu duruma Füzûzan yer vererek yabancılaşmanın başka bir boyutunu ele almıştır. Gelenek ve göreneklerine bağlı olmadan yaşam süren insanlar, evlilik gibi önemli kararlar aldıklarında ailelerine danışma ihtiyacı bile duymazlar. Kendi aile bağları kuvvetli olmayan insanların elbette ki kuracakları yeni yuvalarda sağlam temellere dayanmayacaktır.

Füzûzan, insani değerlerini kaybederek adeta robotlaşan kişilerin temsillerini de “Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te ve *Kırk Yedi’liler* romanının da verir:

“Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te Bünyamin Doksan’ın manevi dedesi ölür. Onlarla aynı yerde kalan adam, bu durumu soğukkanlılıkla karşılar. Aynı ortamı paylaştığı kişinin ölümü onu zerre kadar etkilemez. Üstelik “ ‘Hep böylesiniz be!’ Dedi. ‘Hep böyle! İstanbul’da bok mu var? Her yer insanla doldu. Yakında İstanbul denize çökecek batacak. Doğru dürüst konuşmasını bilmiyorsunuz. Bir de kalkıp ölüyorsunuz’ ” (G.Ö.Y. 734) diyerek söylenir. Adamın ölüm olayı karşısında söyledikleri insani duygularını kaybettiğinin kanıtıdır. O; yeme, içme, uyuma ve uyanma haricinde hiçbir şey yapmayan, düşünemeyen biri hâline gelmiştir.

Kırk Yedi’liler’de Emine cezaevinde sorguya çekilir. Emine’yi sorgulayanlar ona elektrik vererek konuşurma yoluna giderler. Üstelik bu insanlar her şeyi en ince ayrıntısına kadar planlarlar. Mahkûmların elektrik akımına alışmasını engellemek için de uğraşırlar. İşkence görenlerin çektiği acı cezaevinde bulunanlar tarafından önemsenmez. Emine her türlü işkenceye maruz kalsa da yozlaşan insanlar için bu bile yeterli gelmez. İşkenceciler, tutuklulara yaptıkları insanlık dışı muamelelerde elektrik akımını: “Evet, evet ya. Ben çıkınca üreme organlarına bağlayın” (K.Y. 1358). diyebilecek kadar ileri giderler.

İnsan akıllı, düşünme yeteneği ve duygularıyla bir bütün halindedir. İşkenceciler ise akıllarını kullanmak istemeyip acı çeken bir kadının inlemelerine duygusuzca eşlik ederler. Emine’yi cansız bir varlık olarak görürler. Onların gözünde bu kızın hiçbir

değeri yoktur; çünkü işkenceciler, insani hiçbir özelliğe sahip değildir. Bir robota dönüşen bu kişiler, kendilerine verilen emirleri insani tarafı olup olmadığını sorgulamadan yerine getirmenin peşine düşerler.

4.2. Aidiyet Sorunu

İnsanlar, ya doğuştan ya da çevresel etkilerle aidiyet bağına sahip olurlar. Birinin dünyaya gelişinden itibaren belli bir aileye, dine, millete olan bağlılığı kendi seçimi olmadan gerçekleşen aidiyet durumudur. Kişinin eylemlerini özgürce yaptığı andan itibaren çevresinin etkisiyle oluşan birtakım bağlılıkları ise kendi seçiminden kaynaklanır. Her koşulda insan, belli şeylere çoğunlukla beraber aidiyet duymak ister; ancak bu şekilde kendisini başka insanlarla bir bütün olarak görür:

“Taşralı”da Taşralı adıyla anılan genç kız, üniversite okumak için teyzesinin evine gider. Teyzesi, şehirde yaşayan varlıklı bir kadındır. Ona paranın ne kadar değerli olduğunu anlatır. Taşralı ait olmadığı bir dünyanın içinde kendini bulur. İlk günden kendi topraklarının özlemini çeker. Genç kız, “Mutfaktan akşam yemeği hazırlıklarının sesleri geliyor. Tabak, çatal çınlamaları. Hemen bir kekik kokusu uydurdum uzaktan gelen” (P.Y. 36) diyerek kendisine yabancı olan bu dünyada, kekik kokularıyla avunur.

“Piyano Çalabilmek”te Demir Ali, memleketinde hükümetin değişeceğini duyunca ailesiyle birlikte İstanbul’a göç eder. Burada memleketlisi Kozma’yla görüşür. Kızını da yanında götürmesine rağmen Kozma’nın yanındayken kendi dillerini konuşup kızını dahi unuttur. Bu iki adam, İstanbul’un kendilerini yabancılaştırmasına izin vermez. Onlar ait oldukları toprakları, kültürü, dili asla unutmazlar. Demir Ali’nin eşi Müberra, İstanbulludur. Kızını da şehirli olarak yetiştirmeye çalışır; fakat kızını: “Anne, yarın babam beni Kozma’ya götürür mü?” (P.Y. 45) demesiyle babası gibi Bulgaristan’a ve oranın kültürüne ait olduğunu gösterir.

“Edirne’nin Köprüleri”nde Balkanlar’dan Edirne’ye oradan da İstanbul’a göç eden ailenin kendi kültürlerine, insanlarına, gelenek ve göreneklerine olan bağlılıkları ifade edilir. Hala Adile, oğlu Hasan, gelini Naciye ve onların kızı Sabahat ve ölen

oğlunun kızı İstanbul'da yaşamaya başlarlar. Sabahat, yeni arkadaşları tarafından "Edirne çingenesi ne de uzun yelesi" (P.Y. 90) denilerek dışlanır. Hala Adile'de başörtüsünden dolayı 'gâvur' olarak nitelendirilir. Tüm bunlara rağmen özlerini kaybetmek istemezler. Burada geçirecekleri bir bayramda hemşerilerinin evlerine gelecek olması onları heyecanlandırır. Hala Adile ilk kez mor ceket; Naciye sarı renk giyer. "Kendilerini, dertlerini daha açık seçik anlatmak istediklerinde geldikleri yerin dillerini konuşuyorlardı" (P.Y. 100). Tıpkı Kozma ve Demir Ali gibi onlarda memleketlerindeymiş gibi kendilerini hissederler. Hala Adile ve konukları biraradayken bu şehirde horlanışlarını, gelenek göreneklerini tam anlamıyla yaşatamamanın verdiği burukluğu unuturlar. Bolluk yerlerin türküleriyle avunurlar.

"Kuşatma"da Nazan, yoksul bir ailenin kızıdır. Babası daimi bir işte çalışmaz. O da eve destek olabilmek için Beyoğlu'nda çalışmaya başlar. Burada bulunan herkesten utanır. Beyoğlu'nu ayrı bir ışığın aydınlatığına inandığı için üstünün, hâl ve tavırlarının oraya ait olmadığına inanır. Sadece çay ocağında çalışan Hurşit'in yanında hiç utanmaz. Onunla her şeyleri ayındır. Yoksullukları dâhi birdir.

Füruzan, "İkinci Yaz Şarkıları" adlı hikâyede de tıpkı "Kuşatma"daki Nazan'ının sosyo-ekonomik düzeyi aynı olan Hurşit'i kendisine yakın hissettiği gibi Şemsigül Şehrazat Debrecenli de üçüncü sınıfa başladığında kendileriyle eş değer aile çocuklarıyla aynı okulda eğitim alır. Kendisini hiç yabancı hissetmez. Adının uzun olması, önlüğünün ağırması kimsenin dikkatini çekmez çünkü hepsi birdir. Bu yüzden Şemsigül üçüncü sınıfta aidiyet duygusuyla okuluna bağlanır.

"Kış Gelmeden"de Alişan, futbolcu olarak çalışırken sakatlanır. Ona Mersin'de bulunan Arap uşağı Resul ve ailesi bakar. Çok fazla tanımadığı bu insanların sevgisini derinden hisseder. Annesiz ve babasız kaldığı yıllarda eniştesinin ve ablasının yoksulluktan kurtulma istekleriyle unuttukları bu duyguyu Mersin'de hissetmeye başlar. Arkadaşı Resul de Alişan'ı hiç yabancılamaz:

"Para tutmayanlara özgü bir umursamazlıkla giriştiği işlerin sonunda (bunda kumar en başta gelirdi) onulmaz bir karamsarlığa kapılan Resul'ü. ('Gadanı aldığımın Alişan'ı derdi Resul. Sen İstanbullusun ya. Hiç mi hiç İstanbulluya benzemiyorsun. Sende bizim bura adamının kavrukluğu, gurbet yemişliği var') (...)" (S.D.B.Y. 601).

Her iki genç, sanki aynı memleketini insanıymişçasına birbirlerini görürler. Yine Mersin’de bulunan diğer insanlarda Alişan’ı yanlışıyla, doğrusuyla kabul ederler. Alişan bu yere ve insanlarına derinden bağlanır. O şehre ait olduğunu hissederek ablasıyla birlikte Mersin’e gitmek için yola koyulurlar.

“Seyyid” adlı hikâyede aslını kaybetmek istemeyen bir genç söz konusu edilir. Seyyid, ağabeyi Zülali ve annesiyle Sivas’tan İstanbul’a göç eder. Zülali kardeşini bir hemşerisinin çay ocağında işe koyar. Çalıştığı yerde çayları çalışanlara dağıtırken geldiği yörenin ağzıyla konuşur. O, memleketine geri dönme hayâliyle günlerini geçirir. Üç gün üç gece süren düğünlere katılmayı, şerbet içmeyi, gelinleri ata bindiren oğlan tarafı olmayı hatta birinde de kendisinin güvey olmasını ister. İstanbul onu tıpkı “Edirne’nin Köprüleri”ndeki Hala Adile, Naciye ve oğlu gibi yabancılaştırmaz. Onlar ait oldukları yerin İstanbul’da da yaşatıcısı olurlar.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde üniversiteyi kazanan adam ablasıyla memleketinden ayrılarak İstanbul’a gelir. İki kardeş bu şehrin insanı değiştirebilecek bir dokusunun olduğuna inanırlar. Bu yüzden kendi değerlerini de bu yabancı memlekette sürdürmeye çalışırlar. Memleketlerinden getirdikleri peyniri yerler, onlara özgü şarkıları dinleyip dansta ederler. Türküler ve şarkılar abla-kardeşi memleketlerine bağlar. Ait oldukları toprakları hissederek mutlu olurlar. Onlar, İstanbul’un karmaşık yapısında bile asıllarını yaşatacak kadar doğdukları yere bağlıdırlar.

Kırk Yedi’liler romanındaki Emine, annesi ve babası gibi paraya düşkün, gösteriş meraklısı ve sevgisiz biri değildir. Emine’nin en yakını Leylim nine ve Kiraz’dır; birlikte vakit geçirdiklerinde kendini sanki onlardan biri gibi hisseder. Emine de tıpkı onlar gibi peksimeti islatmadan yer. Füzuran, romanda “Emine kendisinden sakınılmadığını, benimsendiğini anlamış bu da onu hızlandırmıştı. Göğsünün içindeki şeyin birkaç kez fazladan baskınca vurduğunu duymuştu” (K.Y. 1128) diyerek onları birbirlerine bağlayan şeyin ‘sevgi’ olduğunu ortaya koyar. Emine ne Leylim nine ne Kiraz ne de Nazik Kadın’la birlikteyken sıkılmaz. Üçü de ona ait olduğu toprak olan Erzurum’u hatırlatır.

Yine aynı romandaki Haydar’da ezilenlerle kardeştir. Öğrenci hareketlerinde her vurulan arkadaşıyla o da vuruluyormuş gibi hisseder. Onların aralarında görünmese de

güçlü, kopmaz bir bağ vardır. Duygudaş insanların birlikteliği sen/ben ayrımı olmadan biz diyebildiklerinin kanıtıdır.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Korkmaz Ailesi göçmen olarak yaşadıkları Berlin'de din, dil, ırk ayrımı yapmadan insanlara sevgiyle yaklaşırlar. Onlarla aynı apartmanda oturan Berlinli Frau Lemmer, bu Türk ailesinin anneleri-nineleri olur. Birbirleriyle geçirdikleri günlerde paylaşımları da artar. Sevginin gücüyle Korkmazlarla Frau Lemmer gerçek bir aile gibi olurlar.

4.3. Kaçış

İnsanların sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için aidiyet duygusuna ihtiyaçları vardır. Bunun karşılanmaması, bireylerde birtakım problemlere neden olur. Kişi kendini yalnız, savunmasız ve çaresiz hisseder. Uzun süre hiçbir şeye tutunamama durumunda çatışmalar yaşamaya başlar:

“Gül Mevsimidir” adlı hikâyede Mesaadet, ailesinin paraya olan düşkünlüğünü, insanlarla kurdukları çıkar ilişkilerinin küçükken farkına varır. Onun ailesinde düşlere bile yer yoktur. Bu yüzden Mesaadet korkularıyla, düşleriyle kurulu dünyasını küçükken çıkmaya başladığı çatı katında kurar:

“İnsan çok küçükken, masallarla, korkularla dolu düşünceleri seviyor. Ve ben bunun için kimsenin uğramadığı çatı katını seçmiştim kendime. Eşyaların atıldığı, kullanılmadığı bir mekândı bizim çatımız. Benim düşler kurmam için yapılmıştı sanki. Konakta yaşça benden küçük kimse olmadığı için bir ben kaçardım oraya (...)” (G.M. 380).

Mesaadet, çocukluğunu kendine sığınak yaptığı eski eşyalarla dolu çatı katında yaşayabilir. “Mesaadet evdeki karmaşadan kaçarak düşlerinde özlediği bir anıyı yaşatabileceği çatıya çıkar. Burası küçük kız için konağın en özel yeridir ve sadece ona aittir.”⁴⁰ Çatı katı onun huzur bulduğu yer hâline gelir; çünkü burada onun her nazını çeken, istediği şeylere sadece evet diyen dadıları yoktur. Sıradan bir ailenin çocuğu

⁴⁰ Burcu Uşaklı Sandal, *Fürüzan'ın Öyküleri Üzerine Psikanalitik İnceleme*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2016.

gibi özgürdür; bildiği perili, cinli masalları aklından geçirir. Böylece korkunun, heyecanın ne demek olduğunu tek başına kalmanın etkisiyle öğrenmiş olur.

Mesaadet, çatı katında geçirdiği saatlerde olmak istediği kişidir. Onu şekillendirmeye çalışan ailesi, dadıları yoktur. Mesaadet'in bu sığınma yerine son kez çıkışı Rüştü Şahin'in ölümünden sonradır. O, ailesi gibi yaşamasını engelleyen sığınağı ve Rüştü Şahin'i kaybedince anne ve babası gibi sözde soylu tutumları sergiler.

İnsanlar, duygusal dünyalarında zaman zaman gelgitler yaşayabilirler. Böyle anlarda onlara destek olacak kimseler olmadığında yanlarında ona yoldaş olabilecek bir hayvanın ya da bitkinin olmasını isterler. Onlara duydukları sevgiyle; yalnızlıklarına, özlemlerine çare bulurlar:

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de Fıtnat Hanım, çocuklarının ona karşı olan ilgisizliğini, sevgisizliğini unutabilmek için çiçek yetiştirir. Çiçeğine sanki çocuğuymuş gibi özenle bakar, yaz aylarında yeşermesinden dolayı ona ayırdığı vakitlerin karşılığını aldığını düşünür ve son derece mutlu olur. Fıtnat Hanım'ın duyduğu sevgi eksikliğini çiçekle tamamlaması bir bitkinin uzun seneler kendisine eşlik edebilmesinden kaynaklanır; çünkü Fıtnat Hanım, hikâyede yirmi yıldır aynı çiçeği büyütür. Bu sayede o, yalnızlık ve sevgisizlik hissinden kaçmış olur.

“Kış Gelmeden” adlı hikâyede Alişan, anne ve babası öldükten sonra Ayten ablasıyla birlikte en büyük ablalar olan Mehlika ve onun eşiyle aynı evde yaşamaya başlar. Burada bir aile sıcaklığı hissedemezler. Ne eniştesi ne de Ayten ablası onlara gerçek bir sevgiyle yaklaşmazlar. Alişan, bir gün eniştesinin Ayten ablasına karşı ahlâksızca bakışlarını fark edince onu bıçaklamaya çalışır. Yediği dayak sonrasında da evden kaçar.

Alişan'ın kaçışının iki sebebi vardır. Birincisi; ergenlik dönemine girdiğinde evde yaşanan ahlakî yozlaşmaya gösterdiği bir tepkidir. İkincisi ise; sevgiye olan inancını hiç kaybetmediği içindir. Bu kişi gösterdiği kaçış eylemiyle kendisine yabancılaşmayı da engellemiştir. Alişan için kaçış; kurtuluş olmuştur. O, bu eylemi sayesinde istediği, hayâl ettiği dünyada yaşamaya başlamıştır. O gittiği Mersin'de gerçekten sevilmemiş, sevmiş ve kabul edilmiştir.

Kırk Yedi'liler romanında da Emine, Seçil, Üsteğmen Ertegün ve Kiraz'ın kaçışlarıyla karşılaşılır. Onların bu eylemleri, kendilerini buldukları ortama ait hissetmemelerinden, duygu ve düşünce dünyalarının çevreleriyle uyum içinde olmayışından kaynaklanır. Bu insanlar, kaçarak ya da kaçma eğiliminde olarak ruhsal sağlıklarını koruyabilmişlerdir:

Emine kendini bulma arayışında olduğu için herkesten kaçır. Cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'daki evinde yalnız kalır. Geçmişini, işkence dönemlerinde yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini tamamen sorgular. O, ailesinin kendisine sahte bir ilgi gösterme eğilimine artık tahammül edecek biri değildir. Bu yüzden kaçış onun için tek kurtuluş yoldur: "Geçmişine yüklenip, düşüncelerinde ya da davranışlarında taşıdığı özenti sayılabilir şeylerin süzülmesiydi yapmak istediği" (K.Y. 1520).

Seçil, anne ve babasında görmediği sevgiyi eşinde de bulamaz. O gösterişli hayatların kötü kaderini yaşayan çocuklarından biridir. Ablası Emine gibi şanslı da değildir, bir türlü özünü bulamaz. O, Erzurumlu Seçil midir ya da elit kesime ait insanların oluşturduğu sahte kalabalığın içindeki Seçil midir karar veremez. Kendi ailesi, çevresinde olan kişiler, hatta eşi bile içindeki çaresizliği, yalnızlığı silip götürmez. Varlıklı ailenin hiç mutlu olamayan kızı, sonunda çareyi intihar etmekte bulur. Onun ve onun gibilerin hayatlarının özeti şu cümlede saklıdır: "Sonra gittiği gezilerden kartlar atıyor, 'Bir izlenimciyim ben,' diye yazıyordu (...)" (K.Y. 1557). Seçil, annesinin kendisi için tasarladığı hayata mahkûm edilen biridir. Bu yüzden yaşamının sadece uzaktan bir izleyicisi olmuştur.

Ertegün Üsteğmen de tıpkı Seçil gibi başkalarının isteği doğrultusunda yaşamak zorunda kalmıştır. Ertegün, Erzurum'da memur ve subay aileleri bekâr adam istemedikleri için evlenir. Sevmeden-sevilmeden hayatlarına devam eden insanların düzenine de ayak uydurmaya çalışır. Onun dünyasında her şey sahtedir. Kibar olanlar kaba; dışı güzel kişilerin içleri fesat; iyi kalpli sanılanların yürekleri karadır. Ertegün üsteğmen bu dünyanın insanı değildir. Bu yüzden hep çatışma halinde kalır ve uzaklara gitmek, hiç dönmek ister.

Kiraz ait olduğu topraktan Erzurum'a geldiği günden itibaren kendi kişiliğini yaşayamamış biridir. Nüveyre öğretmen; Seçil'in, Kubilay'ın hayatını yönlendirdiği

gibi Kiraz'a da fazlasıyla karışır. O, hizmet ettiği evde insan yerine bile konmaz. Nüveyre öğretmen tarafından hor görülür, bu da yetmez gibi şiddete maruz kalır. Kiraz anne ve babasından ayrı kalmış yoksul bir kızdır. O, sevmeyi-sevilmeyi, eşit görmeyi, mutlu olmayı ister; fakat Emine haricinde kimse ona yakınıymış gibi davranmaz. Bu yüzden Emine'nin evden ayrılışıyla tamamen yalnız kalır. Senelerce ezilen bu kız sonunda çareyi o evden kaçmakta bulur. Bu hareketi onun yeniden doğuşuna işaret eder. Romanda daha sonra nasıl bir hayat sürdüğü belirtilmese de ilk kez kendi duygu ve düşünceleriyle hareket ederek kaçır ve varlığını da bu şekilde ispat etmiş olur.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Frau Lemmer, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkesinde yaşanan değişimlere bir türlü ayak uyduramaz. Bir tarafta Almanya'ya işçi olarak gelen Türklerin varlığı diğer tarafta insanların paraya, moda, çıkar ilişkilerine olan ilgileri onda çatışmalar meydana getirir. Frau Lemmer, çocuklarının kendisini terk etmesiyle de evini kendine sığınak yapar. O, dışarının ürkütücülüğünü, evinde değerlerine olan bağlılığıyla ortadan kaldırır. Kuşu Sarah, o zamanlarda onun tek dayanağı olur. Gördüğü insanların hiçbiri sanki tanıdığı kişiler değildir. Giderek tükenmeye başladığı noktada Korkmaz Ailesi'yle tanışır. Çevresinde olup biten başkalaşmalar onu bu yeni tanıştığı komşularına daha da çok bağlar çünkü Frau Lemmer, Sarah haricinde onunla aynı apartmanda oturan Korkmaz Ailesi'yle başka bir dünyada yaşıyor gibidir. Onlar çevrelerinde var olan yozlaşmaya karşı çıkarak kendilerini yabancılaşmaktan kurtarırlar. Onlar, sevginin unutulduğu dünyada aralarında hiçbir kan bağı olmamalarına rağmen gerçek bir aile olurlar. Korkmaz Ailesi'nde Frau Lemmer "Feride Ana" olur. Hem Feride ana, hem de Korkmazlar, geçici olan her şeye duyulan aşırı isteklerden kaçarak özlerine uygun bir hayat sürmeyi başarırlar.

4.4. Sınıf Atlama İsteği

Sınıf atlama isteğine sahip olan insanlar; ya buldukları ekonomik koşullardan ya da statülerinin alt seviyede olmasından rahatsızlardır. Bu yüzden bireyler sahip oldukları durumları değiştirebilmek için mücadele etmeye girişirler. Kimileri başarılı olabilirken kimileri de daha kötü durumlara düşer. Füzün eserlerinde yoksul olan kişilerin daha iyi bir hayata sahip olmak için gösterdikleri çabayı işler.

“Kuşatma”da önce Nigar Beyoğlu’nda çalışmaya başlar. Sınıf atlama isteğinin etkisiyle kötü yola düşer. Kıyafetleri değişir ve özel otomobillerden iner. Bir anda mahallenin Nigar Ablası olur. Ardından Nazan da Beyoğlu’nda onun sayesinde iş bulur. O da yoksulluktan kurtulmanın hayaliyle günlerini geçirir. Beyoğlu sokaklarına yakışmayan giyiminden de utanır. Bir gün eline sıkıştırılan parayla hayatı alt üst olur. O da Nigar gibi mahallesinin ablası oluverir.

“Benim Sinemalarım”da on altı yaşındaki Nesibe Beyoğlu’nda çalışmaya başlar. Annesinden ve babasından utanmaya başlar. Yaşlı adamlarla birlikte olarak para kazanır. Yoksulluktan kurtulmak için işe girdiği Beyoğlu da onun kaderini değiştirir. Babası yaşlı adamlarla gezdiğini duyunca kızını döver. Nesibe o gece evden kaçar. Lüks bir sinemanın önünde durur. Sinemalardaki gösterişli, hareketli yaşam onu her seferinde büyüler. Hâlbuki kendi hayatı, isteklerinden tamamen farklıdır.

“Kış Gelmeden”de Alişan, yoksulluktan kurtulmak için futbolcu olur. Hayatında her şey yolunda giderken hiç para biriktirmez. Ayağında yaşadığı sakatlıktan dolayı sınıf atlama isteği sadece hayal olarak kalır.

“Yaz Geldi”de söz konusu edilen dokuz yaşındaki kız, halası ve ninesiyle yaşar. İskelede otururken bir erkek çocukla tanışır. Çocuk annesi tarafından terk edilmiştir. Bu yüzden üzgündür. Kız, erkek çocuğu teselli eder ve onu salıncakları olan bayram yerine götürür: “Bak, yukarıyı bilmezsin sen... Ben bir gün çıkacağım oraya. Halam, ‘Çıkacan tabii,’ diyor. ‘Ama daha var, daha birkaç yıl var. Hele büyü, büyü de kalma buralarda,’ diyor. Halam ‘Hayatını rezil etme kızım,’ diyor. ‘Bir namus derdine,’ diyor” (P.Y. 123) diyerek ilerde yukarı mahalledeki apartmanlarda oturma isteğiyle namusunun kirletilmesine bile razı olur.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde otuz yıllık memur Rahmi Bey’le evli olan Fıtnat Hanım, buldukları statüden dolayı memnun olmaz. O; paraya, şaşaya, gösterişe olan tutkunluğuyla aile hayatında kimseye sevgisini bile göstermez. Onun zengin olma hevesleri çocuklarıyla ve eşiyle olan bağına zayıflatır.

“Günübirlik Adada”; on beş yaşındaki Cennet, Gönül Hanım’ın evinde çalışmaya başlar. O, adada geçirdiği dünlerin etkisiyle ailesinin yaşadığı yoksul mahalleye

dönmek istemez. Babasından kardeşi Redife'nin evleneceğini duyunca üzülür. Cennet, kaderini tayin etmek isteyenlere karşı çıkar. O, işçi olarak çalışıp yoksulluktan kurtulmayı umut eder.

Görülüyor ki Füzûzan'ın eserlerinde yoksulluklarından kurtulmak isteyen Nigar, Nazan, Nesibe, Fıtnat Hanım, dokuz yaşındaki kız çocuğu ve Cennet haricinde bir de Alişan'la karşılaşılır. Bu da sınıf atlama isteğinin kadınlarda daha fazla oluştuğunu ortaya çıkarır. Bu durum Nigar, Nazan ve Nesibe'nin kötü yola düşmelerine neden olur. Onlar istemedikleri bir hayatın içine düşerler. “Yaz Geldi”deki dokuz yaşındaki kıza halası namus derdine düşmemesi gerektiğini söyleyerek Nazan ve Nesibe'nin kaderini yaşayacağını bizlere gösterir. Fıtnat Hanım ise; çocukları tarafından seilmeyen, ilgi görmeyen bir anne hâline gelir. Bu kadar olumsuzlukla karşılaşan kişilerin karşısında da Cennet ve Alişan vardır. Cennet, iş hayatında hak ettiği parayı kazanmaya dayalı bir mücadeleye girer. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediği hikâyede yer almaz fakat bu olayın en güzel tarafı ilk kez bir işçi hakkını savunmaya başlar ve bunun önderliğini bir kadın yapar. Sınıf atlama isteğinin sonucunda olumlu şeyle karşılaşan tek kişi Alişan'dır. O, gerçek sevgiyi çok para kazanmanın hayâliyle giriştiği futbolculuk işinde sakatlanmasıyla elde eder. Alişan hariç kimse istediği statüye ulaşamaz. En kötüsü de var olan değerlerini kaybederler.

4.5. Kültürel Yozlaşma

İnsanlar doğumlarından itibaren ailesi ve yakınları tarafından sahip oldukları değerlere/kültürlere göre yetiştirilir. Bu açıdan bebeklikten çocukluğa, daha sonra ergenliğe geçiş süreçlerinde bireyler, kültürel aktarımlara bağlı şekilde yaşamını sürerler. Kimi zaman psikolojik kimi zaman çevresel kimi zamansa XIX. yüzyıldan itibaren sanayi ve bilimle yaşanan gelişmelerle birlikte Batı'nın renkli dünyasında yer alma isteğiyle insanlar; kültürel değerlerinden uzaklaşırlar.

Kültürel yozlaşma “Bireyin toplumun değerlerine/kültürüne, çevresine karşı ilgisinin yok olması; kendinden başkalarından ve daha geniş manada dünyadan kopması; toplumda üzerine düşen rolü ifa etmeye muktedir olmadığına inanması; bireyin

bağlı bulunduğu gruba ya da topluma adapte olamaması veya karşı gelmesi demektir.”⁴¹

Yozlaşma yaşayan kişiler, kendi değerlerinden koptuğu sürece yalnızlaşmaya başlar. Aidiyet bağının tamamen ortadan kalkmasıyla da ne daha önce benimsediği kültürel unsurlara ne de onu değerlerinden alıkoyan yeni düzene alışamaz.

Füruzan’ın eserlerinde kültürel yozlaşma iki şekilde kendisini gösterir: İlki, “Sabah Eskimişliğinin”, *Berlin’in Nar Çiçeği* ve *Kırk Yedi’liler* adlı eserlerde kendi kültürünü küçümseyip Batı’dan gelen her değere hayranlık duyan insanların varlığıyla; ikincisi ise “Edirne’nin Köprüleri” ve “Piyano Çalabilmek”te olduğu gibi işsizlik yüzünden göç eden insanların İstanbul’a geldikten sonra yaşadıkları kültür çatışmalarıdır.

“Sabah Eskimişliğinin”de eskiden yaşam koşullarının etkisiyle leğenlerde banyo yapan, beyaz sabunlar kullanan pek çok kişi sanki onları hiç yaşamamış gibi Batı’nın getirdiği yenedünya karşısında asıllarını inkâr etme yoluna giderler. Bu insanlar, kendi yaşantılarını küçümseyerek Batı’da olan doğru ya da yanlış her şeyi kabul etme eğilimine girerler: “Anne, hani ben yıkadığın o ak sabunlar nerede” (P.Y. 16) diye haykıran kız, değişimin ne denli sarsıcı olduğunu ortaya çıkarır. Kültüre ait her şey zihinlerden bir anda silinmiştir. Füruzan kültürel bağlarını bir anda koparan insanların karşısına “Burayı da amma aydınlatmışlar ha; siz alaturka şarkılardan nefret ediyorsunuz, oysa evlerin, insanların yaşantısına girmiş olanları yadsımanıza şaşıyorum. Hani bir ‘Kadife’nin Kesesi...’ vardı, sizin insan sevginize de inanasım yok” (P.Y. 16) diyen bir kızını koyarak ona asıl gerçekleri söyler. Kız, etrafındaki kişilerin “yeni” olan her şeyi ilgi duyarak, senelerce dinledikleri alaturka müzikleri bile inkâr etmelerine bir anlam veremez. Onlar moda, güzellik ve gösteriş uğruna bir anda değersizleşen, önemli saydıkları şeylerin geçicilikle eş değer olduğunu fark edemeyen yozlaşmış kişilerdir. Hâlbuki asıl zenginlik geçmiş-şimdi-gelecek arasında kurulacak sıkı bir bağ ile oluşacaktır.

⁴¹ Halime Ünal, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 31.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Füzuzan, kültürel yozlaşmanın en çarpıcı örneğini verir. Frau Lemmer, II. Dünya Savaşı'nın ardından insanlarda yaşanan kökten değişimlerin izleyicisidir. O, kültürel değerlerine bağlı olduğu için çevresindeki herkesi yadırgar. Füzuzan'ın bu eseri diğerlerinden farklıdır. Burada Frau Lemmer, kültürel yozlaşmayı yaşamayan sadece çevresindeki değişimleri dile getiren kişidir. Romanda Frau Lemmer'in gözlemleriyle eski/yeni arasındaki çatışmalar şu şekilde verilir:

1. Frau Lemmer'in zamanında evlenmemiş genç kızlara Fraulein denilirken artık böyle bir gelenek kalmamıştır. Oysaki eskiden Fraulein olarak görülen kişiler bu durumdan gurur duyar.
2. Gençler artık anne ve babalarını yaşlandıklarında yanlarına almak yerine huzur evine kapatmayı bile düşünürler. Onları büyüten, yetiştiren ebeveynlerine Noel-lerde, yılbaşlarında ve paskalyalarda mektup yazan kişiler haline gelir.
3. Erkekler; erkekçe şeylerden, vatandan, düşmandan bahsetmezler. Onlar ülkelelerini daha ileri seviyelere getirmenin derdinde değillerdir. Geçmişlerini, yaşanan savaşları, gelenek ve göreneklerini bilmezler. Kadınlar ise sabah erken saatlerde dışarı çıkarak mağazalara bakınır. Gösteriş, şaşa ve güzelleşme uğruna zamanlarını harcarlar. Frau Lemmer'le aynı yaşlara sahip olan insanlar bile gençlerde meydana gelen bu değişime ayak uydurmuşlardır. Savaşlarla birlikte yaşanan acılar, ölümler kimsenin umurunda değildir. Tıpkı diğer gençler ve yaşlılar gibi İkinci Dünya Savaşı bitip yeni Almanya ikiye bölündüğünde Frau Lemmer'in kızı da oğlu da neredeyse hiç savaşı konuşmamışlardır.
4. İnsanlar arasında moda çılgınlığı baş göstermiştir. Onlar, en yeni, en güzel, en farklı olmak için birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdir. Bu durum kişileri bireyselleştirmeye başlamıştır. Herkes kendi hayatın derdine düşerek bencilleşmiştir. Oysaki Frau Lemmer'in gençliğinde tarlalarda, bahçelerde geçimini sağlayarak çalışan insanlar, evlerinde de çalışma yerlerinde de kalabalık oluştururlar. Onların ortak şarkıları, sevinçleri vardır.
5. Almanya'da sınıfsal farklılıklar da görülmeye başlanır. Almanlar, kendi ırkından olmayan kişileri küçümserler. Onları en ağır işlerde üstelik hak ettikleri parayı vermeden çalıştırırlar. Yasaları, sadece kendi milletindeki insanları korur. Ne işçi

politikaları ne de sendikalar, göçmen işçilerin haklarını koruyabilmek için mücadele etmezler.

Frau Lemmer, gençliğine özlem duymaktadır. O zamanlarda insanlar birbirlerine karşı sevgi doludur. Onlar, ortak sevinçleri, kederleri meydana getirerek bir olabilmeyi başarabilmişlerdir. Komşuluk, dayanışma, yardımlaşma eskinin vazgeçilmez olan öğelerindendir. Frau Lemmer, asıl gerçekliğin farkındadır: Geçmişini bilmeyen insanlar geleceklerini de sağlam temeller üzerine oturtamazlar. Almanya’da yaşanan savaşın ardından kimsenin bu savaşa neden olan sebeplerden bahsetmemesi kültürel yozlaşmanın kaynağını meydana getirir. Yeni nesiller, kültürel bağlara sahip olmadıkları için anne ve babalarını unutmuş, ülkelerini hiçe saymış; daha çok zenginleşme, daha fazla güzelleşmek adına uğraş vermeye başlamışlardır. Frau Lemmer, “Hızlı değişip, başkalaşan bu dünyada acemileşiyor, öbür insanların her şeyi olağan karşılamasından ötürü de, varlığının gereksizliğini duyumsayarak, evine odasına sığmıyordu” (B.N.Ç. 1612). Ta ki komşuları Korkmaz Ailesi’ni tanıyana dek. Frau Lemmer, bu ailede karşılıksız sevgiyi, yardımlaşmayı, ırk ayrımı yapmadan bir olabilme anlayışını, ülkelere ve kültürlerine olan bağlılıklarını görür. Onlar, Almanların unuttuğu değerleri, geldiği ülkede bile yaşatan onurlu insanlardır. Frau Lemmer için Korkmaz Ailesi; beklenen, özlenen insanların eşsiz örnekleridir.

Kırk Yedi’liler’de Emine’nin ailesinde yaşanan kültürel yozlaşmalar Füzüzan tarafından ele alınır. Bu aile Erzurum’da yaşantılarını Ankara’da sürdüremez. Emine hariç her birinin kültürel değerleri zamanla kaybolur: Seçil, Erzurum’dayken ne bulursa üzerine geçirerek sokağa çıkarken; evlendikten sonra eşine hoş görünmek için moda kıyafetler giymeye başlar. Yaşlanmasını engellemek için vücuduna kremler sürer. İlerleyen yıllarda estetik olmayı bile düşünür. Seçil, Erzurum’da yaşarken oranın insanı temsil eder. Modaya düşkün olmaması, kendini olduğu gibi göstermesi bunun delilidir. O, kız kardeşi Emine ve onun gibileri ötekileştirecek kadar kültür yozlaşması yaşamaktadır:

“Saçları elleriyle taranırvermiş, güzelim genç göğüslerini süveterle bastıran sizler başkasınız kızım. Bir erkeğe yaklaşırken ki tutumunuzun yapmacıksızlığına şaşıyorum. Alışılmadık bir şey bu. Kuşku bile verdi bana. Böylesine dümdüz anlatımlı bir kadınlık Erzurum’dayken evet, yüz yıl geçmiş gibi geliyor bana” (K.Y. 1177).

Seçil, artık Erzurumlu değildir. O evlendikten sonra tamamen başkalaşmıştır. Zihin yapısı, davranışları bire bir annesinin kopyası hâline gelmiştir. Onlar, değişen dünyanın kültürel bağı olmayan, yozlaşmaya yüz tutmuş kadınlarıdır.

Seçil, kardeşi Emine'nin adının eski zamanlara ait olduğunu düşünür. Bu yüzden çevresindekilere kardeşini Mine olarak tanıtır çünkü Emine adı ona Erzurum'u, köyü, köylüyü hatırlatır. Seçil, o kadar çağdaş hâle gelmiştir ki eşini çocuklarının bakıcısı Birgitta ile yatak odalarında gayri meşru bir ilişkidelerken yakalar ve sadece onları izlemeyle yetinir. Evlilik kurumuna olan bakışı bile değişir. Seçil için daha iyi koşullara sahip olma, gezip eğlenmek, eşine karşı çekici olmak bir evliliğin vazgeçilmezleri olur. O, modernlik adı altında her türlü yozlaşmayı yaşayan, her şeye karşı sessiz kalan; dış güzellik ve gösteriş uğruna mücadele eden kişilerle birlikte tek tip kadın haline gelmiştir çünkü Nüveyre öğretmen, Seçil ve çevresinde onlar gibi olan kadınlar, hep aynı hayatı yaşayan benzer kişilerdir.

Nüveyre öğretmen Erzurum'da kalırken ayakkabıyla eve girmez fakat annesinin ölünce cenaze evine gelen diğer kişilerle birlikte eve ayakkabıyla girer. Yine Nüveyre öğretmenin, kızı Seçil hastanede yatarken hemşireden akşam yemeği için konsome ya da Beuf strogonof istemesi Erzurum yemeklerinin tamamen aklından silinip gittiğini ortaya çıkarır.

Geçmişleriyle barışık olmayan bu kişiler, geleceklerini de Batı'ya olan özentileriyle oluştururlar; fakat kültürel bağlarından uzaklaştıkça da mutluluğu bir türlü tadamazlar. Onlar sahte hayatların, sahte mutluluklarla çevrelediği; dışı güzel ama içi boş olan yani yozlaşan insanlarıdır.

“Edirne'nin Köprüleri”nde göç ettikleri İstanbul'da giyimleri, dış görünüşleriyle küçümsenen Hala Adile ve ailesi yörelerine ait kültürel değerleri burada da devam ettirmek için mücadele ederler. Hala Adile, “gâvur nine” diye çağrılrsa da ak örtüsünü kafasından çıkarmaz. Gelini de Edirne'de nasıl giyiniyorsa o şekilde giyinmeye devam eder; fakat Hala Adile'nin torunları, mahalledeki diğer çocuklar tarafından dışlanınca kendilerinde yaşamadıkları çözülmeyi iki kız çocuğunda oluştururlar. Naciye kendi topraklarındaki çocuklara benzeyen kızının uzun saçlarını kesmek zorunda kalır. Yaşadıkları çaresizlik hikâyede şu şekilde verilir:

“ ‘Ağlama bre benim ipek gelinim,’ demişti. ‘Kızlarım olaydı, kızlarımdan has, kızım olurdun. Bakma bana, benim cadı kaynanalığıma. Kes kızının saçlarını. Onu dokuz ay sen taşıdın. Ağrılara sen karşı çıktın. Ben artık ihtiyarım. Horlanmak beni üzmez. O çocuk. Buralara uyup kaynaşmazsa ezilir gider. Biz olsa olsa üzülmürüz. Biz oraların insanlarıyız. Bolluğun ne olduğunu biliriz. Cömertliğin ne olduğunu biliriz. Kes kızının saçlarını’ ” (P.Y. 92).

Hala Adile, gelini ve oğlu Balkanlardan, Edirne’ye göç ettiklerinde asıllarını koruyabilmişler. Onlar oraların insanıyken; torunları İstanbul’un çocukları haline gelmeye başlar. Yaşanan ilk kültürel değişim, uzun saçların kesilmesi olsa da elbette çocuklar için yeni tavizlerde vermek zorunda kalacaklardır.

Yine aynı hikâyede Hala Adile ve ailesinin hemşerileri İshak ve gelini onlara bayram ziyaretine geldikleri gün yaşanan kültürel çözümlenin bir diğerini de görmekteyiz. İshak; Hala Adile’nin elini öpmek için odaya girdiğinde ayakkabıları ayağında-dır. Gelini, kayınpederinin yaşadığı kültürel çatışmayı “Bizde de öğrenemedi hiç” (P.Y. 97) diyerek ifade eder.

“Piyano Çalabilmek”te Balkan göçmeni olan Demir Ali ve ailesi İstanbul’a yerleşir. Demir Ali’nin annesi İstanbul’da yaşadıkları kültürel çatışmanın etkisiyle üzülmür. O, ait olmadığı bir şehirde gelenek ve göreneklerini eksiksiz yaşattıkları anlara sığınmaya çalışır. Göç etmeden önce gelenek ve göreneklerine bağlı olan yaşamlarını hatırladıkça İstanbul’un onlarda var ettiği kültürel yozlaşmanın daha çok farkına varır:

“Ah gelin ah, niçin geldik bu koca evli yerlere, oğullarım gitti, bir Demir Ali kaldı. Kocanın kıymetini bil... Bayramlarda herkesler gelip ver elini hanımlar hanımı öpelim derdi. Sakız kokulu lokumlarla ince cam bardaklarda pınar suları içerlerdi. Gelinlerim lokum şekerini tuttururken ocaktan yanık tatlı kokusu gelirdi. Oğlanlarım şayak elbiseleriyle avluya çıkıp bağıra bağıra konuşurlardı. Uzaktan tüfekler atılırdı. Torunlarımın saçlarını iyice kestirirdik. Tek kız torunum da bu. O da gurbetlerde doğdu. Kapı önleri, avlu sulanırdı. Pıtrak gibi dağılıverirdi çocuklar” (P.Y. 38).

Seksen yaşındaki bu kadın, Balkanlarda yaşadığı güzellikleri, geleneklerine olan bağlılıklarla geçirdiği bayramları hatırlayarak İstanbul’da yaşadığı çatışmayı çarpıcı şekilde ortaya çıkarır. Bu şehirde her şey ona yabancısıdır. Oğlu Demir Ali, artık şayak elbiseleri giymez. Torunu ise İstanbul’daki insanlar gibi yetiştirilmeye çalışılır.

Yaşlı kadın, Hala Adile gibi şanslı biri değildir. Ona yöresindeki güzellikleri hatırlatabilecek hiç kimse ve hiçbir şey yoktur. Oysaki Hala Adile bayram da hemşerileriyle bütün olabilmıştır. Eski günlerin hasat türküleriyle kültürel bağlılıklarını tekrar

hissetmiştir. Demir Ali'nin annesi ise; yörelerinin düğünleriyle, çocuklara verdikleri kıymetle, kendilerine özgü işlemeli örtülerle dolu anılarını hatırlamaktan başka bir şey yapamaz.

Füruzan, yenileşme karşıtı değildir. O, ölçülülükten yanadır. İnsanları yozlaşmaya sürükleyecek şeylerin, var olan aidiyet duygularını nasıl yok ettiğini eserlerinde kişiler aracılığıyla okuyucuya sunar. Bizi biz yapan en önemli değer geçmişimizle olan ilişkilerimizde saklıdır. Ancak bu şekilde varlığımızı zenginleştirip aslımızdan, kültürel değerlerimizden kopmadan yeni insan hâline gelebiliriz. Bu yapılmadığı sürece kötü ya da iyi olduğuna bakmadan “yeni” olan her şeye özentili duyarız. Batılılaşmak/modernleşmek kültürsüz olmak, millete ve vatana olan bağlılıkları silip atmak değildir. Bunu fark edemeyen insanların hayatları Füzuzan'ın eserlerinde de yer aldığı gibi hiç düşünmedikleri yönde ilerler.

4.6. Kuşak Çatışmaları

Aileler, çocuklarını kendi inançları, kültürleri ve hayata bakış tarzlarıyla yetiştirmeye çalışır. Bunu kendilerinde var olan değerlerin doğru olduğuna inandıkları için yaparlar ve evlatlarının çevreleri tarafından da bu şekilde onaylanacaklarına inanırlar fakat anne ve baba; çocuklarının kendileriyle hemen hemen aynı yaşta olan insanlarla aynı duygu, düşünce ve hayat tarzına sahip olarak yeni bir nesli meydana getireceklerini düşünemezler. Oysaki “Sürekli değişen ve gelişen bir dünyada her şey, karşı konulamaz bir şekilde değişmektedir. Bu değişkenlik kişilerin kavramları ve davranışları nasıl algılaması gerektiği düşüncesini de farklılaştırmaktadır.”⁴² Bunun bilincine varamayan ebeveynler, çocuklarını da kendilerinin ve akranlarının birer kopyası haline getirmeye çalışırlar. Bu da hayatın değişen yanlarına çok çabuk adapte olan yeni neslin aile içinde çatışmalar yaşamasına neden olur.

⁴² Yeliz Akar, *Fakir Baykurt'un Eserlerinde Toplumsal Gerçeklik*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010, s. 41.

Çekirdek aile; anne, baba ve çocuk arasında bir bütünlüğü teşkil eder fakat bu oluşumda kişilerin ayrı bir birey olduğu unutulmamalıdır. Anne ve babanın kendi nesilleriyle oluşturduğu bütünlük; çağın getirdiği yeniliklerle zenginleşir ya da toplumsal yozlaşmaya neden olmayacak şekilde tamamen başkalaşır. Yeni nesiller de bu sebeple ya ailenin değerlerinden tamamıyla uzaklaşır ya da onlara birtakım farklılıklar getirir. Bu yüzden anne ve baba; çocuklarının toplumun sosyal, kültürel ve dini değerlerine karşı yozlaşmadığı sürece onların kendi nesilleriyle uyum içinde olmalarını hoş karşılamalıdır. Aileler böyle yapmadıkları sürece çocuklarının kendileriyle olan bağlarının zayıflamasına hatta kopmasına neden olur:

“Piyano Çalabilmek”te Müberra, eskiden varlıklı bir hayat sürer. Udu ve piyanosunu hiç unutmaz. İkinci evliliğini Demir Ali’yle yapar. Balkan göçmeni olan bu adam, ailesini zar zor geçindirir. Kadın eski hayatını hiç unutmadığı için kocasını ve onun ailesini hiç beğenmez. Bu evlilikten olan kızını da kendisi gibi yetiştirmek ister; fakat kızı uda, piyanoya, gösterişe, kendini herkesten üstün gören tavırlara ve annesine oldukça yabancıdır.

Küçük kız, annesinin önceki yaşam tarzını benimsemek istemez. Bu da anne/kız arasında çatışmaya neden olur. Bu durum kadına, çocuğunun kendisini sevmediğini bile düşündürür. Anne, kızını doğurduğu yere Kadıköy’e ait biri gibi yetiştirmek isterken kız; babaannesi, babası ve tanıdıkları gibi mütevazı bir yaşamı sürmenin peşindedir.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de rahibe okulunda okumuş olan kızın ailesi, evlatlarını kendileri gibi yetiştirmek ister; fakat evlatları, anne ve babası gibi çalışanları ezen, sevgiyi bir kenara bırakarak sadece paraya önem veren, hayatta en çok gösterişe değer veren biri olmak istemez. Bu yüzden de ailesinin en çokta annesinin düşünce ve davranış şeklinin tam tersini hayatında uygular:

“Ona benzememek kararım kesindir.

Ben çağdaş bir insanım.

Bunu kimse yadsıyamaz.

Dünyada önde gelen, oluşan her şeyi benimserim.

Kocam da öyledir.

Kimsenin bizden önce bir kitaptan, bir siyasal olaydan, sanattan söz açmaması için olağanüstü çaba harcarız.

Savunduğum şeyleri bizden ve Batı'dan örneklerle açıklayabilirim.

Görüyorsun, anneme benzemiyorum (...)" (K. 185).

Görülüyor ki kız, annesine benzememek için her şeyi toptan kavrama yanlısına düşmez. Savunduğu şeylerin açıklamasını da yapacak kadar bilgiye de sahiptir. Onun bu tutumu kocasına da yansır. O da eşiyile birlikte aynı davranışları sergiler.

Kız, annesi kadar babaannesiyile de çatışma hâindedir çünkü babaannesi de zenginliğin ve gösterişin tutkunudur. Torununu da bu şekilde yetiştirmek ister. Ona küçükken gelenek ve göreneklerin öneminden, sevginin gücünden bahsedeceğine değerli olan taşları sahtelerinden nasıl ayıracağını anlatır:

“ ‘Her gördüğün taşı zümrüt sanmamalısın’ demişti.

Ben elimde tahta kayığım ona yaklaşmışım” (K. 187).

Hikâyenin tam da kırılma noktasını bu alıntı yeri oluşturur. Babaanne ve anne tarafından sözde soylu şekilde yetiştirilmeye çalışılan, sürekli yanındaki dadılarıyla şımartılan bu çocuğun elinde “tahtadan yapılmış bir oyuncak” vardır. Tahta kayık aslında evdeki çocuk hizmetçilerden birine armağan olarak alınır. Kız, ağlayarak bu kayığın çocuğa verilmesine engel olur. O, daha küçükken maddi değeri yüksek olan oyuncaklarının yerine parasal değeri olmayan bir kayığı elinde tutarak büyümeyi tercih etmiştir. Kız, bu hareketiyle daha çok küçükken ailesine başkaldırmıştır.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde kadın, ailesinin istemediği bir evlilik yapar. Bu yüzden de ailesinin mirasından da mahrum bırakılır. Kadın, mal ve mülkün geçiciliğine olan inancıyla ona sevmeyi ve sevilmeyi öğreten adamın yanında huzur bulur. Ailesi sevgiye değer vermediği için kadını bir türlü anlayamaz. Bu da aralarında çatışmaya neden olur. Kadın bir süre sonra dul kalır, bir de kız çocuğu olmasına rağmen ailesi yine de ona yardım etmek istemez. Kadın: “Hepsi hain onların. İkimizi esirgemeyi istemediler. Ah, niçin böyle oldu, ah niçin!... Onlara muhtaç olmayacağım, sürünsem bile. Yorgunum, bir şey beklemiyordum, hiçbir şey... O kadar uzun yıllar geçti ki onlarla birlikte yaşamayalı, nasıl akrabam olabilirler? Sevmiyorum hiçbirini” (G.Ö.Y. 755) diyerek aile bağlarının zayıflığını ortaya çıkarır.

Görülüyor ki burada bir tarafta sevdiği adam uğruna elinin tersiyle tüm mal varlığını bir kenara bırakan kadın; bir tarafta da onun sevgiye verdiği değeri küçümseyen ve yoksulluğa düştüğünde bile elini uzatmayan bir aile vardır.

“Su Ustası Miraç”ta Ağaoğlu olan Vedat, annesinin ve kardeşlerinin burjuvazi tutumlarından dolayı onlarla çatışma hâindedir. Bu ailede Vedat haricinde herkes paraya değer verir. Ayrıca yanlarında çalışan insanları küçük görüp ezerler. Her durumda sanki dünya sadece onların etrafında dönyormuş gibi davranırlar. Vedat ise ağa oğlu olmanın ona sağlayacağı ayrıcalıkları yaşamaz. O, parasız yatılı şekilde okumayı tercih eder, güçlülerin savunulduğu hukuk anlayışına bile karşı çıkar. Kardeşinin onun hakkında olan düşünceleri aile içinde var olan çatışmayı özetler niteliktedir:

“Aklınızı başınıza toplayın anne, Vedat hatalıydı. Koca devlete karşı çıkmak, onun kurumlarını eleştirmek ne demek... Üstelik bunca para, bunca mal varken, parasız yatılı okumak. Bu bile tek başına suç. Vedat normal değildi. Siz de, ‘Deli bu oğlum!’ demez miydiniz?’ ” (P.Y. 67)

Annesi ve kardeşleri Vedat’ın gösterişsiz bir hayat yaşayıp, ezilen kişilerin haklarını savunmasını hiçte normal karşılamaz. Vedat, kardeşleri tarafından da dışlanır. Bu ailede Vedat’ın aslında olması gerektiği gibi davrandığını anlayabilecek olgunlukta biri yoktur.

“İkinci Yaz Şarkıları”nda Şahende; yaşadığı olayların etkisiyle sevdiği insanlara ve hatıralarına değer verir. Kızı Şemsigül Şehrazat Debrecenli ise avukat olunca önce ailesinin yadigârı olan adını Gül olarak değiştirir. O, hayatta asıl zenginliğin para kazanmak olduğuna inanır ve annesine artık varlıklı olduklarını söyler:

“Artık varlıklı olduğumuzu söylediğim bir gün ‘Biz fakir miydik ki güzel kızım?’ diye hüzünlü gözlerini yüzüme çevirmişti.

Onun tek avuntusu odaya taşıdığı geçmişti.

Bazı geceler odada birileri varmış gibi konuştuğunu, hatta arada utangaç kahkahalarla güldüğünü bazen de ağladığını duyar gibi oluyordum” (S.D.B.Y. 1049).

Şemsigül Şehrazat Debrecenli’nin hayata bakışıyla annesininki oldukça farklıdır. Şahende hayatın en önemli şeyinin sevgi olduğuna inanır. Bu yüzden kızının fazla para kazanması onun yaşamında değişiklik oluşturmaz. Evlerindeki hizmetçinin odasını temizlemesine bile karşı çıkar. Kızı ise; adını değiştirerek geçmişini, anılarını hiçleştirdiğini ortaya çıkarır ve “Annemin bana hiç benzemediğini ya da aslında benim

ona hiç benzemediğimi övünçle, sıklıkla aklımdan geçiriyorum” (S.D.B.Y. 1049) diyerek annesiyle ne kadar çatışma hâlinde olduğunu ortaya çıkarır.

4.7. Örf ve Âdetler

Örf ve âdetler, kişilere kuşaklar aracılığıyla aktarılır ve yazılı olmayan kurallar bütünü oldukları için zamanın koşullarına uygun olarak değişim gösterirler. Örf ve âdetler, insanların ait oldukları toplumla daha sıkı ilişkilere sahip olabilmesine katkı sağlar. Bu nedenle günlük hayatta karşılaşılan basit olaylarda bile bizlerin hâl ve hareketlerini şekillendirebilirler:

“Edirne’nin Köprüleri”nde Hala Adile, kendinden küçüklere olan sevgisini göstermez. Eskiden insanlarda daha yaygın olan bu davranış biçimi bu hikâyede de onun aracılığıyla okuyucuya sunulur. Hala Adile, ailesinden ve çevresinden gördüğü sevmeye anlayışını kendi ailesinde de yaşatır fakat bu davranışını ailesi yadırganmaz. Onlarda kendilerine Hala Adile tarafından aktarılan bu geleneği, yeni nesillere taşıyacaklardır. “Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de kayınvalidelerin bayramlarda damatlarına ya da gelinlerine uzak, bağışlamasız el öptürmelerinden bahsedilir. Hem “Edirne’nin Köprüleri”nde hem de “Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde evin büyüklerinin sergiledikleri bu tavır, geleneklerine olan bağlılıklarından kaynaklanır.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de ise babaların, çocuklarına karşı sevgilerini göstermeleri toplumda hoş karşılanmaz. Bu yönden “Edirne’nin Köprüleri”ndeki Hala Adile aracılığıyla var olan geleneğe yapılan atıf; burada da kendini gösterir:

“Kutsal babaların eve dönüş saatlerinin saygınlığına kimse değmeye cesaret edemezdi. Çocuklar ancak dayılarına ya da amcalarına şımarabilirlerdi.

Babalarına böyle bir davranışta bulunmak bağışlanmazdı hiç. Belki kundaktayken yapılan şakalar olmuştu babalarıyla aralarında. Bu bilinmeyen şakalar salt babaların anılarıyla” (K. 199).

Eskiden babanın herkesin içinde çocuğunu kucağına alması, sevmesi, öpmesi hatta ona uzun uzun bakması büyükleriyle aynı evde kalan bu kişinin eleştirilmesine neden olurdu. Zamanla bu gelenek etkisini yitirmiştir. Artık sadece babalar değil; dedeler ve ninelerde torunlarını herkesin içinde sevecek hâle gelmişlerdir. Bu geleneğin

ortaya çıkmasında farklı yörelerde başka nedenler olabilir; fakat burada babanın saygınlığını kaybetmemesi ve çocuklarına söz geçirebilmesi için otoriter bir tavır takındığı anlaşılır.

Yine aynı hikâyede eve yeni gelen gelinlerin, eski gelinler tarafından eğitilmelerinden de bahsedilir. Şehirleşmenin daha yeni yeni olduğu yıllarda köyde kalan kadınlar, bu şekilde yaşayarak geleneklerini yeni yetişen çocuklarına da aktarmışlardır:

“Evlerin gelinleri peş peşe çocuk yapıp sözü geçer duruma gelince, en genç gelin yanlarında olmadığı zaman, yaptıkları ve tez unuttukları eleştirileriyle kavrarlardı onu. Birkaç yıl sonra sağlam, gülümseyen kadınlarımıza yeni gelinlerde eklenirdi” (K. 199).

Burada hem eski gelinlerin yeni gelin olmuş kızlara her türlü işi yapabilmeleri için destek oldukları belirtilirken hem de eski zamanlarda bütün ailenin aynı evin içinde yaşadıkları ifade edilir. Gerçekten de önceden evlenen kadınlar erkeğin ailesiyle yaşarlardı. Son dönemlerde kadının iş hayatına girişi, eğitim seviyesinin yükselişiyle birlikte evlenen çiftlerin çoğu ayrı evlere çıkmaktadır. Bu yüzden artık eski gelinle yeni gelin aynı evin içinde bir ömür geçirmez.

Kız isteme zamanlarında görücü gelecek evde ayrı bir telaş olur. İnsanlar gelen kişilere hem kendilerini hem de kızlarını beğendirmek isterler. “Kuşatma”da Nigâr’a görücü geleceği gün yapılan hazırlıklar toplumumuzda var olan bu geleneğin örneğini teşkil eder:

“Nigâr Ablanın annesi görücü günü kendine özenmiş, saçlarını diplerinden doğru açıp tarayarak kara başörtüsünü takmıştı. Elleri utanç vericiydi. Eğrilmiş, eklem yerleri morarmış ellerini kim görse, acıyla karışık bir tiksinti duyardı. Görücülerin buna bakıp kız hakkında ‘İlletli mi ne?’ diye düşünmelerini engellemek için kollarındaki devrik kol kapaklarını açıp uzatmıştı. Böylece ellerinin yarısı gözden uzaktı” (K. 228).

Nigâr’ın annesi, o gün kızı kadar kendisine de özen göstermiştir. Halk ağzında ‘Anasına bak kızını al’ deyiminin ayrı bir anlam bulması bunda etkendir. Kadın, elleri kötü durduğu için gelen kişilerin görmesini istemez. Görücüler, eskiden olduğu gibi kızın elinin yüzünün güzelliğine baktıktan sonra en çok annesiyle ilgilenirler çünkü onun yetiştirdiği kızın da kendi becerilerine sahip olduğuna inanırlar. Hikâyede de görücülerin karşısına çıkacak olan Nigâr’ın kendisine ayrı bir özen gösterdiği belirtilmez. Yukarıdaki alıntıda da yer aldığı gibi kızın istenip istenmemesi annesinin kendisini gelen kişilere beğendirilişiyle ilgilidir.

Yine aynı hikâyede Yahudilere ait bir gelenekten de söz edilir. Nazan'ın Be-yoğlu'nda çalıştığı yerin sahibi olan Madam Sara ve eşi Yahudi'dir. Madam Sara'nın eşi İzak, dışarda yapılması gereken işlerle ilgilenir: "Madam Sara kocasını düşündü. Kocasının özenli, düğmeleri tam giysilerini. Yahudilere aykırı olmasa kıskanacaktı onu ama, onlarda ayrılmak, boşanmak yoktu. Gerçi bunları dinleri öyle kesin yasaklarla önlememişti. Gene de kendiliğinden yerleşmişti. Evliliklerinin tek yorucu yanı, didişmesi olmamıştı" (K. 247).

Madam Sara, evli olan kişilerin boşanmalarının Yahudilikte tam olarak yasak olmadığını söyleyerek bunun kişiler arasında bir gelenek hâline geldiğini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden o, herkes tarafından bakılacak bir eşinin olmasından dolayı içinde bir kıskançlık duymaz. Madam Sara, İzak'ın onu hiç bırakmayacağından emindir.

İnsanların çocukları olduğunda çevresinde olan kişiler, onları tebrik etmek için evlerine gelirler. O günlerde ev sahipleri gelen konuklara da ikramlarda bulunur. "Redife'ye Güzelleme"de bu gelenek Temir Efendi aracılığıyla dile getirilir:

"Ben alıveririm köşeden dedi küçük kızın babası. Sen diretme be kardeşlik. Olmaz böyle şey. Yapacağız bugün bir şölen. Bizim memleket töresi böyleydi. Hele bir oğlan çocuğu olan, kurardı düğünlük sofralar konuklara. Gelenlere verilirdi, dizlerine çekme-lik ipek karılıp dokunmuş peşkirler" (K. 330).

Temir Efendi, eşi doğum yaptığı için son derece heyecanlıdır. Çocuğu daha doğmadan önce yanında bulunan kişilere bir şeyler alıp, sevincini onlarla paylaşmak ister. Kendisi Bulgaristan göçmeni olduğu için geleneklerini göç ettiği İstanbul'da da yaşatmak ister.

"Seyyid" adlı hikâyede Seyyid, ağabeyi Almanya'ya göçmen işçi olarak gideceği için, küçük yaşına rağmen annesi tarafından evin reisi kabul edilir. Artık evlerinde onun verdiği kararlar geçerli olacaktır:

"Göreym seni, Seyyid. Anam bu oğlana nitmeli deye dertlenmesin gurbette. Bak iş de bulduk. Avrat kızmısı oğullarının yaşı güççükte olsa bizim töreye bakarak onu baş sayar. Ben Almanya'ya varanda onu ağlatma ha gözüm Seyyid. Artık sen de er kişi sayılırsın" (B.S. 501).

Türk toplumu ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Evde alınacak kararlarda babanın ya da büyük ağabeyin sözleri çoğunlukla geçerli olur. Hayatı daha çok görmüş, geçirmiş olan bu kişiler, aile üyelerini iyiliği için doğru kararlar almaya gayret ederler.

Ebeveynlerinin ve kardeşlerinin hayatlarının güzel şekilde sürmesi için gerekirse kendi yaşamlarından tavizler verirler. Burada da ağabeyinin evden ayrılışıyla evin geçimi Seyyid'e bırakılmıştır. Seyyid, bu yüzden okula gidemez. Pek çok yaşıtı sınıfta öğretmenlerini dinlerken o, elindeki tepsisiyle insanlara çay götürür. Hatta annesine yani evine biraz daha fazla para götürmek için evine yürüyerek döner. Seyyid, yaşından da büyük olan davranışlarıyla memleketi Sivas'ta aile reisi olan kişilerin üstlendikleri rolleri İstanbul'da da sürdürür.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde evlenecek olan genç kızların dışarıda sergiledikleri hareketlerin gelecek görücüler için son derece önemli olduğu vurgulanır. Toplumumuzda kişiler, oğullarına ve ailelerine uygun gördükleri kızları evlerinin yakınlarında oturan kişilere, akrabalarına sorup soruştururlar. Aldıkları cevaplara göre de kızın oğulları tarafından istenilip istenilmeyeceğine karar verirler:

“O kızcağız, ne yazık ki evlenemez. Hem yoksul, hem çirkin. Bütün alışverişi de yapıyor üstelik; manav, kasap... hattâ kömürçüye bile o gidiyor. Şimdiden yaşlı gibi duruyor. Genç bir kız şurada burada, esnafın içinde olmamalı; şunun bunun karşısında, akrabasına edasıyla konuşmamalı; albenisi yok olur gider. Sen bilmezsin” (G.Ö.Y. 744).

Hikâyedeki kadının, genç kızlar hakkında düşündükleri, geleneğin bizlere getirdiği etkilerle ilgilidir. Evlenecek olan kızların masum, utangaç hâllerde olması gelecek görücüler tarafından daha fazla beğenilmelerine neden olur. Çoğu kişi, herkesle kolay iletişim kuran bir kızın saflığının, masumiyetinin kaybolduğuna inanır.

Bayramlarda ve dini günlerde büyüklerin elleri öpülür. Küçükler, onlara duydukları saygıyı ve sevgiyi bu şekilde gösterirler. Büyükler de ellerinin öpülmesinden dolayı mutlu olurlar ve yanlarındaki kişilerin törelerine de ne denli bağlı olduklarını anlarlar. Bu durum kadınların eşlerinin ellerini öpmelerinde de ortaya çıkar. “Sevda Dolu Bir Yaz”da Güllü Köşk'e besleme olarak anılan kadının çocuğu evlendiğinde eşinin elini töre gereği öper.

Kırk Yedi'liler'de Seçil, Erteğün üsteğmene âşıktır. Annesi kızının evli bir adama olan ilgisini kabullenemez. Gerçi Erteğün evli olmasa da Nüveyre'nin isteyeceği zenginlikte, gösterişte bir damat adayı değildir. Bu yüzden kızını bu sevdadan vazgeçirmek ister. Seçil, annesi tarafından bir erkeği sevmekle suçlanınca o da Erzu-

rum'un geleneği olan görücü usulü evliliğe karşı çıkan annesinin nasıl babasıyla evlendiğini sorgular: “Ya ona olan sevgim? (...) Üstelik görücülüğu, bura törelerini de durmadan yeren sizsiniz. Peki, doğru olan ne?” (K.Y. 1094) diyerek Nüveyre'nin kendi içinde yaşıadığı çelişkiye işaret eder. Nüveyre, yaşıadıkları yerde insanların sadece görücü usulü evlilikler yaptığının bilincindedir. O, hiçbir konuda Doğu'nun kültürel değerlerine önem vermediği gibi görücü usulüyle yapılan evlilikleri de küçümser.

Yine aynı romanda Nüveyre aracılığıyla Doğu'da kız çocuklarını erken yaşıta evlendirme anlayışının olduğuna da değinilir. Kiraz, memleketi Kars'tan Erzurum'a Leylim ninesiyile birlikte çalışmak için gelmiştir. Ninesinin ölümünün ardından o, hiçbir acıma duygusunu içinde bulunduramayan Nüveyre tarafından evlendirilmesi için memleketine gönderilmek istenir. Kiraz, gelenekleri gereği yaşı geldiğinde ailesinin uygun gördüğu bir kişiyle evlendirilecektir. Nüveyre'nin amacı ninesi de ölen bu kızını evinden gönderebilmektir. Onunla birlikte kalması halinde üç ya da dört yıl bekâr kalabilecek bu kız, köyüne gönderilerek töresine erken yaşıta boyun eğdirilmek istenir. Nüveyre gelenek ve göreneklere bağlı olmayan batılı olmayı yozlaşmayla karıştıran biri olmasına rağmen Kiraz'ı var olan geleneğe uydurmak ister. Bu yönüyle kadın, doğru ya da yanlış olan özelliklere bakmaksızın Türk milletinin değerlerini hiçleştirdiğini ortaya çıkarır.

4.8. Kadına Bakış

Füruzan eserlerinde, toplumda eşine ve çocuklarına sevgi duyan, evde yapılacak şeyleri gün içinde tamamlayan ve aile reisinin aldığı kararları sorgulamadan kabul eden kadınlara yer vermiştir. Bu kadınlar, aile içinde gördükleri baskıyla sessizliğe mahkûm edilmişlerdir. Yazar; toplumun, kadınların sosyal hayattaki rollerini belli kalıplar altında sınırlayarak gösterdiği yanlış zihniyete “Piyano Çalabilmek”te aile reislerinin annelerini dinlemedikleri için başlarına gelen kötü şeyleri göstererek âdeti sa-vaş açmıştır.

“Piyano Çalabilmek”te Demir Ali ve annesi, Balkanlardan İstanbul’a göçerler. O, Balkanlarda arıcılık yaparak ailesini geçindirir; fakat hükümetlerin değişmesinden rahatsız olur. Oradaki hayatlarını bırakarak İstanbul’a göç etme kararı alır. Bu önemli değişimin yaşanacağı sırada annesi memleketinden ayrılmak istemez:

“Abe Demir’in vardı bir arı kovanları sübyanım diz boyu otlukların arasında dağlıktır bizim oralar, havası sağlamdır, insanları yapılıdır. Ama tutturdu koca ihtiyar gidelim diye buranın hükümetleri değişti. Onca toprak bağ bahçe, köşk hizmetkârlar kaldı oralarda. Sattık, ama yabarlarda harcaıverdi erkeklerimiz. Ne dedikse kâr etmedi. Kadınlarınız bilemezsiniz, dediler (...)” (P.Y. 38).

Demir Ali’nin annesi, olacakları sanki önceden sezmiş gibi İstanbul’a göç etme konuları açıldığında hep gönülsüz olmuştur. Onun itirazları ev içinde herhangi bir etki sağlamaz. Erkeklerin aile içinde otoriter tavırları, kadınların aile büyükleri de olsa isteklerinin geri planda kalmasına neden olur. Demir Ali’nin evinde de onun sözü geçer. Burada kadınların aile içinde önemli kararlar almada etkileri olmadığı görülür. Bu da kadın/erkek eşitsizliğinin göstergesidir. Aile, İstanbul’a geldikten sonra ellerindeki paralar çok çabuk harcanır. Kadının üç oğlu ölür. İlerlemiş yaşından dolayı hayatı görmüş geçirmiş bir annenin sözünün dinlenmemesi onları felakete götürür.

Ailede kadınların sözlerinin dinlenmemesi bazı yörelerde bir gelenek hâline gelmiştir. Erkeğin aile reisi olarak görülmesi, evin geçimini sağlaması bunda en büyük etkendir. Sosyal hayatta kadınlara düşen roller; eşine saygıda kusur etmeyip onun hizmetini görmesi, çocuklarını ailesine ve topluma yaraşır şekilde yetiştirmesi, evin düzenini sağlamasıdır. Kadın, daha küçükken bile aldığı oyuncularda anne rolünü üstlenerek ne kadar naif bir canlı olduğunu ortaya koyar. Erkeğin güçlüklerle mücadele etmesi yaradılış olarak daha kolay olduğu için alınacak kararların sorumluluğu da onlara yüklenmiştir. Demir Ali’nin ailesi, hayatlarını kökten değiştirecek göç olayında da annelerinin üzerine taşıyamayacağı bir sorumluluk yüklemek istemedikleri için kendi kararlarıyla yola çıkmışlardır. “Kadınınsınız bilemezsiniz” sözü onların kadınlara biçtikleri görevlerin sınırını kalın çizgilerle gösterir. Bu eşitsizlik de İstanbul’da başlarından kötü şeyler geçmesine sebep olur.

“Benim Sinemalarım”da da Füzuzan, evde alınan kararlarda söz hakkı olmayan kadınlara Nesibe’nin annesi aracılığıyla örnek teşkil eder. Nesibe, Beyoğlu’nda çalışmaya başladıktan sonra erkeklerle gezmeye başlar. Annesi bir cumartesi günü daha on

altı yaşında olan kızının eve geç geldiğini eşine söyleyince Nesibe, babasından dayak yer. Bunu gururuna yediremeyen genç kız, hem dayak yediği için hem de yaşadıkları yeri, aile çevresini yoksulluklarından dolayı artık beğenmediği için evden kaçar. Annesi kızını aramak istese de baba buna karşı çıkar:

“Hiçbir resmine benzemiyor artık komşum. En yakın altı ay önce çektiği fotoğrafı var. Foto İbrahim’e çekmişti. Hani Mahmutpaşa’dan senin Atike’yle birlikte eş mor kazak aldılar ya, onunla. O bile andırmıyor. Verdik diyelim gazeteler resmini. Kendi gönülleni gelmezse kimse tanımaz. (...) Biz iyice korkak olmuşuz. Babasına da açamıyorum. Üsteleyemiyorum. ‘Namussuz kızı el alacağına yer alsın’ diyor. Başka bir dediği yok” (B.S. 437).

Nesibe’nin annesi; kocasının otoriter tavrı yüzünden onunla kızını hakkında konuşacak cesareti bir türlü bulamaz. Oysaki kadının, evden kaçan kızını araması en doğal hakkıdır. Ama onun yapabildiği tek şey kızının eve geri gelmesini beklemektir. Toplumda çoğu aile yapısında olduğu gibi burada da kadının aile içinde söz hakkının olmadığı açıktır. O, eşinin sözünden çıkmamakla yükümlendirilmiştir. Bu da kendisine verilen vazifeler dışında sessizliğe mahkûm edildiğinin göstergesidir.

“Nehir” adlı hikâyede bir hizmetçinin ağzından toplumun çoğu kesiminde kadına olan bakış dile getirilir. Onlara göre kadınlar çileli varlıklardır. Bu hayatta sahip olunacak her türlü güzellikler erkeklere verilmiştir:

“Buradan daha güzel yer olamaz. Ama insan eriyle geçimli olmadı mı her yer zındandır ona. Erkektir her şey. Kadın kişi nedir ki. İnsanın çilelisi. O hem zengin, hem hanımdı. Parmakları elmas, pırlanta döşeliydi. Saçlarını kısa kesmişti. Saç kadının çeyizidir” (P.Y. 52).

Hikâyede konu edilen kadın bir Vali’nin kızıdır. Babasının zoruyla Yusuf ağaya verilir. O, istemediği bir evliliğin kurbanıdır. Kadının yaşamını etkileyecek bu önemli kararda itirazları işe yaramaz. Ne kadar zengin olursa olsun kendisini eşine ait hissedemez. Bu yüzden güzelliğini pekiştirecek saçlarını da keser. Kadın, ailenin isteği doğrultusunda belli yaşa kadar yaşamını sürdürdükten sonra evlenmesiyle eşinin boyunduruğu altına girer. “Rakı mı istedi? Eh keyifli demek... Bak sen bu eve, bu koca eve. Yıllar yılı o İstanbul hanımının elinde durdu. Çocukta yapmadı. Neden mi? ağayı beğenmezmiş. (...) Kısır bir kadın, kadın değildir bunu bilesin” (P.Y. 53) sözleri de bunun kanıtıdır. Evlenen kişinin eşini sevip sevmediği önemsenmez. Onun görevi ko-

casının soyunun devamı olacak çocuklar dünyaya getirmektir. Kadınlık, toplumu-
muzda pek çok kişi tarafından da böyle görülür. Evlenen çiftlerin bir an önce çocuk
yapmaları beklenir. Burada Yusuf ağaya bu güzelliği yaşatmak istemeyen kadının ruh-
sal durumu önemsenmez. Bu zihniyetin devamı da kısır olarak görülen kişilerin koca-
ları tarafından aldatılmalarıdır.

“Haraç”ta da kadınlar; aile içinde sözü geçmeyen, sadece eşine ve çocuklarına
saygı ve sevgi göstermekle yükümlü birileri olarak görülür. Toplumda var olan bu
inanç sadece erkeklerin düşüncelerinde yer almaz. Kadınlar da kendilerine biçilen bu
görevleri kabullenmişlerdir. Onlar için var olan haklarının daha fazlasını istemeye ça-
lışmak bir ya da iki sözün sonunda vazgeçilen bir eylem hâline gelir:

Hikâyede Dizdar Hanım’ın evine evlatlık olarak alınan Servet evlilik yaşı ge-
lince Hanımının isteği doğrultusunda Fatın Bey’le evlenir. Bir erkek çocuğu olur. Oğlu
büyüyüp çalışma hayatına başlayınca aldığı paranın azlığından dolayı Almanya’ya işçi
olarak gitmek ister. Annesi bu durumu onaylamaz fakat eşinin ve oğlunun bu itirazı
kaile aldıkları söylenemez. “İki erkek diretince bana susmak kalırdı” (P.Y. 143) sözü
de kadının, aile içindeki konumunu gösterir.

Servet oğlunu Sirkeci’de trene bindirirken de kendi gibi sessiz kalan, üzgünlük-
lerini sadece ağlayarak ifade edebilen kadınların kalabalığı arasında kaybolup gider.
Bu kişiler, benzer hayatları yaşayan farklı farklı insanlar olsa da kalabalıklar içinde
sanki ‘bir’miş gibi gözükürler. Hiçbirinin o an, söz hakkı yoktur. Sadece kendilerine
söylenen şeylerin ardından, eşlerinin ya da çocuklarının aldıkları kararları uygulama-
larına seyirci kalırlar.

Toplumda kadınların sindirilişlerinin bir başka örneği de *Kırk Yedi’liler* roma-
nında yer alır. Füzuzan, bu eserde çoğu kişi tarafından sıkça dile getirilen “erkek gibi
kadın” sözünün arkasında yatan gerçekliği Emine aracılığıyla şu şekilde dile getirir:

“Eh... Bak en iyi sözü ettin, ‘bir erkek gibi’ lafının alaylı yükünü çocukluğumuzdan
beri biliriz. Bir kadın gibi olmak, bir erkek gibi olmak... Bunlar iki cinsin sınırlarına
çekilmiş çok kurnazca söylemler Seçil. (...) Kadını sindirip kolay yönetilir kılmanın
binlerce yasalarından çıkmadır, ‘erkek gibi kadın’ sözü. Çok çok kadınsı olmak gibi ne
idüğü belirsiz pohpohlayıcı bir etikete özendirmektir. Erkeği ise duyarlılığındaki olabilir
insanca inceliklerden çekindirip, ezici yönetici vasfını geliştirmek için de ‘kadın

gibiliğin' aşağılayıcı umacısını dikmek yasasıdır karşısına. Bunlar kökleşmiş yaşama hileleridir (...)" (K.Y. 1311).

Emine, kadınların hayatlarının birtakım kalıplaşmış ifadelerle aynı kılınmasının ne denli yanlış olduğunun farkındadır. Toplumda "Kadın dediğin..." ifadeleriyle başlayan cümleler genellikle erkeklerin otoritelerini, isteklerini daha da yüceltmek amacıyla kurulur. Bu da erkek egemenliğine dayalı toplumumuzda bazı değerlerin yanlış anlaşılmasından dolayı kadınların aile içinde söz hakkına sahip olamamasına neden olur. Ayrıca onların sadece eşlerine güzel gözükmek, makyaj yapmak ya da onların istediği her şeyi yerine getirmek dışında görevlerinin olmadığı gibi yanlış bir algıyı da oluşturur. Görülüyor ki Füzûzan, toplumda çoğu kişinin düştüğü bu yanlış anlayışı dilendirerek var olan yararın iyileşebilmesi için kendine düşen görevi de yerine getirir.

"Gecenin Öteki Yüzü"nde ise söz konusu edilen kadın, eşi ölünce kızıyla birlikte hayat mücadelesi vermeye başlar. Toplumda yalnız yaşayan kadınlara olan bakış açısı yüzünden o, hâl ve hareketlerine daha fazla dikkat eder: "Yıllar var, dedi genç kadın, dans etmedim. Son dansımı ablamın kızının düğününde damatla yapmıştım, aileden biri olarak. Dul bir kadın neşesinde de ölçülü olmak zorunda" (G.Ö.Y. 815) diyerek bu gerçekliği ortaya çıkarır.

Kadınların dul, bekâr, evli olarak ayrışması son derece yanlış bir tutumdur. Her şeyden önce kişilere insan oldukları için değer verilmelidir. Toplumda çoğu kişi, boşanmış ya da eşi ölmüş kadınlar hakkında "dul kadın" ifadesinin kullanarak onları göz hapsinde tutar ve onları her an bir ahlaksızlık yapacak gibi görürler. Bu yanlış algının devam etmesi, eşi olmayan kadınların ruhsal çöküntüler yaşamasına ya da zorla bazı erkekler tarafından istismar edilmesine neden olabilir. Hikâyedeki kadın da çevresinden kötü sözler duymamak için senelerce kızıyla evlerinde kimseyle çok fazla konuşmadan, kimsenin evine gitmeden yaşamış biridir. O, yıllar sonra ilk kez bir komşusuna giderek yeni yılı kutlamıştır. İnsanların yaşamlarını bu denli sınırlamak kimsenin hakkı değildir. Bu yüzden toplumda birçok kişi tarafından devam ettirilen 'dul kadın' ifadesi ve onların sırf eşleri olmadığı için kötü olabileceklerine dair inanç ortadan kalkmalıdır.

4.9. Gösteriş-Özenti

Batılılaşmanın sadece gösteriş ve moda olan şeylere sahip olma anlayışı, pek çok insanı asıl vakit harcamaları gereken şeylerden alı koyar. Onlar, geçici heveslerinin peşinde koşarken yalnızlaştıklarının ve yalnız bıraktıklarının farkına varamazlar.

Füruzan “Sabah Eskimişliğin”de akıllarını bir kenara bırakarak sadece dış güzellik uğruna günlerini tüketen kadınlardan bahseder. Onlar, dış güzelliklerine yaptıkları yatırımlarla iç dünyalarını fakirleştiren insanlardır:

“Siz hep böyle akıllı görünme çabasında mısınız? Ayrıntıların kişisi olmadığınız o denli açık ki, sizin adınıza ben sıkılıyorum. Çağımızın abartılmış tilciklerini bir kullanmanız var ki... (...) Üstelik kadınların dudak boyaları ve pudraları saat on ikiden sonra dökülüp ihtiyarlamaya başlıyor (...)” (P.Y. 16).

Bu insanlar çağa ayak uydurmanın yaşlılık belirtilerini gizlemek, erkeklere hoş gözükme, yeni olan her şeyi akıl süzgeçlerinden geçirmeden kabullenmek dışında bir işlev gerektirmediğine kendilerini o kadar çok inandırmışlardır ki zamanlarını bu üç şey dışında bir şeye ayırmayı bile istemezler. Hâlbuki hepsinin on ikiden sonra maskeleri düştüğünde geriye kalan şey asıl gerçeklikleridir. Düşünmeden, sorgulamadan yeni sözcükleri kullanan, “ben çağa ayak uyduruyorum” izlenimini vermek için saatlerce ayna karşısında olan kadınlar, böylece çağın asıl sorunları hâline gelirler.

“Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede de rahibe okulunda okumuş olan kızın annesi, çağa ayak uydurduğunu gösterebilmek için tarihi olayları, gündemde olan konuları üç beş sözle ifade eder. Ayrıca dernek çalışmalarına katılarak ne kadar yüce gönüllü olduğunu ortaya çıkarmak ister. Bu kadının bu eylemlere girişmesinin sebebi birileri tarafından beğenilmektir. Onun “Sabah Eskimişliğin”de anlatılan kişilerden farkı yoktur. Bir şeylerin sebeplerini, sonuçlarını gerçek anlamda bilebilmek için araştırma zahmetine girişmez çünkü aklını kullanmak bu kadına da ağır gelir. Aydınların konuştuğu konulardan o da söz etmeye çalışır; fakat konuşma aralarında yine dış güzellğine dönerek makyajını tazeler. Onun bu hâli eserde şu şekilde verilir: “Arada kalkıp içeriye giriyor. Dudaklarının boyasını koyultup geliyor. Taşkın, birbirini tutmaz bir ağız çiziyor kendine. Yıllardır dudaklarının dış çizgileri yendi, yok oldu. Gerçekten

katılıyor dünyanın kanamasına” (K. 187). Kadının dışı olan bağımlılığı içindeki güzellikleri de alıp götürmüştür. Hikâye boyunca ne sevgiden ne kültürel değerlerden ne de dinî değerlerden bahsetmeyen bu kadın, gösterişin âdeta bağımlılarından.

“Taşralı”da “Taşralı” olarak anılan kızın teyzesi de yüzünde beliren yaşlılık çizgilerini kapatabilmek için ayrı bir uğraş verir. Yeğeni: “Eski yitmiş güzelliğini, saçlarını boyamakla, bejlerin grilerin en yumuşaklarını giymekle sürdürme çabasındaydı” (P.Y. 32) diyerek onun dış güzelliğini korumak için elinden gelen yaptığını ortaya çıkarır.

“Gül Mevsimidir”de Mesaadet’in annesi Perran Hanım, insanlara güzel görünmek için kendisine özen gösterir. Onun güzelleşmeye ayırdığı zaman dilimi, kızına ve eşine ayırdığından daha çoktur. Kızı, sevdiği adamın ölümüyle içten içe sancılar yaşarken annesinin ona neden üzgün olduğunu soracak zamanı bile yoktur:

“Mesaadet, yavrum, dediklerimi yapmalısın. Gereken terbiyenin senin için ne rahatlıklar hazırlayacağını bilirim gelecekte. Annemim. Benim kızımsın, çok gençsin henüz. Akşamüstleri de çıkabilirsin buraya. Hem fazla güneşte kalmak tenini karartır” (G.M. 385).

Perran Hanım’ın aslında en başta söylemek istediği şey kızının güneşte kalırsa teninin bozulacak olmasıdır çünkü kendi gibi Mesaadet’in de herkesin gözünde hoş görünmesini ister. Onun için ailesiyle kurulmuş ya da kurulacak olan duygusal bağların önemi yoktur.

Kırk Yedi’liler romanında da başkalarına güzel görünmek için ellerinden geleni yapan kadınların iki örneği Seçil ve Nüveyre öğretmen aracılığıyla okuyucuya gösterilir. Nüveyre öğretmen dış güzelliğine olan düşkünlüğü yüzünden tıpkı Perran Hanım gibi ailesiyle ilgilenmez. O, geçici olan ne varsa ona tutkundur, bu yüzden eşi ve çocuklarıyla duygusal bir bağ oluşturamaz. Nüveyre öğretmenin hayatta sahiplendiği tek şey sonsuz eşya-mal edinme isteğidir:

“Kullanılmayacak, anılası güzelliklere, anlatılası inceliklere bürülü olmayan o radyoyu ilerde de öteki anlamsız eşyalar gibi umulmadık yerlerde görecekti Emine. Yıllar geçip bilgisi, düşüncesi geliştikçe gülünç doymazlıklarla eşya, mal edinme tutkusunu, o sınıfın arasız sahiplenme oburluğu olarak öğrenip, bilip noktalayacaktı” (K.Y. 1475).

Nüveyre öğretmen, “moda” olan her şeye sahip olmak için elinden geleni yapar; onlar eskidiklerinde ise atmaya kıyamayıp bir odada tutmaya devam eder. Bu durum

Nüveyre öğretmende popüler kültürde var olan tüketim çılgınlığının varlığına işaret eder.

Seçil de gösterişe düşkün biridir. Evlendikten sonra bile bu alışkanlığından vazgeçmez. Bu yüzden eşiyile aralarında sevgi bağı bile kuramazlar. O eşinin istediği gibi dış güzelliğiyle onu büyüler; kocası da Seçil'in istediği gibi onu maddi hediyelere boğar. Emine "Kocana arasız kıymetli taşlar aldırmanın nedenini hiç düşündün mü Seçil (...)" (K.Y. 1183) diyerek ablasına geçici heveslerin peşinden koştuğunu göstermeye çalışsa da başarılı olamaz çünkü Seçil de annesi gibi yeniçağın sahte büyüüne kapılmıştır. Onları en iyi tanımlayan cümle "tüketen, tüketen, her gün bir öncekine göre daha fazla tüketmeyi isteyen doyumsuz insanlar"dır.

"Ah Güzel İstanbul"da ise kötü yola düşen yaşlı kadınların erkeklere çekici görünmek için yüzlerine sürdükleri pudralardan, dudak boyalarından ve güzel görünmek için ayrı bir özenle giyindikleri kıyafetlerden bahsedilir:

"Önce bol bol boyunlarını yüzlerini pudralıyorlardı. Bu pudralanmalarının sınır çizgisi omuzlarından boşalmış göğüs aralarından öte ekli bir aklıkla kalakalıyor kalın cansız bir görünüm alıyordu tenleri. (...) Yaşlılığın tükettiği ağızlarını her gün başka renkle boyuyorlardı. Dudakları çizilip bitince bir iki altın diş, diş etlerinden uzak, donuklaşmış belirliyordu. (...) Çıplak duramayacak yaşlarda olduklarını epeydir bildiklerinden, göğsü açık, gömlekle bluz arası giyimleri içinde, kasıklarına dek sıyrılmış etekleriyle, yan sokağa kendilerini gösteriyorlardı" (K. 283-284).

Bu kişileri diğer kadınlardan ayıran, kötü yola düşmüş olmalarıdır; fakat söz konusu edilen diğer kişilerde sadece eşlerine güzel görünme çabası içinde olmayarak ahlaki yozlaşmalarının baş gösterdiğini ortaya çıkarırlar.

"Bir Evin Dıştan Görünüşü"nde Fıtnat Hanım, gösteriş düşkünü biridir. Evlerine gelen konukların onları zengin sanmaları için elinden geleni yapar. O, ait olmadığı bir statünün hevesindedir. Eşi memur olduğu için Fıtnat Hanım'a istediği hayat şartlarını sağlayamaz. Kadın, oğlu Sedat sayesinde gösterişli bir eve sahip olur:

"Otuz dairelik bir evin dıştan görünüşü. Rahmi Bey'i ezecek, Fıtnat Hanım'ı gönendirecek denli büyüktü, görkemliydi. On yüzü mozaik, her katı balkonlu, korkuluk demirlerinin üç renk yağlıboyalı, çatıda göğe uzanan televizyon antenleri, pencereler, pencereler, tül perdeler, tül perdeler,

'Bir evin dıştan görünüşü deyip durma diye üstelendi Fıtnat Hanım, koskoca bir apartman bu, blok apartman' " (G.M. 514).

Fıtnat Hanım, Rahmi Bey’le evlendikten sonra başkalarına özenerek kendi evinde de yeni şeylerin olmasını isterken Sedat ona evinin dıştan görünüşüyle övüneceği ve başkalarının da hayranlıkla bakacağı bir daire satın alır. Artık her şey onun istediği gibi olmuşken o bununla da yetinmez. “Artık şeyler moda, hani içi lastikli... Kauçuk köpeği deniyor onlara” (G.M. 548) diyerek bitmek bilmeyen isteklerine bir başkasını da ekler.

Berlin’in Nar Çiçeği’nde “yeni”, “moda” kelimeleriyle âdetta başları dönen insanlarla karşılaşılır. Onlar, II. Dünya Savaşı’nın Almanya’da meydana getirdiği yıkımı; gösterişe, yeni olan şeylere gösterdikleri hevesli tutumlarla yok etmeye çalışırlar:

“Daha sağlandırlar, diyordu, sağlamdır. Bir daha zaten pek bir şey gerekmeyecek. Yani tabii istemezsen gerekemeyebilir. Hem de çok moda... Bundan sonra sen de gezdiğinde göreceksin ya Mutti. (...) Fakat Doğu Berlin’e geçmek yok. Otobüslerin ön yerleri ihtiyarların, savaş gazilerinin. Unutma lütfen. Mağazalarımıza, caddelerimize, pastanelerimize alıcı gözle bak. İnsan kesinlikle heyecanlanıyor. Sanki hiç savaş yapmadık gibi. Zaten unutmalı... Unutmalı” (B.N.Ç. 1607).

Bu ifadeler, kişilerin ne kadar yozlaştığını gösterir. Onlar, geçmişlerinin kendilerine katacağı zenginliklere gözlerini kapatırlar ve moda ve yeni kavramlarının oluşturduğu farklılıkların kendilerini başkalaştıracığına inanırlar. Hâlbuki her geçen gün değerlerinden, insanlarından, tarihlerinden uzaklaşarak düştükçe düşerler.

4.10. Dinî Öğeler

Dinî değerler; insanların duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının oluşumunda son derece etkilidir çünkü herkes inançları doğrultusunda yaşamlarına yön verir. Füzûzan bu gerçekliğin topluma olan yansımalarını eserlerinde işlerken dinî yozlaşmalar yaşayan kişileri de söz konusu eder.

“Kuşatma”da Nazan’ın babası üşüttüğü için zatürreye yakalanır. Bir süre sonra daha da kötüleşir. Annesi, eşi ölüm döşeğindeyken Allah’a sığınır. Onun yaşaması için dua eder çünkü henüz otuz dört yaşındaki eşi ölürse kendisi ve kızı savunmasız kalacaktır. Bu yüzden kadın, Allah’tan umudunu kesmeden her gün dua etmeye devam eder:

“Bir gece bu düşüncelerin en olmadık ayrıntılarıyla uğraşırken ölümü kocasının yüzünde görüvermişti.

İlk gördüğü ölümdü ama o denli sarı, gerilmiş bir yüzdü ki ölüm, yerleşmesine karşı çıkmak, dualarla yakarmalarla olacak gibi değildi, anlamıştı. Gene de daha hızlı okumaya başlamıştı duaları, ellerini açıp. Okuduklarını anlamadığından kendi yakarışlarını da sıralamıştı” (K. 237).

İnsanlar, hayatlarında olmasını istedikleri şeylerin gerçekleşmesi için Allah’a dua ederler. Böyle anlarda Allah’a fazlasıyla yakın olurlar. İçleri huzurla dolar ve vakti geldiğinde Yüce Yaradan’ın isteklerini gerçekleştireceğine inanırlar. Kişiler, yaşamlarında güzel günlerle karşılaştıkları gibi zor zamanlarda yaşarlar. Böyle anlarda ancak Allah’ın kullarını elbette ki feraha çıkaracağına inandıkları sürece ayakta kalırlar. Nazan’ın annesi de çaresiz kaldığı günlerde dua ederek Allah’a sığınır.

“Redife’ye Güzelleme”de de Temir Efendi, karısının doğumu başladığında yıllardır yapmadığı şeyi yapar ve dua etmeye başlar. Bazı insanlar Allah’ın buyurduğu şeylerden olabildiğince uzaklaşır; fakat zor zamanda kaldıklarında onları koruyan, dualarını kabul eyleyecek, günahlarını affedecek Rabblerinin olduğunu da bilirler. Temir Efendi, karısı doğum yaparken her şeyin yolunda gitmesi, hem karısının hem çocuğunun sağlıklı şekilde yanlarında olması için Allah’a yalvarır. Zor anında onun için de tek sığınak Rabbidir.

“Çocuk” adlı hikâyede adı belirtilmeyen çocuğun annesi bazı geceler eve erkek alır. Çocuk evlerine gelen kişinin bir gün değiştiğini fark eder. O akşam daha önce evlerine gelen adam, çocuğa annesini öldüreceğini söyler. O da “Allah’ım, anneme bir şey olmasın! Allah’ım, anneme bir şey olmasın!” (G.Ö.Y. 707) diyerek dua eder. Burada da çocuk, tıpkı Temir Efendi’yle Nazan’ın annesi gibi zor zamanlarında Allah’a sığınırlar.

“İkinci Yaz Şarkıları”nda ise Yahudilik inancıyla ilgili Hrisula ve annesi Despina aracılığıyla bilgiler verilir: Şemsigül Şehrazat Debrecenli’nin annesi ve teyzesinin arkadaşları Hrisula; Yahudi’dir. Onunla Bakırköy’de oturdukları sırada tanışırlar. Bu kız; hem ailesine bakar hem de drahomasını hazırlar. Ağabeyi Aleksis ise bir gün onları terk eder. Annesi oğlunun aklının başına gelmesi için adaklar adayıp dualar eder:

“Dediklerine bakılırsa şanssız bir kız sayılırdı Hrisula, çalışıp hem eve bakıyor, hem de drahomasını hazırlıyordu. Ağabeyi Aleksî iki ay önce alıp başını gitmişti. Hayırsız sarhoşun birinin ‘gitmesinin ardından yas tutmak icap etmez’ diye kesip atmış Hrisula’da. Fakat anneciği Despina Hanım teselli edilemiyor, durmadan inleyip ağlıyordu tek oğlu için. Öylesine gamlıydı ki, göklerdeki kudretli Yaradan’ın kullarına armağanı, lütfu cihan ışığını gözlerinden olacaktı nerdeyse. İstanbul’un tüm kiliselerinde yakarıyor, tüm yatırlarına adak adıyor, tüm ayazmalarından sular içiyor, dualı sularla yüzünü yıkayıp duruyordu” (S.D.B.Y. 1013).

Görüldüğü gibi Füzûzan eserlerinde kahramanlarının dini inançlarını da gözeterek onların nerelere gidip nasıl ibadet ettiklerini de okuyucuya vermiştir. Despina Hanım, gözlerini kaybetmemek için Yahudilik inancı gereği kiliselere gitmiş, yatırlara adak adanmış, dualı sular içmiştir.

Füzûzan “Piyano Çalabilmek”, “Nehir”, *Kırk Yedi’liler*, “Su Ustası Miraç”, “Kuşatma” ve “Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te insanların yaşadığı dini yozlaşmalara da değinir:

“Piyano Çalabilmek”te konaklarda büyüyen Müberra, ikinci evliliğini Demir Ali’yle yaparak ekonomik sıkıntılar çekmeye başlar. Hem eşini hem de komşularını küçük görür. Oturduğu mahallede kadınların cumartesi günleri çamaşır yıkamalarından da rahatsızlık duyarak: “ ‘Cumartesileri çamaşır yıkamaları çok günah’ (...) ‘Hele bulaşık sularını geceleri kapıya dökmüyorlar mı!’ ” (P.Y. 37) der.

Müberra Müslümandır. Bu yüzden İslam dininin gerekliliklerini yerine getirmekle yükümlüdür fakat dinimizde onun inandığı gibi Cumartesi günleri çamaşır yıkama olayının günah olduğuna dair bir hüküm yoktur. Muhtemelen bu inanç Müberra’nın ailesinde de vardır ve ona da bu şekilde aktarılmıştır. Bu davranış, Müberra’nın batıl inançlara da sahip olduğunu gösterir.

Geceleri besmele çekmeden kaynar suların karanlık yerlere dökülmesi; İslam’da zorunlu kalınmadıkça yapılması istenen bir davranış değildir çünkü kişiler, kaynar suları dökmeleri hâlinde üç harfililere maruz kalabilirler. Müberra da komşularının onun gibi Müslüman olmalarına rağmen, dinimizde doğru bulunmayan bu davranışı ısrarla yapmalarını haklı olarak eleştirir.

“Nehir”de anne ve babaları olmayan iki kız kardeş, teyzelerinin yanında kalırlar. Teyzeleri ölü ağlayıcılığı yaparak para kazanır ve bu şekilde hayatlarını sürdürürler. Bir süre sonra teyzeleri ölü ağlayıcılığından para kazanamayınca dilencilik yapmaya başlar. İki kız kardeş bu durumdan utanınca kardeşlerden büyüğü bir evde hizmetçi olarak çalışmaya başlar. On üç yaşındaki kardeşini de yanına alır. Abla, kardeşinin başındaki başörtüsünü çıkarmasını ister:

“Saçlarını sal kız, demişti ablası. Çok belik örme. Ör kalın iki tane bırak sırtına. Başına da örtü koyma. Senden benden başka kim var ki evde? Uşağı hiç mi hiç adam yerine koyma. Sofranın getirine götürüne sen bakarsın.

‘Ya ağa?’ Demişti.

‘Ağa mı?’ demişti ablası. ‘Daha neler. Sen on üçündesin. O senin deden yerinde adam’ ” (P.Y. 50).

Küçük kız, ablasının sözlerinde doğruluk payı olmadığını düşünür. Bu yüzden başörtüsünü çıkarmakta tereddüt eder; fakat ablası kendisi için âdeta anne ve baba haline gelmiştir. Onun, kardeşinin kötülüğünü isteyeceğini düşünmez. Kadın, kardeşinin başörtüsünü çıkarması isteyerek dinî yozlaşmalar içinde olduğunu gösterir. Sürekli yanlarında olan uşak ve ev sahibi olan Yusuf ağa genç kızlığa adım atan biri için mahremdir. Abla bu dini hükmü hiçe sayarak kendince birtakım bahanelerin ardına sığınır. Onda var olan inanç eksikliği kardeşinin hayatını da olumsuz etkileyecek hâle gelmiştir.

Ablanın yaşadığı dini yozlaşmayı kardeşlerine de yaşatmak için birtakım girişimlerde bulunması *Kırk Yedi’liler*’de karşımıza çıkmaktadır: Emine dört halifeyi yeneden gözden geçireceği sırada Seçil, “Ne işe yarar (...) Ben unuttum bile o konuları” (K.Y. 1096) diyerek kendinde oluşan dini yozlaşmayı ortaya çıkarır. Kardeşinin de o konuyu tekrar gözden geçirmesine bir şekilde engel olur. Seçil’in Müslüman olmasına rağmen dini gerekliliklerini yerine getirmemesi ve kardeşinin de yapması gereken şeyleri engellemesinde kendisi kadar anne ve babasının da suçu vardır. Kendilerinin paradan başka çok fazla değer verdikleri bir şey yoktur. Gösteriş ve şaşaaadan biraz uzak durarak çocuklarına gereken dinî eğitimi vermiş olsalardı Emine bu yanlış zihniyete sahip olmazdı.

Dinî yozlaşmalar yaşayan bazı insanlar da birilerinin yapmadıkları şeyleri başkalarına yapmışlar gibi göstererek iftira ettiklerinin farkına varmazlar. “Su Ustası Miraç”ta da kadın, ağayla evlendikten sonra çevresindeki kişiler tarafından kendisine ve eşine iftiralar atılır:

“Güya Ağa ilk karısı ölene kadar beni orada barındırmış. Benim için döşemiş o odayı, benle gelin-kız oyunu oynarmış. Bunların cenneti cehennemi yok. Her türlü yalanı söylerler. Okumam yazmam da var, her bir şeyi de bilirim. İlk oğluma güya nikâhsız gebe kalmışım. Yedi aylık doğdu ilk oğlum” (P.Y. 56).

Dedikoduyla iftira arasında çok ince bir çizgi vardır. Dedikodu birilerinin arkasında konuşma eylemiyken iftira kişilerin yapmadıkları şeyleri yapmışlar gibi gösterme durumudur. İslam dininde her iki davranışta günahadır; fakat insanlar, dillerinin kemikleri olmadığını dedikodu ya da iftira ederek gösterirler. Gerçekten dinine bağlı, Allah’ı seven, cennet ve cehennem inancı olan kişiler, Allah’ın yasakladığı şeyleri yapmamak için ellerinden geleni yaparlar. Bu hikâyede adı belirtilmeyen kadın ve eşi komşuları tarafından kötü gösterilmeye çalışılır. Onların evlenmeden önce zina yaptıkları ve kadının bu şekilde hamile kaldığı dilden dile dolaşır. İftira atmaktan hoşlanan insanlar elbette ki hem bu dünyada hem de ahirette karşılıklarını bulacaklardır.

İnsanların dedikodularını yapmaktan mutluluk duyan kişilere “Kuşatma”da da rastlanır. Raşel ve ailesi Yahudi’dir. İstanbul’da inançları doğrultusunda yaşarlarken çevresindeki kişiler tarafından gizli din tutmakla suçlanırlar:

“Babası, babasının babası bile ‘İstanbul’ demişlerdi. ‘Biz Yahudilere uygun en verimli yerdir.’ Ailesi için bir zamanlar gizli din tutuyor diye dedikodu bile yaymışlardı. Eksiksiz bir dedikoduydu bu. Museviliği bilmemekte olsa olsa. Onların yakarışı Müslümanlarınkini ansıttırdı bir bakıma. Putları yoktu. (Kutsal toprağın altın şamdanları.)” (K. 222).

Raşel ve ailesinin dua edişleri, çevresinde Müslüman olan kişilerin Allah’a sığınmaları ve dileklerini istemeleri gibi olduğu için komşuları, kendilerinin gizli şekilde dinlerini yaşadıklarına inanır. Hâlbuki dedikodu yapan kişiler, Museviliği bilmedikleri için bu yanlışlığa düşerler. İnsanların küçükte olsa paylaşımlarda buldukları kişiler hakkında arkalarından birtakım şeyler söylemeleri, İslam’da hoş karşılanmasa da yozlaşmış oldukları için asıl kendilerinin dini yükümlülüklerine karşı geldiklerinin farkında değillerdir.

“Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te Bünyamin polise düşünce yaşadığı üzüntüyle “Ey büyük Allah’ım ey!” (G.Ö.Y. 725) der. Yanında bulunan Cansu ve Zafer’de bu söylemin ardından gülmeye başlarlar. Anne ve babaları olmadan büyük bir şehirde yaşamlarını devam ettirmeye çalışan Cansu ve Zafer’e kimse İslam dinini öğretmeye çalışmamıştır. Sokaklarda kalmanın etkisiyle birbirlerinden başka bir dayanağı olmayan bu kişiler, Allah’ın onları terk ettiklerini düşünür:

“Ne matrak adamsın sen de, be Bünyamin! dedi Cansu. Gemi’ydi. Kule’ydi. Allah’tı... Allah polise düşeni unuttur, bir kere bunu böyle bil oğlum kereviz. Büyük Allah’ın öyle çok işi var ki, onunla sohbet yapacak bir sen mi kaldın haşlak, garibin zurna bölümü piyadesi. Hayda!..” (G.Ö.Y. 726).

Cansu, dinî bilgilerinin eksik oluşundan dolayı günah işleyen kişilerin Allah tarafından bir daha affedilmeyeceğine inanır. En baştan beri yozlaşmış fikirleriyle, Bünyamin’i de doğru yoldan çıkarmaya çalışır. Hâlbuki dua, insanları koruyan bir zırh gibidir. Kişiler, hayatlarında belli hatalara düşebilirler; fakat Allah’ın affediciliğine sığınarak yaptıkları yanlışlardan dönmeleri gerekir. Hem Cansu hem de Zafer bu bilinçle hareket edemeyecek kadar cahildir.

4.11. Ölüm

Toplumda bazı kişiler, ölümün her an onların da kapılarını çalabileceğini unutarak yaşarlar. Bu durum yaşları ilerlediğinde de devam eder ve yaşlılıklarının belirtlerini yok edebilmek için türlü bakımlar uygulamaya başlarlar. Füzûzan tam da bu zihniyette olan Dizdar Hanım’a “Haraç” adlı hikâyesinde yer vererek o ve onun gibi kişileri okuyucuya şu şekilde sunar:

“Hayırdır inşallah, nedir bana musallat olan resim gibi seyrettiğim şey? O eller bizim Dizdar Hanımefendi’nin olsa gerek. Hanımefendi öleli on yılı geçti sanırım. Kara toprak neleri alıyor. Ne bakım, ne özendi onun kendisine gösterdiği? Kolonya sularıyla ayaklarını ovdururdu. Tabanları sertleşmesin diye ipek kadife terlikler giyerdi. Saçlarını Alman papatyasıyla sararttığını söylerdi kızlar” (P.Y. 129).

Dizdar Hanım’ın ilerlemiş yaşına rağmen kendisine gösterdiği bakım, onu ölüm gerçekliğinden uzaklaştırmaz. İnsanların çoğu nedense sadece yaşlanan kişilerin öle-

çeğine inanır. Belki de Dizdar Hanım'ın kendisine onca bakım yapışı yaşlanma gerçeğinden uzaklaşma isteğiyle ilgilidir; fakat o, ne yaparsa yapsın ona biçilen ömür ne ise o kadar yaşamıştır.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de Rahmi Bey yanında ölüm hadisesinin konuşulmasını istemez. O bu şekilde davranarak hayatın içindeki gerçeklikten kaçmaya çalışır: “Ölümden bahsedilmesini sevmezdi Rahmi Bey. Fıtnat Hanım'sa bir takıldı mı ölüm sözüne, bu durumun ayrıntılarıyla anılmasından kendini alamazdı. Kocasıyla karşılıklı hiçbir açıklamaya girmemiş olsalar da bu konunun Rahmi Bey'i tedirgin ettiğini sezer, üstelemeye başlardı” (B.S. 525-526). Rahmi Bey, eşini ölüm konusunda konuşturmayarak Dizdar Hanım ve onun gibilerin bir başka örneğini teşkil eder. Ölüm konusunda konuşmamak onu bu gerçeklikle yaşama anlayışından uzaklaştırır. Hâlbuki herkes vakti geldiğinde son nefesini verecektir. Füzuzan hem Dizdar Hanım hem de Rahmi Bey aracılığıyla bu gerçeklikten kaçmanın ne kadar manasız olduğunu Dizdar Hanım'ın ölümüyle okuyucuya gösterir.

Ölüm hayatımızın bir gerçekliğiymişken bazı insanlar, bu durumla karşılaştıklarında ne yapacaklarını bilemezler. Sevdiklerini kaybetmenin acısı, kişilerin dini eksiklikleri veya büyüklerinin onları ölüm konusunda bilgilendirmemeleri bunda önemli etkenlerdir. Füzuzan “Kuşatma”da bu kişileri Nazan'ın annesi aracılığıyla örnekler:

Nazan'ın babası çalıştığı yerde soğuk alınca zatürre olur ve bir süre sonra ölür. Eşi, ilk kez karşılaştığı ölüm hadisesi karşısında ne yapacağını bilemez. Öyle ki komşuları evlerine geldiğinde ölen kişinin çenesinin bağlanması gerektiğini öğrenir. Kadına ölen kişilerin çenesini tutamayacağı büyükleri tarafından aktarılmamış ya da o, Müslüman olduğu hâlde ölüm sonrasında yapılacak şeyleri öğrenememiştir.

Füzuzan, *Kırk Yedi'liler* romanında içlerinde gerçek sevgi barındıramayan kişilerin, cenaze evlerinde takındıkları sahte davranışları örneklendirir. Nüveyre öğretmen ve kardeşi, anneleri ölünce onun evinde taziyeye gelen kişileri ağır larlar. Bu kişiler, onları hayata getiren, büyütüp besleyen bir annenin ardından aynı tavır ve davranışlarla ne kadar üzgün olduklarını çevrelerindeki insanlara gösterme çabasına girerler. Emine, “Annelerinin ve teyzelerinin başsağlığı kabul ederken ki elde hazır o mendillerini, kırpışan gözlerini, uçları inmiş dudak çizgilerini görür gibiydi” (K.Y. 1312).

Emine cenaze evinde bulunmadığı hâlde annesinin ve teyzesinin hangi davranışı sergileyeceğini bile tahmin eder. Nüveyre öğretmen ve kardeşi hayatlarında planlı olmayan hiçbir duygu ve davranışa yer vermez. Annelerinin ölüm haberi bile onların bu alışkanlıklarını kırmaya yetmemiştir. Bu yüzden cenaze evinde yakınları ölen kişilerin davranışlarının aynısını sergilemek adına uğraş verirler. Onların düzgün ütülenmiş mendilleri de cenaze evine giderken bile ne kadar gösteriş tutkunu olduklarını ortaya çıkarır. Hâlbuki yakını ölen kişiler değil mendil almayı; davranışlarını belli sınırlar dâhilinde tutmayı bile düşünecek hâlde olamazlar.

V. BÖLÜM

5. YÖNETENLER ve YÖNETİLENLER

5.1. Emekçiler

İşverenler; günümüz şartlarında, kendilerinin sağladıkları olumlu ya da çoğu kez olumsuz her koşulu kabul edip verdikleri emirleri anında yerine getiren kişileri işyerlerinde çalıştırmak için tercih ederler. Patronların çıkarları, alınan işçilerin ezilip ezilmeme durumlarından daha önemlidir. İşçiler, sadece kendi geçimleri için değil; ailelerine de maddi sıkıntılar yaşatmamak için kapitalist patronların kimi zaman insan gücünün yetmeyeceği şekilde zorlu çalışma koşullarına da sessiz kalırlar. Frederic Lordon, *Kapitalizm Arzu ve Kölelik* adlı eserinde emekçilerin boyun eğişlerini ve bunu onlara yaşatan patronlarını şu şekilde tanımlar:

“ESİR ALMAK, bedenleri başkasının hizmetinde hareket ettirmeyi varsayar. Dolayısıyla harekete geçirme esir almanın kurucu endişesidir. Zira nihayetinde, insanların aslen kendilerine ait olmayan bir arzuyu gerçekleştirmek uğruna eyleme geçmeyi ‘kabul etmeleri’ gayet tuhaf bir durumdur. ‘Başkaları hesabına harekete geçme’yi bu denli büyük ölçekte yaratabilmek için gereken muazzam toplumsal emeği gözlerden gizleyebilecek tek şey, alışkanlığın gücü, yani içinde yaşadığımız ve her yerde mevcut olan patronluk ilişkilerinin gücüdür.”⁴³

Lordon’un dediği gibi işçilerin boyun eğişleri patronlarının esiri olduklarını ortaya çıkarır. İşçi kesimi geçim derdine düştüğü için söylenen her şeye el pençe durmak dışında bir şey yapmaya cesaret edemez. Köle-sahip anlayışı yeniçağda patron-işçi anlayışıyla özdeşleşir. Mehmet Veysel bu durumu şu şekilde açıklar:

“Burjuvazi bir sınıf niteliği kazandıktan bu yana, kendi içinde kutuplaşmaya başladı. Kapitalist ilişkilerin keskinleştiği bu süreçte, burjuvaların ufak bir bölümü büyük bir burjuva (sanayi kapitalisti) olmaya itilirken, yaygın bir kitlesi, gene kapitalist çarkın etkilemesi yüzünden küçük burjuva olmaya, ardından da işsiz kalmaya başladılar. Emekçi sınıfı sürecine girmiş küçük burjuvanın kent kesimini yansıtır Füzuran. (...)”⁴⁴

Füzuran, para kazanma hevesiyle işçiyi ezen patronları; işçilerin boyun eğişlerine eserlerinde yer vererek şu şekilde ifşâ eder.

⁴³ Frederic Lordon, *Kapitalizm Arzu ve Kölelik*, çev., Akın Terzi, Metis Yayınları, İstanbul 2013, s. 23.

⁴⁴ Mehmet Veysel, “Bir Parasız Yatılının Kuşatması”, *Yansına*, S. 4, Nisan 1972, s. 154.

“Edirne’nin Köprüleri” sadece tarla, bağ, bahçe işleriyle uğraşan kişilerin memleketlerinden ayrıldıktan sonra aile geçimini sağlayacak iş seçenekleriyle karşılaşmalarını örnekler niteliktedir: Hasan ve ailesi; öncelikle Balkanlardan Edirne’ye göç etmişlerdir. Hasan Edirne’de tarla işleriyle uğraşarak aile geçimini sağlamıştır. Onlar daha sonra İstanbul’a taşınırlar; fakat burada geçim kaynağı Hasan’ın bildiği bağ bahçe işleriyle sağlanamaz. O, makine kullanmayı bilmediği için fabrikalarda da çalışamaz. Bu yüzden zar zor bulduğu iş olan mezbahada çalışmak zorunda kalır:

“Yok mari. Olmaz gecenin bu saatinde. Kalkar her biri ezanda. Sabah giderler işlerine. Hiç durmadan çalışırlar hep. Geldik buralara ne oldu? Çıkmadı bize kimse sahip. Vermediler herhangi bir iş. (...) bir o çalışır. Mezbahada keser güzelim hayvanları. Hiç konuşmaz oldu (...)” (P.Y. 88).

Çoğu kişi aile geçimini sağlamak için büyük şehirlerde kendilerine uygun bir iş bulamaz. Köylü hep kendi olanakları dâhilinde yaşamak zorundayken; şehirli ise her geçen gün değişen koşullarla daha da rahatlar. Hasan’ın Balkanlardan Edirne’ye olan serüveninde ne ailesinin ne de kendisinin iş bulma konusunda sıkıntı yaşamadığı bellidir. Orada geçimin zor olması, büyüklerinin kendilerini İstanbul’a çağırması Hasan ve ailesinin İstanbul’a gelmesine neden olmuştur.

Hasan ve onun gibi göç edenler, sabah ezanında kalkarak işleri için yollara düşerler. Onların çalıştığı yerler ne aydınlık ne de güneş alır. Hasan’ın ayaklarında yün çoraplar olmasına rağmen eve geldiğinde ayakkabısından çoraplarına sızan suyu ailesi fark eder. “Bak konuşursun cahil cahil. Bilmez misin ki, üç yıkanmada yün çorabın gider havı, keçeleşir ısıtmaz. Örelim hep çorap ona. Bakmak için bize, gider sabah karanlıkta o ıslak yerlere. Hiç görmez güneş hem de bir ağaç.” (P.Y. 86) diyen Hala Adile, emekçi insanların ne denli zor şartlarda evlerine ekmek götürdüklerini kanıtlar.

Yine aynı hikâyede tersane işçilerinin de yaşadığı zorluklar Hasan’ın kızı Sebahat ve yeğenin gözlemleriyle okuyucuya sunulur:

“Uyandıığımızda, amcamdan ve Zehra Hanım’ın kocasından daha sonra işe gidenlerin ayak sesleri, sokakları doldururdu. Bunlar, yedide çalışan tersane düdüğünün işçileriydi. Yataktan kalkınca, cama burnumuzu dayayıp onların geçişine bakardık. Giyimleri yağından kirden katılmış, yüzleri eş yorgunlukta adamlardı bunlar (...)” (P.Y. 89).

Onlar, sabahın karanlığında eşlerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını giderebilmek umuduyla evlerinden çıkıp tersaneye giderler. Her biri benzer hayatların kurbanıdır. Yüzlerinde beliren çizgiler, onların çalışma yerlerinde yaşadığı zorluklara işaret eder.

“Kırlangıç Balıkları”nda İlyas, Hıdır ve Mehmet balıkçıdır. Avladıkları balıkları otellere satarak geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Mevsim başında otel müdürü Safter Bey’le de otele kırlangıç balıkları satacaklarına dair anlaşma yaparlar; fakat Safter Bey, basit bir işçi olarak gördüğü balıkçılardan mevsiminde olmayan balıkları ister ve onlarla yaptıkları anlaşmaları hiçe sayacak tutumlarda bulunur. Mehmet’in güç, emek ve hünerin birleşimiyle tuttuğu kırlangıç balıklarını: “Bugünlük balığa ihtiyacımız yok. Bunlar sana söylemediler mi? Erkenden lokantalara satardın” (K. 317) diyerek geri çevirir. Safter Bey, çevresindeki herkese parasıyla hükmetmeyi alışkanlık hâline getirmiştir.

“Kanı Unutma”da Durkadın Teyze’nin oğlu, zeytinliklerinde çalışamaz; çünkü yaşadıkları yerde keşfedilen lahitler, devlet tarafından koruma altına alınır. Bu yüzden Durkadın Teyze’nin oğlu Musa zeytinliklerinde çalışarak geçimini sağlayamaz. O da yanında bulunan İbrahim ve Osman’la ecdatlarından kendilerine yadigâr kalan sünger avcılığı işini yapmak için Yunanistan’a gitme kararı alır. Musa’nın ailesinin içine düştüğü çaresizlik şu şekilde verilir:

“Derdini şeytan alası Durkadın. Ne biçim olmadık huylar çıkarıp durursun. Bura insanın kadim işidir bizim oğlumuzun yapacağı da. Benim, senin, babanın, efenin, kayınlarının, tanışının işlediğinin dışında bilinmedik işlerden mi ki oğlunun süngere dalması? (...) Ana oğul, deli zeytinlik adam olur bellediniz bir zaman. Olur mu be cahil kadın! Şehrin kalemlî kâğıtlı adamları gelip ‘Sakın ha, cezası vardır’ demediler mi? Bademlik desen anca boğazımız (...)” (G.Ö.Y. 663).

Durkadın, oğlunu tehlikeli olan bu işte çalıştırmak istemez. Zeytinliklerine devlet tarafından yasak konulmasaydı o, evladını Girit’e asla göndermezdi. Çaresizlikten dolayı istemeye istemeye eşinin ve oğlunun aldıkları karara uymak zorunda kalır.

Dalma işine girişip istenilen balıkları tutmaya çalışan kişilerin, canları işverenler tarafından düşünülmez. Onlar için sadece balıkçılar aracılığıyla daha fazla para kazanmanın önemi vardır. Öyle ki bu umursamazlıktan dolayı Girit’te dalan balıkçılardan üçü ciğerleri patladığı için ölür. Osman da can korkusunun verdiği etkiyle arkadaşlarını bırakarak köyüne kaçar. İşçilerin hayatları işverenler tarafından garantiye alınmadığı gibi patronlar, emek-para ilişkisini kendince yorumlarlar. Balıkçıların bu yanlış değer algısıyla ne kadar zor bir işle uğraştıkları Osman tarafından dile getirilir:

“Kaçtım, dedi dayanamadım. Bizimle kesiştikleri paranın içinde yemek diye verdikleri yenir değil. Ancak çumua çıkarmaya gücü yetenin yevmiyesiyle oynuyorlar. Melatlar ilk günler daha yüksekteydi. Söke söke azaldı. İpsatorlar neredeyse altmış metre derinliğe daldığımızda çıkıyor. Yemek derdinden, ekmek derdinden dönenip duruyoruz. Anlaşmamız var ki hapislik gibi” (G.Ö.Y. 671).

İşçilerin Girit’e göçmen işçi olarak gitmeleri yetmiyormuş gibi para kazanmak zorunda oluşlarından dolayı her şeye karşı sessiz kalışları, işverenler tarafından ezilebildiği kadar ezilmelerine neden olur. Onların da insan oldukları bu kişilerin akıllarına bile gelmez. İbrahim ve Musa; ailelerini geçindirmek için bu zulme katlanmaya devam eder. Üstelik onlar, daha fazla para kazanmak için kendi canlarını emperyalist güçler karşısında feda etmeyi göze alıp her gün daha da derine dalarlar.

“Seyyid” adlı hikâyede Zülali, kardeşi Seyyid ve annesini de alarak İstanbul’a gelir. Seyyid’i hemşerisinin çay ocağında çırak olarak işe koyar. Ağabeyinin Almanya’ya işçi olarak gideceğinden dolayı evin reisi Seyyid olur ve ailenin geçimini de o sağlar. Seyyid, her şeye evet diyen işçilerden biridir. Ağabeyi de bunun farkında olduğunu şu sözleriyle gösterir: “Accık düşünmüşsem de çıkan akarı bulamadık demişti Zülali. Seyyid her sözüne he deyecektir. Başka türlü de yakışmaz. Bunun için elimde teberim var. Fikrinden çıkarmaz bunu Seyyid. Cin akıllıdır” (B.S. 499). Seyyid’in çay ocağında iş bulabilmesinin sebebi kendisine yapılan azarlamalara, küçümseyici tavırlara her zaman gülümseyerek karşılık vermesidir. Ağabeyi gittikten sonra evin geçimini sağlamak zorunda olan bu çocuk kendisine verilen emirleri sessiz sedasız yerine getirir.

Paraya sahip olan insanlar; çevrelerinde, her söylediklerine itaat eden çaresiz işçileri de bulurlar. Seyyid’in ağabeyi Zülali de maddi açıdan yaşadıkları sıkıntıları sona erdirmek için Almanya’ya gitmeye hazırlanır ve gideceği ülkede onun yapmasını uygun gördükleri her şeye boyun eğmeye hazırdır: “İstanbul gibi gonaşsak da anlamaz ağam bilesin gâvurlar... dedi. Onların istediği kendi dillerini sökmemizdir. Öylesi yararır, parayı verecek olan onlar, alacak olan biz olduktan kelli” (B.S. 503).

“Birinci Yaz Şarkıları”nda Şemsigül Şehrazat Debrecenli’nin okulunda çalışan işçiler kendi aralarında alt-üst ilişkisi meydana getirirler. Yûşa Efendi ve Habibe Kadın, okulun temizliğinden sorumlu kişilerdir. Yûşa Efendi, müdirenin verdiği emirle

zil çaldığında okula yeni başlayan çocukları bahçeye çıkarır. O, okul müdiresinin yanında uysal, söz dinleyen biriyken Habibe Kadın’la baş başa kaldıklarında “İyi iyi, demişti Yûşa Efendi. Hadi tez ol! Günü bitirdik sen daha ilk kattasın Habibe Kadın. Müdire Hanım demin bir sıkıladı ki sorma. Her yer temizlikten cam olsun, işte o kadar dedi. Parlasın demeye getiriyor yani” (S.D.B.Y. 942) diyerek buyurucu biri hâline gelir.

Yûşa Efendi, “yeni dünya”nın getirdiği işçi/işveren düzenine fazlasıyla uyum sağlamıştır. Kendisi Müdire tarafından ezilirken yaşadığı zayıflığı bir başkasına emirler vererek ortadan kaldırmaya çalışır. O da birini ezmenin yozlaşan kişilerde meydana getirdiği sahte mutluluğu tatmış, bir anlık da olsa kendisinin de Habibe Kadın’la aynı statüde yer aldığını unutmuştur.

“Münip Bey’in Günlüğü”nde memur Münip Bey, 24 Şubat’ta müdürü Ankara’ya gidince 12 Nisana kadar onun yerine vekâlet eder. Bu esnada geçici süreliğine de olsa müdürlüğün kendisine verdiği rehavetle yanlarında çalışan işçilere emretmeye başlar. Tıpkı Yûşa Efendi’nin Habibe Kadın’a karşı takındığı tavrı o da odacıya sergiler: “Bu köylüler nezaketli muameleden anlamazlar” (P.Y. 24) diyerek kendisiyle onun arasında sınıfsal farklılığın olduğuna inanır. Bu da işçinin işini doğru yapmasına rağmen üstü tarafından ezilmesine neden olur.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım’ın oğlu Sedat, yüksek mühendisdir. Çalıştığı özel kurumda genç yaşına rağmen çok rahat yükselmiştir. Bu durum annesini bile kuşkulandırır. Onun her söylenen şeyi eksiksiz yapmaya çalışması, patronlarıyla dikleşmemesi bunda en önemli etkenlerdir. Ayrıca o, patronlarının olmadığı zamanlarda diğer işçilere sözünü geçirir. Bu da alt-üst ilişkisini işçiler arasında da var olduğunu gösteren diğer bir örneği teşkil etmesi bakımından son derece önemlidir.

“Su Ustası Miraç”ta Döne adlı kişi ağanın hanımının ev işlerini yapar. Evli olan bu kadın hizmetçilik yaparak ailenin geçimini sağlar. Ağanın karısı Döne’yi eşi içkici olduğu için işten atmak ister; fakat Vedat buna karşı çıkar. Döne, işçinin hakkının ezilmesine karşı çıkan Vedat sayesinde çalışmaya devam eder. Evin hanımı, onun dört aylık hamile olduğunu bilmesine rağmen çamaşır yıkamasını isteyince kadın, bebeğini

düşürür. O zor zamanlarında evin hanımı işçisinin canını ve bebeğini düşünmez. Öğ-
lunun, çalışan kadını, atlas yorganına yatırmasından da rahatsız olur:

“Döneği üç gün o odada tuttu. Atlas yorgan kan olacak diye uyku girmedi gözümde.
Bahri İstanbul’daydı. Öbür ikisi de Ankara’da. O odada olanlar her yana yayılmıştı.
Gelen konuklar başlarını sallıyorlardı. ‘Onlar durmadan çocuk düşürürler. İki günde de
ayağa kalkarlar. Bu türlü âdetler de neyin nesiydi? Herhalde Vedat Bey oğlumuz pek
yufka yürekli” (P.Y. 61).

Görülüyor ki evin hanımının gözünde çalışanlar, alt tabakadan insanlardır. Üs-
telik canlarının da bir önemi yoktur. Kadın nasıl olsa kendisine hizmet edecek başka
insanları da parası sayesinde bulabilir. Bu özgüvenin kendisine verdiği etkiyle evinde-
kiler; dibi tutmuş yemekleri yiyen, hak ettikleri paraları alamayan, aşağılanan insanlar
hâline gelirler. Hem bu kadın hem de gelen konukları, zengin oldukları için işçi sını-
fından insanları istedikleri ölçüde küçümseyip aşağılama haklarına sahip olduklarını
sanırlar.

“Gül Mevsimidir”in Mesaadet’i de tıpkı ağanın karısının hizmetçilerini ezdiği
gibi yanında çalışan kadını ezer. Onun köylü oluşu Mesaadet’in gözünde küçümsene-
bilmesi için yeterli bir durumdur. Hizmetçi, Mesaadet’in her türlü isteğini yerine ge-
tirse de onu bir türlü mutlu edemez. Sözde soyluluğun getirdiği doyumsuzluk, bir
zamanlar Rüştü Şahin’e âşık olan bu kadını bambaşka bir hâle getirir.

“Cami açacaksın ilkten, dedi ihtiyar kadın. Hep unuttuyorsun... Sesi sevinçle çınladı.
Hizmetçiyi yeniden boyunduruğuna almıştı. Çıkar benim kürk etolumu dolaptan, sır-
tımaya koy. Camı aç havalansın iyice. Bu pis kokunun içinde mi yemek yiyeceğim? Öğ-
renemedin hâlâ bu işi, yazık senin aklına” (G.M. 399).

Mesaadet, kendi statüsünde olmayan insanları ezerek yaşlılığının verdiği etkiyle
hayatında gerçekleştirmediği şeylerin acısını çıkarır. Kadın davranış üstünlüğünün
paranın gücüyle ve kişileri ezmeyle gerçekleşeceğine inanır. Hizmetçilerin ne olduğu,
kim olduğu onun için hiç önemli değildir. Onun gözünde hepsi doğudan gelmiş, işini
doğru düzgün yapmayan, cahil kişilerdir. İşçiler de bu ve bunun gibi insanlara hep
boyun eğmek zorunda kalırlar.

“Parasız Yatılı”da eşi ölen kadın, kızıyla birlikte hayat mücadelesi verebilmek
için evin geçimini üstlenmek zorunda kalır. Bir hastanede hastabakıcı olarak işe alınır.
Tıpkı diğer işçiler gibi onun da hiçbir şeye karşı söz söyleme hakkı yoktur:

“Alıyorlar beni bir iki güne kadar başlıyorum. Başhemşireye çıktım, iriyarı bir kadın. (...) ciddi ol. Bir şey denirse senden bilirim. Malum, kancık köpek kuyruk sallamadıkça hikâyesi. Boya falan da istemez. Kendinde mi yanağının, dudağının rengi? İşte bilmem artık. Doktorlardan, şundan bundan yakınmak yok. Bir işte kalmak isteyenler başta gelenlerine uyar (...)” (P.Y. 106).

Bu kadının, işverenin gözünde hiçbir değeri yoktur. O, kendisine yapılacak hak-sızlıklara bile ses çıkaramayacak kadar acizleştirilir. Çalışmaya mecbur olan işçiler ne yazık ki daha işe girmeden önce onları ezmek için oluşturulmuş her türlü şarta evet demek zorunda kalırlar. Bu hikâyede yer alan kadın da başhemşirenin her dediğini kabul ettiği için işe alınır. Öyle ki sırf güzel olduğu için ona ilgi duyacak insanlar ol-ması hâlinde namussuz olarak görülecek olmasına bile karşı çıkamaz.

“Sevda Dolu Bir Yaz”da oğlunun gayri meşru bir ilişkisinden dünyaya gelen kızını ortalıktan uzak tutmaya çalışan babaanne, çalışanlarının hem çocuğun etrafında pervane olmalarını hem de evin işlerini halletmelerini ister. Hizmetçilerin aynı anda iki işi birden kusursuz şekilde yapmaları olanaksız olsa da hanımefendinin emrine bo-yun eğmek zorunda kalırlar. Evde tek otorite sahibi olan babaanne; köşklerde oturma-nın gerekliliğini tıpkı Mesaadet gibi başkalarına emir vermek ve parasını özgürce har-camakta görür.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de de adı belirtilmeyen kadının annesi, hizmetçilerini dü-şünmeyi, acı çekmeyi bilmeyen kişiler olarak görür. Çalışanlar memleketlerini özleyip ağladıklarında onları parasıyla susturan bir hanımları vardır. Hizmetçiler, geçim derdi, yakacak, kalacak yer vb. problemlerle karşılaştıkları için kadının emirlerini yerine ge-tirirler. Bu bile onların işlerini kaybetmemelerine engel olmaz. Kadın: “Mutfaktakileri zaten unutmuştum. Onlar da kendilerini anımsatacak hiçbir çıkışta bulunmazlardı. De-ğiştiklerini, yerlerine yenilerin geldiğini, annemin gündelik hesapları tuttuğu deftere bakarak sesli düşündüğü sırada anlardım” (K. 184) diyerek o evde sürekli farklı işçiler çalışmaya başladığına işaret eder.

Kadının söylediği şeyler, evlerine gelen hizmetçilerin sadece dış görünüşlerinin değiştiğini hâl ve hareketlerinin birebir aynı olduğunu gösterir. Onlar, doğuştan ezil-meye alışkındır. Evde hiçbiri söylenen şeylere itiraz etmez. Bu da kıza çalışanların hep aynı kişi olduğu kanısını verir. Ne yazık ki çaresiz, yoksul, çekimser insanlar hep ezil-meye mahkûmdur. Bu durum da onları aynılaştırır.

Hikâyede kapıcılardan da bahsedilir. Onlar, kendilerine verilen küçücük bir dairenin içinde yaşar; elektrik, su, yakacak derdini düşünmeden ayın sonunda kendilerine ödenen maaşla geçimlerini sağlar. Gurbette geçim derdinin ne denli zor olduğunu bildikleri için çalışmalarının karşılığında onlara sunulan şeyleri yeterli görürler. Kapıcılar ve onun gibi diğer işçiler Anadolu halkının özünde yer alan mütevaziliği hiçbir zaman kaybetmezler:

“Kapıcı, köpeğe benzemez bir köpeği hava aldirmaya çıkarıyordu, girerken içeri. Aykırı bir bakışla süzmüştü beni. ‘Kim ola ki bu saatte?’ her çeşit işe koşulmasının getirdiği bir anlamsızlık vardı yüzünde. (...) ‘Asansör var hanım kardaş’ demişti arımdan. Şivesi diriltmiş, ısıtmıştı onu. ‘Baş üstüne’yi burada da sürdürüyordu, birden kavramıştım. Boyun eğmeyi küçükken öğretmişlerdi. Yakacak, barınacak derdi olmadan, hem de üste para alarak, teneke başı tahıl ne düşer, diye dertlenmeden yaşamak, her eveti içeriyordu” (K. 192).

Zor şartlar altında geçimini sağlayan işçilerin çoğu, çıkar ilişkisinin ne demek olduğunu da bilmez. Bu, onlarda kazandıkları para karşılığında kendilerinden beklenen iş performansının daha da üstüne çıkma isteğini meydana getirir. Ayrıca işçiler her şeye evet diyerek işverenlerini de mutlu etmek isterler. Onlar, işveren kişilere böyle davranmanın boyunlarının borcu olduğuna inanacak kadar iyi niyetlilerdir. Oysaki değişen toplum düzeninde kendinden alt seviyede olan kişilerin ezilişlerini görmek bazı insanlar için vazgeçilmez olmuştur.

Füruzan’ın işçilerin her şeye evet demelerini örneklendirdiği en güzel hikâyesi “Haraç”tır. Burada Servet aracılığıyla daha küçükken her şeye evet dedirtilen evlatlık kızların ömürlerinin sonlarına dek bu alışkanlıklarını devam ettirmeleri söz konusu edilir. Servet, yedi ya da on yaşlarında Dizdar Hanım’ın konağına getirilir. Burada çalışan Çerkez Gülendâ “Konağın getirine götürüne seni koştururuz. Burada yer, içer efendilerine saygılı, boynu bükük olmayı öğrenirsin. Bir de edep erkân di mi yavrum, dimi efem?” (P.Y. 128) diyerek onun sessiz boyun eğişlerinin temelini atmış olur. Servet, söylenen hiçbir şeyde hakkını savunamadığı için Rusuhi Bey’in koynuna girerek onu kirletmesine bile ses çıkaramaz. Vakti geldiğinde kiminle evleneceğine bile Dizdar Hanım karar verir. O, daha en başta çevresinde bulunan paralı insanlara yenilerek hayatını başka insanların kararlarına bırakmıştır. Konağa geldiği günden itibaren de tek başına bir şey düşünmemiştir ya da düşünmemiştir.

5.1.1. Memurlar

Memurlar, özlük haklarını ellerinde tutabilmenin rahatlığına sahiplerdir. Füzûzan'ın eserlerinde memur kesiminden olan kişilerin, çok fazla ezilmedikleri görülür; fakat onlar da patronlarıyla iyi geçindikleri sürece işlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelmezler:

“Münip Beyin Günlüğü”nde Münip Bey, Muş'ta memurluk yapar. Çalıştığı dairede müdürlerinin etkisiz oluşu kişiler arasında disiplinsizlik oluşturur. Ayrıca o, diğer memur ve çalışanların yaptıkları dedikodulardan rahatsız olur. Sürekli “Yoksa beni müdür mü yapacaklar? Bunca yıl amirlerime gösterdiğim itaat, umum müdürlüğünün dikkatini çekmiştir belki de” (P.Y. 24) diyerek terfi etme hayalini dillendirir. Böylece memur kesiminin ancak amirlerine olan itaatleri karşılığında terfi ettikleri anlaşılır. Ayrıca Münip Bey, bir türlü ailesinin ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamaz. Tıpkı işçiler gibi memurlar da emeklerinin karşılığını alamazlar:

“17 Mart. Hava gene kapandı. Şimalde soğuk bulutlar toplanıyor. Evdekilere âdetim hilafına dairedeki işlerden bahsettim. Kızım hemen annesine bir manto yapmamın lüzumundan söz açtı. Sanki hakikaten müdürlüğe tayinim çıkmış gibi. Hâlbuki müdür olсам maaşımda pek fazla artma olmaz” (P.Y. 24).

Münip Bey, müdürlerinden maaşlarının az olmasından yakınsa da onun bu hayâli kurmasının sebebi müdür olduğunda sosyal durumunun kuvvetlenip herkesin gözünde otoritesinin artacak olmasıdır.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de Rahmi Bey memurdur. Kendi statüsünün yeterli olacağını düşündüğü için müdürlüğe yükselme hayali kurmaz fakat eşi Fıtnat Hanım, kocasının daha iyi paralar kazanabilmesi için gerekirse amirlerine iltifatlar etmesini ister; fakat Rahmi Bey, çok para kazanmaktansa dürüst bir memur hayatı sürmeyi tercih eder:

“Yani el uğuşturup, boyun büküp, çanak yalayanlar diyorsun Fıtnat Hanım. Yoo, ben okumuş yazmış adamım, bir Nedim bir Fuzuli okurum. Hâlâ da okurum ya... Benim diyen incelikte edep görmüş adamın parmağı ağzında kalırdı. Evet el etek öpmek benim ruhumda yoktur” (B.S. 518).

Rahmi Bey, statü elde etmek için ikiyüzlü davranmayı kendisine yakıştırmaz. Emekliliği yaklaşıp dek hep aynı statüde kalır. Bu, memur hayatında yükselbilmenin usule uygun şekilde gerçekleşmediğini de ortaya koyar. Otuz yıllık memur olan

adamın daha üst mertebelere gelememesi kendisinden daha az sene ülkesine hizmet etmiş kişilerin bir anda onun amiri olduğunu ortaya çıkarır.

“Kış Gelmeden”de Mehlika’nın kocası Namık memurdur. O da az para kazanmanın verdiği sıkıntıyı hayatı boyunca yaşar. Mehlika da evde dikiş dikerek ekonomik gelirlerine katkı sağlasa da yine de ayın sonunu kıt kanaat getirirler. Öyle ki yıllar sonra evlerine dönen kardeşi Alişan’a yoksulluklarından dolayı sadece yumurta kırabilir:

“Aaa, ne yorgunluğuymuş. Bir şey yaptım mı ki? Epi topu iki yumurta kırdım. Hem ne olur kusura bakma. Öylesine pahalı ki her şey. Ben de dikiş dikiyorum da anca yetebiliyoruz eve. Oysa görüyorsun, yıllardır iki kişiyiz. Çocuk doğurma hevesinden geçen yıl vazgeçtim. İyi ki de öyle oldu... Yine de ne bileyim” (B.S. 635).

Namık da tıpkı Münip Bey ve Rahmi Bey gibi memur olduğu hâlde evinde ay sonunu zor getirir. İşçilerden daha iyi bir konumda olmalarına rağmen onlar da çalışmalarının karşılığı olan parayı alamazlar.

“Birinci Yaz Şarkıları”nda ise memurların tayin yerlerinin belli aralıklarla değiştiğine değinilir. Yurdanur’un babası Mustafa Remzi Bey öğretmendir. Erzurum’da başladığı öğretmenlik görevine önce İstanbul ardından Ankara’da Cebeci’de devam eder. Mustafa Remzi Bey tayinin çıktığı yerlere eşi ve beş çocuğuyla gider.

Memurlar, belli süre bir yerde görev yaptıktan sonra ihtiyaç olan başka yerlere devlet tarafından gönderilebilecekleri gibi belli süre görev yaptıktan sonra istediği şehirde de görev yapabilme hakkına sahiptir. Bu hikâyede Füzuran, zorunlu hizmetten dolayı başka şehirlerde görev yapan Mustafa Remzi Bey’i ve onun aracılığıyla diğer memurları söz konusu etmiştir.

5.2. İşçinin Başkaldırısı

Çoğu kişi, çalıştıkları yerden alacakları paraya fazlasıyla muhtaç oldukları için çalıştıkları yerde kendilerine verilen emirleri sorgulamadan yapar; fakat bazı işçiler, işverenlerin yaptıkları haksızlıklara ya da onları emirlerinin altında tutmaya çalışmalarına karşı çıkarlar.

“Kırlangıç Balıkları”nda balıkçı Mehmet, otel müdürü Safter Bey’le mevsim başında iş anlaşması yapar. Buna göre Mehmet tuttuğu balıkları otele satacaktır fakat Safter Bey, parasıyla her şeyi elde edeceğine inandığı için ondan mevsime uygun olmayan balıkları ister. Mehmet bir gün tuttuğu kırlangıç balıklarını otele götürür. Safter Bey, onları değerinden daha az fiyata vermediği takdirde kabul etmez ve Mehmet’i diğer işçiler gibi ezebileceğini düşünür çünkü daha önce balıkçılık yapan pek çok kişi onun boyunduruğu altında çalışmaya başlar. Mehmet diğer işçilerden farklı olarak Safter Bey’e hakkını yedirmez: “Sövdü, dedi Mehmet, sırtını dikti. Balıkçısak ta sövdürmeyiz kendimize. Hem sözünü tutmadı, döneklik etti. Burdakilerse, işsiz kalır, denize döneriz, diye pısmışlar. Denizden korkulur muymuş be! Hergele! Sözünü yutmadı.” (K. 321) İşçilere her türlü hakareti de edebileceğine inanan adam, Mehmet’e küfür edince Safter Bey ilk kez bir işçiden dayak yer. Mehmet “Az bile yaptım ite, dedi. Bana bize, hırsız diyor” (K. 323) diyerek kendisini herkesten üstün gören bir patrona gereken dersi verir. O, bu davranışıyla tüm ezilmeye mahkûm edilenlerin ve ezileceklerin adeta sesi olmuştur. Mehmet, onunla birlikte değişecek olan işçilerin Fûruzan’ın eserlerindeki ilk temsili olması bakımından da önemlidir.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde varlıklı bir ailenin kızı olan kadın, ailesinin istemediği bir adamla evlilik yapar. Karısının ve çocuğunun geçimini bir tek adam sağlar; fakat bir süre sonra işten çıkarılır. Buna rağmen hiç ümitsizliğe düşmez. İşten çıkarıldığı gün onun gibi başkaları da işsiz kalır. Bu kişiyi diğer işçilerden ayıran şey; işverenlerine karşı hakkını hiç yedirmemesidir. Gerektiğinde onlarla dikleşecek kadar cesareti içinde bulundurmıştır.

“Günübirlik Adada” daha on beş yaşında olan Cennet, Gönül Hanım’ın evinde orta hizmetçisi olarak çalışır. Daha çocukluktan çıkmamış olan bu kız, evde kendi yaşıtı olan iki çocuğun hizmetini de görür. Ayağına sürekli takılan oyuncakları sadece koltuğun üzerine koymakla yetinir. Evin hanımı ve çocuklarıyla birlikte gittiği denizde bile o, diğer çocukların toplarını yakalamakla görevlendirilir. Cennet uzun süre sessiz kalıp her verilen görevi yaptıktan sonra işçiliği sorgulamaya başlar:

“Ben Recep Ağabeyimle Ramize Ablamla konuşup halleşiyorum... Baba bugün günübirlik Adada oturdun. Yedin de içtin de. Seyrettin de güzel şeyleri. Ne oldu? Döneceğin

yer gene bizim sokağımız. Annemin hastalığı da cabası. Redife'ye selam götür benden. Ben işçiliğe gittiğimde getiririm hediyesini ona (...)" (B.S. 592).

Cennet, işçi olsa da evde her şeyin kendisine yaptırılmasının ne kadar yanlış bir tutum olduğunun farkındadır. Gönül Hanım ve ailesinin daha fazla kendisini ezmesine müsaade etmemek için başka bir yerde çalışmayı düşünür. O, çoğu ezilen insanın yaptığı gibi kaderine sessizce boyun eğecek bir karaktere sahip değildir.

5.3. Üretim

Üretilen ürünler, kimi zaman üreticileri kimi zamanda o ürünleri satın alacak kişileri etkiler. Füzuzan bu durumun kişiler üzerinde oluşturduğu etkiye "Su Ustası Miraç", "Edirne'nin Köprüleri", *Berlin'in Nar Çiçeği* ve *Kırk Yedi'liler* adlı eserlerinde yer verir.

"Su Ustası Miraç"ta ağanın karısı, oğullarının kimi İstanbul'a kimi Ankara'ya gidince evlatları olmadan ekip biçme olaylarıyla uğraşamayacağına inanır ve topraklarını işlemeyi durdurur. Topraklarının boş kalıp verimliliği düşmesin diye de başkalarına kiralamayı uygun bulur.

Toprakla uğraşmak ekim aşamasının başlarından biçme aşamasının sonuna kadar son derece zahmetli bir iştir. Üstelik hava sıcaklıkları, beklenmeyen yağışlar ürünlerin verimliliğini de etkiler. Toprağı ekip biçen kişiler, her şeyi ince hesaplar dâhilinde yaparlar. Bu yüzden çok fazla toprağı olanlar, bu işlemleri gerçekleştirmek için yanlarında pek çok işçi çalıştırırlar. Bu hikâyedeki kadın, evlatlarının yanında olmamasından dolayı bu işe girişmez. Senelerce aynı kişiler tarafından ürün yetiştirilen toprağın başkalarına kiralanması, o yıl üretilen ürünlerin farklılaşmasına neden olacağı gibi ekmeğini topraktan çıkaranların işsiz kalmasına da neden olabilir. Yani ağanın karısını aldığı karar hem kendisini hem yanında çalışanları hem de diğer şehirlere yapılacak olan ihracatı da etkiler. Füzuzan bu hikâyeye aracılığıyla üretimin kişiler üzerinde etkisini de okuyucuya düşündürür.

"Edirne'nin Köprüleri"nde Hala Adile maddi durumları iyi olmadığı için torunlarıyla birlikte akşamüstüne doğru pazara gider. Maddi durumları iyi olan insanlar sabahın erken saatlerinden itibaren pazar alışverişlerini yaptıkları için son saatlerde

orada kötü olan ürünler kalır. Hala Adile, hem ucuz hem de iyi olan sebze ve meyveyi alma umuduyla evden çıksa da her seferinde istemediği ürünleri alarak eve dönmek zorunda kalır. “Niçin ucuz kötü olacak?” (P.Y. 82) diye düşünür. Kendi memleketinde her şey ucuz ve güzelken İstanbul’da neden fiyatların yüksek olduğuna anlam veremez.

İstanbul, üretimden çok tüketimin olduğu bir şehirdir. Başka yerlerde üretilen ürünler, oraya gelerek pazarlarda, manavlarda ve marketlerde yerlerini aldıkları için fiyatlar da bir hayli yükselir. Hala Adile, memleketinde pek çok şeyi yetiştirdikleri için fiyatların da her yerde aynı olacağını düşünür; fakat üreticiden-tüketicisine gidene dek türlü komisyonlar eklenen her ürün, başlangıçtaki fiyatını defalarca katlayarak sofralara ulaşır. Kapitalist sistemin meydana getirdiği bu durum ne yazık ki üreticinin hâk ettiğini alamamasına neden olur.

Berlin’in Nar Çiçeği’nde de değişen yaşam koşullarıyla birlikte insanların artık üretim yapmaktan çok tüketime olan bağımlılıkları oluşları işlenir. Frau Lemmer’in gençliğinde insanlar birçok şeyi kendileri yetiştirdikleri için dışarıdan ürün satın almaya ihtiyaç duymazlar. Eskiden parayla bir şey satın almak yerine; kişiler arasında ürün değiş tokuşu görülürdü. Bu da dışarıya olan bağımlılığın neredeyse hiç olmamasına katkı sağlardı:

“Bu göçmenleri de buraya sürüp getiren paraydı.

Onun gençliğindeyse bu o kadar ağır basmazdı hayatlarında.

Yanılmıyordu.

Her şeye para ödemezlerdi ki,

Kendileri üretirler, işlerlerdi.

Bazı şeyleri de aralarında değiştirirlerdi” (B.N.Ç. 1585).

Günümüzde insanların yaşam koşullarının daha iyi hâle gelmesi, eğitilmiş kişilerin artması ve teknolojinin gelişmesiyle bireylerin duydukları ihtiyaçlarda değişmeye başlamıştır. Özellikle büyük şehirlerde yaşanan yoğunluklar, az gelişmiş yerlerde yapılan üretimlerin de düşmesine neden olmuştur. Paraya olan bağımlılık arttıkça üretici bir toplumdaki ziyade ülkeler daha çok tüketici olmaya başlamıştır. Bu da işçi sınıfının büyük şehirlerde ya da dış ülkelerde iş bulma çabalarını artırmıştır. Paraya olan ihtiyaç

kişiler arasında ekonomik uçurumları da oluşturmuştur. Füzuzan, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle dünyada hızlı şekilde baş gösteren değişimin üretime ve göçmen işçilerin artmasına neden olduğunu Frau Lemmer aracılığıyla okuyucuya sunmuştur.

Kırk Yedi'liler'de Üsteğmen Erteğün, hayatı boyunca elleriyle bir şey üretmediği için üzülür. O, günden güne artan tüketim çılgınlığının bir parçası olmak istemez. Yukarıda Frau Lemmer'in dünyada yaşanan değişimi bir nevi eski-yeni adı altında anlatışı burada da kendisini gösterir. Üsteğmen Erteğün, bir şeyler ürettiği sürece kendisini ait olduğu kişilerle bir görebilecektir.

5.4. Emek-Para İlişkisi

Emek, kişilerin herhangi bir işte uğraşırken gösterdikleri bedensel ve zihinsel uğraşa verilen addır. Kapitalizm öncesinde insanlar, sebze, meyve, tahıl ya da birtakım talepler doğrultusunda oluşturdukları malları üretmek için bedensel güçlerini ve vakitlerini harcarlardı. Daha sonra üretilen ürünlerin bir kısmını kendileri tüketir bir kısmını da satarak belli sermayelere sahip olurlardı. Bu oluşumda herhangi bir aracı ya da patron-işveren unsuru olmadığı için emek-para ilişkisi de birbiriyle hemen hemen doğru orantılı olurdu. Sanayi Devrimi sonrası gelişen teknolojik ürünler, işçiye duyulan ihtiyaç ve köylü kesiminin memleketlerinde geçim sıkıntısı yaşamaları köyden-kente olan göç oranlarını da artırmış. Bu da işçi sınıfını meydana getirmiştir. Çalışma anlayışı var olan değişimlerle başkalaşır:

“Çalışmanın bu şekilde anlaşılması, Marx'ın gözleri önünde yerleşen “gerçek” çalışma karşısında geliştirdiği eleştiri türünü açıklar. Marx'a göre, çalışmanın özünün gerçekleşmesi kösteklenmiştir; gerçek çalışma yabancılaşmış bir çalışmadır. Her yabancılaşma düşüncesi, aynı zamanda bir öz düşüncesidir, gerçekliğe mahkûm eden bir düşüncedir, olması gereken ya da olacak şey karşısında gerçekliği deforme eder. Marx, esas olarak, gördüğü toplumdaki ve ekonomi politikteki hedefin –özü gereği aracı olan çalışma sayesinde insanı geliştirmek değil, tersine, zenginleşme olmasını eleştirir. Gerçek çalışma içerikten yoksun bir soyutlamadır, hedefi de kendi dışındadır. Kapitalist endüstriyel toplumda çalışma, her zaman yabancılaşmıştır.”⁴⁵

⁴⁵ Dominique Meda, *Emek: Kaybolma Yolunda Bir Değer mi?*, İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul 2012, s. 107.

Emeğin; kişileri geliştiren, özgür kılan unsurları zamanla çalışanların işverene bağımlı şekilde kalmalarıyla yeniden şekil almıştır. Artık emek demek; kapitalist düzende işçinin sömürülmesi, emek-değer ilişkisinin ortadan kalkması, emir-itaat anlayışıyla kurulan düzendir. İnsanlar, artık sermaye sahiplerinin isteği doğrultusunda hizmet gören bir araç hâline gelmiştir. En kötüsü de işçi, artık emeğinin karşılığını hiçbir şekilde alamaz.

“Haraç” adlı hikâyede Servet yedi ya da on yaşlarında Dizdar Hanım’ın konağında çalışmaya başlar. O, geldiği günden itibaren ev sahiplerinin kendisine emrettiği her işi eksiksizce yapmanın peşine düşer; fakat Dizdar Hanım, Servet’in ve yanında çalışan diğer işçilerin, emeklerinin karşılıklarını hiçbir zaman tam anlamıyla vermez. Bu durum Horhor’daki konaklarından taşınırlarken de ortaya çıkar. Dizdar Hanım, konağın satılmasına kadar Servet’in orada kalmasını ister. Servet, yine hanımından yaptığı işin karşılığını alamaz:

“Desene boş konak satılana kadar seni buraya bedava bekçi dikecekler. Bana kalsa, çık, üç beş hakkını al. Sonra bekçiliğini yap. Buraya boğaz tokluğuna mı kapıldın? Hadi diyelim ki öyle. Burası kapanıyor. Boğaz tokluğunda güvenlikte değil. Hem de evladım, sırf yemeyi, içmeyi hayvanlar düşünür. Senin de bu dünyada görececek günün, sürecek sefan olmalı, karınca kararınca” (P.Y. 145).

Servet, o evde işçi olarak görülüp çalıştırılmasına rağmen Dizdar Hanım tarafından hak ettiği para verilmez. Onunla birlikte çalışan Şehime Hanım onu uyarsa da o, küçük yaştan itibaren onu evine alan kişilere karşı çıkmak istemez. “ ‘Haraç’ ta Servet unutulmuşların, etten, kandan arınmış düşünülenlerin öyküsünü dillendirir. (...) Haklılıkları özenle onlara öğretilmemiştir. Öfkelenmeyi, hıncı bilmezler.”⁴⁶ Servet’i bu duruma getiren Dizdar Hanım ise konaklara sahip olacak kadar zenginliğini sözde soylu tutumuna borçludur. İşçilerinin haklarını sömürerek daha fazla artırdığı serveti bir konaktan diğerine geçmesini sağlayacak kadar çoğaltmıştır.

“Kuşatma”da Nazan, Madam Sara’nın yanında çalışırken haftalığı bir türlü artmaz. O da var olan düzene ayak uydurarak “Kemer yapmayı, zimba açmayı falan biliyordu, ama aynı şeyleri Raşel de biliyordu. Üste o piko için kumaş hazırlamayı da

⁴⁶ Ece Ayhan, “ ‘Parasız Yatılı’nın Yazarı Füzûzan’ la Bir Konuşma’ “, *Füzûzan Diye Bir Öykü*, haz., Faruk Şüyün, Zebra Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 49.

bilirdi. Gerçi dükkânı tek Raşel yönetemezdi” (K. 216). diye düşünüp diğer işçi Raşel’le kendisini kıyaslamaya başlar. Oysaki her ikisi de işyerinde aynı saatlerde işe başlayıp yine aynı saatlerde işi bırakırlar. Gün içinde hiç boş durmadan ellerinde olan işleri yetiştirmeye çalışırlar. Nazan’ın haftalığının artması gerekirken Madam Sara, bunu aklına bile getirmez. İlkokuldan sonra okuyamayıp çalışma hayatına başlayan Nazan, emeğinin karşılığını bir türlü alamayarak paranın gücüyle hareket eden bencil insanların kurbanları arasına girer.

Yine aynı hikâyede Nazan’ın annesi eve katkı sağlamak için ‘parça başı’ işiyle uğraşır. Birçok ürünü gün içinde yapmasına rağmen işveren tarafından kendisine yeterli para verilmez. Kadın evinde iki buklüm kalarak acılı, sancılı şekilde bitirdiği işlerin karşılığını alamamaktan dolayı mutsuz olur. Malları ona veren adam ise: “Bu kadar hanım, daha aza çalışacaklar her zaman vardır” (K. 242) diyerek kadını sömürmeye devam eder.

“Kırlangıç Balıkları”nda Zarife’nin kocası oğluyla karısını terk etmiştir. Kadın hem kendine hem de çocuğuna bakabilmek için bir fabrikada tütün işçisi olarak çalışır. Fabrika sahipleri işçilerinin haklarını onlara vermez. Zarife evinin geçimini sağlayamadığı gibi dokuz yaşındaki çocuğunu bile sünnet ettiremez. Kötü yola düşerek para kazanmak zorunda kalır. Onun “...Yetmiyor... para” (K. 309) deyişindeki çaresizliğin ve yılmışlığın tek sebebi fabrika sahiplerinin elinde toplanan paranın işçilere hak ettikleri şekilde dağıtılmamasıdır. İşçiler buna rağmen işverenlerinden hak ettikleri parayı isteyememektedir. Zarife “Para mı var ki sigaraya ayıracak. Şimdilerde fabrikaya ucuzuna kız çocuğu almaya başladılar. Tısmız çıkmıyor” (K. 309) diyerek bu gerçekliğe işaret eder. İşçilerin gösterdiği bu tutum, önceden gelen düzenin şimdilerde de patronlar tarafından devam ettirilmesine neden olur.

“Redife’ye Güzelleme”de Temir Ali, İstanbul’da ciğercilik yaparak geçinir. Emeğinin karşılığını alamadığı için evini de zar zor geçindirir. Eşi doğum yapmak üzereyken o, çocuğunun geleceğinin nasıl olacağına dair düşünmeye başlar. Tek korkusu evladının da gelecekte kazandığıyla geçinemeyecek hâle düşmesidir:

“Oğlum olsun isterim, dedi. Doğru. Yalnız bizim gibi bu işlere düşüp muhtaçlanacaksa fena, çok fena... İşimi beğenmemek değil benimkisi, kazandığımla geçinememek bıkkınlığı. Bu memleket bize yaramadı. Gerçi namusumuzdan eksikimiz, utancımız yok, ama oğlum olursa yarını için uykusuz kalmasını istemem” (K. 328).

Kapitalist düzende orta sınıf yoksullukla eş değer şekilde hayatlarına devam ederken zengin kesimden olan insanlar her geçen gün mal varlıklarını artırır. Var olan ekonomik düzeyin diğerine geçebilmesi neredeyse imkânsızdır. Burada Temir Ali, oğlu için endişe duymakta son derece haklıdır. Yoksulluktan dolayı ayın sonunu getiremeyen, evindeki şeyleri satmaya başlayan bir babanın oğlunun imkânı burjuvazi bir ailenin çocuklarından oldukça farklı olacaktır. Temir Ali, yanında bulunan işçinin henüz doğmamış oğlunu büyüyünce Havuzlar’da işçi olmak için yanlarına getirmesini isteyince asıl gerçekliğin farkına varır: “Kızın babası, yeni doğacak çocuğunun karşı konmaz gerçekliğini ilk kez anlamış gibi sıkılğan ama umutlu, işçiye baktı” (K. 349). Temir Ali’nin oğlu da elbette değişmeyen düzende babasının kaderini yaşayacaktır.

İşçilerinin haklarını vermek istemeyen kişiler emek-para ilişkisini kendilerince belirlerler. Yapılan işlerin karşılıkları bu görecelikten dolayı verilemez. Bunu yapmalarındaki temel sebep de kendi mal varlıklarının haksızlık yapılarak dahi olsa artmasını istemeleridir. İşçi-işveren ilişkileri sessiz kalış-tek taraflı çıkar doğrultusunda ilerler. Füzûzan, *Kırk Yedi’liler* romanında Nüveyre öğretmenin aracılığıyla iş konusunda ortaya çıkan bu göreceliği açık şekilde dile getirir:

Nüveyre öğretmen Nazik kadına istediği şeyleri yaptıktan sonra eline para sıkıştırır. Emine, annesinin Nazik’e emeğinin karşılığını verip vermediğini sorgulayınca Nüveyre öğretmen, verilen ücretin işçinin ihtiyaçlarını karşılama oranına göre belirlendiğini söyler:

“Sen verdiğim parayı söylediğim zaman ne anlayacaksın? (...) Önce paranın alım gücünü bilmek gerek. Bir de insanların ihtiyaçlarına göre para değerinin değiştiğini öğren. Nazik kadına verdiğimiz para tam onlara göredir. (Burda dönüp babasına göz kırpmıştı.) Bizim aylıklarımızı yani babanla benim aylığımı Nazik kadınla Kadir’e falan versek nerdeyse bir yıl geçinirler (...)” (K.Y. 1135).

Görüldüğü gibi işçi kesimi hiçbir zaman hakkını tam anlamıyla işverenden alamadığı gibi bu durum açık yüreklilikle aile içinde konuşulur hâle bile gelmiştir. Emek-değer ilişkisinde bana göre, ona göre diye kavramların yer alması son derece yanlış bir tutumdur.

Yine aynı romanda Haydar ve arkadaşları düzenledikleri yürüyüşlerde gündeliği 15 liraya iş bulamayanlarla bir günde 250 bin lira kazanan kişiler arasında nasıl bir eşitsizlik olduğuna dikkat çekmek isterler. Bu durumu ortaya çıkaran şey; yapılan üretimlerde kâr amacı güdülmemesidir. İşçiler, beden güçleriyle meydana getirdikleri işlerde en az paya sahip olurken; patronları günlük kazançlarının bir önceki güne göre artıp artmamasıyla ilgilenir. Romanda 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan önce bazı üniversite öğrencileri Şubat 1969'da (K.Y. 1385) emperyalizme karşı işçi yürüyüşleri de düzenler. Bu da emek-değer arasındaki eşitsizliğin giderek daha fazla yaygınlaştığını ortaya çıkarır.

5.5. Makine Üstünlüğü

Makineleşme sayesinde yaşanan teknolojik gelişmeler yeni iş kapılarının açılmasına neden olur. “Ah Güzel İstanbul”un Sarı Kâmil'i kum ve çimento ticareti yapan işyerinde alınan yeni kamyonla birlikte uzun yol şoförlüğü yapmaya başlar. Onun yeni kamyonu MAN 520'dir. Makineyle insanın birarada oluşunun sembolüdür çünkü onun kullanımı işçinin işten çıkarılmasına neden olmamıştır. Kamyon, Sarı Kâmil için biraz daha fazla para kazanabileceği ekmek kapısı hâline gelmiştir. Makineyle insanın 'bir' olduğu bir sanayileşme beklenen, özlenen şeydir.

Kırk Yedi'liler romanında da Cemşit makinelere tutkun bir kişidir. Makinelerin seslerini dinleyerek âdeta onlarla iletişime geçer. Makine Fakültesi'nde işine duyduğu sevgiyle tutunur. Teknolojik gelişmelerin yansıması olan makine onun için tüm evrenin yansımasıdır:

“Herkes bizcileyin işinin sevdalısı olamaz. Ben makine fakültesine girerken kocaman dişlileriyle, arasız hızıyla, çeliğinin şavkıyla, cıvatalarının yerli yerinde sıkıca duruşuyla beni bekleyen bir ders yeri düşünüyordum. ‘Ve durun hele arkadaş, bir tulum giyelim,’ deyip koşuşturuyordum o dershanede. (...) Evrenin avuçlarımda olduğunu duyuyordum. Hâlâ da duyuyorum” (K.Y. 1226).

Füruzan, “Edirne'nin Köprüleri”nde makinenin insana üstün gelişini de vermiştir. Bu, makineyle gelecek gelişmeleri hayal eden insanların istediği bir şey değildir. Hikâyede Hala Adile'nin gelini Naciye aile gelirine katkı sağlayabilmek için dantel örür. El emeğiyle günlerini vererek oluşturduğu ürünler kimse tarafından talep görmez:

“Ninem, ‘Almıyorlar mari, Naciye’min işlerini,’ derdi. Ev sahibimize söyledim. Bir yaşlı kadın, hiç gülmez. (...) ‘Al bak Bihter Hanım bu işlemeleri,’ derim. ‘Dik yastık başcağızlarına, mis gibi uykular uyu yapıp bana dualar.’ ‘Yok’ der. ‘Ben dikerim dantela.’ Derim, ‘Örsün Naciye sana tığla en güzel dantelaları. ‘İstemem’ der, ‘makine dantelası daha ucuz’ (...)” (P.Y. 93).

İnsan emeğiyle oluşturulan ürünler, ayrı bir öneme sahiptir. Hele kişinin uğraşımıyla, göz zevkinin ve hayâl gücünün birleşimiyle meydana gelen el işleri, paha biçilmez niteliktedir. Ne yazık ki üretimde makineleşmenin artmasıyla insanlara olan ihtiyaç da bir taraftan azalmıştır. Burada Naciye’nin uğraşarak ördüğü danteller makine dantellerinden biraz daha pahalı olduğu için talep görmez. Bu da kadının aile içinde sağlayacağı katkıyı azaltır.

5.6. Göç-Göçmen İşçiler

“Göç ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi”⁴⁷dir. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren yaşanan sanayileşme, çok partili hayata geçiş ve kentleşme beraberinde kırsal alanlardan kentlere doğru göçü de getirmiştir. Köylerde tarım alanlarının azalması, hayvancılıktan verim alınamaması, yaşanan eğitim ve sağlık sorunları insanları mecburi göçe zorlamıştır.

Kentlerde yaşanan sanayileşme ve fabrikalaşma çalışacak işçi sayısının da fazla olmasını gerektirir. Köylülerin yaşadığı sıkıntılar haricinde var olan bu gerçeklik şehirlerde, kırsal kesimlerde yaşayan insanların iş gücüne olan ihtiyacı da ortaya çıkarmaktadır:

“Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşmeye bağlı olarak gelişen kentleşme olgusu beraberinde istihdam arzını yaratmıştır. Bu arzın, istihdam fazlalığının olduğu (gizli işsizlik) kırsal bölgelerden karşılanması Türkiye’deki köyden kente göçün başlangıcını oluşturulduğu söylenebilir.”⁴⁸

Yaşanan bu değişimle kent nüfusu hızlı şekilde artmıştır. Göç eden kişilerin çoğu ailelerini de kentlere getirmiştir. İnsanlar sosyal, kültürel, ekonomik açıdan bir anda

⁴⁷ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. bs., Ankara 2005, s. 769.

⁴⁸ Ertuğrul Güreşçi, “Türkiye’nin Köyden Kente Göç Sorunu”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S. 6, Haziran 2012, s. 46.

tahmin edemedikleri değişimlere maruz kalmışlardır. Tüm bunların yanında birçok sınıntının kentin o çekici yapısıyla halledilebileceğini düşünen köylü kesimi; şehirlerde işçi sınıfı hâline gelmiş ve istedikleri ekonomik düzeyi elde edememişlerdir.

Füruzan, Türkiye’de yaşanan işçi göçlerinin sebeplerine eserlerinde çok fazla değinmez. Herkes tarafından bilinen gerçeklerin tekrarcısı olmak yerine o, kişilerin kentlere gelirken kurdukları hayalleriyle-yaşadıkları arasındaki çatışmayı gerçekçi şekilde okuyucuya sunar. Yazar göç olgusunu köyden-kente yaşanan göçler ve yurt dışına yapılan göçler olarak iki şekilde ele alır.

5.6.1. Köyden-Kente Yaşanan Göçler

Füruzan; “Piyano Çalabilmek”, “Edirne’nin Köprüleri”, “Yaz Geldi”, “Redife’ye Güzelleme”, “Temizlik Kolu”, “Seyyid” ve “Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent” adlı hikâyelerinde köyden kente yaşanan göçleri ele almıştır:

“Piyano Çalabilmek”te Demir Ali ve ailesi Balkanlardan İstanbul’a göç ederler. Memleketlerinde hayvan besleyerek, tarla ekerek ve arıcılık yaparak geçinmeye çalışan bu aile, hükümetlerin değişimiyle İstanbul’a göç etme kararı alırlar. Demir Ali, ne tarla işi ne arıcılık ne de hayvan besleyebileceği bir yer olan bu şehirde sırt dolabıyla ciğercilik yapmaya başlar:

“Abe Demir’in vardı bir arı kovanları sübyanım diz boyu otlukların arasında dağlıktır bizim oralar, havası sağlamdır, insanları yapılıdır. Ama tutturdu koca ihtiyar gidelim diye buranın hükümetleri değiştirdi. Onca toprak bağ bahçe, köşk hizmetkârlar kaldı oralarda. Sattık, ama yabarlarda harcaıverdi erkeklerimiz. Ne dedikse kâr etmedi. Kadınsınız bilemezsiniz, dediler. Üç oğlumda öldü gitti. Onlar dağ adamlarıydı şehre sığamadılar. Bizim bağlar yonca yonca kokardı, ifil ifil esirdi rüzgârlar” (P.Y. 38).

Görülüyor ki Demir Ali ve ağabeylerinin isteğiyle gerçekleşen göç, onların hayatları boyunca unutamayacakları kötü şeyler yaşamalarına neden olmuştur. Şehre bir türlü uyum sağlayamayan ailenin üç üyesi peş peşe ölmüş, Demir Ali de işçi sınıfına düşerek bilmediği bir yerde tecrübe etmediği bir iş için sokak sokak gezmeye başlamıştır. Balkanlarda mutlu olan bu kişiler, İstanbul’da umduklarını bulamazlar; fakat Demir Ali yılmadan, usanmadan işine gitmeye devam eder.

“Edirne’nin Köprüleri”nde de Balkanlardan önce Edirne’ye daha sonra İstanbul’a göç eden Hala Adile ve ailesi söz konusu edilir. Hala Adile ve ailesi Balkanlarda ve Edirne’de toprak işleriyle uğraşarak geçimlerini sağlarlar. Oğlu Hasan onları İstanbul’a getirir. Göç ettikleri bu yerde ne toprak ne de bağ bahçe işleriyle uğraşacak alanlar bulamazlar. Hala Adile “Abe kızanlarım, topraksız yerde yaşanmaz. Her yer burada ev. Güneşi gördüğümüz yok. Derler ki gelmeyeydin. Kim gelmek istedi, ben mi?” (P.Y. 83) diyerek yaşadıkları sıkıntıyı dile getirirler. Bu insanlar biraz daha bolluk içinde yaşamak için İstanbul’a gelmelerine rağmen burada hem horlanırlar hem de daha çok ekonomik sıkıntı yaşamaya başlarlar. Hasan, sabah ezanından önce kalkarak mezbahada çalışmaya gider; fakat çalıştığı yerde emeğinin karşılığını bir türlü alamaz. Ayrıca komşuları tarafından Sabahat’a “Edirne çingenesi” (P.Y. 90), Hala Adile’ye “gâvur nine” (P.Y. 92) denilerek hakaretlere maruz kalırlar. Tüm bunlar yetmezmiş gibi göç kararının ardından geldikleri İstanbul’da her geçen gün yoksullukları daha da artar.

“Redife’ye Güzelleme”de de Temir Ali, Bulgaristan’dan İstanbul’a göç eder. sırt dolabıyla mahalle mahalle gezerek ciğer satmaya çalışır. O, memleketinden göç ettikten sonra tıpkı onunla aynı işi yaptığı Demir Ali gibi aynı kaderi yaşar. Ciğercilik ona para kazandıramaz. Ay sonunu zor getiren bu aile, geçim derdi yüzünden sürekli tartışır. Hatta Temir Ali, hamile olan eşini dövecek kadar bunalım yaşamaya başlar:

“Vurdum, doğru. İlk dövüşüm bu karımı kız da gördü. Gidip odanın ucundaki minderlere gömdü başını ben anasına vururken. (...) Elleri, kolları gönderdi kadının ama susmadı hiç. Konuşmayan kadın susmadı. ‘Açız’ dedi. ‘Hep açız’ dedi. ‘Görmüyor musun istediğin kadar çalış gene de elde avuçta yok’ ” (K. 336).

İstediği kadar emek sarf etmesine rağmen bir türlü geçim derdine çare bulamayan bu adam, eşinin sözleriyle yıllardır kendisine itiraf edemediği gerçekleri hayat arkadaşından duyar. Göç, bir ailenin daha düzenini alt üst etmiştir. Temir Ali, İstanbul’da geçim derdi olmayan insanların yaşadığı mahallelerde gezerek sattığı ciğerler bitince yine yoksul kesimlerin yaşadığı yerlere dönmek zorunda kalır. Kentin görkemi, iş olanakları o ve onun gibi insanları cezbetse de nice Demir Ali’ler kaderlerine razı olmaktan başka bir şey yapamazlar.

“Yaz Geldi”de adı belirtilmeyen küçük çocuk ve ailesi Sivas’ta hayvanlarının ve topraklarının olmamasından dolayı geçinemeyip İstanbul’a göç ederler. Geçim sıkıntılarının büyük şehirde ortadan kalkacağına inanarak göç eden insanlar arasına katılan bu kişiler de İstanbul’a geldikten sonra hiçbir şeyin hayâl ettikleri gibi olmayacağını anlarlar.

“Temizlik Kolu”nda Hediye; amcası, yengesi ve babaannesiyle Balkanlar’dan göç ederek İstanbul’a gelir. Bu ailen geçimini Hediye’nin amcası sağlamaya çalışır; fakat ne kadar mücadele ederse etsin göç ettikleri şehirde bir türlü ayın sonunu getirecek kadar eline para geçmez. Yoksul ailenin fertleri de bu durumdan etkilenir. Hediye sınıfında parası olmadığı için dışlanır, babaannesi: “Herkes mi aç, açık bu memlekette?” (B.S. 476) diye insanlara sormak ister. Tüm olumsuzluklara rağmen yaşamayı, gülmeyi unutmadan gelecek güzel günlerin de hayâlini kurmadan duramazlar:

“Anacağım bilsem de, ansam da, yeniden konuşsam da yararı ne ki? Geldik. Yerleştik. (...) Hadi üzme kendini. Bu hep böyle gitmez ya! Yorgunluk beni eğdi. Hep Naim’i düşünürüm. Bir onun eline bakmanın arını az mı taşıyorum? Gelecek yıla daha iyi çıkacağız. Hem ılıcalara gideceğiz. Bir hamam parasıyla yol parası gerek. (...)” (B.S. 477)

Hediye ve ailesi yaşadıkları yoksulluğa rağmen İstanbul’un onlar içinde güzel şeyler oluşturacağına inanmadan edemezler. Çevrelerinde gördükleri maddi durumu iyi olan kişiler, onların da hayata karşı umut dolu bakmalarını sağlar. Görülüyor ki Naim, çok fazla emek sarf ederek hak ettiği paranın belki de yarısını bile alamasa da bu şehirden başka bir yerde iş bulmaya niyet etmez. O da var olan düzene ayak uydurmak zorunda kalan kişiler arasına girer.

“Seyyid” adlı hikâyede de köyde geçim derdine düşen Seyyid ve ailesi İstanbul’a göç ederler. Memleketlerinde yapacak iş olanaklarının olmayışı onları işçi sınıfına dâhil edecek bir şehre gitmeyi zorunlu kılar. On yaşlarındaki Seyyid, çay ocağında çalışmaya başlar. Bu aile İstanbul’da çalışarak geçim derdinin üstesinden gelinemeyeceğini fark eder. Bu yüzden Seyyid’in annesi de çalışmaya başlar. Ağabeyleri ise Almanya’da işçi olarak para kazanma umuduyla yola çıkma hazırlığındadır. Seyyid on yaşında işe başlayıp okula gidememesine rağmen hiç sızlanmaz. O, gelecekte umu-

dunu hiç kesmez. Fûruzan bu gerçekliği onun gözünden şu şekilde verir: “Seyyid, İstanbul’a vardıkdan sonra anasının, ağabeysinin umutsuzca dertlenmelerine hiç katılmamıştı, tükenmez, inanılmaz güzelliklerle doluydu her yan” (B.S. 500).

“Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent”te Bünyamin Doksan, hayatta kimsesi kalmayınca onunla aynı köyde yaşayan kişiler tarafından İstanbul’a getirilir. Onlar yaşadıkları çaresizliği şu şekilde dile getirirler: “ ‘Ne edek?’ demişlerdi. ‘İyiden tek kaldı. Köy göçtü. İnsanlar Almanya’ya, İzmir’e, Adana’ya, İstanbul’a bölündüler. Dört yüz hanenin ocağı söndü. Yirmi hanede anca aş pişiyor. Onların da hepsi mezara dönük yaştadır (...)” (G.Ö.Y. 715). Bu hikâyede Bünyamin’in köyünde bulunan pek çok kişi de büyük şehirlere göç eder.

Köyde yaşayan insanlar, tarım ve hayvancılıkla uğraşarak elde ettikleri verimlilik ve buna bağlı olarak kazandıkları para miktarları azalınca, şehirlere göç etmeye başlarlar. En önemlisi de Bünyamin gibi köyün neredeyse tamamı göç ederken sanayileşmenin olduğu yerleri tercih eder çünkü onlar için artık yeni iş olanakları geçimlerini sağlayabilecekleri tek kapı hâline gelmiştir.

5.6.2. Yurt Dışına Göç

Ülkelerinde geçim sıkıntısı yaşayan kişilerin çoğu, işçi olarak yurt dışına göç etmenin sorunlarına çözüm getireceğine inanıp yurt dışına göç ederler. Fûruzan, toplumun büyük kısmını etkileyen bu duruma eserlerinde yer verir.

“Haraç” adlı hikâyede Servet’in oğlu Havuzlar’da işçi olarak çalışır. Sabahtan akşama kadar verilen emirleri yerine getirmek için uğraşsa da ekmeğinin yanına katık edecek bir şeyi almaya bile gücü yetmez. O, bu durumdan son derece rahatsız olur:

“Anne sen çıkma karşıma. Kimse çıkmasın. Gideceğim Almanya’ya. Babam da tek söz etmesin. Buradaki hayatımız sürünmek. Sabahın köründen akşamın karanlığına çalış, aldığın parayla ekmeğine katık edeme. Yaşlılarla Beyoğlu’na çıkıp iki bira içeme” (P.Y. 142).

Görülüyor ki Sevet’in oğlu, Almanya’ya ne iş olursa çalışmak için gidecektir; çünkü hikâyede anne ve babasıyla konuşurken belli bir işte çalışmak için oraya gittiğine dair bir ifade yer almaz. Adam, yurt dışında daha fazla para kazanacağına o kadar

inanır ki annesinin ve babasının yurt dışına gitme konusunda ne düşündüklerini bile sormak istemez.

Kırk Yedi'liler'deki Haydar'ın ağabeyi Kurban da Almanya'ya göç etmek ister. Onu buna zorlayan yetiştirdikleri hayvanlarla tek başına ilgilenmek zorunda kalışı ve ne yaparsa yapsın artık emeğine karşılık kazanç elde edememesidir:

“Dört kıştır kesimciye veriyoruz hayvanları. Kamer sayrılandı döşüm, deyip duruyor. Anamızın gözlerinin akı kararı seçmezlenmesi baskınlaştı. Baştan Kamer ablamın kocası gitti Almanya'ya. Yoksul, üstelik turist pasaportuyla gitti. Çok zebillik çekti. Gene de buradan iyidir. Gönül verici bir yer değil ya, lakin parası ele geliyor. (...) Neyse fazla yakınmayayım. Çıkarını bulamadık. Kışın hayvanlara bakım kolaydır bizim orada. Gel gör ki yaz bastı mı iş büyür. Çoban ister, sağıcı ister. İşin olanı kaldı mı bana, enişte de gidince. Üstesinden gelmek zorumu, iliğimi kesti. Elle de tutulur bir şey alamadık (...)” (K.Y. 1528).

Kurban, köyde geçim sıkıntısı yaşamaya başladığı için sanayisi gelişmiş bir ülke olan Almanya'ya gitme kararı alır. O ve onun gibi işçiler yurtdışına zorunluluktan dolayı göç eder. Bilmedikleri bir ülkede yaşamak hiç kimse için kolay değildir; fakat her şey kimseye muhtaç olmadan yaşayabilmek içindir.

Almanya'ya işçi olarak gitmek isteyen kişiler, kurul tarafında sağlık taramasına tabii tutulur. Onların arasında Kurban da vardır. Yurt dışında çalışmanın kendilerine daha iyi para kazandıracağına inanan insanlar, ülkelerinde ezildikten sonra çaresizliğin etkisiyle başka ülkenin boyunduruğuna girmek için bu taramadan geçerler. Onların aynı odada uzun süre iç çamaşırlarıyla bekletilişleri ve bu duruma olan yabancılıkları romanda Emine aracılığıyla dile getirilir:

“Çoğunluğu tarım alanından gelen Anadolu köylüsünün yanmış, kararmış yüzlerine karşın güneş görmemiş vücutlarının solgun, uslu yığının acıyla çizmişti içine.

Röntgene girecek olanların dizisinde adı çağrılanın öne yürürken kısacık bir an çıplaklığını düşünüp kollarını omuzlarına sararca davranışta bulunması hepsinde yenileniyordu” (B.N.Ç. 1532).

İşçiler, ülkelerinde geçim sıkıntısı yaşadıkları için giriştikleri bu yolda daha en baştan ezici ve öteleyici bir yaklaşımla karşılaşırlar. Erkeklerin bir odada sadece iç çamaşırlarıyla duruşları bile onların değerlerine saygı duyulmadığını ortaya çıkarır. Federal Almanya, kendisi için en uygun kişileri seçerken onlara insanca muamelede bulunmaz.

Almanya ağır sanayide çalışacak kadar ezilmeye dayanacak insanları seçmenin yolunu ülkelerine gelmek isteyenlere her türlü sağlık testi yapmada bulur. Çaresiz işçiler, türlü hastalıklarını bir an da giderebileceklerine bile inanarak ne olduğu belirsiz haplar yutup o testleri yaptırırlar. Bunu duyan Alman doktorlarsa olayı soğuk bir biçimde karşılar:

“ ‘Wie, wie, warum, warum?’ deyişlerindeki şımarıkça başkalık, görülmeyecek gibi değildi. Adamın üstten alan bir tutumla ‘Nasıl olur bir hayat vermek iş için? Çünkü biz yapıyoruz, hep kendimiz muayeneleri. Kanda da röntgende de yanılmayız hiç, alamayız da sizin hastanelerinizden rapor. Federal Almanya hükümetimiz bütün teşkilatıyla seçer işçisini. Hem yabancı işçilerimiz çok geliyor. Sizinkiler çiftçi, çok iyi olmaz bize. Çiftçide fayda yok çünkü Federal Almanya’da var ağır sanayi, teknokrasi için yatırım” (B.N.Ç. 1533).

Türkiye’den Almanya’ya gidecek işçilerin bu işe olan muhtaçlığı Federal Almanya’nın onlar üzerinde insancıl olmayan tutumlarına razı gelmelerini zorunlu kılar. İnsanlar, o kadar çaresiz, aç ve umutsuzdur ki kendilerini öldürebilecek ilaçları bir çırpıda içerek Alman doktorların muayenelerine girerler. Bunu duyan kişiler, onların en başta insan olduklarını unutarak sadece nasıl olabilir? diye sözde bir soru ile karşılık verirler. Ne o doktorlar için ne de ağır sanayisi olan Almanya için hasta olan insanların değeri yoktur. Onlar ezilemeyecek kadar güçsüzdür.

Berlin’in Nar Çiçeği’ndeki Selman da, romanda belirtilmese de, tıpkı Kurban gibi Alman doktorların duygusuzlukla sürdürdükleri sağlık taramalarından geçerek Berlin’de çalışmaya başlar. Onu memleketi Sivas’tan ayıran şey hor görülüp el kavuşturmasına rağmen çocuklarını geçindirecek kadar para kazanamamasıdır. Selman Korkmaz ve eşi Güldane Korkmaz iki erkek evladını alarak köylerinden ayrılır:

“Zor iş sevgili anacığım, demişti Selman Korkmaz. El kavuşturmak, hor görülmek. Madem çocuklarımız oldu, veballeri boynumuzadır dedik, çıktık geldik. Bahtları ömürlerini berelemesin, bizim gibi iki üç yıl okumuşlukla bu ayrılı gayrılı dünyanın acılarını sırtlarına yıktırmasınlar, karşı koysunlar istedik (...)” (B.N.Ç. 1723).

Görülüyor ki Selman Korkmaz kendisi için Almanya’ya gitmemiştir. O önce ailesinin geçimini daha sonrada çocuklarının geleceğini düşünerek bu kararı almıştır. Yoksul olarak geldikleri dünyada para kazanma umuduyla istemeye istemeye de olsa memleketinden ayrılmak zorunda kalmıştır. O, bu davranışıyla fedakâr bir babanın gerçek hayattaki temsilcisi olmuştur.

Güldane Korkmaz'ın ağabeyi Haydar da Sivas'ta geçim derdine düşer. Korkmaz Ailesi'nden önce Almanya'ya işçi olarak başvurur. Uzun süre bekletildiği için de Avustralya'ya gitme kararı alır:

“Büyük ağam Haydar gibi alımlı kişi görmemişsinizdir derim Frau Lemmer. Akılsa onda. Erkek güzeli demek neyse onda. Köylülük yerde üç sınıflık ilkokulu bitirdi, askerde yazıcılığı da onbaşılığı da aldı. Yedek subayı ona 'hey aklını sevdiğimin Ömer oğlu Haydar, ya sen bir de okuyaydın!' demiş. (...) Almanya'ya işçi çıkmaya çok çalıştı. Sabrı yetmedi. Avusturalya dediklerine gitti. Yedi deniz ötesiymiş. Kafdağı uzaklığı derler. Öyle mi?” (B.N.Ç. 1737)

Haydar, onunla aynı kaderi yaşayan insanlar gibi parasızlığın verdiği etkiyle hiç bilmediği bir ülkede çalışmaya talip olur. Yakınlarını zor göreceğini bile bile gurbete çıkar. Onu buna sürükleyen bir diğer sebep ise; köylerinde eğitimin yetersiz oluşudur. Haydar, köylerinde ilkokulu bitiren ender insanlardan biri olmuştur. Bu da Sivas'ta çocukların erken yaşlarda hayvancılık ya da tarım işleriyle uğraştıklarını ortaya çıkarır. Onların eğitim alma imkânları geçim derdiyle kısıtlanır.

Aynı romanda Frau Lemmer'in oğlu Johannes, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'de yaşanan iş problemiyle baş başa kalınca annesinin fikrini almadan Hamburg'a gitme kararı alır. Savaşın Berlin'de yaşattığı ekonomik çöküntüyü Frau Lemmer: “Ne kadar kötüyümüş savaş, demişti. Niçin başlatıldı ki, kim istedi? Tarlalar mahvoldu, ürünler bitti. Güzelim hayvanlar süt dolu memeleriyle kavruldu, bağlar yandı” (B.N.Ç. 1594) diyerek dile getirir. Annesi, işsizliğin, geçim sıkıntılarının farkında olduğu için Johannes'i durdurma eğiliminde bile bulunmaz. Oğlu bir süre sonra da Amerika'ya giderek orada para kazanmaya çalışır.

Bu durum Almanya'nın savaş sonrasında kendi insanlarını da başka ülkelere işçi olarak gönderdiğini ortaya çıkarır. Bu kadar acıların ardından Almanya sanayisini geliştirir geliştirmesiz işçi politikalarıyla Türkiye'den ve başka ülkelerden çalışacak insanlara ihtiyaç duyar. Sermayedarlar, işçileri seçerken onları sadece emirlerini gerçekleştirecek birer robot olarak görürler. Göçmen işçilerin kaderi tıpkı Selman, Kurban ve sadece adları değişen diğer insanlar için ne yazık ki hep aynıdır.

5.7. Hükümet Eleştirisi

Füruzan “Piyano Çalabilmek”, “Edirne’nin Köprüleri”, “Kanı Unutma”, *Kırk Yedi’liler ve Berlin’in Nar Çiçeği* adlı eserlerinde toplumun düzenini sağlayabilmek için üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeyen yetkililerin eleştirisini yapar.

“Piyano Çalabilmek”te Demir Ali ve ailesi Balkanlardan İstanbul’a göç eder. Onların bu kararı almasında memleketlerinde hükümetin değişecek olması etkili olur. Anneleri ise en baştan beri göç etme kararına karşı çıkar çünkü hükümet değişikliğinin hayatlarında olumlu ya da olumsuz bir etki oluşturmayacağına inanır:

“İstanbullular bizimle alay ederler be gelin. (...) Ben dedim, gitmeyelim. Hükümetler değişecek buralarda dediler. Gurbetlik bize göründü. Abe gelin hükümetlerden bize ne. Kim gördü hükümetleri avlularda, tarlalarda, dağlarda. Çok biliriz sanır bu er kişiler, çok yanılırlar” (P.Y. 40).

Onlar, yaşadıkları topraklarda âdeta unutulmuşlardır. Yöneticilerin tarlalarda, bahçelerde çalışan insanlarla ilgilenmemesi, onları ziyaret edip sıkıntılarını dinlemeleri bunun en büyük kanıtıdır. En kötüsü de bu durum yaşanırken hiç kimse kendi varlığını hatırlatma ihtiyacında bulunmaz. Füruzan hikâyede Demir Ali’nin annesini konuşturarak bu ve bunun gibi olaylarla karşılaşan insanların sesi olur.

“Edirne’nin Köprüleri”nde Hala Adile ve ailesi Balkanlarda yaşar. Vatan topraklarının Balkanlardan gelecek olanlara açılmasıyla önce Edirne’ye sonra da İstanbul’a göç ederler. İstanbul’da tarla, bağ, bahçe işleriyle ilgilenemezler; fakat devletin yeni gelen vatandaşlarının her türlü ihtiyaçlarının karşılanması konusunda verdiği vaatler bu aileyi ve onlar gibi göç edenleri umutlandırır. Hala Adile ve ailesi yöneticilerin verdikleri sözleri tutmamasıyla ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlarlar. Burada da bu yüzden hükümete yönelik bir eleştiri yer alır:

“İyi bakarlar burada hayvanlara mari Hasan, demiştim. Hasan’da gülüyordu. Elleri olmamıştı daha buradaki gibi. Tutup okşamıştı birinin sırtını, ‘Naciye’nin saçları sanki, Hala Adile,’ demişti. Naciye’nin yanakları hemen al çuha? Keyiflenince oğullarım ‘Hala Adile’ der bana. Yeniden kuracağız diyordum iyi bir düzen. Gelmiştik kendi vatanımıza. Belki kalkmayacaktık sabahları avlulara çardaklara. Yazmıştı gazeteler, öyle derdi Hasan: ‘İrkdaşlarımıza açtık vatan topraklarını. Hükümet olarak, düşüyoruz her bir ihtiyaçlarını’ ” (P.Y. 92).

Söz konusu edilen aile ve onlar gibi vatan topraklarına dönen kişiler, bildikleri geçim kaynakları dışında işlerle uğraşmak zorunda kalırlar. Bu durum zaten kıt kanaat

geçinen ailelerin ay sonunu hiçbir şekilde getirememelerine neden olur. Hala Adile, hükümet yetkililerinin Balkanlardan göçen kişilerin nasıl geçim sağlayacakları ve nerede oturacakları konusunda düşünmeyip onları sanki yokmuş gibi görmelerine anlam veremez.

“Kanı Unutma” adlı hikâyede beş yüz nüfuslu bir köyün hükümet yetkililerince ziyaret edildiğinde köylünün zararına kararlar alınıp uygulamaya konulmasından bahsedilir. Burada yaşayan insanlar, köyelerine gelen makam, mevki sahibi kişilerin verdikleri kararlara itiraz etme hakkına da sahip değildir: “Bize susup he demekten öte yapacak kalmaz” (G.Ö.Y. 659) diyen Durkadın içinde buldukları durumu en açık şekilde ifade eder.

Hikâyede Durkadın’ın zeytinliğinde bulunan mezar taşlarının lahit olduğu anlaşılır. Bu yüzden devlet yetkililerince zeytinliğe girmeleri yasaklanır. Onların tek geçim kaynağı olan zeytinlik ellerinden gidince Durkadın’ın oğlu Musa ve köyde geçim sağlayamayan Osman’la İbrahim, Girit’e sünger avlamaya giderler. Bir süre sonra Osman, iş arkadaşlarından birinin derine dalmasından dolayı ciğerleri patlayınca korkup köyüne kaçar; İbrahim’in ise kefeni sarılı cansız bedeni köyelerine gelir. Durkadın, “O kan Musa’nın da kanıdır” (G.Ö.Y. 678) diyerek kefenin içinde Musa’nın da olduğunu herkese söyler. O, köyelerine gelerek sadece yazıp çizdikleri şeylerin doğruluğuna inanan yöneticileri eleştirir. Kadın için ölen kişinin adının ne olduğu önemli değildir; çünkü geçim kaynaklarının ellerinden alınmasıyla evladı ve arkadaşları hayatlarını hiçe sayarak sünger avlamaya gitmişlerdir. O gün ölen İbrahim olsa da yarın köyün başka bir çocuğu da o işi yapmak zorunda kalarak ölüme gidecektir.

Burada hükümet yetkililerinin Durkadın tarafından eleştirilmesinin asıl sebebi geçim kaynağının ellerinden alınması değildir; yöneticilerin aldıkları kararların insanları nasıl etkileyeceğini düşünmemesidir. Onlar, yapılan şeylerin sonuçlarında neler olabileceğini görebilselerdi köyün gençlerine iş olanakları sağlanırdı. O zaman ne Durkadın’ın oğlu ne de ay sonunu getiremeyen diğer ailelerin çocukları hiç bilmediği bir ülkede işçi olarak çalışmaya gitmez. Gerçek olan şu ki ölümler ve gidişler sadece onlarla sınırlı kalmayacaktır.

Kırk Yedi'liler'de Anadolu halkının, kentlerde yaşayan insanlarla aynı olanaklara sahip olmadığından bahsedilir. Onlar, 27 Mayıs İhtilali'ni bile radyolardan dinleyerek öğrenirler; fakat hayatlarında ne gibi değişiklikler olacağı konusunda yetkililerce bilgilendirilmezler ya da Anadolu'da yaşayanlara 61 Anayasası'nın verdiği olanakları araştırabilecekleri bir ortam sunulmaz. Haydar, aracılığıyla bu durum şu şekilde dile getirilir:

“Bizim yörede kimse olanı bilmiyordu. (...) Akşamüstü Kurban ağabeyim kahveden döndü. ‘Yeni bir bayram daha oluyor, Haydar’ dedi. ‘Ne dersin?’ ‘Neymiş ki ne bayramıymış ağam?’ dedim. ‘Asker paşaları gelmiş yeniden Ankara’ya. Radyo öyle konuştu.’ İşte ben 27 Mayısı böyle öğrendim. (...) Biz 47'lilerin köy kökenlilerine gelince, 61 Anayasasının olanaklarını canımız pahasına anca şehre okumaya varıp da araştırabilenlerdeniz. Hesaba vurulamayacak denli acılıyız, sert adamlarız, öfkeliyiz, umutluyuz da (...)” (K.Y. 1215).

Anadolu'da yaşayan halk, yöneticilerce bir kenara itilmiş gibidir. Onlar, ülkelelerinde var olan durumları bile ya radyodan ya da kulaktan kulağa aktarılan sözlerle öğrenebilirler. Hâlbuki İstanbul, Ankara gibi büyükşehirlerde yaşayanlar olayların bizzat içinde olmasalar da yaşanan gerçekleri kolaylıkla öğrenirler. Batıyla-Doğu arasında kalın çizgilerle çizilen bu sınır, insanların yaşamlarını da etkiler. Haydar ancak üniversiteye gelince 61 Anayasası'nın özelliklerini öğrenebilir, emek-değer ilişkisinin ne demek olduğunu anlar, Doğu halkının hatırlanmayışını ve dertlerinin çözüme kavuşması için yetkililerin çabasız oluşlarını görür. Köy kökenli olanlar “böyleymiş, şu demekmiş” cümleleriyle avunduklarını aralarından tek tük çıkan Haydar ve onun gibi okumuş kişiler aracılığıyla fark eder.

Şehirlerde yaşayan insanlara sağlanan olanaklarla köyde yaşayanların sahip oldukları arasında da eşitsizlik vardır. Haydar, köylerinde okul olmadığı için ilçeye okumaya gider. Oralar “yatırım planlarında hep önde olan, bayındır kentlerimizle aralarında iletişim kurulamazmış duygusu verir” (K.Y. 1355) diyen Haydar, İstanbul'un aydınlıklarıyla toprak yollarda tozla karışan ışıklarını kıyaslar. O, sıcak ev ekmeğini bulamaca batırıp yerken büyükşehirlerdeki insanların bir kısmı zengin sofralar etrafında bir araya gelir. O, ortaokuldayken lamba ışığında çalıştığı dersler bile nadirdir. Ayrıca Doğu'da ezilen insanların dertleri sadece devlet kapısında tanıdıkları varsa çözümlüdür. Bu yüzden köylüler, isteklerini yetkililere ifade ederken bile çekinir hâle gelirler. Kendi haklarını savunamayan sindirilmiş insanlar karşısında çoğu 47 doğumlu

olan öğrenciler, onların haklarını savunabilmek için bir araya gelerek yürüyüşler düzenlerler. Onlar “Yeni Vietnam’lar” (K.Y. 1327) diye sokaklarda bağırıp sömürden kurtulan halkı kendilerine örnek seçtiklerinde aralarında polisler de olmasına rağmen 12 Mart 1971 Muhtırası’nın ardından tutuklanırlar. Füzuran, o öğrenciler arasında olan Emine’nin yaşadıkları aracılığıyla yöneticilerin gözaltına alınan kişilere uyguladıkları keyfi tutumları gözler önüne serer:

“Sana yazamadım. Açıklamak gereksiz. Tutukluluğum bitti. Öğrenmişindir. Neden bitti? Deyip sormazsın, biliyorum. Temelsiz, çürük suçlamaların başıboş salıvermelerine de alışacağız belli ki. Beklenmedik bir şey olmasaydı kolay yazamazdım sana” (K.Y. 1546).

Görülüyor ki bu kişiler neyle suçlandıklarını bile bilmeden aylarca gözaltında tutulur. Savcılar, herhangi somut sebepler sunamadan tutukluların bir kısmını serbest bırakır; bir kısmını da idamla cezalandırır. Bu durum hem yöneticilerin uyguladıkları şeyleri denetleyen bir üst kurumun olmadığını hem de savcıların yasalara uygun davranmadıklarını gösterir.

Yasalara uygun davranmayan sadece savcılar da değildir; polisler Emine ve arkadaşlarına türlü işkenceler yaparlar. Onlara işkence uygulayanları denetleyen kimse- nin olmaması da onların tutuklu kişilere istedikleri gibi davranmalarının önünü açar. “Seni öldü desek, ırzına geçsek, sakat etsek hesabını kimse bizden soramaz. Siz bu yurdu sahipsiz mi sandınız?” (K.Y. 1378) diyen kişiler, ellerindeki gücü kötüye kullanıp insani davranışlarını yitirirler. Onlar, bir yurdu yurt yapan asıl şeyin toprakları üzerinde yaşayan insanlar olduğunu unutarak kendi milletini sahipsizleştirirler.

Yine aynı romanda gazete yöneticileri de eleştirilir. Onlar, bünyelerinde çalışan kişilerle birlikte okuyucularına sundukları haberlerde asıl gerçeklikten bahsetmezler. Gazeteciler, 12 Mart 1971 Muhtırası’yla birlikte yönetimi ele geçiren kişilerin uyguladıklarını benimserler:

“İstanbul hiçbir şey görmedi anne. Hem düşünmediniz mi, bakın bazılarımızı salıyorlar. Kimilerimiz müebbet tutuklu ilan edildi, kimilerimiz asıldı. Kimlerimiz vuruldu. İdam isteğiyle yargılanmada olanlar da var. Dikkat edin, korku havası yaratma eğilimi daha ustaca işleniyor artık. Ankara, İstanbul, İzmir illerimiz çok şey görmüş sayılmazlar. Gazeteler okunanlarsa... ne yazdılar ki neler okundu sanıyorsun?” (K.Y. 1499)

Emine, annesine söyledikleriyle gazetelerde onlara dair pek çok şeyin yazılmadığını ortaya çıkarır. Öğrenci yürüyüşlerine katılan kişiler bir bir tutuklanarak türlü

işkenceler görmüştür. Anlaşıyor ki gazetelerde bu durumdan bahsedilmeyerek yapılan insan dışı muameleler de gizlenmiş ya da işkence görenler ne tür zulme maruz kaldıklarını ispatlayamamıştır. 12 Mart sonrası dışardan izleyen insanlarla, olayın içinde olan kişilerin bildikleri, gördükleri ve en önemlisi de yaşadıkları bambaşkadır.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde ise Frau Lemmer aracılığıyla serbest piyasanın insanları ucuzluk adı altında kandırmasının eleştirisi yapılır. Mağazalarda satılan ürünler, gerçek fiyatları şişirilerek müşteriye sunulur. Sezon sonlarında indirim olduğu söylenerek kimi zaman yarı yarıya kimi zamansa daha da ucuz şekilde yeni alıcılarına sunulur. Bu şekilde o ürünü pahalı şekilde alan kişiler kandırılmış olur:

“Size, şarkılarınıza konuştu Kamber, dayanamadı demek ki, bebeğimiz. Sarah'ın gevezeliği de baş şişirdi demiştir. Sevgili Gildane, bu kış son aylarda nerdeyse uykusunda da ötecek. Ben bugün çıktım, bir iki şey aldım. Yazı getirmiş yine büyük mağazalarımız. (...) Her şeyi neredeyse dörtte bir fiyata indirmişler. Bu memlekette ne satın alsa insan hep aldatılmış sayacak kendini. Evet bize her şeyin yasalara uygun işlediği öğretildi. Ben bunu inandırıcı bulmuyorum (...)” (B.N.Ç. 1747).

İnsanların sahip oldukları haklar, devletin yasaları aracılığıyla korunur. Mağazalarda farklı zamanlarda farklı fiyat etiketleri kişileri aldatıcı niteliktedir. Yöneticiler, bu durumun farkında olsa da onları çoğu zaman denetim altında tutamaz. Bu durum satıcı-alıcı ve yönetim arasındaki ilişkiyi de zedeler. Romanda da Frau Lemmer hem yasalara hem de yöneticilere olan güvenini yitirmiş gibidir.

5.8. Partizanlık

Toplumda bazı kişiler benimsedikleri partinin dışında bir partiyi tutan, destekleyen, o partiye seçim zamanlarında oy veren kişilerle karşılaştıklarında onlarla olan ilişkilerini de koparma noktasına gelirler. Füzuran, insanlar arasında bölünmelere neden olan bu durumu “Tokat Bir Bağ İçinde” ve *Kırk Yedi'liler* adlı eserlerinde söz konusu eder.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de Hatice'nin ailesindeki erkeklerin bir kısmı Demokrat Parti'yi bir kısmı da Halk Parti'yi tutar. Partilerin varlığını sürdürdüğü dönemde kişiler

arasında çıkan birtakım tartışmalar, onları da etkiler. Kendi içlerinde bölünme yaşayarak hayatlarına devam ederler. Öyle ki işi daha da abartıp aynı yerde oturmak, alışveriş yapmak, selamlaşmak bile istemezler:

“ ‘Handiyse kanlı bıçaklı olacaklar canım. Olacaklar canım. Komşulardan utanıyorum’ diyordu annem. ‘Ne bu koca adamların yaptığı? Aynı kahvelere gitmiyor, ayrı dükkânlardan alışveriş ediyorlarmış. Geçenlerde Dursun’un Tayibe’ye rastladık hammamda, kasabadakiler ne yapacağımızı şaşırarak diyorlarmış. Birinin selamını alsak öteki bizi selamlamıyor. Particilik işi adamakıllı kızıştı bunların arasında. Aynı kaldırımdan bile yürümez oldular. Bu da Allah’ın bir hikmeti, demiş Tayibe, komşuya’ ” (K. 199).

Görülüyor ki Fûruzan dönemin iki partisi arasında yaşanan çekişmelerin insanlara olan yansımaları farklı şekilde dile getirir. Burada kardeşlerden büyüğü Halk Partisi’ni tutarken küçüğü Rüstem ise; Demokrat Parti ve uygulamalarının âdeta taraftarı olur. “Üstünde durmasın hanım. Çocuk kısmı isteğini gemleyemez. Sizin Halk Parti’niz yol işlerini köylülerin tepesine jandarmaları dikip aç biilaç çalıştırarak halletti diyen Rüstem olacak adam da, karısı da, bütün onun gibi düşünenler de bu eve adım atamaz” (K. 200) diyerek iki kardeş arasında yaşanan çekişmelerin eşlerinin, çocuklarının, çevresindekilerin birbirleriyle olan ilişkilerini de bozduğunu ortaya çıkarır. Ailenin kendi arasında çıkan çatışmalar, toplumda yaşanan daha büyük kırılmaların da ilk habercisidir.

Kırk Yedi’liler’de Nüveyre öğretmen ve eşi Selahattin Kozlu, Halk Partisi’ni tutarlar. Demokrat Parti’nin yaptığı şeyleri eleştirirler. Onlar da karşı partiyi tutan insanlarla samimi olmak istemezler. Hatta gittikleri davette Seçil’in Demokrat Partili Üsteğmen Erteğün’le dans etmesi babasını çıldırtır:

“İşte, ana kız ne haliniz varsa görün. Halkevlerini düşmanca yok eden, biz halktan yanayız diye ezanı Arapça okutup, milletimizi gericilerin kucağına atan o insanların karşısında dans etmek. Allah kahretsin, beni rezil etmeniz yetmiyormuş gibi aynı adamla iki kere dansa kalkmak, böyle bir densizliğe ne diyelim bilmem. Adam sarhoş, bulunduğu yeri de kolayca unutuyor. Sivil giyinse ne olacak, tanınmaz mı sanki. Bizim burda adımız, yerimiz var” (K.Y. 1090).

Ülkede kişiler arasında yer alan çatışmalar kendilerini Cumhuriyet aydını olarak tanımlayan iki öğretmeni de etkisi altına almıştır. Onlar da kendileriyle aynı fikre sahip olmayanları dışlarlar. Her koşulda eğitici vasıflarının olduğunu unuturlar. İnsanları doğru yola yönlendirmek, ne olursa olsun bir olduklarını hatırlatmak o dönemde olduğu gibi her an öğretmenlerin görevleri arasındadır. Ne yazık ki Kozlu Ailesi’nde

olduğu gibi o dönemde pek çok kişi görüldüğü gibi çevrelerindekiyle aralarında bir sınır çizmişlerdir.

Bazı insanlar “particilik” yapmak yerine iktidara gelen partiyi tutmayı yeğler. Bu kişiler çıkar ilişkisini her şeyden üstün tuttukları için sabit kararları yoktur. Hangi partinin işlerine gelen uygulamaları varsa bir anda o partiye dönük uygulamalar içine girerler. “Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde de Halk Partisi’nin ve Demokrat Parti’nin iktidarda kaldıkları yıllarda onları tutanların işlerinde yaşadıkları terfilerden söz edilir. Fıtnat Hanım, Halk Partisi’nin iktidarda olduğu yıllarda eşinin partiye üye olmasını ister. Bu şekilde eşinin de terfi almasını ister; fakat Rahmi Bey, adaletten yana olduğu için bunu kabul etmez:

“Suna’nın kocası hiç de fena çocuk değıl. Kız yirmi beşini geçiyordu handiyse evlendiğinde. Bir ağlar bir güler olmuştu. Gittikçe zayıflıyordu. Hayır mı diyecekti? Diyemezdi, diyemezdi. Daha şimdiden kızım şefi olmayı başardı kocası. Yaşı ne başı ne ki! Sen otuz beşlerindeyken, biz Ankara’daydık. O kadar dedim, Halk Partisi’ne gir Rahmi Bey, Halk Partisi’ne gir Rahmi Bey... Dinleyen oldu mu?” (B.S. 520)

Fıtnat Hanım’ın örnek gösterdiği çıkarıcı kişiler, hırsları uğruna birilerine geçici süreliğine de olsa yaltaklanmayı doğru bulurlar. İstedikleri şeyler gerçekleştikten sonra asıl yüzlerini gösterirler. Belki de bu kişiler parti üyeliğı yapanlardan daha zararlıdır. Hiç değılse onlar, gerçek duygularıyla hareket ederler.

VI. BÖLÜM

6. ÖĞRENCİ YÜRÜYÜŞLERİ

Füruzan yazdığı eserlerde insanların aileleriyle, çevreleriyle olan ilişkilerini; ülkelerine, ahlâkî ve kültürel değerlerine olan bağlılıklarını Batı’da yaşayan halkın örneklerinden başlayıp Doğu’da yaşayanları da göstererek çok geniş çerçevede ele almıştır. Yazar, hikâye ve romanlarında farklı kişilerden bahsetse de her biri bir sonraki eserinin âdeta devamı niteliğindedir. O; haksızlıkları, adaletsizlikleri, sessiz ezilişleri ve tüm bunlarla mücadele etmeye çalışan kişileri eserlerinde biraraya getirerek âdeta *Kırk Yedi’liler* romanındaki öğrenci yürüyüşlerinin sebeplerini de ortaya çıkarmıştır. “Füruzan, *47’liler*’de 12 Mart fırtınasını etiyle kemiğiyle yaşayan bir kuşağın, çok yönlü öyküsünü dile getirir.”⁴⁹

Kırk Yedi’liler’de öğrencilerin bir kısmı Doğu’daki eğitim, ulaşım, aydınlatma, iş sorunları ve geçim sıkıntılarına rağmen üniversiteyi kazanarak büyükşehirlerde okumaya gelmiş; bir kısmı da burjuvazi ailelerde yetişmiştir. Onlar, çevrelerinde işçi sınıfının ezilişini, ailelerinin ve zenginlerin bencilliklerini ve parayı her şeyden daha değerli görüşlerinin farkına varırlar. Üniversiteye geldiklerinde ezilenler ve ezilenlerin sessizliğine şahit olanlar, farklı bölümlerde eğitim alsalar da aynı adaletsiz tutumların ortadan kalkması için mücadeleye girişmişlerdir. Köylü-şehirli ayrımı ilk olarak onlar arasında ortadan kalkmış; bu da pek çok insanın kişisel dertler olarak gördüğü problemlerin tüm ülkeyi ilgilendiren sorunlar olduğunu kavramalarını sağlamıştır. 12 Mart Muhtırası ve yaşanan gerçeklikler Füruzan’ın kaleminden öğrenci yürüyüşlerinin amaçlarının verilmesiyle okuyucuya sunulmuştur.

Öğrenciler, yurt ve insan sevgisiyle dolu olan kalplerinde Batı’da yaşayan halkla Doğu’daki arasında hiçbir farklılığın gözetilmemesini isterler. Doğu’da sömürülen kişiler, nasıl bir ezici gücün altında olduklarının farkında olmadıkları için yoksulluğun, imkânsızlıkların kaderleri olduğuna inanırlar. Bu durumların son bulması için okuyan kesimden bir kısmı yürüyüşlere katılır:

⁴⁹ Ömer Nida, *Kadın Romancılarımız (Başlangıcından Günümüze)*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul 1991, s. 65.

“Tokluları çayıra yaydığımızda ben hep düşünürdüm Emine menevşem, doğa o kadar güzeldi de biz niye o kadar yoksulduk, diye. Küçüktüm. (...) o zamanlar niçin yoksuluz derken ölçü, bizden iyi giyip iyi yiyen birkaç toprak sürü sahibiydi. Sonra kasabalara, kentlere geldim. Gördüm ki ölçüler rakamlarla doğrulanıp anlaşılır. İktisatçı olmayı istemem bundandır” (K.Y. 1426-1427).

Köylüler çok çalışmasına rağmen emeklerinin karşılığını alamazlar. Bu da ailelerini ve kendilerini geçindirememelerine neden olur. Haydar ve onun gibi ezilen kesim, daha küçükken insanlarla aralarında olan farkı gözlemlemiş, şehre geldikten sonra emek-değer ilişkisinin yöneticilerin kendi insiyatiflerine bırakıldığını anlamışlardır. Haydar’ın yukarıdaki söylemleri aslında isimleri değişse de aynı cesaretli tutumla sokaklara çıkan kişilerin görüşlerini ortaya çıkarır. Haydar’lar bu gerçeği göremeyen insanları uyarmak ve haksızlıkları engellemek için yürüyüşlere katılmıştır. “İlk girişim, biliyorsunuz, üniversite reformu istekleriyle başladı. Sonra olan gücümüzle Türkiyeli insanlara, işçi köylü ve ara tabakalara duyurmak için bağırdık, koştuk, vurulduk” (K.Y. 1428) diyen Haydar, kendilerinden önce okumuş kesimin, ezilenlerin seslerini duymamalarının onlarda oluşturduğu sessizliği bu şekilde bozmaya çalışmıştır.

Öğrenciler, ezilen halkın haklarını korurken onlarla birlikte yürüyüşler yapmak isterler, artık “tekelci burjuvaların ayak uydurmalarına dayanamazlar.” (K.Y. 1280) Köy kökenli olan halk, bir anda işçi statüsüne geçince önce ne olduğunu anlayamaz. Para, değişen dünyayla birlikte bir araç olmaktan çıkarak çalışan kesimi araçlaştırmaya başlar. Yöneticileri değerlerinden, kendi milletinden uzaklaştıran “para sevgisi”ne karşı çıkmak için öncelikle çalışanları bilinçlendirmek gerekir. “Zekâ, araçların ereklere uyarlanmasını sağlayınca değer kazanır, (...) Çağımızdaki özgürlük ve hukuk anlayışına kökten getirilecek yenilikler ancak emekli kitlenin yönetimindeki ağırlığıyla gerçekleşebilir.” (K.Y. 1282) diyen Ahmet ve bu davada ölmeyi bile göze alan genç nesil, önce kendilerini daha sonra çevresindekileri aydınlatmaya başlar. Çalışanlar, okumuş kesimin sayesinde sanayi toplumuna geçişin insanlar arasında nasıl bitmek bilmeyen eşitsizliğe yol açtığını anladıklarında grevlere öğrencilerle birlikte katılarak haklarını aramaya başlarlar. Böylece işçilerle aydınlar, haksızlıklara karşı mücadelede omuz omuza olurlar.

Öğrenciler, işçi sınıfının ezilişi haricinde; kadınların hem doğuda hem de batıda bir malmış gibi görülüp evlendirilmelerine ve ailelerinde hiçbir şekilde söz hakkına

sahip olmamalarına da karşı çıkar. Toplumda kadına olan bakış ve kadının kendi değerini anlayamamış olması aydınların üzerinde düşündüğü konulardan biridir. Burjuvazi bir ailede yetişen Melek aracılığıyla kadın-erkek eşitliğine dair hedefleri şu şekilde dile getirilir:

“Ona dönen başların beğenerek bakan gözlerini düşündü. (...) istemeyi, istekli olmayı, öğrenmeden sahip oluverdiklerimi düşünüyorum. Artık tezcanlılık toplardamarım benim. Can evimde köklenip duruyor. Yoksul, sessiz çocukların sinsiliğe yatkın yumuşaklığını, korkutula korkutula sakat edilmiş beyinlerini bizim sınıflar kadar kimse tanıyamaz. Mal olan, mal edilen, mal edildiğini bilmeyen kadınları, onların alıcısı edilen eksitilmiş erkekleri düşünüyorum. Peki, ben ne yapabilirim?” (K.Y. 1410)

Melek, bu söylemleriyle toplumda var olan bir başka önemli sıkıntıya da değinir. O, toplumda gözlemlediği bu sorun karşısında ne yapabileceğini bilemez. O, bu yüzden kendisi gibi halkın sesi olmaya çalışan arkadaşlarıyla fikir alışverişinde bulunur. Onlar, bireysel çözümlerin peşine düşmezler. Tüm Türkiye’deki kadınların aynı haklara sahip olmaları için uğraş verirler.

Öğrenciler, haksızlığın her türü için boykot başlatırlar. “Sağ sol yok boykot var,” (K.Y. 1385) sloganıyla hiçbir partinin taraftarı olmadıklarını gösterirler. Kendileri gibi ülkede yaşanan değişimlerin bir uçtan bir uca ulaşana dek başarıya ulaşamayacaklarını bilenlerle, bu durumu göremeyenlere Anadolu’nun yoksulluğunu, sosyal ve ekonomik gelişmelerin o yerlere uğramamışlığını göstermeye çalışırlar.

Yürüyüşe katılanlar, anlattıkları konunun özünü kavrayamayan ve bu yüzden de ülkelerinde var olan sorunlara çözüm getiremeyen amatör hocaları da eleştirirler. Onların yerlerini, yeni bilinçlerin yetişmesini sağlayan idealist öğretmenlere bırakmasını isterler. Kendilerini aydın zanneden sözde kişilerin görevlerinin ne olduğunu şu sözlerle belirtirler:

“Yaygınlık onlarda. Sözlüğe bakalım. Aydını nasıl anlatıyor. Bilgisi ve görgüsü olan kimsedir diyor sözlük. İşte resmi sözlükteki aydının tanımı bu. Tam o sınıfın belirgin özelliklerini saptıyor. Bilgili, görgülü ve bundan ötürü şişinen. Ne değişmez bilgiler bunları de, allayıp pullayıp satışına giriyorlar hemen. Çağımızın gerçek aydınıysa dünyayı değiştirmeyi amaçlayan kişidir” (K.Y. 1511).

Aydın, bilgisini, görgüsünü başkalarına hava atmak için kullanmaz. Eğitimin sadece okulda olabileceği şeklinde kalıplaşan yanlış yargıdan sıyrılarak kitleleri doğruya, iyiye yönlendirmek için çaba harcar. Öğrenciler, kendilerinden önce toplumu

nasıl dönüştürebileceklerini düşünüp, fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için yapılacakları planlayarak üzerine düşen görevleri yerine getirirler. Sözde aydınların yaptığı ise kendini başkalarından üstün görmek ve ezilen halkın sanki hiç yokmuş gibi algılanması için ellerinden geleni yapmaktır. Onlarda var olan bencilliğin getirdiği etki topluma dönük yapılması gereken şeyleri engeller.

Nüveyre ve Selehattin Kozlu gibi kendilerini cumhuriyet aydını olarak gören kişiler ve zengin aileler, evlerinde çalışan kişileri küçük görürler. Onlara artık yemekler verdikleri yetmiyormuş gibi emeklerinin karşılığını da vermemek için haklı sebepler bulmaya çalışırlar. Sınıfsal farklılıklar, bu kişiler yüzünden daha da derinleşir. Kişilerin meydana getirdiği büyük sorun, yürüyüşlerde eşitliğin savunulmasıyla eleştirilir.

Girişimleri halk için olan öğrenciler, onlarla ortak dili konuşabilmenin yollarını da ararlar. Türkiye'nin bir ucundan diğer ucunda yer alan insanların, okuyan kesimin ne için mücadele ettiklerini anlamalarını isterler çünkü istekleri gerçekleşirse yürüyüşlere katılan cesur hak arayıcılarına yeni insanlarda eklenebilir ve topyekûn bir mücadelenin içinde yer alınabilirdi:

“Kurban'a anlatmaya giriştiği konuların kopukluğunu o gidince daha açıklıkla gördü. Halktan kişilerle aralarında sandıklarınca ortak bir dil kurulamamıştı. Bunun kanıtlanmasını Kurban'la yaşamıştı. Bulunacaktı elbet bir iletişim, bir anlatım yolu. Gerçeğin özüne neler pahasına olursa olsun sahiplenecek insan bilinci arasız gelişmedeydi. Sağduyuyu, haklılığı deneyden geçirmenin onurlu uzun köprüsündeydiler” (K.Y. 1545).

Emine; öğrenci yürüyüşlerinde ezilen sınıfın haklarını korumak için bir araya geldiklerini, Kurban'a sade şekilde anlatamamanın üzünlüğünü yaşar. Hâlbuki yaındaki adam, hayat hikâyesini ona son derece anlaşılır şekilde anlatır. Emine ise süslü ve kapalı anlatımlardan bir türlü sıyrılmaz.

Öğrenciler meydanlarda “Yeni Vietnam'lar” (K.Y. 1327) diye bağırarak sömürden kurtulan Vietnam, Cezayir, Küba, İspanya gibi ülkelerin direnişlerini kendilerine örnek alırlar. Onlar “Biz kimsenin satılığa çıkmasını, sömürülmesini istemiyoruk. Bunlar yiğit ve açık duygulardı” (K.Y. 1327) diyerek dünyada yaşanan direnişlerden bir diğerini ülkelerinde var etmeye çalıştıklarını gösterirler. Emine ve Haydar'ın kaldıkları evde de yoksullukla, sömürüyle, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmiş

Che Guevara⁵⁰ ve Ho Chi Minh⁵¹ gibi kişilerin posterleri de yer alır. Onlar, sömürüye ve kapitalizme açtığı savaşta bu insanlardan aldıkları ilhamlarla ilk kez yürümeye başladıkları yolu aydınlatmışlardır.

⁵⁰ Che Guevara İrlanda ve Bask asıllı Arjantinli devrimci, lider ve doktor. Gerçek adı Ernesto Guevara de la Serna'dır. İnsanlık tarihine adını altın harflerle yazdırmış, hayatı boyunca sömürü, adaletsizlik, eşitsizlik ve yoksullukla mücadele etmiş ve devrimleriyle tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Fidel Castro'yla birlikte bugünün Küba'sını kurmuş, insani değerleriyle dünya barışını taçlandırmıştır. Cesareti, bilgeliği ve geniş vizyonuyla her zaman örnek alınmış, kapitalizm ve sömürü düzeniyle verdiği savaşta büyük başarı kazanmış olan Guevara, hiç kuşkusuz dünya tarihinin en önemli kişilerinden biridir. (...) bkz. <http://m.biyografi.info/kisi/che-guevara>. Erişim Tarihi: 17.09.2017.

⁵¹ Ho Chi Minh Vietnam bağımsızlık hareketinin önderi ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olan Ho Chi Minh, halkı tarafından sevgiyle "Ho Amca" olarak anılır. Vietnam'da, o dönemde Fransız Çinhindi'nin egemenliği altındaki Nghe An'da doğan Ho Şi Minh'in asıl adı Nguyen That Thanh'dı. Bkz. https://www.turkcebilgi.com/ho_chi_minh Erişim Tarihi: 17.09.2017.

VII. BÖLÜM

7. KÜLTÜREL UNSURLAR

7.1. Rüya Yorumu

İnsanlar, gördükleri rüyaları önemserler. Bu yüzden gördükleri rüyaların mahiyetinin ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Toplumun her kesiminde karşılaşılan bu durum “Edirne’nin Köprüleri”nde kendini gösterir.

“Edirne’nin Köprüleri”nde Hala Adile rüyasında kırmızı taylar görür. Onlara yeşil yalıklarda su içirir. Ertesi gün memleketinden hemşerilerinin ellerini öpmeye geleceğini öğrenir:

“Hangi İshak, mari oğlum? Hay Allah, bizim İshak mı? Deme mari Naciye, deme mari Hasan, olmalı bir hayır bunda. Hay Allah, olmalı bir hayır. Görmüşüm dün gece rüyamda alnı akıtmalı kırmızı taylar, sulamışım onları yeşil yalıklarda. Var bunda bir hayır” (P.Y. 94-95).

Rüyalar, bazen yaşanacak şeylerin habercisidir. Hala Adile güzel bir rüya gördükten sonra İstanbul’da ilk kez sevdikleriyle bir arada bayramı kutlayacaktır. Hikâyede rüyasında yeşil yalıklar görmesi hiçte tesadüfi bir durum değildir.

Yeşil renk tabiata hâkim olduğunda bitkiler ve hayvanlar, bahar ve yaz aylarının gelişile kış mevsimin verdiği hareketsizlikten kurtulurlar. Onlar daha dinamik daha canlı hâle bürünürler. Renklerin etkisiyle oluşan tabiattaki canlılık insan hayatını da olumlu etkiler. Yeşil rengin verdiği yeniden doğuş hissi kişileri mutlu, huzurlu ve enerjik yapar. Yeşil renk İslamiyet’in kabulünden sonra da Müslümanlar tarafından önemsenmiştir:

“Sarı rengin sıcaklığı, mavi rengin sakinlik ve huzurunu bünyesinde barındıran bu renk doğa rengi olup doğada ağaçların, bitkilerin sembolüdür. Aslında gençliğin nişanı olup baharın rengi olarak benimsenirken Hz. Muhammed’in ve Ehl-i beyt’in simgeleri yeşil olduğu için yeşil rengin geleneksel kültürümüzde İslâmiyetin kabulünden sonra din ve imanın simgesi olarak kullanılması ağırlık kazanmıştır. İslâmiyetle kutsallık kazanan yeşil, Safevi türkmen devletinin bayrağının ana rengi olmuş, Osmanlı sancaklarında uzun süre kullanılmıştır.”⁵²

⁵² Mehmet Yardımcı, “Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler”, *Bilimsel Eksen*, S. 4, Bahar 2011, s. 114.

Fürüzan'ın hikâyesinde de Hala Adile İstanbul'da çevresindeki kişiler tarafından giyim kuşamından dolayı dışlanır. Onu mutsuz eden bu şehirde gördüğü rüyanın ardından hemşerileriyle birlikte kendi evinde bayramı geçirir. O gün sanki memleketindeymiş gibi mutlu ve huzurludur. Rüyasında gördüğü yeşil renk ona hayırlı kapılar açar ve yabancılik çektiği yerlerde aidiyet duygusunu tadar.

7.2. Deyimler

Deyimler, anonim halk edebiyatı ürünlerindedir. Söyleyeni belli olmasa da halka mâl olmuş sözlerdir. Şükrü Elçin deyimleri: “asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler”⁵³ olarak tanımlar. Deyimlerin kullanım amacı anlatımları daha da etkili kılmaktır.

“Yaz Geldi”de iskelenin karşıdan karşıya geçen öğlen yolcuları kadınlar, çocuklar ve deniz erlerinden oluşur. Kadınlar, çocuklarının ellerinden tutarak eşleri olmadan alışverişe gelir. İşleri bitip evlerine döndükleri zaman “Ayaklarıma kara sular indi” (P.Y. 113) deyimini kullanır.

Ayaklarıma kara sular indi deyimini günlük hayatta yaşanan yorgunlukları ifade etmek için kullanılır. Bu şekilde kişiler durumlarını ifade ettiklerinde daha fazla dikkat çekici bir hâl alır. “Çok yoruldum” demektense bu kalıplaşmış sözün kullanılması sanki olayın ciddiyetini daha fazla yansıtır. Deyim; “Çok dolaşmaktan, birini arayıp sormaktan, yol yürümekten veya uzun süre ayakta beklemekten dolayı çok yürümek.”⁵⁴ anlamına gelir.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım, Rahmi Bey'in senelerdir çalıştığı yerde terfi alamamasından dolayı şikâyetçidir. Fıtnat Hanım, eşinin kendisinden daha üst yerlerde olan kişilere övgü dolu sözlerle yaklaşmadığı için yükselmediğini düşünür. Rahmi Bey, sahte duygularla kimseye yaklaşmadığı için de onu suçlar çünkü

⁵³ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 642.

⁵⁴ İsmail Parlatır, *Deyimler*, Yargı Yayınevi, Ankara 2010, s. 129.

kendisi terfi alabilmek için birilerini pohpohlamayı, sevmediği hâlde sevmiş gibi görünmeyi normal karşılar:

“Yani el uğuşturup, boyun büküp, *çanak yalayanlar* demek istiyorsun Fıtnat Hanım. Yoo, ben okumuş yazmış adamım, bir Nedim, bir Fuzuli okurum. Hâlâ da okurum ya... Benim diyen incelikte edep görmüş adamın parmağı ağzında kalırdı. Evet *el etek öpmek* benim ruhumda yoktur. Hem senin rahmetli anan nerden okurdu bu fetvaları? Seni aldığımda evinizin cihannüması uçtu uçacaktı. Altları boşalmıştı destek tahtalarının, böceklerle mesken olmuştu” (B.S. 518).

Burada Rahmi Bey tarafından önce “çanak yalayıcı” daha sonra da “el etek öpmek” deyiimi kullanılmıştır. Çanak yalayıcı “birilerini pohpohlayan” ya da “dalkavuk” anlamında kullanılır. El etek öpmek ise; “1. Bir işi yaptırmak için çok yalvarmak, dil dökmek. 2. Yaltaklanmak”⁵⁵ anlamlarında kullanılır. Cümlede ilk kullanılan deyim o işi yapana söylenirken ikincisi yapılan eylemi ifade eder.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de Hatice’nin yengesi Zişan ve annesi kasabalarına dışardan gelen küçük memurların dışında başka kadınlarla dostluk kurmazlar; çünkü üst kademedeki eşleri olan kadınlar, kendilerinden daha kibardır. Onların evlerine gittiklerinde ne yapacaklarını bilemezler:

“Tasalanır insan komşum onların evine vardığında. Töresi, ağırlaması başka. Yok ağızımı mı şaplattım, içtiğimi elimle mi kuruladım derdinden iki sohbet edip gönül ferahlatamaz. Ziyade kibar insanlar. Kınalıların Günnüz Hanım gitmiş de iki söz çırpıştırımadım yanlarında canım, dedi. Üste Günnüz komşu ilki bitirmiştir. Dimdiz dizilip kaldık komşum, koltuk iskemlelerinde sıra sıra. Anca jandarma albayınunki geldi de biraz aralanıp kıpırdandık. (...) Ne demişler *davul bile dengi dengine*. Sıkıldığım anlaşılır da hanıma töresizlik etmiş olurum diye az yürek geçirmedim. Yalnız evlerinde radyoları var. Hayretler edilecek bir çalgı radyo dedikleri” (K. 202-203).

Zişan, albayın karısının yanına “hoş geldin” demek için gitmiştir. Onlar, daha üst statüde oldukları için yaşam tarzları da kasabalarındaki insanlardan oldukça farklıdır. Bu yüzden yanında bulunan kişilerle birlikte son derece rahatsız biçimde orada dakikalarını geçirmişlerdir. “Davul bile dengi dengine” sözü de tam bu duruma yaraşır şekilde kullanılmıştır. Âdetleri, gelenek ve görenekleri, yaşam tarzları, hayata bakışları ve insan ilişkileri farklı olan yeni komşularıyla bir olmanın tadına eve gidenlerden hiçbiri varamamıştır.

⁵⁵ İsmail Parlatır, *age.*, s. 339.

7.3. Atasözleri

Atasözleri, tıpkı deyimler gibi anonim halk edebiyatı ürünleri arasındadır. Çoğu kez deyimlerle, atasözleri birbirine karıştırılır; fakat atasözleri ders verici tutumuyla deyimlerden ayrılır. Atasözleri ayrıca kısa, özlü anlatıma sahiptir. Bu kişilere söylemek istedikleri pek çok şeyi az kelimeyle ifade etme olanağı sağlar. Çoğunlukla manzum hâlde karşılaşılan atasözlerinin işlev özellikleri şunlardır:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu- taraf-sızca bildirirler.
2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem sonucu olarak- belirtirler.
3. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatır.
4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt verirler.
5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösterirler.
6. Töre ve gelenekleri bildirirler.
7. Kimi inanışları bildirirler.⁵⁶

Atasözleri, geçmişte edinilen tecrübeleri yeni nesillere aktarma gibi önemli bir işlevi üstlenir. Onlar aracılığıyla belli davranışların ortaya çıkardığı sonuçlar, ifade edilir. Bu şekilde atasözlerini kullanan ya da duyan kişiler yaşamlarında birtakım değişikliklere giderler. Atasözleri bu yönüyle değişen dünyanın eskimeyen öğeleri arasındadır. İnsanlar, her koşulda konuşma ya da yazı sırasında muhatap aldıkları kişilere açıklama yapmak, öğüt vermek ya da durumlarını belirtmek için söyleyecek bir atasözüne başvurabilirler.

“Haraç”ta Dizdar Hanım’ın Horhor’daki konağında çalışan Şehime Hanım “Her koyun kendi bacağından asılır”⁵⁷ sözünü Servet’le konuşurken kullanır. Servet, yedi ya da on yaşlarında bu konağa geldiği için ona söyleyen bu sözün ne demek istediğini

⁵⁶ Ömer Asım Aksoy, *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 21-22.

⁵⁷ İsmail Parlatır, *age.*, s. 163

bilemez. Seneler sonra Rusuhi Bey'in koynuna girer. O, istemediği halde yaşadığı ilişkide sadece günah işlediğini düşünür. Evlendikten sonra eşi, onun kız olmadığını söyleyince kadın-kız ayrımını öğrenir. İşte o zaman Şehime'nin kullandığı atasözü tekrar aklına gelir.

Atasözleri, geçmişten şimdiye ışık tutar. Onların kimler tarafından, ne zaman söylendikleri belli değildir; fakat her biri bir tecrübe neticesinde söylenmiş ve gelecek nesillere yön vermek amacıyla kişiden kişiye aktarılmıştır. Hikâyede Servet, kendisinden yaşça büyük olan kadının onu uyarmak için söylediği atasözünün ne demek olduğunu bilseydi; Rusuhi Bey'in onun koynuna girmesinden dolayı ilerde kendisine de yaşanılan şeyin olumlu ya da olumsuz bir payının düşeceğini anlardı. Servet belki de daha ilk günden evin sahibine karşı farklı bir tavır takınırdı. Namusunun kirlendiğini bilmemek onun evlendiği ilk gün eşi tarafından ötelenmesine de sebep olur. Atalarımızın dediği gibi her koyun kendi bacağından asılır. Servet, yaşadığı gayri meşru ilişkiyle hem namusundan olur hem de eşi tarafından ötelenir. Rusuhi Bey ise çalışanlarının birçoğuyla yaşadığı ilişkilerde düşüşlerine yeni düşüşler ekleyerek hem kendi dünyasını hem de ahiretini karartır.

7.4. Ağıt

Ağıt; çoğunlukla ölen kişilerin ardından duyulan üzüntü ve acının etkisiyle onun iyiliklerini, erdemli davranışlarını ifade eden sözlerin ezgili şekilde söylenmesidir. Ayrıca insanlar yaşadıkları üzüntüleri, kederleri karşılarında bulunan insanlara daha çarpıcı şekilde ifade etmek ve duygu yoğunluklarından bir nebze de olsun uzaklaşabilmek için ağıtlara başvururlar.

“Ağıt, insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme üzüntü, telâş, korku ve heyecan anındaki feryatların, isyanlarını, tâlihsizliklerini, şikâyetlerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi'nde

umumiyetle ‘ağıt’ adı verilir. Ağıt söyleyen için ‘ağıtçı’ sözü yaygınlaşmış ve ‘ağıt yakmak’ deyimini türemiştir.”⁵⁸

“Su Ustası Miraç”ta deli derviş, kar küreyerek eşeğine yükler ve onları ağıtlarla satmaya çalışır. Onun bu hâli ağanın karısı tarafından şu şekilde tasvir edilir:

“Gene eşeğine yüklediği karları ağıtlarla satıyordu. Allah’ın bir delisi. ‘Kar getirdim kar’ demek dururken; ‘On sekizimde girdim toprağa, kahpe felek sana nettim neyledim, şu fani dünyadan bir kâm almadım, kahpe felek sana nettim neyledim’ diye çığırıp durmanın yakışığı nerde!” (P.Y. 62).

Hikâyede deli derviş olarak nitelendirilen adamın hayatıyla ilgili bilgi verilmez. Sadece ağanın oğlu Vedat’ın da onunla birlikte kar küremek istediğinden bahsedilir. Yalnız yaşayan derviş, muhtemelen yaşamında var olan sıkıntıların etkisiyle ağıtlar yakar çünkü ağıt yakmak için kişinin gerçekten hislenmesi gerekir.

7.5. Kan Kardeşliği

İnsanlar, sadece kendileriyle kan bağı olan kişilerle güçlü bağlar kurmazlar, yaşamları boyunca edindikleri arkadaşlardan birkaçı onlar için kardeşlerinden farksız bir hâl alabilir. “Tokat Bir Bağ İçinde” adlı hikâyede Nahide ve Hatice arasında kurulan dostluk kan kardeşliğiyle daha da güçlenir.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de Hatice ve Nahide ilkokul arkadaşlarıdır. Yaşadıkları yerde lise olmadığı için kasabaya okumaya giderler. Nahide doktor olmanın hayâlini kurarken Hatice’de mühendis olmak ister. Üniversiteyi de birlikte okuyacaklarına inanırlar. Dostluklarını daha da perçinleştirmek için liseye gitmeden önce kan kardeşi olurlar. Nahide liseyi kan kardeşiyle okurken sınıf tekrarı yapar. Ailesi de onu okuldan alarak evlendirir. O ve onun gibi okuma isteklerini gerçekleştiremeyen arkadaşları umutlarını Hatice’de yeşertmeye devam eder. Onların başaramadıkları şeyler Hatice’nin sayesinde gerçekleşecektir. Nahide ve Hatice’nin kan kardeşliği görüşmeleri de birbirlerine verdikleri sözü unutmadıkları sürece devam edecektir.

⁵⁸ Şükrü Elçin, “Halk Edebiyatına ve Halk Şiirine Toplu Bir Bakış”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. bs., Ankara 1992, s. 310.

7.6. Erkeğin Gözyaşlarını Saklaması

Türk toplumunda erkekler; kadınlardan daha güçlü, otoriter ve sert görünüşlü oldukları için insani bir duygu olan ağlama ve sesli gülme davranışlarını herkesin içinde sergilemek istemezler. Bu durumun meydana gelmesinde erkeklerin heybetli görünüşlerinin güldüklerinde ya da ağladıklarında kaybolacağını düşünmeleri veya geleneksel olarak “erkekler ağlamaz” sözünün kuşaktan kuşağa aktarılması son derece etkilidir. Geçmişte erkeklerde var olan bu anlayış, yeni nesille birlikte değişmeye başlamıştır. Şimdilerde insanlar, ağlamanın zayıflık göstergesi olmadığına inanırlar. Sevinçlerini, üzüntülerini herkesin içinde yaşarlar.

Kırk Yedi'liler'de Seçil, ilk çocuğunu doğurduğunda ona Selahattin Bora ismini verir. Seçil'in babası, kızının ilk oğluna kendi adını vermesinden dolayı gururlanır. Sevinçten gözyaşlarına hâkim olamaz. Bu yüzden bir cam kenarının önüne doğru gider. Füzûzan bu gerçekliği eserinde şu sözlerle ifade eder: “Görülmesi istenmeyen gözyaşlarını erkekler çoğunluk bir camın önüne yürüyerek örterlerdi” (K.Y. 1101).

Kırk Yedi'liler'de Selahattin Kozlu, evde sözü geçen bir baba/eş değildir, onun bu davranışı sergilemesinde “erkekler ağlamaz” anlayışı etkili olmuştur. O da bu yüzden sevinç gözyaşlarını kızından ve yanında bulunan diğer kişilerden saklamak istemiştir.

7.7. Masal

Masallar, çocukların olduğu kadar büyüklerinde düşünce ve duygu dünyalarının şekillenmesinde etkili olan türlerden biridir. Onlar aracılığıyla kişiler, bir yandan hoş vakit geçirirken diğer yandan da dersler çıkarırlar çünkü masallar aracılığıyla iyinin, doğrunun ve güzelin değeri; kötü, fesat ve bencilliklerle dolu kişilerin cezalandırılmasıyla yüceltilir:

“Bütün masalarda iyilik ve kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin, zenginlik ile yoksulluğun, bir başka deyişle olumlu ve olumsuzun mücadeleleri anlatılır. Çok az istisna dışında, masallar, mutlu sonla iyilerin, güzellerin akıllıların kazanması ile biter. Masalarda talihsizlikler ve aksilikler gerçek hayattan farklı olarak bir kerede veya birbirine bağlı olarak arka arkaya ortaya çıkar. Bunlar çözümlendikten sonra yeni sıkıntılar söz

konusu olmaz, iktidarı, başarıyı ve mutluluğu sembolize eden taç ve evlilik bir daha zarar görmez. (...)"⁵⁹

Görülüyor ki masalarda da gerçek hayatta karşılaşılan birtakım olayların temsilleri yer alır. Dinleyiciler, masal kahramanlarının başarıya ulaşmalarıyla kendi hayatlarında da mücadelenin, doğru bildiği yoldan şaşmamanın değerini anlar.

“Su Ustası Miraç”ta ağa oğlu Vedat, annesine sık sık masal anlattırır. Dinlediği masalardan en çok “Akıllı Keloğlan ve Kötü Padişah”ı beğenir. Hikâyede bahsedilen bu masaldan parçalar yer almaz; sadece onun küçüklüğünden bahsedilirken masallara olan ilgisi annesi tarafından söz konusu edilir:

“Akşamüstleri kapı açıldı mı çıkışının sessizliğinden onun geldiğini anlardım. Düzgün çizdiği okul defterlerinin arasında hep çalışırdı. Yanına gittiğimde. ‘Masal anlatsana anacım,’ derdi; öbür oğullarım ‘anne’ o ‘anacım’ derdi... Hele Akıllı Keloğlan’la Kötü Padişah masalı en sevdiğiydi” (P.Y. 59).

Vedat’ın “Akıllı Keloğlan’la Kötü Padişah” masalını sevmesi kendi hayatında da sevdiği masal kahramanı olan Keloğlan’la ilişkilendirilebilir. Keloğlan; haksızlıklara karşı mücadele eden, kimsenin hakkını yedirmeyen, aklıyla pek çok zorlu sınavları geçen bir karaktere sahiptir. Vedat da işçi kesiminin hakkını yiyen, onları hor görüp kendi köleleri gibi her işe koşturan bir ailede büyür. Annesi ve kardeşlerinin sahip olduğu bu tutumlar Vedat’ın onlarla sürekli zıtlaşmasına neden olur. O, annesinin hiç suçu yokken evlerinde çalışarak ailesine bakan Döne adlı işçiyi kovmasını bile engeller. Ağabeyi: “Onu öylece kabul edeceğiz. Bizim için her olanak annemizin elinde. Bir işçi kadın yüzünden üzemezsin annemi. Hem dört kişiyi kurtarmak hepsini kurtarmaya yetmez” (P.Y. 60) dese de Vedat, “Hepsini kurtarmaya hazırlıktır bu” (P.Y. 60) diyerek işçinin hakkını korur. Vedat sahip olduğu hayat görüşüyle ağabeyi ve annesi tarafından fazlasıyla eleştirilse de o, sevdiği masal kahramanı Keloğlan gibi tüm zorluklara rağmen doğru bildiği yoldan şaşmaz.

“Çocuk” adlı hikâyede oğlunu yalnız başına büyütmeyle çalışan kadın evlerine bazı geceler yabancı bir erkek alır. Çocuğu o zamanlarda uyumaya numarası yaparak sabahlar. Bir gün evlerine daha önce gelmeyen bir adam gelir. Çocuk dışarıdayken

⁵⁹ Umay Günay, “Masal”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C. 3, Ankara 1992, s. 326.

onlara gelip giden adam annesini öldürmekle tehdit edince sokakta onlara yardım edecek birini arar; fakat kimseye durumlarını anlatamayacağı için evlerine geri döner. Annesi onu tehdit eden adamdan kurtulur. Oğluya ilk kez o gün fazlasıyla yakınlaşırlar. Kadın evladının daha rahat uyuması için ona masal anlatmaya başlar:

“Bir varmış, bir yokmuş, çok eskiden bir padişahın dünyalar güzeli bir oğlu varmış. Bu şehzade tıpkı sana benziyormuş. Akıllıymış, usluymuş. Üstelik senin gibi çok güzel konuşuyormuş. Sen çok güzel konuşabilirsin işitiyor musun beni? Evet, çok güzel konuşabilirsin... Günlerden bir gün bu tatlı dilli şehzadenin” (G.Ö.Y. 710).

Kadın, masalı anlatırken oğlu: “Masal istemiyorum anneciğim, dedi. Anlatma. Uykum var. Seninle uyuyacağım, hı değil mi?” (G.Ö.Y. 710) diyerek annesinin sözün keser. Onun için o gün annesini tehdit eden adam sayesinde anne/çocuk arasında hiç unutulamayacak bir an gerçekleşmiştir. Onlar birbirlerine duydukları sevgiyle aynı yatakta uyumuşlardır. Çocuk, annesinin onu sevdiğini bilse de o güne dek bu denli yakın olmamışlardır.

“Birinci Yaz Şarkıları”nda Şahende ve eşi Ekrem kızlarına bazı geceler masal anlatırlar. Şemsiğül Şehrazat onlardan dinlediği masalların aynı olup olmadığını önemsemeden kendisini duyduklarının büyüüne kaptırır:

“Nasıl bir masal olduğu ya da aynı masalın kaç kez anlatıldığı hiç önemli değildi. Tümünü sevinçle dinlerdim.

Seslerinin tınısıyla bir bulut kümesine dalarmışça bedenimin uçtuğunu duyumsar; gecenin içinde eriyip giderdim” (S.D.B.Y. 924).

Görülüyor ki Şemsiğül Şehrazat masalların kendine has tınısına kapılarak uykuya dalar. Tek başına masal dinlemediğin uyuduğu günlere nazaran anne ve babası yanındayken anlatılan masalın etkisiyle uyumak ona ayrı bir mutluluk verir. “Çocuk” adlı hikâyede masalın anlatılma sebebinin çocuğun uyumasını sağlamak olduğu gibi burada da Şemsiğül’ün hızlı şekilde uyuyabilmesi için ona masal anlatılır.

Berlin’in Nar Çiçeği’nde Frau Lemmer, eski patronu Frau Isolde’nin daveti üzerine onun evine gitmek için yola çıkar. Yürüyüşü boyunca anne ve babasıyla geçirdiği çocukluk yıllarından kalan hatıralarla baş başa kalır. Bir ara köyünün masalcısı Hildgard Haake’nin onlara geldiğinde kendisine anlattığı masalları hatırlar:

“Köyünün masalcısı Hildegard Haake’nin daha o yedi yaşını bulmamışken evlerine uğradığında anlatıverdiği masalları duyar gibiydi. Küçük Elfriede’ye ‘yaklaş’ diye eliyle işaret ediyordu.

Onu geniş eteklerini ocağın önündeki yayımına dek çekiyor, ‘Küçüğüm’ diyordu, ‘sonra domuzcuklarım öldü. Orman büyücüsü sabaha karşı uğradı yalaklarına, dinle şimdi’ ” (B.N.Ç. 1635).

İnsanlar, Berlin’in bir duvarla ikiye bölünüşünün ardından gelişen bolluk ve gösterişle yaşadıkları savaşı, acıyı unuturlar. Değerlerini, geleneklerini, hayata tutunmak için mücadele edişlerini unutarak arasız gösteriş ve bollukla her geçen gün yeni olan şeylerin peşinde koşarlar. Frau Lemmer, bu kişilerin arasında yalnızdır. O; geçmişini, onu var eden hatıralarını hiç unutmaz. Patronunun evine giderken çocukluğunda gördüğü yerlerin hâlâ yerli yerinde duruşuyla kendinden geçer. Dinlediği masallar yol boyunca ona eşlik eder: “Duymak istemediği geçmiş miydi? Hayır, o geçmişi seviyordu. Değişmeleri istemiyordu” (B.N.Ç. 1633). O, konuk olarak çağrıldığı eve giderken yüzleştiği duvarın ardında kalan geçmişi özlüyordu. Duvarla birlikte her şey kökten değişmişti.

Kırk Yedi’liler’de Leylim nine; torununu da yanına alarak Kars’tan Erzurum’a gider. Torunu Kiraz’ı Nüveyre öğretmenin evinde çalışması için bırakır. Onu görmeye gittiği zamanlarda yatılı olarak o evde kalır. O gecelerde Leylim nine; Kiraz, Emine ve Kubilay’a masal anlatır:

“İnsiz çulsuz olan, kurttan kuşta kalan. Oğlu yanından tanınmayan. Gelini kırıdan acı bakan. Avlusunda düğün kazanı kurulmayan Leylim kadın anlat. Serendip denen bir yerde bir ejderha var imiş. Her acıktığında bir âdem yer imiş. Kimseler buna bir çare bilmez, bulmaz imiş. Ejderhadır, kulun birkaç olanından korkmaz imiş. Kimse de bu derde bir umar, bir yol bulmaz imiş. Derken bu yiğittir çıkmış ki bakan gözler kamaşmış, âdem Karsu kal’asına gelmiş. Karlar erimede toprak ısıyıp göğermeye imiş. Karsu kal’asından dört yana haber salıp her bir yana seslenip durmuş yiğit, ‘Nice canlar varsa birleşsin, danışsın, şenlik edesiniz,’ demiş. Canlar birleşmiş, ejderha kar eriyip kargın çoşunca yuval yuval köpürdemiş, dağlar temelinden oynamış. Ejderhadır buyurmuş, ‘İlk yaz önüdü, iki âdem isterim.’ Yiğittir kılıçlar döktürmüş öbür yiğitlere ulaştırmış. Çalışmışlar sinamışlar kılıcı denemişler. Ustası nasıl kılıç dökmüşse kuş gagası bile taşır Bağdat ipeğini şıp diye kesip, demiri Kars peyniri gibi bölmüşler. Birbirlerinin sırtlarını sıvazlamışlar. Yekinmişler, saattir, gündür canlar demişler, bir türkü tutturmuşlar. ‘Tek candan çok cana vardık ki, üstümüze güç yoktur.’ Demişler. Türkümüzü duyup da çekinmeyen o bilsiz Tanrı acıya. Ejderha’yı kesmişler. Karsu kal’asından toy düğün etmişler. Kara tokludur asilikten caymış, ejderhada insan eti insan kanı isteyecelere olmazlığa misaldir diyip masal olmuş. O günden bu yana olan Karsu kal’asının orada şavkıyan olmaz bir Zümrüdüanka kuşunun üstünde masal güzeli bir yiğit görünür ki “bilisizlik sona erdi, yılgınlığı alışıklık edinmeyesiniz canlar” diye bir türkü çağırır” (K.Y. 1083-1084).

Masalda yılgınlığın ne denli yanlış olduğu; insanların bir araya geldiklerinde imkânsız görülen çoğu şeyin üstesinden gelebileceği gösterilerek verilir. Daha küçük yaşta bu masalları dinleyen Kiraz ve Emine hayatlarını da dinlediklerinin etkisiyle şekillendirmeye çalışır.

Emine sınıf farklılığına, zengin-fakir ayrımına, işçinin hakkının yenmesine üniversitede kendisi gibi düşünen insanlarla bir araya gelerek karşı çıkmaya çalışır. Kiraz evde ezildiğinin farkına varınca Nüveyre öğretmenin evini terk eder ve kendi hayatının yönünü belirlemek için kimsenin etkisinde kalmadan ilk adımını atmış olur. Her ikisi de yılgınlığa düşmeden inandıkları şeylerin uğruna mücadeleye girer.

Kırk Yedi'liler romanında Emine annesinin ona ilkokul üçteyken anlattığı “Pa-dişahın en küçük kızı, erkek kıyafetine girip sihirli narı bulmuş, saraya ulaştırmış. Şehzade yer yemez iyileşmiş. Sultan kim var kim yok toplayıp kimdir bu yiğit diye sorup soruşturmuş...” (K.Y. 1164) şeklinde devam eden masalı da hatırlar.

Emine'nin bu masalı hatırlamasında en büyük etken bir kızın başarmak istediği şey için erkek kıyafeti giymiş olmasıdır. O, çevresinde yaşanan hileli, şaşalı, ezici hayatın içinde olmak istemez. Bir kadın olarak bu yaşam biçiminden kurtulmak için erkek olarak mı doğmak gerekir diye düşünür. Özellikle ergenlik dönemine girdikten sonra erkeklerle/kadınlar arasındaki ne denli güç farklılığı olduğunu anlar. “Emine'nin içindeki koyu boşluklar, gürültüler, yıkılmalar ‘Ben onlardan değilim,’ der demez diniverir” (K.Y. 1164). Emine'nin sahip olmayı istediği masallardaki o güç, zaten kendisinde vardır. O, bunu fark ettiği zaman kadın ya da erkek olmanın gerçekten istenilen şeylerin gerçekleşmesinde var olması gereken güç ve cesarete etki etmediğini anlar.

7.8. Ninni

Ninniler, annelerinin bebeklerini uyutmak için başvurdukları ezgili manzumelerdir. Çocuklar annelerinden, babalarından, abla ya ağabeylerinden duydukları ninnilerle sakinleşirler. Ninniler söylenirken kişilerin bebeğe daha fazla yakın olması ve onunla temas hâlinde bulunulması çocuğun kendini güvende hissetmesini de sebep olur.

“Türküleri kapsaya sınıflandırmalarda, tıpkı ‘ağıt’ gibi, ‘türkü’ içerisinde gösterilen ve çoklukla ‘ninni yavrum ninni’ ifadesiyle başlayan ninniler, anaların çocuklarını sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumelerdir. Ninnilerdeki ezgi; sakinleştirici, gevşetici, uyku verici bir ezgidir. Ninni söyleyen kadın ya hazır şiir örneklerinden istifade eder ya da doğaçlama yoluna başvurur.”⁶⁰

Ninni söyleyenlerin, sadece hazır olan örneklerden yola çıkmasının gerekli olmayışı; kendi isteklerinden, şikâyetlerinden, ayrılıklarından, özlemlerinden, dilek ve temennilerinden bahsedebilmelerine olanak sağlar.

“Su Ustası Miraç”ta ağanın karısı eşi öldükten sonra evin düzenini devam ettirmeye çalışır. Gelir gider hesaplarını büyük oğluyla yapar. Çalışanlarını hor görür, onlarla sınıfsal bir farkı olduğunu yanındakilere her zaman hissettirir. Vedat, annesinin bu tavır ve davranışlarında sıyrılmak için çocukluğunda annesinden dinlediği ninnileri yeniden duymak ister:

“Bırak be anacık hesabı kitabı. Hani küçükken bana söylediğin ninniler vardı ya, diyiver de dinleyeyim.

Büyüdün be evladım. Koca adam oldun. Ninni diyem uykun gelsin/ Uzak yoldan baban gelsin/ Allah huzur ömür versin/ Ninni nazlı bebem ninni/ Kurt uyudu kuş uyudu/ Kaynakta sular uyudu/ Beşiğe de uyku gelsin” (P.Y. 64).

Vedat, çocukluğunda ninnilerle, türkülerle büyümüş biridir. O zamanın saf, temiz duygularını büyüdüğünde evinde hissedemez. Annesinin onu ne kadar sevdiğini bilse de onun başkalarına karşı sevgisiz, âdil olmayan tutumlar sergilemesinden rahatsızlık duyar. Vedat büyüse de geçmişinde bir yerlerde ona huzur veren anları yeniden dinlediği ninnilerde bulur.

Berlin’in Nar Çiçeği’nde Frau Lemmer’in kuşu Sarah hastalanınca Korkmaz Ailesi onu tedavi etmek için evlerine götürürler. Frau Lemmer o gece Türk bir ailenin kendisine hiçbir çıkar gütmenden yardımcı olmalarını yadırgar; çünkü kendi çocukları bile hayatlarını daha da güzelleştirmek adına onu tek başına bırakıp başka yerlere gitmişlerdir. Bu durum Frau Lemmer’in anneliğini ve kocasına karşı tutumunu gözden geçirmesine neden olur. Geçmişe yaptığı yolculukta çocuklarına söylediği bir ninni de aklına gelir:

⁶⁰ Mehmet Aça, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 7. bs., Ankara 2010, s. 247.

“Anneciğın ağacı sallıyor yavrum
Ağaçtan bir rüya düşüyor yavrum
Babacığın akkavak ormanında yavrum
Baltasını vermedim yavrum
Ağaçtan bir rüya düşüyor yavrum” (B.N.Ç. 1676).

Frau Lemmer, annesinin ona söylediği ninnileri çocuklarına da söyleyerek onları büyütür. Böylece çocuklarına benimsediği kültürel değerleri aktarır; fakat iki evladı da anneleri yaşlanınca onun her kişni de büyütürken yaptığı fedakârlıklarını unutarak sadece kendi hayatlarıyla ilgilenirler. Değerlerini unutan bu kişiler, bir annenin mutluluğunu da ellerinden alırlar.

Frau Lemmer, uysal bir eş; iyi bir anne olmanın karşılığını ne eşinden ne de çocuklarından göremez. Hiç tanımadığı bir ailenin bir anda annesi/ninesi olur. Korkmaz Ailesi'nin çıkarsız ve sevgi dolu yaklaşımlarıyla hayata tutunur. Asıl değerın sevgi olduğunu bilen bu kadın, tanıştığı dostlarının Ümmühan adındaki bebeklerine de çocuklarına söylediği ninniye söyler:

“Anneciğın ağacı sallıyor yavrum
Ağaçtan bir rüya düşüyor yavrum
Babacığın akkavak ormanında yavrum
Baltasını vermedim yavrum
Ağaçtan bir rüya düşüyor yavrum
Anneciğın göle varıyor yavrum
Kuğucuk gölde yüzüyor yavrum
Kanatlarından bir rüya düşüyor yavrum” (B.N.Ç. 1760).

Sevgi bağı, Frau Lemmer ve Korkmaz Ailesi'ni bir arada tutar. Kadın, bir süre sonra Ümmühan bebeğe de anne ve babası yokken bakmak ister. Çocuklarına nasıl özenli şekilde bakıp, uyumaları için ninniler söylediye Ümmühan bebeğın rahat uyuyabilmesi için elinden geleni yapar. Ninni burada geçmişle-şimdi arasındaki çatışmalara neden olan ve şimdinin değerini hatırlatan bir öge olarak son derece önemlidir. Frau Lemmer, hatırladığı ninni sayesinde geçmişini gözden geçirmiş ve kendisini seven, saygı duyan bir ailenin yanında huzur bularak Ümmühan bebeği çocuk-torun hasretiyle kucaklamıştır. O da artık kendinden bir parça olmuştur. Söylediği ninniyle birlikte aralarındaki bağı daha da kuvvetlenmiştir.

7.9. Türkü

Türküler, toplumun duygu ve düşünce dünyalarını yansıtırlar. Bu nedenle geçmişten-günümüze değin insan hayatında önemli bir yer teşkil ederler. Füzûzan duydukları türkülerin etkisinden kurtulamayan insanların örneklerini “Tokat Bir Bağ İçinde” ve *Kırk Yedi'liler*'de verir.

“Tokat Bir Bağ İçinde”de rahibe okulunda okumuş olan kadın; çocukluğundan kalan hatıralarını anımsar. Ailesiyle bir kıyı meyhanesinde otururlarken yan kahveden bir türkü sesi gelir. “Tokat bir bağ içinde” diye başlayan sözleri onu derinden etkiler. Hatice ona bu türkünün Tokat’ı bire bir tanımladığından bahseder:

“ ‘Tokat bir bağ içinde,’ ” sözü öylesine açıklar ki Tokat’ı, şaşarsın. Düşün, hep rüzgârlı, dimdik, kapanık dağlardan sonra çepeçevre, beklenmedik yeşilliğin sarmaladığı yerdirdi Tokat. Sular sanki oraya doğru, toprağın altından yürüyüp birden fişkirirler. Türkü tam açıklar bunu. Orda da bir Anadolu taşra çarşısı vardır. İnsana yadırgı, kapalı duran ama ilgisini diriltir. Bakraçları, kırmızı kırmızı asarlar” (K. 177).

Kadın, Hatice’nin bu sözleri karşısında duygulanır. O, annesinin işçileri hor görmesi, kendi statülerine uygun olmayan diğer kişileri de küçümsemesi ve paraya verdiği değer yüzünden evliliğinde eşine sadık kalmaz. Modernliği yanlış algıladığı için başka erkeklerle de gayrı meşru ilişkiler içindedir. Bu durumdan dolayı hayatında sürekli çelişkiler yaşar:

“ ‘Kocam, ben iş için geziye çıktığımda, korunma haplarını unutma der’ demiştim.

Türküyü silen bir pop şarkı başlamıştı.

Diskosu olan bir yerdin orası hatırladın mı?

Amma da kudurup dans etmiştik.

Pop müziği dinlerken öyle çağrışımlarım vardır ki Guevera bile gelir aklıma” (K. 178).

Kadın, annesine benzemek istemez. Bunun için mücadele ederken ahlaki, kültürel ve dini değerlerine karşı yabancılaşır. Türküyü duyduğu zamanlarda kocasının onu aldattığını düşününce üzülen bu kişi; pop müziğin başlamasıyla tüm sıkıntılarını bir kenara bırakarak çılgınlar gibi dans etmeye başlar. Tokat bir bağ içinde türküsünün sözleri hikâye içinde verilmez; fakat kadını sahip olduğu değerlere bir anlık da olsa yaklaştırır. Kadın, “Ben çağdaş bir insanım” (K. 185) diyerek modernliğin doğuya ya da kendi kültürüne ait olan tüm değerleri silip atma olduğuna inanan kişilerin en tipik örneğini oluşturur.

Kırk Yedi'liler'de Leylim nine, Erzurum sokaklarında kömürcü küreğiyle gezerrek türkü söyler. O, kar küretmek isteyen insanların kendisini çağırıp yaptığı iş karşılığında para vermelerini bekler:

“Ya çocuklar... Küçücük bir kız. Yaşlı, yarı meczup bir kadın Erzurum sokaklarında. İhtiyarın nereden edindiği belirsiz kocaman bir kömürcü küreği ile gezişi. Sırtında o pis kaput. Kapılarında durup. ‘Leylim nine kömürünüzü, karınızı küresin balam, ne verirseniz gönlünüzden verin.’ Diye bir de türkü söylüyor. Gülünç canım, gülünç. O yaşta bir kadın, üstelik türkü söylemesi” (K.Y. 1079).

Nüveyre öğretmen söyledikleriyle Leylim ninenin dilenmeden; sadece yaptığı işin karşılığını bekleyerek hayatını devam ettirmesini küçümser. Üstelik sürekli kendisini çağdaş bir öğretmen olarak değerlendirdiği için de Leylim ninenin türkü söyleyerek gezmesini de garip bulur; çünkü o, Batı’ya olan hayranlığıyla çağdaş olmanın türkü, ninni, ağıt vb. kültürel öğeleri yok saymakla mümkün olacağına inanır. Leylim nine tüm sevecenliğiyle kültürel değerlerine olan bağlılığını Kars’tan Erzurum’a geldikten sonra da kaybetmez. Öncelikle torunu Kiraz’a daha sonra da Emine’ye değerlerine sahip çıkarak yaşamanın önemini gösterir. Burada yaşlı kadının söylediği türkünün hikâyesi kendi yaşamıyla ilintilidir. O, acılarını, yaşam şeklini bu şekilde ifade ederek kendi özüne sahip çıkar.

Leylim nine sayesinde annesinin çağdaşlaşırken yozlaştığının daha da farkına varan Emine; öğrenci yürüyüşlerine katıldığı için tutuklanıp işkence gördüğünde bile ona türküler eşlik eder. O, böyle anlarda yalnızlığını unuttur. Leylim nine ve Kiraz yoldaşı olurlar:

“Türküyü yine duydu.

Üstüne doğru abananları, eziyet edenleri sanki bir bir silkiyordu vücudundan türküyü dinledikçe.

Kulaklarını avuçlarıyla sıkı sıkı kapadı.

Duymak istemiyordu.

Gelebilirlerdi.

Ağlamaya alışmaması gerekiyordu.

Günlerdir bağıriyordu ya, ağlamak yoktu. Türkü duymamalıydı. Leylim ninenin çocuk Kiraz’ı elinden tutup çıkıp gelmesini engellemeliydi. Yine de duyuyordu sesi. Kollarına girip tuzlu soğuk sulara onu zorla yürütenlerden birinin olmalıydı o ses. Nasıl da unuttuyordu türküyü söylerken olduğu yeri. Üstlerinin azarlayacağını ya da tokatlayabileceğini nasıl unuttuyordu” (K.Y. 1064).

Emine, duyduğu türküyle birlikte işkence gördüğü hücreden anılarına kaçış sağlar. O an Leylim nine ve Kiraz'ın yanında olduklarına inanır. İşkenceden katılaştan bedeni yumuşar ve kendini ağlamamak için zor tutar.

7.10. Şarkı

İnsanlar sevinçlerini, üzüntülerini, heyecan ve kaygılarını sözlü ve yazılı olarak belirtebileceği gibi hem söz hem de müziğin birleşimi olan şarkılarla da ifade edebilir. Şarkıların kendine has melodisi kişilerin duygularını daha yoğun şekilde hissetmesine yardımcı olur. Örneğin mutluyken dinlenen şarkıların ritmi insanları daha da enerjik hâle getirirken üzgünken dinlenenler ise kişinin yaşadığı şeyleri çağrışımlar yoluyla hatırlamasına neden olabilir.

Günümüzde metroda, sokakta, evde, çalışma ortamlarında dinlenen şarkılar insanların hayatlarında neredeyse vazgeçilmez bir hâl almaya başlamıştır. Bu durum insanoglunun duygusallığından kaynaklanmaktadır. Şarkılar dinlenilmeye başlayınca kişilerde rahatlatma hissi oluşturur. İnsanlar sanki söylemek istedikleri her şeyi mısralara yükler. Sesli veya sessiz olarak şarkının sözlerini söylediklerinde içlerinde biriken her şeyi dile getirmiş olurlar.

Füruzan'ın “Sevda Dolu Bir Yaz” adlı eserinde yer alan “Şarkılar Kitabı” adlı başlıkta geçen olaylar, kişilerin yaşadıkları şeylerin etkisiyle şarkılara olan tutkunluklarını ortaya çıkarır. Hikâyede Kerim Ali, sevdiği kadınla kızın ailesi yüzünden evlenemeyince hiç kimseyle konuşmamaya başlar. Ailesi onu hastaneye yatırmak zorunda kalır. Kerim Ali'nin annesi, babası ve kardeşleri bu durumdan dolayı hayatlarında ne kadar mutlu şeyler olsa da bir yanları hep buruk kalır. Onların üzüntülerini, acılarını ve kederlerini en iyi yansıtan da dinledikleri şarkılar olur:

“Ben ne yapacağımı bilmiyorum bazen anneciğim, ne yapacağımı bilmiyorum. Asıl siz beni affedin n'olur...! Ağabeyime her gidişim de içim hayata karşı isyanla doluyor. Evde ne zaman radyomu açıp bir şarkıya eşlik etmeye başlasam, biraz sonra ağabeyimin sessizce ardımda durduğunu, beni dinlediğini seziyorum” (...) (S.D.B.Y. 904).

Kerim Ali'nin kardeşi Şahende'nin söylediği bu sözlerde şarkıların yaşanan olaylara nasıl nüfuz ettiğini ortaya çıkarır. Ailenin yaşadığı üzücü olay, onların kederli

şarkılar dinleyip söylemelerine neden olur. Hissettikleri üzüntünün yoğunluğuyla okunan her şarkıda kendilerine sanki başka bir duygudaş bulmuş gibi hissederler. Sözler, yaşanan her şeyin tanıdığıymış gibi onları etkisi altına alır. Şahende konuşmasının devamında “Bu şarkılar var ya, bu şarkılar, beni, bizi, alınyazımızı bilin ki en iyi onlar anlatıyor” (S.D.B.Y. 904) diyerek bu durumu yaşadıklarını daha net şekilde ortaya çıkarır.

7.11. Zeybek Oyunu

Zeybek oyunu; oynayanlar kadar izleyenleri de müziği ve oynanış şekliyle etkisi altına alan bir oyun havasıdır. Zeybek, Anadolu erkeğinin heybetini, yıkılmazlığını, cesaretini ortaya koyar.

Kırk Yedi'liler de başarılı bir tıp öğrencisi olan Bilge Sümer Onurkan, kültürel değerlere oldukça önem veren birisidir. Özellikle zeybek oyununun izlediğinde içinde ayrı bir heyecan duyar:

“Zeybek denince içim coşar Emine. Tavas zeybeğini bilen oyunundan seyrettin mi? Bu ağır ağır devinerek, anlatılmaz davranış incelikleriyle süslenen zeybek oyununa değme baleyi değişmem. Görmelisin. Samanpazarı'nın orada dolananlardan arabacıydı, ağır işçiydi, çöpçüydü, işsiz koşturanydı, halktan kişilerin bilinip de seçilene, peki bu bozarmış kişiler, zorluğun yılgınlığıyla uğraşısıyla kabalaşmış insanlar bu dans, uyum duygusunu nerelerinde saklarlar diye düşünüp kalakalırsın (...)” (K.Y. 1257).

Hikâyede Sümer'in bahsettiği zeybek türü olan Tavas zeybeği Denizli'ye aittir. “Dilden dile, kuşaktan kuşağa geçen bir direniş öyküsüdür Tavas Zeybeği... Adı ile özdeşleşen bu halk oyunu, kökeninde efelerin kahramanlığını anlatır. Haksızlığa karşı çıkan, zenginden topladığını fakire dağıtan, dağları mesken tutan efelerin öyküsüdür Tavas Zeybeğinin anlattığı..”⁶¹ Bu yüzden zeybek oynanırken insanlar yaşadıkları her türlü sıkıntıyla baş edebileceklerini hatırlarlar. Sümer'de zor şartlar altında yaşamaya çalışan insanların oyunu oynarken nasıl benimsediklerini ve önceki görünüşlerinin bir anda yok olduğunu ifade ederek Tavas zeybeğinin kişilere kattığı ruha dikkat çeker.

⁶¹ <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Genel-Bilgiler-Denizli/Ilceler/Tavas>. Erişim Tarihi: 20.09.2017.

7.12. Çocuk Oyunları

Çocuklar; beslenmeye, korunmaya, sevgiye, ilgi ve şefkate son derece fazla ihtiyaç duyarlar. Bu temel unsurlar, ebeveynler tarafından eksiksiz şekilde karşılanmaya çalışılırsa sadece çocuğun gelişimi olumlu şeklide etkilenmez aynı zamanda onların ileriki hayatlarının da şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Tüm bunların yanında çocuklar, onları ruhsal ve zihinsel açıdan olumlu etkileyecek oyunlar oynamaya da ihtiyaç duyarlar. Neriman Aral, oyunun çocuklar üzerinde eğitime olan katkısına şu sözlerle dikkat çekmiştir:

“Oyun çocuğun eğitiminde ve kişiliğinin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk için çok ciddi bir uğraş olan oyun, aynı zamanda bir eğlence, öğrenme ve gelişim kaynağıdır. Çocuk sevincini, nefretini, sevgi arayışını, saldırganlığını oyunda sergileyebilir. Çocuk yaşamında önemli bir yer alan oyun, çocuğun çevresi ile ilişki kurmasına, duygular ve düşüncelerini yansıtmasına yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda da çocuğun eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır.”⁶²

Çocukların oynadığı oyunlar sadece kendilerine katkı sağlamaz çocuklar, birlikte oynadığı arkadaşlarının davranış ve tutumlarını da bilinçli olmadan geliştirirler. Oyun sırasında gerçekleştirilen her doğru davranış izleyicilerinde yeni şeyler öğrenmesine ya da yanlış olan tutumlarını değiştirmelerine de katkı sağlar.

Füruzan’ın eserlerinde kişiler, sadece oynadıkları oyunların isimlerinden bahsediler. Eserlerde onların oyunları oynayış şekillerine ya da oynarken yaşadıklarına yer verilmez. “Kuşatma”da kötü yola düşen Nazan erkeklerin eline para sıkıştırmasıyla çocukken oynadığı “dokuztaş oyunu”nda (K. 262) taşları dizemediği anlarda yaşadığı boğuntuyu hisseder. “Gecenin Öteki Yüzü”nde adam, eşiyile yaşadığı odayı küçükken çamaşır günlerinde “saklambaç” (G.Ö.Y. 774) oynadığı yere benzetir; “Sevda Dolu Bir Yaz”da babası tarafından otel odasında yalnız bırakılan küçük kız “adım adım oyunu” (S.D.B.Y. 855) oynayarak vakit geçirmeye çalışırken; *Kırk Yedi’liler*’de Emine, Kiraz’la konuşurken okulun bahçesinde “yakartop” (K.Y. 1118) oynadıkları bir gün Kaya’nın saçını çektiği anı hatırlar.

⁶² Neriman Aral, “Çocuk Gelişiminde Oyunun Önemi”, *Çağdaş Eğitim*, S. 265, Mayıs 2000, s. 15.

7.13. Dokuma Kilimler

Dokuma kilimlerde yer alan her motif ayrı bir anlam taşır. İnsanlar, özlemlerini, acılarını, umutlarını o desenlerle ölümsüzleştirir. Bu yönüyle kilimler, kültürel değere sahiplerdir. Onları yapanlar kadar kullananlar da bu gerçekliği göz ardı etmezler.

“Su Ustası Miraç”ta Vedat’ın annesi oğluna hamile kaldığını öğrenince çok sevinir. O yıl Türkmenlerden aldığı kilimleri sererken kendisini daha dinç hisseder:

“Vedat’ımın karnıma ilk düştüğünü bilişimi hatırlıyordum. İlk sabun kokularının içimi kaldırdığını.

O yıl Türkmenlerden aldığım kilimleri boy boy sererken bir gencelmişim ki!

Yaşım gençti genç olmaya ya, demem o değil” (P.Y. 62).

Görülüyor ki ağanın karısı evine ayrı bir özen gösterir. Türkmenlerden aldığı el emeği göz nuru kilimleri evine sererek odalarına güzellik katar. Türkmen halılarının ilmik sayıları, dokuması ve renklerin birbiriyle olan uyumluluğu kadın tarafından da önemsenir. Onun serdiği kilimlerin önemi, hamile olduğunda başkalaşır. İçindeki heyecan yaptığı işlere de yansır.

7.14. Çeyiz

Türk toplumunda çoğunlukla kızların çeyizleri ergenlik dönemine girmeleriyle anne, annecanne/babacanne tarafından hazırlanmaya başlanır. Çoğu el emeği göz nuru olan ürünler, özenle yapılarak sandık ya da onları koruyabilecek başka şeylerin içinde saklanır. Her geçen gün yapılan yeni şeylerle kızların evlendikten sonra ihtiyaç duyacakları şeyler bir bir tamamlanmaya çalışılır. Çeyizde bulunan pek çok şey kültürel değerlerle bezelidir. Yaşanılan yörenin özelliklerini yansıtan simgeler, işlemler içerir. Bu yönüyle kuşaklar arası kültürel değerlerin aktarımında çeyiz de son derece etkilidir.

Evliliğin gerçekleşmesine birkaç gün kala kızın çeyizi müstakbel eşinin evine götürülüp serilir. Gelen konuklar kızın ve annesinin ne denli becerikli olduklarını yapılan ürünlerden anlarlar. Bu olay genellikle “çeyiz serme” olarak adlandırılır. Geleceğimizin ayrılmaz bir parçası olan çeyiz; Füzûzan’ın “Haraç” ve “Su Ustası Miraç” adlı eserlerinde de yer alır.

“Haraç”ta Horhor’daki konağın hanımı Dizdar Hanım, yanında çalışan kişilere hak ettikleri paraları vermez. Üstelik onlara çeyiz hazırladığını düşünerek sanki çok adil, yardımsever biriymiş gibi kendini hisseder; fakat o karşılıksız hiçbir şey yapmak istemez. Yanında çalışan Şemsitap onun istediği adamla evlenmeyip başkasına kaçınca ona evlenirken vereceği çeyizleri de vermekten vazgeçer. Hazırlanan çeyizin yeni sahibi konağın hanımının her sözünü dinleyen Servet’tir:

“Bu çeyizleri hak etmek bu kadarla bitmez. İçinde kıyıları dantelli kirlentlerden tut, iğne oyalarına, altın tellerle bezeli peştamalı, havlusu, gümüş tasıyla hamam takımına gelinceye her şey var. Bohçadan alınmış yarım düzine Şile çarşafı, şile bezinden kanaviçe işli gecelikler de bulacaksın” (P.Y. 145).

Dizdar Hanım’ın çalışanları için hazırladığı çeyiz, evlenecek kişiler için son derece önemsenir. Öyle ki Şemsitap sabaha karşı bir adama kaçsa da yine de onun için hazırlanan çeyizleri eşini göndererek istetir çünkü çeyiz, geleneğimizde var olması haricinde evlenen çiftlerin hemen hemen ihtiyaç duyacağı her şeyi kapsar. Bu nedenle çeyizsiz bir gelin düşünülemez.

“Su Ustası Miraç”ta ağanın karısının büyük oğlu Murat, İstanbul’da bir kıza âşık olur. Onunla evlenmek ister. Annesi: “Büyük galiba İstanbul’da birine tutkun, ama kız oğluma denk. Sorup soruşturup öğrendim. İyi çeyiz getirecek belli. Ama istemez görünüyorum ki, geridekiler âdet bellemesin” (P.Y. 63) der. Kızın ailelerine uygun olup olmadığını önceden araştırır. Müstakbel gelininin iyi çeyiz getireceğini de öğrenince mutlu olur. Ağanın karısı, evlerine gelin gelecek kızın, kendileri gibi aynı statüye sahip olmasını ister. Burada söz konusu edilen kız, onlara uyum sağlayacak biridir. Çeyizlerinin fazla oluşu da hem annesinin hem de kendisinin ne kadar hamarat olduğunu ortaya çıkarır. Kadını sevindirmesinin sebebi budur. Gelinin elinin çabuk olup her işe yatkın olması önceden kayınvalidelerin ilk baktığı özellikler arasındaydı. Bu yüzden iyi çeyiz getirecek olması ağanın karısı için son derece önemlidir.

7.15. Bitkisel Tedavi

Türkiye konumu gereği dört mevsimi yaşayan önemli bir ülkedir. Bu özelliği sayesinde pek çok bitki türünün de topraklarımızda yetişme şansı olur. İnsanlar, özellikle hastalıklarının tedavi etmek için geleneğin verdiği etkiyle öncelikle bitkilere yönelirler. Sıkıntılarına çare bulabilmek için onları, anlatılan şekilde hazırlayarak dertlerine deva bulmaya çalışırlar.

“Haraç”ta Servet, Horhor’daki konakta çalışırken ağrılar çekmeye başlar. Sıcak havalarda bile hastalığının verdiği etkiyle üst üste giydiği kıyafetleriyle dolaşır. O, çektiği şeylerin Rusuhi Bey’in koynuna girmesinden dolayı olduğuna inanır. Komşusu Müyesser onun derdine çare bulabilmesi “Hatmi çiçeği” (P.Y. 148) içmesi gerektiğini söyler; fakat o, konaktan dışarıya adımını atmadığı için çiçeğin nasıl olduğunu bilemez.

“İkinci Yaz Şarkıları”nda Şahende ailesinden biri hastalandığında onları iyileştirebilmek için ya kendi bahçesinde yetiştirdiği ürünlerden ya da aktardan aldığı çeşitli bitkilerden yararlanır:

“Zencefil, kekik, karabiber, sarısabır, sarıkantaron, kınakına, ısırgan tohumu. Ah hepsi hastalık için alınmıştı aktardan, yemeğe konmak için değil. Ev eczaneye dönmüştü. Alman malı iki boy porselen havan bile almıştık. Kim bu çaredir dese, hemen işe koyuluyorduk. Binbir reçete denedik, yeter ki hastane olmasın, aman olmasın diyerek (...)” (S.D.B.Y. 924).

Kişiler, dertlerine derman olmaya yardımcı olan bitkisel ürünleri başkalarına da anlatır. Şahende de birilerinden duyduğu şeyleri hasta olduklarında umutlanarak uygular. Görüldüğü gibi o, hastaneye gitmeme isteğiyle yeni deneyeceği şeylerde ayrı bir heyecan duyar. Hızlı şekilde reçeteleri uygulamaya koyulur.

Toplumda çoğu kişi hastalıkları çok fazla ilerlemediği sürece hastaneye gitme eğiliminde bulunmak istemez. Nedense hastane insanlarda ayrı bir korku oluşturur. Bir gün ya da bir ay önce sağlıklı sıhhatli olan kişilerin hastanede boylu boyunca yatabilme ihtimallerini düşünmek bile bireyler için son derece korkutucudur. Bu yüzden “Haraç”taki Servet’in sancılarına derman olacak Hatmi Çiçeği; “İkinci Yaz Şarkıları”nda çoğu derde derman olabilecek bitkilerin aktarlardan alınması kişiler için ayrı önem taşır.

VIII. BÖLÜM

8. DİNÎ ve MİLLÎ GÜNLER

8.1. Yeni Yıl Kutlaması

Kutlamalar, insanların biraraya gelerek çeşitli paylaşımlarda bulunabilmelerine katkı sağlar. “Gecenin Öteki Yüzü”nde eşi ölen kadın kızıyla birlikte yalnız yaşar. Oturdukları odada kimseyle muhabbet etmeden günlerini geçirirler. Yan odalarında oturan genç adam ve kız kardeşi yılbaşı günü onları evlerine davet ederler:

“Yok, dedi. Yumuşaklığı kalınlığından geliyormuş sanısını veriyordu sesi. Özür dileriz. Biz düşündük ki –eliyle kız kardeşini gösteriyordu- başka bir yere çağrılı değilseniz bu gece yeni yılı birlikte karşılasak. Radyo dinlerdik, tombala filan... Piyango biletimiz bile var, takip ederdik. Eğer siz” (G.Ö.Y. 761).

Aynı yerde oturmalarına rağmen daha önce hiç birbirleriyle konuşmayan bu insanlar, yılbaşı gecesi birlikte eğlenip sohbet etmek için yan odalarında oturan kadın ve kızın yanlarında olmalarını isterler. Bu iki ailede bir araya gelişlerini yılbaşı kutlamasına borçlulardır. “Hem bu evde, hem bu kentte, biz de çok yalnızız. Lütfen...” (G.Ö.Y. 765) diyen adam hem kendi yalnızlıklarını hem de kadın ve kızının umutsuzlukla dolu yaşamlarını bir gece de olsa başkalaştırırlar.

8.2. Hıdrellez

Hıdrellez günü bahar ayının gelişi insanlar tarafından coşkuyla kutlanır. Kış mevsiminin canlılarda meydana getirdiği donukluk bahar ayıyla birlikte ortadan kalkar, tabiatta bulunan her canlı adeta yeniden doğar. Bu değişiklik insanlar arasında da fark edilir. Kişiler yaşadıkları acıları, kırgınlıkları tabiatın bambaşka renklere bürünmesiyle unutmaya başlar, umutları yeşerir ve bitmek tükenmek bilmeyecek şekilde yeni günleri karşılarlar. Hıdrellez günü de insanlar talih-şans, sağlıklarına kavuşabilmek ve zengin olmak gibi istekleri için bir takım gelenekler uygulayarak Allah’a dua ederler.

“Kuşatma”da Nazan’ın annesi Hıdrellez günü erkenden taşları yan yana ve üst üste dizerek ev şekli oluşturur. İnanişaya göre ev isteyen insanlar, sabahın erken saatlerinde taşlarla ev şeklini meydana getirirlerse o yıl hayalleri gerçekleşecektir:

“Katı yumurta yapıp, ekmekek tatlısı pişirip, mezarlığın tepesine gitmişlerdi. Nazan’ın annesi tan ağarmadan kalkıp avluya küçük taşlardan ev dizmişti. Hıdrellez günü erkenden taşlarla ev dizene, Tanrı yılına kalmadan bir barınak veriyordu. (...) Gecedan kopmamış sabahın karanlığında bunu yapmak kolay değildi. Tek sıra dizmek yetmiyordu anlaşılabilirliği için. Olsa olsa bir bahçeyi çeviren duvar sanılabılırdi bu taşlar Allah yönünden. Üç sıralık bir dizinin yıkılmasını önlemek için, yapraklardan dam koyup bitirdikten sonra uzun uzun dua ediyorlardı” (K. 243).

Nazan’ın annesi ve onun gibi Hıdrellez günü ev hayâllerini gerçekleştirmek isteyen insanların taşlardan ev oluşturmaya çalışıp dua edişleri ne kadar çaresiz olduklarını gösterir. Hikâyedeki kadın umut etmeyi hiç bırakmaz. O, sadece bir evlerinin olmasını ve kızıyla birlikte mutlu şekilde yaşamayı ister. “Ya gerçekleşirse?” inancı tıpkı yanındakiler gibi kadını da Hıdrellez günü etkisi altına alır.

8.3. BAYRAM

8.3.1. Şeker Bayramı

İnsanların çoğu, gün geçtikçe gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmaya başlar. Bu durumdan en fazla şikâyet eden kişiler; yaşlılar olur. Genç kuşağın büyük kısmı, değersizliklerle örölü bir dünyanın içinde olduğunu fark edemediği için çevrelerinde eski günlerin coşkusunu yaşayamadığı için üzölün insanlara anlam veremez. Füzuzan, “Piyano Çalabilmek” ve “Edirne’nin Köprüleri”nde değerlerini yaşatmak isteyen insanların örneklerini okuyucuya verir. Bu kişilerin yanında genç bir kadının da gelenek ve göreneklerine olan bağılılığı “Sevda Dolu Bir Yaz”da işlenir.

“Piyano Çalabilmek”te Demir Ali ve ailesi İstanbul’a göç ederler. Burada yakınları olmadığı için Şeker Bayramı’nı da yörelerine uygun şekilde geçiremezler. Demir Ali’nin annesi geldikleri şehirde insanların bayramlarda çevrelerinde bulunan büyüklerin ellerini öpmeye gelmeyişlerini de son derece yadırgar.

“Ah gelin ah niçin geldik bu koca evli yerlere, oğullarım gitti, bir Demir Ali kaldı. Kocanın kıymetini bil. Bayramlarda herkesler gelip ver elini hanımlar hanımı öpelim derdi. Sakız kokulu lokumlarla ince cam bardaklarda pınar suları içerlerdi. Gelinlerim lokum

şekerini tuttururken ocaktan yanık tatlı kokusu gelirdi. Oğlanlarım şayak elbiseleriyle avluya çıkıp bağıra bağıra konuşurlardı. Uzaktan tüfekler atılırdı. Torunlarımın saçlarını iyice kestirirdik (...)" (P.Y. 38).

Demir Ali'nin annesi, memleketinde ailesiyle ve yakınlarıyla birlikte geçirdiği bayramlardan hasretle bahseder. Onlar, İstanbul'a geldikten sonra bayramın yaklaşmasından dolayı heyecanla yaptıkları hazırlıkları yapmamaya başlarlar çünkü gurbette gelenek ve göreneklerini yaşatacak kimseler yoktur. Bayramda büyük olduğu için eli öpülüp hoş tutulması gereken bu kadın, kendi gelini tarafından da önemsenmez. "Ninenin ağlamalarından bıktım. Üç oğlu öldü, o seksenin de diye, yaşıyor diye başlanıyor mu..." (P.Y. 38) diyerek bayramın gelmesiyle yapması gereken şeylerden nasıl da uzaklaştığını ortaya çıkarır.

"Edirne'nin Köprüleri"nde de tıpkı Demir Ali'nin annesi gibi Hala Adile'de gurbette olduğu için eskiden geçirdiği bayramların tadını İstanbul'da bir türlü bulamaz. Hala Adile, diğer kadına göre daha şanslıdır çünkü gelini ve torunları onu fazlasıyla severler. Bir gün oğlu Hala Adile'ye hemşerisi İshak ve gelinin bayramda elini öpmeye geleceklerini söyler. Kadın ve ailesi o bayramı sanki memleketlerinde geçiriyorlarmış gibi mutlu ve huzur dolu geçirirler:

"Bayram dediğin, iyiliklerimizi pekiştirmek değil midir? Diyordu ninem. Bu da biz bize olamaz. Olmalı başkaları, bakmalıyız ne kadar severiz onları ve seviniriz onlar için. Çok yaşasın İshak oğlan. O senden vardır beş yaş daha küçük. Bir oyunda sizle baş edeyim derken yarılmıştı alnı taşa çarpıp. Anacığı koşmuştu bana. 'Tutmaz elim ayağım Hala Adile,' demişti" (...)" (P.Y. 95).

Hala Adile için bayramlar gelen konuklarla daha fazla anlam taşır. Bayramlarda el öpmek ve kişinin elinin öpülmesi geleneğin yaşatılmasını sağladığı gibi kişiler arası ilişkileri de güçlendirir. İnsanlar, sevildiğini ve sevdiğini hissettikçe mutlu olur. Hala Adile de gelecek konuğunu duyunca bir çocuk misâli heyecanlanır.

"Sevda Dolu Bir Yaz"da Güllü Köşk'e besleme olarak alınan kadın evin oğlundan hamile kalır. Çocuğunu doğurduktan sonra köşkten ayrılır. Küçük kız, köşkte bir sığıntı gibi yaşar. Babaanne torununun evlenme yaşı geldiğinde onu denizaltıcı bir adamla evlendirir. Bir Şeker Bayramı'nda köşkün diğer çalışanlarıyla birlikte Hanım'ın elini öpmeye gider. O, geleneklerine uygun olarak davranır. Köşkten ayrıldıktan sonra bile kendisine bir yabancıymış gibi davranan insanlara saygıda kusur etmez.

8.3.2. Cumhuriyet Bayramı

Fürüzan, eserlerinde dini bir bayram olan Ramazan Bayramı diğer adıyla Şeker Bayramı'ndan bahsettiği gibi "Haraç" ve "Gecenin Öteki Yüzü" adlı eserlerinde Cumhuriyet Bayramı'ndan da bahseder. Cumhuriyet'in ilan edildiği günün ve bugün gibi millî değerleri hatırlatan özel günlerin kutlanması yeni neslin değerlerine ve bağımsızlıklarına sahip çıkmasında son derece etkilidir. İnsanlar, Cumhuriyet'in ilan edildiği güne kadar yaşanan savaşları, kişilerin canla başla yeni nesillerin rahat edebilmeleri ve ülke topraklarına yabancı bir ayağın basmaması için mücadele ettiklerini küçük yaşlarda öğrenmeye başlar. Bu, onların atalarına saygı duymalarını ve her 29 Ekim Günü bu bayramı coşkuyla kutlamalarını sağlar:

"Millî bayramlar yetiştirilmek istenen yeni Cumhuriyet neslinin yeni rejim ilke ve değerlerini yaşatacak ve eski rejimin monarşik değerleri ile bağlarını kesecek bir biçimde dizayn edilmiştir. Bu açıdan bu törenler bir çeşit eğitim kurumu olarak sosyalizasyon işlevlerini de yüklenmişlerdir. Törenselleşen olayların 1919-1923 yılları arasında cereyan eden olaylar arasından seçilmesi, aynı şekilde yeni siyasal elitin iktidarlarına bir meşruluk alanı açma amacını da yansıtmaktadır."⁶³

Fürüzan "Haraç" ve "Gecenin Öteki Yüzü"nde toplumda var olan iki kesimden bahseder. "Haraç"taki Servet, Cumhuriyet rejiminin ne olduğunu bilmediği gibi Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan zaferlerden de habersizdir. O, Horhor'daki konaktan başka hayata dair hiçbir gerçekliği bilmezken; "Gecenin Öteki Yüzü"ndeki abla-kardeş bir memur babanın çocukları olduğu için Cumhuriyet Bayramı'nı heyecanla beklerler. Abla-kardeş o gün düzenlenen balolara da katılarak Cumhuriyet rejiminin ilke ve değerlerini ne denli benimsediklerini de gösterirler. Onlar gibi baloya katılan herkes monarşik rejime inat değişen Türkiye'de Cumhuriyet'le birlikte gelen özgürleşme hareketine olan bağlılıklarını da ortaya çıkarırlar.

"Haraç"ta Servet, Cumhuriyet Bayramı'nın kutlanacağı gün Şehime Hanım'a bu bayramın hangi bayram olduğunu sorar. O, yedi ya da on yaşlarında getirildiği Horhor'daki konaktan dışarı hiç çıkmadığı ve eğitim almadığı için Cumhuriyet Bayramı diye bir bayramın olduğunu ilk kez duyar: "Eee, anlatsana Şehime Hanım, bu Cumhuriyet Bayramı hangi bayram? Şeker Bayramı'nı, Kurban Bayramı'nı bilirdik ya bu,

⁶³ Mimar Türkkahraman, *Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 238.

nesi?” (P.Y. 149) diye soruşu onun ne kadar cahil olduğunu gösterir. Servet’in konak haricinde dünyada ve Türkiye’de yaşanan şeylerden haberi yoktur. Onun için her şeyin anlamı adeta Horhor’daki konak olmuştur. Bu durum diğer çalışanlar içinde geçerlidir. Şehime Hanım: “Sana ne be Çerkez kızı Cumhuriyet Bayramı’ndan? Benim bildiğim bayramların hepsi hanımlarla beyleredir.” (P.Y. 149) demesiyle içinde buldukları yaşamın sadece insanlara hizmet etmekten ibaret olduğu anlaşılır.

“Gecenin Öteki Yüzü”nde bahsedilen kadının komşuları yaşadıkları yerde Cumhuriyet Bayramları’nda baloların düzenlendiğinden bahsederler. Onlar Cumhuriyet Bayramı’nı kutlamanın heyecanıyla çok önceden hazırlıklara girerler:

“Bizim ilde Cumhuriyet bayramlarında balo verilirdi. Benim akıllı kardeşimle ben, yolunu bulup giderdik. Kavalıem de oydu. Babam bu isteğimize karşı çıkmazdı. (...) Görmeniz, bir ay öncesinden kendimizden geçerdik, bizim gözümüzde giz dolu bir törendi bu koşturma. Dansa başladık mı da, orkestra ara verene kadar peş peşe sürdürürdük. Her şey yepyenydi bizim için. Dünyanın yüreği, yüreğimizle çarpıyor sanıyorduk. Ah çocukluk ne müthiş zaman!... Şimdi o halimizi biraz gülünç buluyorum düşününce” (G.Ö.Y. 814).

Abla-kardeş Cumhuriyet Bayramı’nın verdiği sevinçle balo boyunca peş peşe dans ederler. Onlar, “Haraç”taki Servet’ten daha şanslı insanlardır. Bu bayramın önemini bilerek aylar öncesinden duydukları balo heyecanı ile o günün gelmesini beklerler. 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren Cumhuriyet rejimine geçişle insanlar, ülke yönetiminde hak sahibi olmaya başlar. Bu hikâyede değişikliğin kişiler üzerinde oluşturduğu etkiyle düzenlenen balolarda var olan yeni rejim katılımcılar tarafından sevinçle kutlanır. Bu şekilde katılanlarla birlikte hem Cumhuriyet rejimi hem Atatürk’ün çabaları hem de Ulu Önder’in yanında bulunan kişiler yâd edilir.

IX. BÖLÜM

9. SANATA BAKIŞ

Sanat eseri; sanatçıların var olan (real) şeylerden yola çıkarak soyut (irreal) yapıya ulaşmalarıyla ortaya çıkar. İrreal yapı ilk bakışta izleyiciler tarafından anlaşılmaz fakat eser üzerinde inceleme yapılması bu yapının ardındaki gerçekliğin ortaya çıkmasını sağlar. Böylece sanatçı tarafından meydana getirilen sanat eserleri, alıcıların gözlemleri, duygu ve düşünceleri altında başkalaşır; yeni anlamlar kazanır:

“Estetik obje, dedik, dar anlamında sanat eseridir. Estetik obje'nin yapı analizini yapmak, bu anlamda sanat yapıtının yapı analizini yapmaktır. Sanat eseri de şiiirdir, müzikal bir komposition'dur, heykeldir, mimari yapıdır, vb. Buna göre yapı bakımından çözümlenecek olan var-olan'lar bunlardır. Sanat eserinin varlığı, kendine özgü olan bir varlıktır, objektivation'u gösteren bir varlıktır. Bunun için, örneğin, bir tuval üzerindeki doğa ile gerçek doğa aynı değildir. Yine bir portre, gerçek olan bir şey değildir. Bir insan heykelini de hiçbir zaman canlı bir insan olarak düşünmeyiz.”⁶⁴

Evrende var olan her şey sanatın konusu ya da sanat eserini oluşturmada bir araç niteliğindedir. Sanatçılar, meydana getirmek istedikleri eserin dış yapısını onlar sayesinde oluştururlar. Öze dönük yapılanma kullanılan araçların sağlamlığı ve uygunluğuyla da doğru orantılıdır. Örneğin; bir heykeli hamurdan yapamayız ya da bir şiiri, elimize alacağımız tuval ve fırçayla meydana getiremeyiz. Şiirde, romanda ya da heykelde var olacak olan dış yapı malzemeleri gerçekliğin getirdiği etkiyle değişmezler. Oysaki bir heykelin özünü; şiirin ve romanın konusunu sanatçılar değiştirebilme özgürlüğüne sahiptir. Kimileri sanatın soyut yanını kimileri ise onun toplumcu yanını benimser.

“Öykülerimde yaşadığım dönemin tanıklığını yapma çabasıdayım.”⁶⁵ diyen Füzuran; sanatın özünün toplumsal meselelere dayalı olmasını ister. Bu durumu *Kırk*

⁶⁴ İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014, s. 61.

⁶⁵ *Türk Dili*, “Soruşturma: Öykü Nedir? Öykü Anlayışınızı Anlatır mısınız?” [Dursun Akçam, Talip Apaydın, Burhan Arpad, M. Başaran, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Demirtaş Ceyhun, Meral Çelen, Gülten Dayıoğlu, Nahit Eruz, Füzuran, Muzaffa Hacıhasanoğlu, Afet Ilgaz, Seli İleri, Ümit Kaftancıoğlu, Ceyhun Atuf Kansu, Bilge Karasu, Feyyaz Karacan, Samim Karagöz, Muhtar Körükçü, Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Adnan Özyalçiner, Zeyyat Selimoğlu, Mehmet Seyda, Şahap Sıtkı, Naim Tiralı, Necati Tosuner, Saadat Timur Ulçugür, Tomris Uyar, Nevzat Üstün, Bekir Yıldız], (Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), C. XXXII, S. 286, 1 Temmuz 1975, s. 133.

Yedi'liler'de yer alan öğrencileri, sanatın özünün ne olması gerektiği konusunda konuşarak okuyucuya sunar. Cemşit, İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'ni kazanır. Memleketi Tunceli'den okumak için İstanbul'a gelir. Her türlü makineyi kullanır. Makinelere âdeta hayranlık duyar. Kendi fakültesinde olan bir çocuğun bozulan müzik dolabını tamir etmek için evlerine gider. Bu aile, oldukça zengindir. Arkadaşının annesi seramik sanatçısıdır. Seramiklerinde Anadolu insanını da tasvir eder. Melek, burada kadının yüzünü gerdirdiğinden, boğazı görmek için üst kata bahçe yaptırdığından bahseder. Melek söyledikleriyle kadını eleştirir çünkü o; güzel, gösterişli evinden çıkmadan Anadolu'da yaşayan halkın kavruk yüzlerini killere yansıtır. Eşi de tıpkı onun gibi öze aldırış etmeden sadece biçime verdiği değerle yeni yapılar oluşturur:

“Nasıl bakmazmışın, diye üsteler Melek. –Yanaklarının porselen düzlüğündeki pembeleşme genişler.- Oğlanın babasının Gümüşsuyu'nda yeni yaptıracığı iş hanının proje yarışması nasıl uğraştırdı sizin profoları. Ve Barok müzikçi yüksek mimarlarınızı ki onların Anadolu'yu algılamaları güzelim doğal kolonlarıyla Ürgüp'ün apaklığından kalma izlenimdir. İşleri biçimlerle. Onlar insanı değil de renkleri, yapıları insandan yalıtıp görebilirler anca. Sivil mimari diye geliştirdiklerinde ne Sinan'ın görkemli olgun yalınlığı, nede halkın yaşamayla edindiği yıllanmış deney doğruluğu vardır” (K.Y. 1223-1224).

Melek, burjuvazi ailenin biçime verdiği değere karşı çıkar. O, biçimdense öze daha çok değer verir. Özellikle Anadolu'yu işlerken insanların ve orada var olan doğal güzelliklerin sadece dış yapısına bakılmasına hem Melek hem de çevresinde bulunan diğer öğrenciler karşı çıkar.

Biçim şeklin ortaya çıkmış hâli olması bakımından ne kadar önemliyse öz de anlatılmak istenen şeyi vermesi bakımından son derece önemlidir. Öz olmadan tek başına biçimin oluşması bir anlam ifade etmez. Sadece dış yapıya önem verenler; özün verilecek mesajı içerdiğini de düşünemezler. Örneğin; Anadolu insanının yüz çizgileri seramikte yer alabilir; fakat kişinin çektiği acılar, yaşadığı mutluluklar ve hayat tecrübeleri her çizgide ayrı ayrı yer alır. Bu çizgilerin manasını çözemeyen bir sanatçı eserinde de asıl gerçekliği veremez:

“Bilimin ve tekniğin gelişmesi ile toplumdaki sosyo-kültürel olaylar sürekli olarak yeni ifade biçimlerinin yaratılmasını gerekli kılar. Sanatta eski biçimlere sıklıkla tutunup kalma sanatın gelişmesini engeller. Eğer biçim dikkati kendinde toplarsa içeriği ifade etme işlevini yerine getirmemiş olur. Tüm sanatsal anlatımlarda 'içeriğe' bağlı

kalınıp ve onu en iyi 'biçimle' ortaya koyma olanağı sağlandığında başarıya ulaşabilir.⁶⁶

Sanatçı 'biçim'le birlikte 'öz'e değer verdiği ölçüde eserinde başarıya ulaşır. Biçimsiz öz, 'öz'süz de biçim bir anlam ifade etmez. Bu, sanatın her alanında geçerlidir. Soyut sanatla uğraşan sanatçılar bile düşüncelerinden yola çıkarak fırça darbeleriyle bir gerçekliğe ulaşmaya çalışırlar. Her biçim bir anlamı da içinde taşıdığı sürece sanatçının duygu ve düşüncelerinden payına düşeni alır ve bu unsurlar eser aracılığıyla da insanlara ulaşır.

Yine *Kırk Yedi'liler*'de öz olmadan biçime verilen değer insanlar için bir öneme sahip olamayacağı vurgulanır. Emine cezaevinden çıktıktan sonra İstanbul'daki evinde tek yaşamaya devam eder. Orada gözüne önceden ona yazılmış mektuplar ilişir. Özellikle annesi tarafından yazılan mektuplarda sadece biçime değer verilir:

“Annesi noktası virgülü özenle yerleştirilmiş, satır aralarının eğri olmamasına dikkat ettiği mektubuna 'Sevgili Emine,' diye girişiyordu.

Bu başlık ya 'Emine çocuğum,' ya 'Emine kızım'la duruma göre yer değiştirirdi” (K.Y. 1482),

Nüveyre öğretmen, kızından ayrı kaldığı zamanlarda ona yazdığı mektuplarda el yazısına, noktalama işaretlerine verdiği önemi mektubun özünü oluşturacak hasret ve sevgi vb. duygulara vermez. O, kızına birtakım emirler vererek Emine'nin hayatını yönlendirmeye çalışır. Bu durum kızının gelen mektupları bir köşede tutmasına neden olur. Yazılanlarda biçime verilen değer öylesine fazladır ki Emine'yi o mektubu defalarca okumaya teşvik edecek unsurlar bulunmaz.

Kırk Yedi'liler'de biçim ve içerik bahislerinden sonra Necil Seyhan Öztürk aracılığıyla sanatın toplum adına olması gerektiği de vurgulanır. Seyhan, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencisidir. O, sanatın oluşmasında hayatın etkin olduğunu düşünür. Ayrıca ezilen sınıfın hakları ellerinden alındığı için yaşadıkları zorluklara karşı sanatsal ürünleriyle direnişe geçmelerine hayran kalır:

⁶⁶ Emel Şölenay, “Sanatta Biçim İçerik Sorunu”, *Anadolu Üniversitesi Dergisi*, S.7, 1997, s. 143-144.

“Sanatın, hayatın özümlemesi, aktarılması olduğunu da biliyorsunuz kuşkusuz değil mi? Dikkat edin ‘hayatın’ diyorum, o insanların yaşamaları içinde burkultup eskitildiğinde, insanca haklarının ellerinden alına alına yarı hayvansı içgüdülerle yetinip, gelişmemelerine de çalışıldığı da biliyorsunuzdur umarım. O zaman onlardaki insan olma damarının türküyle, örgüyle, dokumayla cevherini yok etmeye uğraşanlara karşı koyan sessiz savunusunu da unutmayın” (K.Y. 1277).

Anadolu’da yaşanan işsizlik, para kazanamama, eğitim ve ulaşım sorunları insanları patron-işçi anlayışıyla yüzleştirir. Sömürülen halk, her şeye rağmen kendi kültürel değerlerini yansıtacak sanatsal ürünler meydana getirir. Ortaya çıkan her şey, kişilerin kendi duygu ve düşünce dünyasından süzülüp gelir ve gerçeğe ilişkisini koparmaz. Bu şekilde insanlar, kendi özlerini kaybetmezler.

Seyhan, sadece halkına yararlı olacak eserler üretmek ister. O, sanatın zevk boyutunun öne çıkarıldığı “sanat sanat içindir” anlayışından uzaktadır. Seyhan, ezilenleri bilinçlendirmek, kapitalist düzende onlara bir çıkar yol bulabilmek için sanatını araç hâline getirmenin peşindedir. O, bu yönüyle sanatını burjuvazi güçlerin boyunduruğundan kurtarır; çünkü onlar, değişen dünyayla birlikte sadece üretime önem verdikleri için yeni şeyler ortaya çıkarmaya başlar. Bu kişilerin gözünde sanat para kazanmanın bir aracı hâline gelmiştir. Ernst Fischer *Sanatın Gerekliliği*’nde kapitalist dünyayla karşılaşan sanatın durumunu şu şekilde okuyucuya verir:

“Kapitalist çağda kendini oldukça garip bir durumda buldu sanatçı. Kral Midas dokunduğu her şeyi altına çevirmişti. Kapitalizm de her şeyi “meta”ya çevirdi. Üretimde ve verimde o güne değin görülmemiş bir artışla, yeni düzeni, dünyanın ve insan yaşantısının her kesimine hızla yayarak eski dünyayı bir toz bulutuna döndürdü, üretenle yoğaltan arasındaki her türlü doğrudan ilişkiyi ortadan kaldırdı ve bütün ürünleri alınmak ve satılmak üzere pazara sürdü.”⁶⁷

Sanatçıların çoğu değişen koşulların etkisiyle her şeyin metalaştığı bir dünyada eserlerini de para karşılığı satışa sunmaya, hatta daha ileri giderek ücret konusunu önce konuşarak daha sonra kişilerin istedikleri eserleri oluşturmaya başlamıştır. Kapitalist düzen sanatçının özgür ruhunu da elinden çekip almıştır.

⁶⁷ Ernst Fischer, *Sanatın Gerekliliği*, çev., Cevat Çapan, Sözcükler Yayınları, 4. bs., İstanbul 2015, s. 66.

X. BÖLÜM

10. SINIF FARKLILIĞI

10.1. Köylü-Şehirli Farkı

Toplumda Doğu'da yaşayan insanları kendilerinden küçük gören, onların giyim kuşamını, hâl ve hareketlerini beğenmeyen bazı zengin ailelerin örnekleriyle karşılaşılır. Füzûzan, insanlar arasında sınıfsal farklılıklar oluşturan bu insanları eserlerinde eleştirir.

“Taşralı”da Taşralı olarak anılan genç kız üniversiteyi okumak için teyzesinin evinde kalmaya gelir. Kız, hem büyükşehrin hem de teyzesinin yaşamını görünce kendisini bulunduğu yere ait hissetmez:

“Bana bakıyor, gittikçe öfkeli ve yaşlı sanki. Yineliyor.

Saçlarımı kesmeyeceksin değil mi?

Hıı, diyorum.

Oysa keseceğim. Hem de en kısa.

Ders kitaplarımı değil, en sevdiğim yazarları alıp elime, bir dolu yeri gezeceğim. Dostoyevski'yi, İstrati'yi okuduğum kireç badanalı çıkmadaki kayısıların sessiz karanlıklarını ve su kokusunu hep arayacağım.

Taşralı bir kız olmanın buruk acısını bile tattırmaz teyzem bana, anlıyorum” (P.Y. 35).

Teyzesi, genç kızın dış görünüşüne, hâl ve hareketlerine daha geldiği ilk günden karışmaya başlar. Onu kendisi gibi şehirli yapmak adına uğraşır. Oysaki genç kız, Taşralı olmaktan dolayı son derece mutludur.

“Nehir”de Vali, kızını Yusuf Ağa'yla evlendirmek ister. Kız bu duruma karşı çıkar. Kız, taşra kentinde, sohbet etmeye bile layık görmediği insanlarla yaşamak istemez. O, tam bir şehirli olarak yetişmiştir:

“Bana bunu nasıl yaparsınız, baba?.. Bu taşra kentinde, bütün ömrümce sohbetlerini bile kabul edemeyeceğim insanlarla. Siz aynı durumu annemle yaşadığınızı söyleyeceksiniz belki. Ama aynı değil. O aile size denkti. Adı belli, İstanbullu bir aileden, paralı, görgülü bir kız aldınız. Bir vali kızı için bir ağa karısı olmak öyle mi?” (P.Y. 47)

Kız, bir Vali'nin kızı olmakla ve de İstanbullu olmakla övünür. O, buldukları yeri de bir ağa karısı olmayı da kendine yakıştıramaz. Füzûzan'ın eserlerinde ilk kez bir genç kız, köylü-şehirli ayrımına düşerek kendisini İstanbullu olmaktan dolayı daha

üstün görür. Vali kızı, istemediği bir evliliği yapmaktan dolayı Yusuf Ağa'ya da hiçbir şekilde yakın davranmaz. Onun gözünde ağa ve onun gibiler görgüsüz, “küçük insanlar”dır.

“Haraç”ta aşçı Şehime Hanım, Servet’e köylü olduğunu söyler. Daha çok küçükken Horhor’daki konağa gelen Servet köylünün ne demek olduğunu da bilmez. Bu yüzden Şehime Hanım’a onun köylü olduğunu nasıl anladığını sorar:

“Ay, senin efem’ini yesinler kız. Bu iri iri dirsekler, bu fırlak diz kapakları, bu kol gibi kalın telli saçlar, bu her şeye ‘evet’ anca köylülerde olur. O Deli Çerkez de her şeye evet der ama o çıkını tutma evetidir. Sarı Osmanlı altınlarını bir yerlere gömmüştür o. Bu evin kaymağını almıştır. Onun dünyalığı tamam (...)” (P.Y. 133).

Köylülüğünden habersiz olan Servet, İstanbullu olan Şehime Hanım sayesinde köylü-şehirli ayrımını fark eder. Köylü olduğu için çirkin olduğunu bile düşünür. O, bu düşüncesiyle pek çok şehirlinin küçümseyici gözlerle baktığı köylülere kendi gözüyle de aynı anlayışla bakmaya başlar.

Şehime Hanım’ın gözünden nasıl köylü-şehirli ayrımının yapıldığı anlaşılır. Servet hayatı boyunca bir şey istemeyi bile akıl edemeyecek kadar saf ve temiz biridir. Her denileni yorgunluk bilmeden yapar. Onun ağızından evet, tamam haricinde bir söz çıkmaz. Bu da onun bulunduğu yerde ezilmesine neden olur. O, çalıştığı yere ihanet etmeyerek dürüst şekilde para kazanmanın derdindedir. Şehirlilerin çoğu gibi bir çıkar ilişkisi gütmeyen, yasak ilişkilerde bulunmak istemez, parayı her şeyden önde tutmaz. Hikâyede ahlaklı, dürüst, masum birinin ancak köylü olabileceği gerçeği Şehime Hanım aracılığıyla okuyucuya sunulur. Servet, o konakta yaşayan hiç kimseye benzemez. Bu yüzden onlarla arasında bir farkın olduğu bir gerçektir; fakat kendilerini İstanbullu ve üstün olarak göre kişiler nedense Servet ve Servet gibileri köylü olarak sınıflandırır.

“Ah, Güzel İstanbul”da Sarı Kâmil, 969 Model MAN 520 kamyonun sürücüsüdür. O, hakkını ödemeyen Mardinli bir adamı bulmak için 47 DR plakalı arabayı takip eder. Bu sırada on beş yaşındaki muavini Erdoğan’a Mardinli kişilerin İstanbullu biriyle baş edemeyeceğini anlatır. İstanbulluların onların sandıkları gibi hanım evladı olmadıklarını anlatırken Mardinliler için “taşranın yabancıları” (K. 265) ifadesini kullanır. Sarı Kâmil içinde İstanbul’da yaşıyor olmak bir üstünlük göstergesidir.

“Gül Mevsimidir”de Mesaadet yaşlanınca çocukları ona köyden gelmiş bir hizmetçi tutarlar. Kadın, hizmetçisini köylü olduğu için yürüyüşünden, konuşmalarında “sen” demesinden, kapıyı kapatış şeklinden dolayı sürekli aşağılar. O, kendini çalışanlarından üstün görür. Mesaadet Hanım olduğunu çalışanlarını ezdiği her dakika onlara tekrar hatırlatmış olur:

“Kalbim daralmaya başladı. Sütümü de getirmediler. Saat dokuzu geçiyor. Haydi çalışanların çoğu izinli, ya o köylüye n’ oluyor? Ben vaktiyle onun gibilerini, değil odama sokmak, sokakta görmezdim. Şimdi onur, irfan görmüş bir koskoca hanımefendiye hizmet için böylelerini yeterli buluyorlar. Gene sıkıntı basıyor. Damlamı almasam komodinden” (G.M. 389).

Mesaadet ve ailesi padişah zamanının soylularından olan Dürrüzadeler’ dendir. Bu yüzden o da varlıklı olmanın, soyadını devam ettirmenin ancak etrafa emirler vermeyle ve mal varlıklarını artırmakla olabileceğine inanır. Çalışanları ve yanında her işine koşan kadın arasında bile farklılık oluşturur. Odasında onun ilacını veren, ağır gövdesini kaldıran, yemeğini getiren kişi köyden geldiği için köylü diye küçümser. Mesaadet, hizmetçiyi kendisine bir türlü takıştırılmaz. O ve onun gibileri “dağdan inen insanlar” (G.M. 399) olarak niteler. Bu yüzden ona karşı acımasızlığı, hakaretleri, küçümseyici tavırları günden güne artar.

“Seyyid” adlı hikâyede Seyyid, annesi ve ağabeyi Sivas’tan İstanbul’a göç ederler. Seyyid’in ağabeyi, kardeşine iş bulur. O, henüz on yaşlarında olmasına rağmen hemşerisinin ortak olduğu çay ocağında çıraklık yapmaya başlar. Seyyid, memleketine has şiveye sahip olduğu için k harflerini g olarak söyler. Bu yüzden çalıştığı handa bulunan insanlar ona önce “Kürt Seyyid” (B.S. 501) daha sonraları sadece “Kürt” demeye başlarlar. Seyyid’in Sivas’tan gelmiş olması ve konuşmasında yer alan şive onun diğerleri tarafından sınıfsal farklılığa tabii tutulmasına neden olur. Seyyid, her şeye rağmen yüzündeki gülümseme hiç eksik olmaz. O, özünü kabul edip göç ettiği için çağrılırken kendisine kullanılan hitabı kafasına takmaz. Çalıştığı yerde köyden geldiği için türlü azarlamalara da maruz kalır; fakat Seyyid para kazanıp Sivas’a dönmenin hayalini kurduğu için kendilerini ondan üstün gören insanları kafasına takmaz.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım, Rahmi Bey’le henüz yeni evlendiği sıralarda Ankara’da otururlar. Fıtnat Hanım zil çaldığında pencereden bakar ve

gelen kişiler çoğunlukla çevre köylerden yağ ve yumurta satmaya gelen köylülerdir. O, bu kişileri köyden geldikleri için küçümser:

“Zil çalınca açardım dört köşe pencereyi. Dayardım yüzümü alacak genişlikteki bakma payı içine, geleni görürdüm. Çoğunluk çevre köylerden inen yumurta ya da yağ getiren köylülerdi bunlar. (...) Kunduralarını girişte çıkardıklarından ekşi, sızım sızım ayak kokuları alışveriş süresince merdiven sahanlığına yapışırdı. Yaşlarını hiç çıkaramazdım. Ürkerdim onlardan. Nerde yaşardı bunlar? Sayıları çok muydu? Az olduklarına inanırdım. Böyle insana benzemez yaratıkların yaşama, çoğalma gücü ne olabilirdi ki... Yoksul, konuşmasını bile beceremeyen. Bakışırdık (...)” (B.S. 528).

Fıtnat Hanım, Ankara’da sayısı az memur eşlerinden biri olduğu için kendini diğer çalışanların eşlerinden üstün görür. Evine ekmek parası kazanmak için uzun uğraşlar sonucu elde ettikleri yağları ya da ürettikleri yumurtaları satmaya gelen kadınlara yaratıkların gibi görür. Çalışmanın verdiği etkiyle üstlerinin kirliliği, yürümekten ayaklarında oluşan koku emeklerinin karşılığını alabilmek için, karınlarını doyurabilmek için sokak sokak gezmelerinden kaynaklanır; fakat Fıtnat Hanım bunu düşünemez. O ve onun gibiler köylü-şehirli ayrımını dış görünüşe ve davranış şekillerine göre belirler. Kendisi evde oturup hiçbir şekilde aile geçimine katkı sağlamazken işçi kesimine dâhil olan vefakâr kadınların neleri başardıklarından çok geçici özelliklerine takılır. Şehirde yaşayanların çoğu yaratık dediği bu kişilerin yaşama gücü, yüzlerindeki tebessümün aile bağlarının güçlülüğüne, içlerinde duydukları karşılıksız sevgiye dayalı olduğunu anlayamazlar.

“Kanı Unutma”da Durkadın Teyze’nin yaşadığı köyde bulunan lahitler yüzünden jandarma ellerinde kâğıtla gelir. Yanlarında da mezar taşlarının hangi döneme ait olduğunu anlayabilecek karı koca da vardır. Genç kadın, köyde yaşayanların hiçbir şeyden anlamadıklarını söyleyerek mezar başlıklarını çamaşır tokmağı yapmalarını yadırgar: “Yazık yazık, ne değer bilmezlik!” (G.Ö.Y. 656) diye yakınan genç kadın, köyde yaşayanların eğitim alamadıkları için kullandıkları şeylerin değerli mezar taşları olduğunu anlayamamalarının normal olduğunu düşünemez:

“Mezar kapaklarının yanları kanıtılmış, kırılmıştı.

Açılmış bunlar, dedi taze. Evet açılmış. Bilmezlerin eline böylesi bırakılırsa. İçim kan ağlıyor vallahi. Binlerce yıllık ürünler. İşte yine midem tuttu” (G.Ö.Y. 657).

Köylüler, onun gözünde değerli şeyleri harap eden cahil kişilerdir. Mezar taşlarına verdiği değeri nedense ilk kez karşılaştığı bu insanlara vermez. Onların zorlu yaşam koşulları, köy yolunun topraktan oluşu ve şehirlerde yaşayanların kolaylıkla elde ettikleri olanakların orada olmayışı kadının umurunda bile olmaz. O, nerdeyse mezar taşlarının sıradan taşlar olduğunu düşünen insanları hırsızlıkla suçlayacak duruma gelir.

“Kuşatma”da Hurşit, Nazan’ın çalıştığı yere yakın bir çay ocağında çalışır. Bir gün Nazan, Hurşit’ten beş liralık marka ister; fakat o, on liralık marka getirir ve beş liralık markanın da kendi ikramı olduğunu söyler:

“Ben ya, ben üzüm ikram ederim Nazan Ablama. Gelmişsek Dersim’den inmişsek dağdan, bizi de ana doğurmuştur. Hay gözünü sevdiğimin İstanbul’u, bizsiz hiç olamaz. Koca apartmanların kapıcısı biziz, koca kahvelerin ocakçısı biziz, sinemaların en birincisi biziz. Hay Raşel matmazel, sen ne bildin, ne sandın Hurşit Doksan’ı (...)” (K. 220).

Hurşit bu sözleriyle köylü-şehirli ayrımı yapan insanlara adeta ders verir. Köyden gelen kişilerinde birer insan olduğunu o kişilere hatırlatmak ister. Bunu yaparken de ironik bir anlatım tarzı sergiler. Köyden gelenler olmadan zenginlerin hiçbir şey yapamayacaklarını söyler. Bu bakımdan köylü kesimi şehirlilerin kölesi değildir; aksine zenginler her daim onlara muhtaçtır. Doğu’dan gelenler İstanbul’un her şeyidir. Onlar olmadan ne apartmanların ne sinemaların ne de kahvelerin tadı yoktur.

Kırk Yedi’liler’de Emine, günlerce işkence gördükten sonra serbest bırakılır. İstanbul’da bulunan evinde yaşamaya devam eder. Apartmanda kapıcıları da vardır. Kapıcının karısı yazın dış kapının çıkışında; kışın ise içerde, girişte durarak sürekli çorap örer. Apartman yöneticisi kadının bulunduğu yere yakışmayan görünüşü olduğu için onun dış kapıda ve içeride oturmasını yasaklar. Kadın, köylü olduğu için giyim kuşamı, hâl ve hareketleri apartman sakinlerinden oldukça farklıdır. O da çalıştığı yerde söylenen her şeye evet, tamam diyen biridir. Bu özelliklerinden dolayı da apartman sakinleriyle arasında sınıf farklılığı olduğu düşünülür. Hem kadın hem de adamın hareketleri yönetici tarafından kısıtlanır, bu da bilinçli şekilde dışlandıklarını gösterir.

Yine aynı romanda Nüveyre öğretmen köylü-şehirli arasında fark olduğuna inanır. Daha sekiz ya da on yaşlarında evine aldığı Karşı Emine’yi bile çocuk olmasına

rağmen küçük görür. Onun memleketi, giyiniş şekli, konuşmaları, doğal oluşu Nüveyre öğretmen için sorundur. Bu yüzden onun evdeki odalara giriş çıkışının, kılık kıyafetinin, konuşma şeklinin değişmesi için eğitilmesi gerektiğine inanır. En kötüsü Nüveyre öğretmenin oğlu Kubilay sınıfında bir kıza seni karım yapayım mı? (K.Y. 1069) diye sorar. Annesi bunu duyunca eve gelip çocuklarını azarlar. Kiraz ise sorulan soru karşısında kahkaha atar. Bu olay yüzünden kadın, köylü diye aşağılayıp aynı yerde oturmalarına, yemek yemelerine izin vermediği Kiraz'ı ahlaksız olarak niteler. Nüveyre öğretmen, Kiraz'a ilk kez o gün tokat atar:

“Ne var, niçin ağlıyorsun, diye üstelemişti. Nihayet bazı şeyleri engelleyemezsek bu evde sizinle bu kız nasıl kalır? Bunlar gelişmeyip oldukları gibi kalıyorlar. Okutup eğitebilsek, insanlara nasıl davranmaları gerektiğini öğrenebilirler. Hem girmesini çıkmasını da bilmiyor. Geçenlerde babanla konuşurken ne etsek uzağa yollayamadık. Eh çocuk da sayılmaz” (K.Y. 1071).

Nüveyre, Erzurum'da öğretmenlik yapmasına rağmen orada yaşayan halka köylü der. Onlarla bir arada bulunmak istemez. Çağdaş bir kadın olduğunu düşündüğü için insanlarla arasına sınır koyar. Bu kadının değer yargısını oluşturan çağdaşlık anlayışı insanları sınıfsal olarak ayırmak, aşağılamak ve ezmektir.

Nüveyre öğretmen Kiraz'ı Erzurum'da yalnız, savunmasız ve çaresiz olduğu için koruyup kollaması gerekirken onu kendinden ve çocuklarından uzaklaştırır. Hatta hastalanıp ateşler içinde yattığı bir gece köylü olduğu gerekçesiyle ondan vebalıymış gibi kaçır. Altı saatte bir verilmesi gereken ilaçlarını bile vermez. Emine, annesinin yapması gereken şeyi daha küçük yaşta kendisi yapar:

“Hastanın soluk alışındaki ince hırıltıları duyabildiğinde onu uyandırıp ilacını vermeye kalkıştı.

Elektriğin düğmesini arayıp, çevirdi.

Odaya dolan yirmi beşlik ya da on beşlik ampullerin yetersiz, engin ışığında durakalmıştı.

Kiraz'ın üstüne yorgan diye denklere vurdukları yaygıların yığılmış olduğunu görmüştü.

Bu özensiz yığıntının altındaydı Kiraz” (K.Y. 1471).

Nüveyre öğretmen kızının bu davranışını görse ona fazlasıyla kızacak karakterde biridir. Kiraz, hem köylü hem de hizmetçi biridir. Kadın, küçük gördüğü bu kız için

rahat uykusunu bölmek istemez. Nüveyre öğretmen için Kiraz'ın yaşayıp yaşamaması bir anlam taşımaz.

Nüveyre öğretmen, kızı Emine'yi cezaevindeyken görmeye gider. O sırada kendisinin köylü olarak nitelendirdiği ailelerle bir tutularak görüş saati için bekletilmesinden rahatsız olur. O, kızını görmek için Ankara'dan İstanbul'a geldiği için diğer insanlardan bir farkı olduğuna inanır:

“Biz ta Ankara'dan geldik, diyor annesi. Biraz daha konuşamaz mıyız? Yavrum ağlamaz n'olur. Bu kız epeydir ağlamazdı. Haftaya geleceğiz görüşmeye. Ah Semra, ah evladım hepsini yoluna koyacağız. Bizi kapıdaki köylüler gibi bekletemezler. Sühendan halana gittim. Onlar Paşacı'dır, biliyorsun. Bir bir anlattım. Hele bekleyin dedi ” (K.Y. 1451).

Nüveyre, bu seferde hem Ankara'dan gelen görmüş geçirmiş bir aile olmalarından hem de paşayla iyi geçinen kişilerle akraba oluşlarından dolayı kendilerine diğer insanlardan farklı davranılmasını ister. Emine'nin de diğer tutuklulardan farklı yanları olduğuna inanır. Bu yüzden araya tanıdığı, üst rütbeli insanlarla hatırlı gönül ilişkisi olan kişileri koyarak kızının serbest bırakılması için uğraşır. Onlar, Nüveyre öğretmenin her zaman kendini ve ailesini gördüğü gibi soylu insanlardır. Köylülerin -doğudan gelen insanların- arasında bulunmamalıdır.

Kırk Yedi'liler'de Nüveyre öğretmenin birebir aynı davranışlarını sergileyen bir diğer kişi de Şerife'nin annesidir. Eski İstanbullulardan olan bu kadın, Doğu'dan gelen insanları küçümser, gösteriş meraklısı olduğundan kendi statülerine uygun olan insanlarla sohbet etmeyi sever. Kızı ise annesiyle aynı hayat görüşüne sahip değildir. O, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni kazandığı için memleketi Siirt'ten okumaya gelen Zülkadir'e âşık olur. Annesini, sevdiği adamla tanıştırır: “Annesi kalkıp iki üç bisküvinin kaldığı tabağı dimdik uzatmıştı Zülkadir'e. Yüzü örtüktü. Bu örtüklüğün açıkladığı şeyse, anca Şerife'nin anlayacağı o eski hor görmeydi” (K.Y. 1403). Kadın, Zülkadir'in Siirt'ten geldiğini bildiği için onu küçümser. Zülkadir'in söylediği hiçbir şeyi dinlemez ve sohbet etme tenezzülünde de bulunmaz. Ne de olsa Zülkadir, köylü statüsünde biridir. Kadın ise eski İstanbullu, kendi düşüncesine göre bilgili, Doğu'da bulunan insanlardan üstün biridir. Zülkadir; İstanbul'da yaşayan, gösteriş düşkün, züppe, görgüsüz ve saygısız biri olsaydı Şerife'nin annesi onu kızından daha da çok

beğenebilirdi. Kızın annesi için Zülkadir ve onun gibilerin Siirtli ya da Doğu kökenli olmaları karalanmaları için son derece yeterlidir.

Füruzan *Kırk Yedi'liler*'de köyden gelen insanların da şehirde yaşayanlar karşısında kendilerini küçük gördüklerini ortaya çıkarır. Bunun en iyi örneği Kuban'la Emine arasında geçen konuşmalarda verilir. Kurban, Emine'nin sevgilisi olan Haydar'ın ağabeyidir. Almanya'ya işçi olarak gitmeden önce Emine'yi bulur. Onunla aralarında sınıfsal bir farklılık olduğunu hissettiği için Emine'yi görür görmez "Beni Haydar yolladı, Emine Hanım" (K.Y. 1525) der. Emine adının sonunda eklenen Hanım hitabıyla geçmişi bir anlıkta olsa hatırlar. Ayrıca Kurban, onun evinde otururken eli boş geldiğini fark edince alışveriş yapmak için bakkala gider. Döndüğünde Emine'yle olan konuşmasında "bizim kesim" diyerek kendi gibi olan insanlardan bahseder:

"Burayı baştan bakkala sordumdu. Bizim kesimimizde adamlar hemen tanış oluyoruz. Alacaklarımın onda olanını aldım, olmayanlarına da çırağını koşturdu. Eli boş gelmenin yakışsızlığını anca ayıp da anladım. Hem, Emine can, ye de kanlan sen. Belli ki çok eziyete tutmuşlar seni. Kahrın altından kolay kalkılmaz. İnsanın ferini alır. Can kafesinde dururken bunca elden ayaktan geçmek olmaz. Salma böyle taze ömrünü" (K.Y. 1536).

Toplumun çoğu kesiminde köylü-şehirli arasında fark oluşturma eğilimi vardır. Bu durum belli bir süre sonra köyde yaşayan insanların da benimsedikleri bir durum hâline gelir. Ne yazık ki insanlar şehirde yaşayanlara kendilerinden daha üstün olarak bakmaya başlarlar. Bu durum, çoğu hastalıklı insanda var olan birilerini ezme isteğinin ve karşıdaki insanların küçük olduklarını anlamaları için uğraş vermelerinin ne denli başarıya ulaştığını gösterir.

XI. BÖLÜM

11. ZENGİN-FAKİR AYRIMI

İnsanların hayata ve çevresindekilere karşı tutumunun oluşmasında ailelerin ve okulların büyük bir payı vardır. “Sabah Eskimişliği”de adı belirtilmeyen kişi okula takunyalarla gittiği için sınıf arkadaşları tarafından “yuh”lanır. Öğrenciler arkadaşlarını zengin/fakir ayrımı yaparak seçerler:

“Yaaaaa hava alırsınız siz, ben kırkayağım, kırk ayakkabımla, hepsi de yepyeni, gıcır gıcır koridordan geçiyorum: Turuncu, yedi, on, otuz beş, hepsi de yeni, diyorlar, hem de güneşteki renklerden daha güzel, daha göz alıcı, affedersin kardeşim, biz seni yoksul sanmıştık, oysa senin kırk kürkün, kırk bileziğin, kırk sarayın, kırk havuzun, kırk güvercinin ve bir Zümrüdüanka kulun varmış, bize gelsene oynayalım” (P.Y. 15).

Kız, gerçekte yoksuldur. Okula gittiğinde arkadaşlarının giydiği ayakkabıdan dolayı onunla dalga geçmelerine dayanamaz. Bu yüzden kendini zenginmiş gibi gösterir. Onlara bir sürü ayakkabıları olduğunu söyler.

Hikâyede söz konusu edilen ve gerçek hayatta da pek çok örneği olan öğrenciler ailesi zengin olan kişilerle konuşmayı ve onları evlerine davet etmeyi uygun bulurlar. Daha küçük yaşta insanları birtakım özelliklerine göre ayırma eğilimi oldukça yanlış bir tutumdur; böyle anlayışlara sahip çocuklarla karşılaşıldığında öğretmenlere ve ebeveynlere büyük görevler düşer, onları insanların sosyal statülerine göre ayırım yapmalarını konusunda bilinçlendirmeleri gerekir. Şu da bir gerçek ki dünyaya masum olarak gelen çocuklar ya ailelerinin ya da öğretmenlerinin kopyaları hâline gelirler. Öğrencilerin ileriki hayatlarında nasıl bir yaşam tarzı belirleyeceklerini oluşturmaya başladıkları okul yıllarında çevrenin olumsuz yaklaşımları varsa önce o insanlar kendi yanlışlarını düzeltmelilerdir. Aksi hâlde genç nesil, “bir” olmanın tadına varamayacaktır.

Füruzan, “Temizlik Kolu” ve “Birinci Yaz Şarkıları” adlı eserlerinde öğretmenlerin, sınıftaki çocuklara yönelik ayrımcı tutumlarına da değinir. Ailesi zengin olan çocuklar, yoksul olanlarınkine göre el üstünde tutulurlar. “Temizlik Kolu”nda Hediye ve Şahver, öğretmenleri tarafından temizlik kolunda görevlendirilirler. Arkadaşları teneffüslerde oyunlar oynarken bu iki kız, sınıfı havalandırıp, çöpleri toplarlar. “Eğitim hizmetlerinin sunulmasına ve eğitimin ilkelerine ilişkin temel kanun olan METK’nın

4. maddesine göre, “Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.”⁶⁸ Buna rağmen gerçek hayatta örnekleri bulunan bu tür öğretmenler, insanlar arasında ayrımcılık yapmamaları gerektiğini bilmezler ya da bilmek istemezler. Diğer öğrenciler de yoksulluktan önlüklerinin renkleri değişmiş, kış mevsiminde bile kalın şeyler giyerek okula gelemeyen arkadaşlarını bu işe uygun görürler:

“Ders yılı başında değiştirilecek dediği öğretmen. Sonradan, Şahver’le Hediye’nin elleri doğrusu işe pek yatkın, onlar yapsın bu işi hep, dedi sınıftaki arkadaşlarımıza. Herkes de evet, evet öğretmenim, Şahver’le Hediye yapsın, dediler. Biz de sevindik” (B.S. 478).

İlgiye ve sevgiye adeta aç olan bu iki kız, öğretmenin kendilerini diğerlerinden ayrı tutmadığına inandıkları için temizlik kolunda görevlendirilmekten bile hoşnut hâle gelmişlerdir. Sınıfta eşitlik, adalet, demokrasi anlayışlarını uygulayarak öğrencilerine örnek teşkil etmesi gereken bir öğretmenin asıl görevlerini uygulamadığı açıktır. Öğrencilerde elbette önce eşitlikten, demokrasiden, hoşgörüden ve kalıplaşmış yargıların yanlışlığından bahsedip daha sonra sınıf içinde tam tersi uygulamalara girişen öğretmenlerinin sözleriyle değil, davranışlarıyla onları örnek alırlar.

“İkinci Yaz Şarkıları”nda da okula yeni başlayan Şemsigül Şehrazat Debreçenli öğretmeni tarafından oturduğu ikinci sıradan alınarak arka sıraya oturtulur. Şemsigül, ikinci sırada otururken sıra arkadaşı üzerine tam oturmuş önlüğüyle ona gülümser. Öğretmeni yerini değiştirdiğinde küçük kız, yanında oturan Mikail’i gözlemler. O da kendisi gibi üzerine oturmayan bol bir önlüğe sahiptir. Öğretmen açık açık sınıfsal farklılıklardan bahsetmese de bu iki çocuğun yan yana oturmaları tesadüf değildir. Sınıfta da toplumun çoğu kesiminde olan zengin/fakir ayrımı yapılmıştır. Burada okuyanlar da muhtemelen hoşgörü ve eşitlik kavramlarını öğrenmeden bir üst sınıfa geçeceklerdir.

⁶⁸ İdil Işıl Gül, “Eğitime Erişim: Eğitimde Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği”, *Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi*, Yelken Basım, İstanbul 2009, s. 48.

Yine “Çocuk” adlı hikâyede de daha küçük yaşta zengin/fakir ayrımını benimsemiş çocuklardan bahsedilir. Hikâyede bahsedilen küçük çocuk, sokakta oyun oynamak istese de arkadaşları onu oyunlarına dâhil etmek istemez. O, oyun çağında olduğu için diğerleriyle paylaşımında bulunmak ister. Bu durumu annesine şu şekilde ifade eder: “ Önce onlar oynadılar anne. Gördüm hep gördüm gördüm. Oynayacağım geldi; kalktım, oynadım sahiden” (G.Ö.Y. 695). Çocuk, daha hayata dair görüşleri tam olarak edinemediği bir yaşta ötekileştirilir. İstenmediği bir oyuna katıldığında da arkadaşları onunla olmamak için çabuk dağılırlar. Çocuk toplumun etkisiyle yoksul insanların yaşadığı yalnızlaşmayı ne yazık ki daha okul yıllarına bile gelmeden yaşamaya başlar.

“Gül Mevsimidir”de soylu olan Mesaadet ve ailesinden söz edilir. Onlar Padişah zamanının soylu kişileri olan Dürrüzadeler’ dendir. Zengin oldukları için kendi statülerinde olan insanlarla ilişki kurmak isterler. Mesaadet’in annesi Perran Hanım, Rüştü Şahin’in babası ve annesi evlerine geldiğinde kendi statülerine uygun insanları ağırladıkları aynalı salonu değil, orta odayı açtırırdı çünkü Rüştü Şahin’in babası onların yanında çalışan Davavekilidir. Bu aile; insanlara ekonomik durumlarına göre muamele eder.

Dürrüzadeler’de erkekler zengin oldukları için askere de gitmezler. Onlar her Türk erkeğinin askerlik yapma zorunluluğunu hatta gurur verici yönünü paralarıyla ortadan kaldırırlar. Kendilerini diğer insanlardan daha değerli, daha bilgili olarak görürler:

“Nesi vardı da onların beğenmezdi, anlamıyorum? Budala, gitti Anadolu savaşına, öldü. Savaş kazanıldığında İzmir’e giren zafer alayının rap rap diye geçişinde o yoktu. (...) Niçin dövüşmüştü gidip? Bizim ailede o gün bile askere gitmiş kimse yoktu. Bedel verilirdi erkeklerimiz için. Onlar değerliydi, bilgiliydiler, kolay yetişmiyorlardı, kolay harcanamazlardı. İşleri vardı erkeklerimizin. Anca okumuş yazmış insanların yapabileceği işler” (G.M. 358).

Yunanlılar İzmir’i işgal ettiğinde diğer burjuva ailelerinde olduğu gibi bu insanlarda savaşa gidip ülke toprağını kurtarmanın derdine düşmemişlerdir. Onlar, zengin/fakir ayrımını burada da yapmışlardır. Fakir insanlar, düşmanlarla savaşırken; ekonomik durumu iyi olanlar ise evlerinde rahat rahat kendi dengi olan ailelerle sohbet etmenin, güzel vakit geçirmenin peşindedir. Nasıl olsa onlar, paralarıyla askerlik yap-

maktan kurtulurlar. Padişah soyundan gelen bir ailenin daha fazla ülkesine bağlı olması gerekirken onlar zenginlikleriyle kendilerine düşen sorumlulukları üzerlerinden atarlar. “Oysa değil bizim konakta savaştık elini kanatan dahi yoktu” (G.M. 364) diyen Mesaadet paralarının gücüyle bir ailenin yozlaşabileceği en son noktaya işaret eder. Görülüyor ki vatan sevgisini bir kenara bırakmak aile fertleri için normal bir durumdur.

Füruzan’ın “Kuşatma”sında zengin/fakir ayrımının farkında olan Nazan’dan da bahsedilir. Nazan, Beyoğlu’nda çalışır. Burası zengin kesimin yaşadığı yerlerdendir. Kız, yoksul bir aileden gelir, evine biraz daha katkı sağlamak için daha on altı yaşındayken işe başlar. Beyoğlu’nda bulunan insanların kılık kıyafetler, tavır ve davranışları onun yaşadığı mahalleden epey farklıdır. Bunlardan biri de Nazan’ın çok beğendiği eczacının oğludur: “Madam Sara haklı. Bakar mı hiç o çocuk bize? Bakmaz. Bize ancak şoförler, erler bakar” (K. 249) diyerek sosyal statünün evliliğe olan etkisinden bahseder. Halk arasında kullanılan şekliyle “Davul bile dengi denginedir.” Nazan, Beyoğlu’na geldiğinden beri zengin insanların varlığıyla kendi üstünden başından da utlanır. İşyerinden dışarı çıkmaz. O, bu dünyaya da buranın insanlarına da kendini yakıştıramaz.

Toplumda bazı zengin kesimden insanlar, yanlarından geçen yoksul kişilerin farkına bile varamazlar. Onlar, ekonomik durumu her şeyin üstünde tuttukları için çevrelerinde kendilerine benzemeyen insanlara karşı kör ve sağır bir tutum içine girerler. Füruzan’da “Kuşatma”, “Benim Sinemalarım”, “Kırlangıç Balıkları”, “Çocuk” ve “Gecenin Öteki Yüzü”nde tam da böyle duyarsız insanların birbirlerinden farklı olmalarına rağmen aynı tutum ve davranışı sergilemelerini örnekler.

“Kuşatma”da Nazan, pastanelerin önünden geçerken Halûk Bey ona pasta yiyecek mi diye sorduğunda kız, vitrinin dış tarafından içeriye izler. Bu sorunun ardından içerideki aydınlıkla kendi bulunduğu yerin karanlığı arasındaki zıtlığın daha da çok farkına varır. Nazan: “Vitrindeki koca süslü çikolatadan yapılmış yumurtaya baktı. Oralara girmek, hiç tanımadığı, bilmediği bir yerde, yürümek. Sığıntı gibi. Onu görmeyen, görseler de duymayan, geçiverenlerin arasında” (K. 256). O, fakirliğinin ver-

diği etkiyle ne giyim kuşamının ne de pasta yerken tavırlarının pastanede oturan insanlara uygun düşmeyeceğine inanır. Ona çevrilecek bakışların düşüncesi bile vitrin-den bile onu cezbedebilen pastalardan birini yemek istememesine neden olur. Vitrin camlarının ışıklarla bezendiği bir yerdense o, Beyoğlu’nda karanlıklara ait olmayı tercih eder.

“Benim Sinemalarım”daki Nesibe’de Nazan’la aynı kaderi yaşar. O da Beyoğlu’nda çalışır. Bir süre sonra plaj odalarında yaşlı erkeklerle birlikte olarak para kazanmaya başlar. Ne zaman plaj odasından çıksa sevdiği kırmızı ve mavi mayoları çıkarır ve basma kıyafetlerini giyer. O dakikadan sonra yandan tokalı ayakkabılarıyla kalabalığın arasında hiç dikkat çekmez. “Büyük kentin birbirinden kopuk insanları hiçbir dış özelliği olmayan bu küçük işçi kızı görmez” (B.S. 452). O, ne Beyoğlu’na ne de plaj odalarına ait biri değildir. Ancak yoksul mahallelerinde fark edilebilecek biridir.

“Kırlangıç Balıkları”nda Mehmet, büyük turistik bir otelle anlaşma yapar. Tuttuğu Kırlangıç Balıklarını otel müdürü Safter Bey’e götürür. İçeri adımını atar atmaz oranın sanki ayrı bir dünya olduğunu düşünür. Salonda yemek bölümünde olan insanlar, yoksul görünümlü Mehmet’i fark etmezler. Onlar ancak kendi statülerine uygun olan insanlarla muhatap olurlar.

“Çocuk” adlı hikâyede çocuk, annesiyle birlikte gezer. Ana-oğul yoksul olduğundan dolayı onları kimse fark etmez. İşin tuhaf yanı buna rağmen hiç kimse yürürken onlara çarpmaz. “Gecenin Öteki Yüzü”nde de bahsedilen küçük kız, zenginlerle yoksul insanların kaldığı yerin tam ortasında bulunan parka bir süre gider. Küçük olmasına rağmen zengin-fakir ayrımını orada hisseder. Bunun verdiği etkiyle kayıkhaneye giderek vakit geçirmeye başlar: “Çoğunlukla kayıkhaneye gitmesi bugünlerde başlamıştı. Ayakları ıslanmış, dizleri çamurlu, kalabalığın arasından yürüyerek eve dönüşlerinde, onun denize düşmüş gibi olan bu görünümüne kimse ilgi duymuyordu” (G.Ö.Y. 794). Oradan evine dönerken sanki denize düşmüş gibi bir hâle bürünür; fakat tıpkı “Çocuk” ta olduğu gibi kentin ayrı bölümünü teşkil eden insanlar arasında bu küçük kızı fark eden, ona ne olduğunu soran kimse yoktur.

İstanbul’da zengin muhitleriyle fakir halkın yaşadığı yerler adeta görülmeyen bir çizgiyle sınırlandırılmıştır. Aynı yakada oturan birbirlerinden farklı koşullarda hayat süren insanlar, bir alt mahallelerinde yoksul insanların yaşayacağını akıllarına bile getiremezler. “Gecenin Öteki Yüzü”nde ailesinin istemediği bir evliliği yapan ve hiç çekinmeden aynı yakanın fakir halkı arasında yaşamaya başlayan kadının sözleri, tam da bu durumu örnekler:

“Ancak o kadarı gerçekleşebiliyor zaten, dedi genç kadın. Bu yakada, hepsi birden denize açılan yokuştan sokaklarda azınlıkların oturduğunu bile yeni öğrendim. Genç kızlığımın ve çocukluğumun yerleri çok ayrıydı. Sözde hepsi bu kentte, üstelik de bu yakasında...” (G.Ö.Y. 823).

O; sevdiği adamla evlenince hiç görmediği, hatta tahmin edemeyeceği bir hayatın içinde yer alır. Aynı yakanın farklı hayatlarını süren, ay sonunu zor getiren insanların arasına karışır.

“Benim Sinemalarım”da Nesibe ise mekânın getirdiği etkiyle dünyayı algılamaya başlar. O, Tepebaşı’na yakın bir yer de oturur. Haliç’ten geçen vapur seslerini az da olsa sabahları duyar. Mahallenin koşulları, Nesibe ve onun gibi aynı yerde yaşayanların ruhsal durumlarına, hayatta var olan şeyleri algılayış biçimlerine etki eder: “İnsanların, yaşadıkları mekânları ve kimlikleri arasında sıkı sıkıya bir bağ vardır; çünkü onlar bu mekândan dünyaya bakar ve etraflarında olup biten her şeye mekândaki donanımları nispetinde anlam vermeye çalışırlar.”⁶⁹ Onların oturduğu mahalleler denize yakındır; fakat fabrika dumanları ve hiç gökyüzünden kalkmayan sislerle örüldür. Bu yüzden gemilerin sesleri bile orada oturanlar için acıklıdır. Üstelik Nesibe’ye oturduğu yer, denizin bile daha aşağısında kalıyormuş hissini verir. Oysaki onun çalıştığı yerler daha aydınlık ve daha çekici hâldedir.

Zengin-fakir ayrımı aynı apartmanda oturan insanların kaçınıcı katta oturduklarıyla da ilişkilendirilebilir. Özellikle kapıcısı olan apartman ya da site sakinleri, çalışanlarını bodrum kata yerleştirirler. Füzuran, aynı apartmanda oturmalarına rağmen yoksullukları dışardaki insanlar tarafından hemen fark edilen kişileri de “Kış Gelme-

⁶⁹ İbrahim Tüzer, “Kimliklerin Çatıştığı Mekân: ‘Kiralık Konak’ ve Evini-Evrenini Arayan Nesiller”, *Bilig*, S.41, Bahar 2007, s. 225.

den”de söz konusu eder. Mehlika, memur olan Namık’la evlidir. Ay sonunu zor getirdikleri için bodrum katta bir evde otururlar. Apartmanda oturanları ziyarete gelen kişiler, onların oturdukları daireyi kapıcı katı sanıp zillerine basarlar. Hikâyede akşam dokuzda zilleri çalınca Mehlika alt katlarda oturan kişilerin kaderini şu şekilde dillendirir: “Yanlış çalmışlardır belki de... dedi kadın. Bazen üç numara yerine bizimkini çalıyorlar. Nedense kapıcı katı sanıyorlar hep, alt katta oturulunca... Yoo kimse gelmeyecekti. Belki Şadımanların aklına estiyse” (B.S. 595). Mehlika kapıcı olmamasına rağmen apartmanda oturmayan kişilerce kapıcı olarak görülür. İnsanlar arasında oluşan ayrıma onlar da dâhil edilir.

XII. BÖLÜM

12. YOKSULLUK

Yoksulluk kişinin yeme-içme, giyinme, korunma, barınma ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamayacak hâlde olmasıdır. Ülkeler, temel ihtiyaçların karşılanması için gereken maliyeti hesaplayarak açlık sınırının ne kadar maliyete denk geldiğini belirler. O sınırın altında kalan kişiler, yoksulluğu hayatlarının her köşesinde hissederler.

Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylerin yoksulluk nedenleri; işçi ücretlerinin düşüklüğü, işsizlik, köyden-kente göç olabilir. Kişiler var olan sorunlarına çözüm bulamadıkça yoksullukları günden güne artar. Yoksul kişilerin ekonomik düzeyinin düşük oluşu toplumla uyum sağlayamamalarına da neden olabilir. Özellikle çocuklar bu durumdan fazlasıyla etkilenirler:

“Yoksulluğun sadece toplumdaki diğer insanlar için problem taşıdığını söylemek imkânsızdır. Şüphesiz yoksulluk, içinde bulunan herkesi etkilemektedir. Etki boyutları yoksullukla yüzleşen bireylere göre farklılaşsa da toplumda kendisi olarak var olmayı ve iyi bir geleceğe sahip olmayı sağlayan imkânlardan yoksun kalan çocukların, yoksulluğu diğer bireylere göre daha şiddetli yaşadığı apaçık bir gerçektir. Günümüzde her ne kadar bu durum sosyal devlet uygulamaları ile aşılmaya çalışılıyor olsa da her geçen gün refah seviyesi artması ile aradaki uçurumun kapanması olanaksızlaşmaktadır.”⁷⁰

Yoksulluk aile bireylerinin hepsini etkiler. Zengin kesimle olan farklılıklarının artması bireyler üzerinde hem psikolojik hem de sosyal sorunlarında büyümesine neden olur. Bu durumdan en çok zarar göreceğ olan dünyayı daha yeni tanımaya başlayan çocuklar olacaktır. Çocukların sahip olduğu kılık kıyafet, yeme içme, yaşanılan ev veya mahalle onların çevrelerinde kendilerine benzemeyen insanlarla iletişim kurmalarını engelleyebilir ya da maddi durumu iyi olan kişilerce dışlanma korkusu yaşayabilirler.

Fürüzan eserlerinde yoksulluğu ele alırken özellikle on beş on altı yaşlarındaki çocukların içine düştüğü durumlardan bahseder. Bu kişiler, seçmedikleri bir hayatın âdeta kurbanları hâline gelirler. Kimileri düşmüş ya da düşürülmüş şekilde hayatına devam ederken kimileri de çocukluğunu yaşamadan büyümeye mahkûm olur:

⁷⁰ Gamze Aksan “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, 2012, s. 1.

12.1. Hiç Çocuk Olamayanlar

Yoksul çocuklarla zengin muhitlerde yaşayan çocukların hayatları oldukça farklıdır. Geçim derdiyle yüzleşen çocuklar, üzerlerine taşıyamayacakları bir sorumluluk yükler. Bu, aynı yaşlarda olan çocukların farklı dünyalarda yaşamalarına neden olur.

“Haraç”ta Servet, yedi ya da on yaşlarında ailesi tarafından Horhor’daki konağa para karşılığında verilir. Servet’in ailesi yoksulluklarından bir nebze olsun kurtulabilmek için çocuklarını feda etmişlerdir. Servet, istemediği, tercih etmediği bir hayatın içinde kendini bulur. Horhor’daki konakta daha küçük yaşına rağmen hizmetçilik yapmaya başlar. Servet’in çocukluğunu sokaklarda arkadaşlarıyla oyun oynayarak geçireceği yaşlar elinden alınmıştır. Yedi yaşındaki çocuklar oyun oynayıp okula giderken o, küçük bünyesinin taşıyamayacağı bir hayatı yaşamak zorunda kalır. Artık konak onun bildiği, gördüğü tek yer hâline gelir.

Küçük yaşta büyümek zorunda kalan bir diğer çocuk da “Seyyid” adlı hikâyeye konu olan Seyyid’dir. Seyyid, on yaşlarındayken ailesiyle birlikte Sivas’tan İstanbul’a göçerler. O, küçük yaşta olmasına rağmen İstanbul’da çaycı olarak işe başlar. Seyyid’in ailesi yoksul olduğu için o da aile geçimine katkı sağlamak zorunda kalır. İşe alınacağı gün herkesin ona baktığını sanarak korkar:

“Karıncaların sırt sırta sürdürdükleri çalışmalarını izlerken uzayan garip anları anımsatmıştı o günkü korkusu Seyyid’e.

Çocukluğunun elden gittiğini açık açık sezmişti.

Kesin bir ayrılma oluyordu” (B.S. 501).

Henüz on yaşında olan bu çocuk, yaşının verdiği etkiyle fazlasıyla ürkektir; fakat yaşam koşulları onu kendi yaşında olup da belki de pek çok kişinin yapamayacağı bir işi yapmaya mecbur kılar. Seyyid, çay ocağındaki çayları handa bulunan diğer çalışanlara servis eder. Seyyid’in çocukluğu yoksullukları yüzünden elinden kayıp gitmiştir.

“Günübirlik Adada” on beş yaşında olan Cennet, aile geçimine katkı sağlamak için çalışmaya başlar. Bu kız, okuması gerekirken kendinden yaşça büyük insanların üstlenmesi gereken görevi üzerine alarak Gönül Hanım’ın evinde çalışmaya başlar. Yoksulluk onun da hayatını tıpkı kendi gibi aynı statüde olan insanların kaderini yaşamaya mecbur kılar. Füzuzan, hikâyede yoksulluğun oluşturduğu toplumsal eşitsizliği

Cennet'in çalıştığı yerde onunla aynı yaşlarda olan çocukların yaşam koşullarını verecek okuyucuya sunar. Onlar, gönüllerinin istediği her şeye sahip olurken Cennet o evde sadece orta hizmetçisidir. "Orta hizmetçisi olduğumu biliyorlar. Çocuk filanlar ya, kabuğu veren oğlan benim yaşıtım. Bir gün denize gittik, sonra dönüşte top oynadılar. Kaçan topları hep ben getirdim" (B.S. 585). Cennet, yaşıtı olan Durul gibi top oynamaz, onların sahip olduğu oyuncaklar gibi onu oyalayacak şeylere de sahip değildir. Özellikle Gönül Hanım şu sözleri söylerken kendi çocuklarının arkasından koşturmak için evine aldığı Cennet'in Durul'la aynı yaşta olduğunu unutmuş gibidir: "Daha çok çocukları düşünüyorum. Koşturabilmeli onların ardından. Belma akşam sütlerini içmek için maskaralık istiyor. Çocukların hepsi nedense iştahsız. Ne deniz ne güneş,, Neyse evet diyorsan, sana da destek olur. Çocuk daha Cennet, o da eğlenir, rahat eder (...)" (B.S. 567).

Cennet, parasızlık yüzünden aynı evde olduğu çocuklar gibi bir yaşam süremez. Onun ne oynama, ne de yemek yerken nazlanma lüksü yoktur. Cennet çocuk yaşta biridir. Bu durum Gönül Hanım'ın dilinde yer alsa da onun yoksulluğu bu gerçekliği evin hanımının gözünden silip atar.

Kırk Yedi'liler'de de aynı durumla karşılaşılır. Kars'tan ninesiyle beraber küçük yaşlarda Erzurum'a gelen Kiraz, Nüveyre öğretmenin evinde çalışmaya başlar. Bu kadın öğretmen olmasına rağmen küçük yaşta bir kızını evine alıp hizmetçi olarak çalıştırır. Kiraz, okul sıralarında eğitim alması gerekirken yoksulluğun verdiği etkiyle bir evde karın tokluğuna çalışmak zorunda kalır. Kendisiyle hemen hemen aynı yaşlarda olan Emine ve Seçil ise anne ve babalarının maddi durumları iyi olduğu için Kiraz'la aynı evde kalmalarına rağmen bambaşka bir hayat yaşarlar.

"Kuşatma"da yer alan Nazan'la; "Benim Sinemalarım"da yer alan Nesibe aynı kaderi yaşayan kişilerdir. Her ikisi de aile geçimine katkı sağlamak için Beyoğlu'nda çalışmaya başlarlar. Onlar, çalışma hayatına girerek çocukluklarına, eğitim hayatlarına veda etmek zorunda kalırlar. Nazan ve Nesibe işçi olarak çalıştıkları yerlerden hak ettikleri paraları alamazlar. Onlar çalışarak yoksulluktan kurtulacaklarını düşünmelerine rağmen istedikleri şeyler gerçekleşmez. Bu yüzden Beyoğlu; onların saflıklarını, temizliklerini ve masumiyetlerini alan bir mekân hâline dönüşür. Hem Nazan hem de

Nesibe para kazanmak için kötü yola düşer. Beyoğlu görkemi, vitrin camlarının aydınlığıyla görünen kısmının ardında yozlaşmış pek çok insanın varlığıyla Nazan ve Nesibe gibileri hayâllerinden ve kurtuluş ümitlerinden tamamen uzaklaştırır. Namuslarının bedeli başka erkeklerle birlikte oldukları için kazandıkları paralarla ölçülür. İşçi olarak para kazanmayan bu kızlar içlerine düştükleri hayatla daha fazla kazanırlar: “Sen de biliyorsun, bu kadar kolay para kazanılmayacağını. Bizim mahallenin kızlarından biliyorsun. Eskiden beri yoksul olduğumuzdan biliyorsun. Yaşlı adamlarla gezdiğimi de bal gibi biliyorsun” (B.S. 441) diyen Nesibe çaresizliğini bu sözlerle annesine haykırır.

“Özgürlük Atları”nda adı belirtilmeyen kız, geçmişe dönük çağrışımlarla hayatından bahseder. O, üvey babası ve annesiyle yaşar. Yoksul oldukları için parasız yatılı sınavlarını kazanmak zorundadır. Aksi hâlde parasızlık yüzünden okula gidemeyecektir. Üvey babası nafia mühendisidir. Zar zor geçindikleri için hayat onlara ne sunarsa o şekilde yaşamaya devam ederler. Kız, çocukluğunu yaşayamadan büyür. “Ben çocukken (ne zaman çocuk olmuştum!) görünmeyen adam olup pasta yemek isterdim. Ne kıtmış tutkularım” (P.Y. 22) diyerek içinde bulunduğu durumu gözler önüne serer. Ekonomik durumu kötü olan insanlar için pasta yemek de lüktür. Onların günlük yeme/içme ihtiyaçları karşılanırsa şükredecek hâldelerdir. Hiç çocuk olamayan, daha küçük yaşta omuzlarına yüklenen sınav kazanma sorumluluğuyla boğuşan bu küçük kız, ilerleyen yaşlarda da yorgunluğunu hissetmeye devam eder.

“Parasız Yatılı”da annesiyle hayat mücadelesi vermeye çalışan küçük kız çocuğundan bahsedilir. Bu kız tıpkı “Özgürlük Atları”ndaki küçük kız çocuğunun devamı niteliğindedir. Kızın annesi, bir hastaneye hastabakıcı olarak alınır; fakat o, evlerini anca geçindirir. Küçük kız, hem annesini hem de kendisini kurtarabilmek için parasız yatılı sınavlarını kazanmak zorundadır. Bu sınavı kazanmazsa “Özgürlük Atları”ndaki kız gibi okula gidemeyecektir. Anneyle kızı sınavın yapılacağı yere geldiklerinde bahçede onlar gibi yoksul olan, hayatlarını bu sınava bağlayıp daha güzel günler görmenin umudunu içinde taşıyan çocuklar yer alır. “Parasız yatılı imtihanlarının çocukları hep erken gelir, hiç gecikmezler” (P.Y. 110) diyen hademe, geçim sıkıntısının en çok çocukların omuzlarına taşıyamayacakları yükler yüklediğini ortaya çıkarır.

“Yaz Geldi”de dokuz yaşlarında halası ve ninesiyle yaşayan küçük kız, sürekli kötü kokuların yayıldığı iskele kenarına gelerek gelen giden yolcuları izler. Yoksulluğu karşıdan bakan insanlar tarafından bile anlaşılır. Hikâyede onun bu durumu şu şekilde verilir: “Kirli, yapışık saçlarına bir mavi kurdele takmıştı. Duvardan sarkıttığı sıksa bacaklarını sallayıp duruyordu. Ayaklarında topuklu, eski kadın ayakkabıları vardı” (P.Y. 113). Küçük kız son derece yalnızdır. Mahallesinde elbette onun yaşlarında çocuklar da vardır fakat o, iskeleye gelerek vakit geçirmeyi tercih eder. “Oranın bakımsızlığına, kirliliğine uygundu kızın varlığı” (P.Y. 113). Belki de diğer çocuklar yoksulluğundan dolayı ondan uzaklaşırlar. Hikâyede bu durum yer almasa da daha küçük yaşta oyun oynama çağında olan bir kızın sadece çevresini gözlemlemesi ve kedilerle vakit geçirmesi karşısında söylenilen ihtimalinde doğru olabileceğini düşünebilir. O, dokuz yaşında olmasına rağmen okula da gitmez. Yanına onunla aynı yaşlarda olan bir erkek çocuğu da gelir. Bu çocuk da son derece yoksuldur. İkisi de aynı statüde oldukları için arkadaş olurlar. Hatta küçük kız, oğlanı bayram yerine götürür. Salıncakları izleyip geri dönerler. Bayram günü paraları olmadığı için diğer çocuklar gibi doyasıya eğlenemeyeceklerdir. Şekerlemeleri, macunları hatta salıncağa binme paralarını ancak onları da mutlu görmek isteyen büyükler verdiklerinde kısa süreliğine de olsa çocukluklarını doyasıya yaşayabileceklerdir.

Yukarıda bahsedilen kişilerin, kimi on yaşında kimi yedi yaşında çocuk olmanın tadına varamadan işçi statüsüne isteklerini dışında aileleri tarafından dâhil edilmiştir. Üstelik bu çocukların hiçbirinin elinde daha önceden de oyuncak görülmez. Her biri oyunlarla büyüyüp hayatı keşfetmeye çalışacağına, bir anda geçim derdiyle yüzleşir. Elllerinde oyuncaklar yerine değişen dünyayla birlikte amaç hâline bürünen paralar yer alır. Onların ne şıarmaya ne oyun oynamaya ne de eğitim almaya hakları yoktur. “Parasız Yatılı” ve “Özgürlük Atları”ndaki kız çocukları diğer yoksul çocuklardan daha şanslılardır. Her ikisi de parasız yatılı sınavlarına girerek eğitimlerini devam ettirebileceklerdir; fakat ne Seyyid ne Cennet ne Nazan ne de Nesibe okula gidemeyeceklerdir. Füzûzan yoksulluğun çocuklar üzerinde oluşturduğu etkiyi onlar aracılığıyla vererek zengin-fakir ayrımını okuyucuda daha da belirginleştirir.

XIII. BÖLÜM

13. VATAN SEVGİSİ

Vatan; belli sınırlar içinde yaşanılan, insanların ortak paylaşımlar elde ettiği, en küçük toprak kaybı ihtimali bile olsa kişilerin canları pahasına mücadele edebileceği toprak parçasıdır. Vatan toprağına ayak basan her birey atalarının, sınırlarını koruyabilmek için ne denli mücadele ettiklerini ve şehit olan kişilerin kanlarıyla bayraklarının al renginin meydana geldiğini bilir. Bu anlayışla büyüyen yeni nesiller; vatan sevgisini, bayrak tutkusunu içlerinde hissederler. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nda kadın, çocuk, erkek demeden Doğu'dan Batı'ya mücadele etmiş kahramanların korkusuzca savaşa katılmaları, gençlerde var olan vatan sevgisini daha da arttırır. Atalarımızdan yadigar kalan topraklar da biz yeni nesillere emanet edilmiştir. Füzûzan; "Su Ustası Miraç", "Gül Mevsimidir" ve *Kırk Yedi'liler*'de vatan, bayrak, millet sevgisiyle dolu olan insanlardan bahsederken; uğruna savaşılacak toprakları nasıl olsa başkaları korur anlayışıyla gören içlerinde vatan sevgisini barındıramayacak kadar yozlaşmış insanları ise; "Haraç", "Gül Mevsimidir", "Bir Evin Dıştan Görünüşü" ve *Berlin'in Nar Çiçeği*'nde söz konusu eder:

"Su Ustası Miraç"ta Vedat, toplumda vatanına ve bayrağına bağlı olan gençlerden biridir. O, okulda törenlerle kutlanan bayramlarda her zaman şiirler okur. Vatan derken bayrak derken gerçekten o kelimelerin anlam dünyasını içinde yaşayarak dilleridir:

"Her işimiz yolunda giderken Vedat'ın bu yaptıkları neyin nesi? Çocukluğunda bir akıllıydı, olursa o kadar olur. İlkokulda bayramlarda şiir okumaya çıkarırlardı. Kalabalığın arasında önüne bakarak okurdu. 'Vatan' derken, bir de 'bayrak' derken, elini yukarı kaldırırdı. Her bayram da böyleydi" (P.Y. 59).

Vedat, daha ilkokuldayken bayrak ve vatan sevgisini yüreğinde taşıyan biridir. O, yüreğinde var olan bu sevgiyle şiirlerini de tutkulu şekilde okur. Vedat vatan, bayrak derken Batı'dan Doğu'ya her insanı da bir görmenin gerekliliğini bilir. Adâlet, eşitlik ve hâk uğruna da mücadele eder. O, kendi evinde bile ağabeylerinin ve kardeşlerinin başkalarına olan yanlış tutumlarını eleştirebilecek kadar cesurdur.

“Gül Mevsimidir”de Mesaadet on altı yaşındayken, yirmi yaşlarında olan Rüştü Şahin’e âşık olur. Sevdiği adam Yunanlılar; İzmir’i işgal ettiğinde Kurtuluş Savaşı’nda düşmanlarla mücadele etmek için savaşa gider. O, sevdiği kadını vatanı uğruna bırakarak ölümü bile göze alır:

“Gitmeliyim Mesaadet, sevdiğim, gitmeliyim. Babamın, annemin ezilmişliğine, yoksulluğuna, ikiyüzlülüklerine karşı koymak için, seni savaşın sonunda elinden tutup götürebilmek için gitmeliyim. Sen çocuksun. Üstelik zengin kızsın. Bu daha da çok çocuk olmaktır. Anadolu baştan aşağı savaşıyor. Bizim gibiler katılıp da dövüşmezse neyi hak edebilirler? Yepyeni, yoksulların arka kapılardan savulmayacağı bir yurt kuracağız. Katılmak gerek. Uğruna savaşılmayan kazanılmaz” (G.M. 365).

Rüştü Şahin, Orta Anadolu’da yaşanan savaş dolayısıyla çocuklarının, eşlerinin ölümlerine ağlamaya vakitleri bile olmayan kadınların yaralarına tuz basma ümidiyle dolup taşar. Yunanlıları topraklarından atmak için gözünü kırpmadan giden her Türk vatandaşı gibi o da üzerine düşen görevi yerine getirmek ister. Ancak bu şekilde insanlar belli ayrımlar içinde olmadan bir arada yaşayabilecektir. O ve onun gibi vatan ve bayrak sevgisiyle dolu kişiler, kurmak istedikleri yeni yurttaki, başka bir devletin gölgesi altında barınıp ezilmek istemezler.

Rüştü Şahin’in önceliği yârine duyduğu sevgi değil; Anadolu’da yaşanan savaş kazanabilmektir. Bu yönüyle o, idealist bir gençtir. Rüştü Şahin, hem kendisi hem de onlar gibi yoksul olan halkın daha refah şekilde, hak ettikleri muamelelerle yaşayabilmeleri ve topraklarından düşmanları atabilmeleri için mücadele etmiş kahramanların örneğini teşkil eder.

Kırk Yedi’liler’de Haydar’ın dedesi Gazze’de imparatorluğu kurtarmaya çalışan askerlerin arasında yer alır. Kars’tan Gazze’ye doğru düşmanla savaşmaya giden bu adam, Anadolu köylüsü olmaktan başka bir şey olmayı beceremese de vatan toprağını korumak için elinden geleni yapmıştır.

Yine aynı romanda Kurban, Emine’yle sohbet ederken ona yurtseverliğin kahramanlık değil, en doğal tutum olduğunu söyler. Anadolu’dan kalkıp İstanbul’a birkaç günlüğüne de olsa gelen bu adam ezilen halkın her an vatan sevgisiyle dolu yüreğini okuyucuya yansıtır. Onlar herhangi bir çıkar uğruna yola çıkmazlar. Kendilerinden önce toplumun iyiliğini düşünürler ve yaşadıkları toprak parçasının bir köşesini dahi

düşmanlara vermemek için savaşa hazırlardır. Bunu içlerinden gelen bayrak, toprak, devlet ve insan aşkıyla yaparlar.

Fürüzan eserlerinde Anadolu’da yaşanan savaşlara duyarsız kalan, burjuvazi ailelerden de bahseder. Onlar, birbirlerine düşünce ve davranış şekilleriyle çok benzer. Yazar, geçici hevesler peşinde olan bu insanların vatanlarına karşı ne denli yabancılaştıklarını okuyucuya şu şekilde sunar:

“Haraç”ta Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda Servet, Horhor’daki konakta hizmetçilik yapar. Konağın sahipleri, Anadolu’da düşmanlarla kıran kırana mücadele edilirken, sanki yaşadıkları topraklarda hiçbir şey olmuyormuş gibi günlük hayatlarına devam ederler. Onların evlerinde çalışan Şehime Hanım, Servet’e Anadolu’da nasıl mücadeleler yapıldığından ve yoksulluğun nasıl arttığından bahseder. Servet, konaktan dışarıya çıkmadığı için savaştan da habersizdir. Bunda Rusuhi Bey ve Dizdar Hanım’ın savaştan dolayı ülkeleri için mücadele etmeye girişmemeleri de etkindir.

“Gül Mevsimidir”de 15 Mayıs 1915’te İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilince Rüştü Şahin savaşa katılmak ister. Varlıklı bir aileden gelen İzmirli Mesaadet, sevdiği adamın bu isteğine karşı çıkar:

“Rüştü Şahin kalkıp karanlıkta, el yordamıyla bulduğu bir hanımeline avuçlarıma koymuştu. (...) Sevdiydi, okşadıydı, öptüydü, konuşuydu... O yıllarda anlamamıştım dediklerini. Şimdi anladım. Söyledikleri yanlış, olmaz şeylerdi biliyorum. Hayâller peşindeydi. O da yaşasaydı, İzmir Marşı’nın çalındığı sokaklardan rap rap giren şanlı orduyla gelseydi ve yaşlansaydı, anlardı ne olmazlara bel bağladığımı. Gencecik şehit düştü... Boş yere öldü. Gitmeseydi savaş gene bitecekti. Bir onla mı kazanıldı! Kazanılacak sandıydı. Tek başına ne kazanabilirdi ki ilahi Rüştü Şahin” (G.M. 359-360).

Mesaadet’in ailesi; Yunanlılara karşı girişilen mücadeleye katılmazlar. Bir tek servetlerini elde tutabilmenin yollarını ararlar. Böyle bir ailenin kızı olan Mesaadet de sevdiği adamın ülkesinin topraklarını koruma isteğini “boş yere öldü” ifadesiyle anlamsız bulduğunu gösterir. O ve ailesi savaş yanı başlarında yaşanırken günlük hayatlarına devam edecek kadar umursamazlardır.

“Bir Evin Dıştan Görünüşü”nde Fıtnat Hanım, İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle Ankara’da yaşanan kıtlıktan bahseder. Yoksullukların daha da arttığı bir dönemde Fıt-

nat Hanım ve eşi Rahmi Bey'in arkadaşları birbirlerine gelip giderler. Onlar bir aradayken ülkelerinde yaşanan zor durumlardan iskambil oyunu sırasında laf olsun diye bahsederler. Fıtnat Hanım yaptıklarının farkında olduğunu şu sözleriyle ortaya çıkarır: "Sigaraların tutuluşu, yurdumuzun sorunlarının tartışılması, iskambil kâğıtlarının masaya atılışı, gülmeler, konuşmalar, bütün bunlar olabildiğince incelikli zekâ pırıltılarıyla dolu geçsin diye çok çaba gösterilirdi" (B.S. 538).

Fıtnat Hanım ve eşinin arkadaşları birbirlerine karşı daha yüksek statüde görünme hevesine sahiplerdir. Bu yüzden gösteriş yapmak için ellerinden geleni yaparlar. Ülkelerinde yaşanan yoksulluk, onları hiç ama hiç ilgilendirmez; çünkü onlar kendilerinden başka kimseyi düşünemeyecek kadar bencillerdir. Ne Fıtnat Hanım'da ne de diğerlerinin kalbinde vatan sevgisi ve millet anlayışı yer almaz. Bu yüzden hemen yanlarında kıtlıkla mücadele etmeye çalışan insanları görmezlikten gelirler. Bu kişiler, oyunlarını oynarken gülüşmelerle ülke hâlinde bahsedecek kadar küçülmüşlerdir.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde Almanya'da yaşanan savaş bitip ülke ikiye bölününce insanlar; yaşanan kayıpları, acıları, mücadele ruhunu unutmaya başlarlar. Frau Lemmer, çevresinde böyle insanların var olmasıyla kendini yalnız hissetmeye başlar. Kendi kızını bile savaş yılları unutulmalı diye düşünerek modaya, gösterişe ve yeni olan her şeye tutulmaya başlar:

"Daha sağlamdırlar, diyordu, sağlamdır. Bir daha zaten pek bir şey gerekmeyecek. Yani tabii istemezsen gerekmeyebilir. Hem de çok moda... Bundan sonra sen de gezdiğinde göreceksin ya Mutti. Özgür olacaksın. Kimseyi beklemeden, kimseyi düşünmeden, kimse için hazırlanmadan günlerini istediğin gibi geçireceksin. (...) Mağazalarımıza, caddelerimize, pastanelerimize alıcı gözle bak. İnsan kesinlikle heyecanlanıyor. Sanki hiç savaş yapmadık gibi. Zaten unutulmalı... Unutulmalı" (B.N.Ç. 1607).

Frau Lemmer'in en yakını olan kızının sözleri aslında çevresindekilerle aynıdır. Sanki herkes ağız birliği yapmış gibi yaşanan savaşı unutmıştır. Hiç kimse savaş sözünden bahsetmez. Artık moda, yeni, vitrin, mağaza sözlerinden başka kelimelerle cümleler kurulmaz. Gudrun, annesine artık özgürsün derken, sevdiği bir durumdan bahsetse de Almanlarda yaşanan bu durum savaş yılları unutulduğu için meydana gelir. İnsanlar yaşadıkları zorluklardan bahsetmeyerek bir olabilmeyi unutmışlardır. Herkes kendi hayatını yaşamının verdiği sahte mutluluğa kapılmıştır. Geçmişlerini

unutan insanlar ne yazık ki bu çözüşü kendi elleriyle oluşturmuştur. Füzuzan bu eserinde her toplumda var olan bu yanlış tutumu toplum değerlerinin nasıl kaybedildiğini Frau Lemmer'in gözünden vererek okuyuculara hiçbir zaman geçmişi unutmamaları gerektiğini hatırlatır.

XIV. BÖLÜM

14. ALMANLARIN ÜLKELERİNDE YAŞAYAN DİĞER ULUSLARA BAKIŞI

Füruzan Aralık 1970 tarihinde yazdığı “Haraç”ta ve Mart 1973’te yazmaya başlayıp Temmuz 1974’te bitirdiği *Kırk Yedi’liler*’de Almanya’ya giden Türk vatandaşlarının neden ülkelerinden uzak bir yerde çalışmaya başladıklarını okuyucuya sunar. Kasım 1986’da yazmaya başlayıp Şubat 1988’de bitirdiği *Berlin’in Nar Çiçeği*’nde ise Almanya’ya göç eden işçilere karşı Alman halkının tutumunu yansıtır. Füruzan adeta Almanya’da çalışan Türk işçiler konusunun sırasıyla “Haraç” ve *Kırk Yedi’liler*’de giriş ve gelişme bölümünü oluştururken; *Berlin’in Nar Çiçeği*’nde Selman Korkmaz ve ailesi aracılığıyla bu durumu sonuca bağlar. Artık okuyucunun karşısında başka bir ülkede yaşam mücadelesi veren, o ülkenin vatandaşları tarafından hor görülen Türk insanı ve diğer göçmenler vardır.

Almanlar, ülkelerinde kendileri dışında başka ulusların yer almasını istemezler. Onların ırkçı anlayışları günden güne artar. Özellikle Almanya’da Yahudilere karşı sert tutumlar yer alır. Bu durum ırkçılık kelimesinin ortaya çıkmasına neden olur. George M. Fredrickson “*Racism A Short History*” adlı çalışmasında ırkçılığın yükselişi ve özümsemesini anlatırken Nazilerin Yahudilere yaptıkları zulmü tanımlamak için 1930’lu yıllarda yaşanan olaylara bir adlandırma yapabilmek için ırkçılık söyleminin ortak kullanıma girdiğinden bahseder.⁷¹ ırkçılık bu anlayışla başka uluslara duyulan güvensizlikten dolayı onları hor görme, dışlama ve birtakım eziyetlere maruz bırakma anlayışı olarak tanımlanabilir. Füruzan, Almanya’ya göç eden işçilerin de o ülkede ötekileştirildiklerini ırkçı karşıtı olan Frau Lemmer ve onun tam tersi anlayışa sahip olanlar aracılığıyla şu şekilde verir:

Selman Korkmaz ve ailesi Sivashlıdır. Onlar memleketlerinde akrabalarıyla birlikte yaşarlar. Selman Korkmaz, ailesini geçindirebilecek kadar para kazanamayınca

⁷¹ George M. Fredrickson, *Racism: A Short History*, New Jersey: Princeton University Press, 2002, s. 5.

kendi annesini, dostlarını, arkadaşlarını hatta çocukluğunu geçirdiği köyünü geride bırakarak eşi ve çocuklarıyla Almanya'ya gider. Frau Lemmer'in yaşadığı apartmana yerleşirler. Burası, Almanya'nın işçi alımlarıyla birlikte göçmenlerin alt katlara yerleşmeye başladığı bir yerdir. Almanlar bu durumu hoş karşılamazlar. Yıllarca sadece kendi ırklarından olan kişilerle yaşamının verdiği etkiyle gelen kişileri yabancılar. Gelenlerin gülüşleri, selamlaşmaları, yakın davranma istekleri bile Alman halkı tarafından tuhaf karşılanır. Apartmandaki kapıcı Hausmeister Maximilien Ranke bu davranışlarının sebebini korkaklık, cahillik olarak görür. O, "Parayı tanımıyorlar bu güneyliler, demişti Hausmeister Maximilien Ranke gözlerini boşluğa dikerek. Bir Junker rahatlığıyla harcıyorlar. Gülünç küçük adamlar bunlar" (B.N.Ç. 1571) diyerek işçilerin kazandıkları parayı harcama girişimlerini bile eleştirir.

Füruzan, Ranke'nin sözleriyle Almanların Türklere olan önyargılarını dile getirir. Onlar, kendi ırklarından olmayanlara sıcak davranmazlar. Üstelik göçmenlerin gelenek ve görenekleri gereği insanlara yakın olma davranışlarını bile bambaşka şekilde yorumlarlar.

Berlin'in Nar Çiçeği'nde; Almanlar, Yahudileri de kendi ırklarından olmadıkları için küçümserler. Onların inançları gereği yaptıkları ibadetlerden bile rahatsızlık duyarlar. Üstelik Yahudilerin çoğu Almanya'da ezilen sınıfın içinde yer alır. Onların yoksullukları dışlanmış olmalarından kaynaklanır. Almanlar, Yahudilerin kendilerinin aleyhine çalıştıklarına inanırlar. Bu yüzden Yahudi karşıtlığını normal karşılarlar. Frau Lemmer, ırk ayrımcılığı yapmadığı için patronu Frau Isolde'yle konuşurken bu duruma karşı çıkar:

"Lütfen Bay Blumenthal'le ailesi için de aynı şeyi düşünemeyiz değil mi? onların Alman ulusunun kötülüğüne çalıştıklarına inanamayız. Hiçbir şeyi etkilemeyecek kadar yoksuldular. Üstelik bize karşı kibar, saygılı olmayı da elden bırakmıyorlardı değil mi?" (B.N.Ç. 1603).

Almanlar, birtakım Yahudi'nin yaptığı kötü şeyleri onların ırklarına mâl ederler. Bu yüzden çocuk ya da ebeveyn olduklarına bakmadan hepsini dışlamanın doğru olduğuna inanırlar.

Almanlar daha oyun yaşlarında olan çocuklarını bile Yahudi düşmanlığıyla yetiştirirler. Frau Lemmer bir akşam iş dönüşünde oğlu Johannes'in Yahudi arkadaşıyla

oynadığı için diğer arkadaşları tarafından Yahudi diye anılarak oyundan dışlandığına şahit olur. Çocuklar bu durumu şarkıyla ifade ederler:

“Blumenthal’in küçük kızıyla oynadı Johannes
Burnu eğrildi doğrulmaz
Ne yapsa ne etse şimdi
Belli ki işe yaramaz
Yahudilik geçti ona
Hop la la hop la la
Yahudilik geçti ona
Hop la la hop la la” (B.N.Ç. 1601).

Frau Lemmer, baba tarafından Protestan anne tarafından Katolik’tir. O, Yahudilerin kendilerinden çok farklı olan âdetleri, yeme/içme durumları olmasına rağmen onların Alman ulusunun içinde ötekileştirilmesini hoş karşılamaz. Yapılan şeyin eziyet olduğuna inanır. Özellikle yeni neslin bu tür ayrımcılıklara alet edilmesinden dolayı fazlasıyla üzülür. Johannes dışlanırken kendi kız kardeşi Gudrun da şarkıya katılanlar arasındadır. Çocuklar oyunlarında Yahudi karşıtlığı söylemlerle eğlendiklerini düşünürken aslında gelecekte diğer uluslara nasıl yaklaşacaklarını ortaya çıkarırlar. Bu durum Almanlarda var olan ırkçı anlayışın çocuklara olan etkisini meydana çıkarır.

Yahudi çocuklara gösterilen ayrımcı tutumlar Türk çocuklarına da gösterilir. Selman ve Güldane Korkmaz’ın oğlu Kamber’in önü bir gün üç sanat okulu Alman öğrencisi tarafından kesilir. Kamber, Almanya’dayken hiç kimseye boyun eğmez. Akranları kendi ülkelerinde onların emrine girmek istemeyen Türkleri istemedikleri için Kamber’i döverler. Âdem evlerine geldiklerinde bu olayı ailesine şu şekilde aktarır:

“Onu üç sanat öğrencisi dövdü, diye birden konuşmuştu Âdem. Heute Sonntag. Devrиси gün vorgestren bizi sokakta görüp arkamızdan scheisen Türken, Türken raus diye bağırılmışlardı. (...) Bok Türkler, amma rüzgâr estiriyorsunuz. Çekin arabanızı Almanya’dan. Gidin pis kokulu ülkelerinize. Bize küfür yağdırırken itişiyorlar, katıla katıla gülüyorlardı ” (B.N.Ç. 1720) diyerek Alman gençlerin onları aşağıladıklarını ortaya çıkarırlar. Kamber, Alman gençleri tarafından gördüğü muameleler karşısında kendine, değerlerine ve dünyaya yabancılaşmaya başlar. Her bulduğu fırsatta hem

Türklere hem de Almanlara sövmeye başlar. Neda Armaner, Almanya’da yaşayan çocukların yaşadığı psiko-sosyal durumları şu şekilde dile getirir: “Türk çocukları için talihsiz bir durum da ön yargılı Alman genç ve yetişkinlerinin davranışlarından ötürüdür. Türk işçi çocukları, yaşamakta olduğu ülkelerde ait olma ve sevilme duygusunun tatmini yönünden hiç de şanslı görünmemektedirler.”⁷²

Bazı Almanlar ırkçı zihniyetlerinde daha ileri boyuta giderek Türk göçmenleri de Yahudi olarak tanımlarlar. Yahudi yakıştırmasının diğer uluslara karşı da yapılması romanda Frau Lemmer’in gözünden şu şekilde verilir:

“Damadının yıllar yıllar sonra bile ‘bizim yeni Yahudilerimiz’ diye alaya aldıkları da, hep çalışmak zorunda olan insanlardan oluşan bir kalabalıktı. Kendi hallerindeki bu kişileri de bu deni önemsemek yersizdi kanısınca” (B.N.Ç. 1606).

Yahudilerin Almanya’da küçük görülmelerinin ardından farklı uluslardan göçmenlerin ülkeye gelişiyle; onlar sömürülmeye, hor görülmeye başlanmış; üstelik her şeye evet demeye mahkûm edilmişlerdir. Bu yüzden Frau Lemmer’in damadı, kızı gibi çevresinde bulunan diğer kişiler, çalışan kesimi Yahudilerle bir tutarak onların ırkçılığında sadece Yahudilere karşı bir tutum olmadığını gösterirler. Dinî ve kültürel paylaşımlarının olmadığı herkes Almanların gözünde ya Yahudi ya da “öteki” durumundadır.

Almanların Türklere karşı bakışları bir süre sonra Frau Lemmer’i de olumsuz etkiler. Selman Korkmaz ve ailesinin ona karşı yakın davranışlarının altında bir çıkar göttüklerini düşünmeye başlar:

“Seni bir ihtiyar yurduna koymaları belki en yerinde karar olacaktı. Kimin eline geçsen orada kalıyorsun. Hiç tanımadığın, üstelik bize benzemeyen, aşağılanan bu yabancı insanlarla yiyip içip saatler boyu oturuyorsun. Küçük kızlarını bağrına basmakla yetinmeyip, kendi çocuğunu kucaklarca esrikleşip duruyorsun. Bunlar doğal değil yaşlı kadın. (...) Kim oluyor bu köylücükler? Nerden tanıyorsun onları ki kuşunu veriyorsun?” (B.N.Ç. 1674).

Frau Lemmer’in bu sözleri kendisi dışında Türkleri de ötekileştiren ulusunun zihniyetini ortaya çıkarır. Türkler Almanların gözünde sadece işçi olarak ülkelere gelen sığıntılardır. Onların köylü oluşları, farklı gelenek ve görenekleri aşağılanmaları

⁷² Neda Armaner, “Batı Almanya’da Türk İşçi Çocukların Psiko-Sosyal Sorunları”, *Eğitim ve Bilim*, C. 7, S. 37, 1982, s. 25.

için yeterlidir. Fûruzan; Frau Lemmer'in iç sesiyle okuyucuyu baş başa bırakarak Almanların Türklere karşı olan tavırlarını bir kez daha vermiş olur.

Frau Lemmer ne sebeple olursa olsun kişiler arasında sınıfsal ayrımcılık yapılmasını doğru bulmaz. O; hangi ırktan, dinden, kültürden olursa olsun insanları hep 'bir' olarak görür, kimsenin kimseden üstün olduğuna inanmaz. Çevresinde bulunan herkes "Alman ırkı bilmeliydi. Zeytinyağlı cumartesileri, hamursuzlarıyla Yahudileri, dinsiz komünistleri, geveze sosyal demokratları..." (B.N.Ç. 1581) diye düşünerek kendi uluslarından olmayanları küçümserken; Frau Lemmer, gerçek sevgiyi Selman Korkmaz ve ailesinde bulur. Kadın, bu ailenin yanında hiç yabancılık çekmez:

"Böyle yapamayacağım ben Sarah'cığım demişti, insanlarla olmak istiyorum demek ki. Uygun bir şey mi bu? Ne ayıp. Hasta ya da bunak olduğumu düşündüm. Değil, değil. Onlarla birlikteyken, kendimi nasıl iyi bulduğumu bilsen. Gülüyorum, şakalaşıyorum, küçük delikanlılarla, o güzel kadınla, yüzü ışıltılı saçan kocasıyla. Sonra kutsal bebekle. Bana ancak masallar olacak gözleriyle bakıp duran. Lütfen inan (...)" (1690).

Kalabalıklar arasında yalnızlaşan, Alman ulusunun en güzel örneğini teşkil eden Frau Lemmer, Korkmaz Ailesi sayesinde savaş öncesi Almanya'da yaşanan birlik ve beraberlik hissini tekrar yaşamaya başlar. O, artık Korkmaz Ailesi'nin yanında kendini çok iyi hisseder. Yalnızlığı ortadan kalkar; aynı ırktan, dinden, kültürden olmamalarına rağmen hem Frau Lemmer hem de Korkmazlar bir aradayken fazlasıyla mutlu olurlar.

Frau Lemmer ve Korkmaz Ailesi'nin "bir" olabilmesini sağlayan şey sevgidir. Onlar; Alman, Türk ayrımı yapmadan aynı toprak parçası üzerinde yaşayabilmenin hiç de zor olmadığını, sınıfsal ayrımlar yapılmadan da kişilerin mutlu olabileceklerini ortaya çıkararak yanılan ve yanılmaya devam eden insanlara asıl gerçekliği gösterirler.

SONUÇ

Fürüzan gözlem gücü gelişmiş bir yazardır. O, hemen hemen her kesimden insanın yaşam şartlarına ve hayata bakışlarına eserlerinde yer verir. Hikâyelerinde ve romanlarında tanık olmadığı olaylardan bahsedecekse sanatın yaratma gücünü kullanarak gözlemlediklerinin zıddını okuyucuya sunar. Böylece gerçek ve gerçeklikten yola çıkarak kurgulanmış olaylar neticesinde güzellikleri, kusurları ve yanlışları ortaya çıkarır. 12 Mart Askeri Muhtırası öncesi ve sonrasında yaşananlar; öğrencilerdeki sağ-sol ayrımları, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilişi, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılar, köyden-kente yaşanan göçler Fürüzan'ın eserlerinde önemli yer tutar. Bu önemli olayların toplumda bıraktığı etkiler, yazar tarafından okuyucuya sunulur.

Fürüzan, kahramanlarını yaşadığı toplumun içinden seçer. Onlar aracılığıyla toplumsal meselelere yönelik eleştirilerine eserlerinde yer verir. Çoğu eserinde kişilerin adlarına yer vermez. Onlar, bu yönüyle bir anda okuyucunun yanında ya da çevresindeki kişilere dönüşürler. Yazar, en çok anne ve çocuk üzerine eğilir. Fürüzan'ın eserlerinde anneler, ailede toplumun değerlerini, gelenek ve görenekleri bir sonraki kuşağa aktaran, ailenin birarada olmasını sağlayan önemli bir rol üstlenirler. Çocuklarsa Fürüzan'ın gözünde karanlıkları aydınlığa çevirecek güçtelerdir. Her biri saf duygu ve düşünce dünyalarıyla çevrelerini gözlemleyerek hareket ederler. Onlar, Fürüzan'ın pek çok eserinde yer verdiği birey olamayan kişilerin karşısına dimdik dikilirler.

Fürüzan'ın kahramanlarının adları değişse de biz onları bir önceki ya da bir sonraki eserin kişileriyle bir tutarız. Bu yönüyle eserlerini farklı zamanlarda kaleme alsada her biri sanki büyük bir romanın parçasıdır. Okuyucu aynı tema etrafında kurulan eserlerde bile bir an da yaşamın farklı yönleriyle karşılaşır. Soluksuz şekilde benzer hayatların kahramanlarının geleceğini ya da farklı yolları tercih ederse ne yaşayabileceğini zihninde canlandırır. Yazar, yaşamdan yola çıkarak yazma serüvenine başlar; kahramanları fon karakter hâline getirmez. Her biri ete, kemiğe bürünmüş şekilde okuyucunun yanında beliriverir. Toplumunu ilgilendiren konular, onun gözlem gücü ve

yazma yeteneğiyle birleşince; okuyucunun farklı eserlerde karşılaştığı benzer temaların onunkilerde neden yavan kalmadığı ortaya çıkar.

Füruzan, zengin-fakir; sömüren-sömürülen; düşen-düşürülen; yozlaşan-değerlerine sahip çıkan kişilere eserlerinde yer verir. Yazarın eserlerinde bir tarafta batılılaşmanın verdiği etkiyle değerlerini unutanlar; diğer tarafta da ideal tipte insanlar söz konusu edilir. Bu yönüyle hayatta her şeyin zıddıyla birarada olduğunda asıl değerlerinin anlaşıldığı gerçeğini okuyucuya gösterir.

Füruzan eserlerinde mekân unsuru olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Erzurum, Almanya gibi yerleri kullanır. 12 Mart Askeri Muhtırası'nın öncesinde yaşanan olaylardan bahsederken ya da köyden kente göç eden insanların durumlarını verirken İstanbul'u mekân olarak kullanır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilişiyle savaşa katılan kişileri verirken de İzmir mekân olarak kullanılır. Bu yönüyle Füruzan, mekânlar ve olaylar arasındaki ilişkiyi fazlasıyla önemser. Yazar eserlerinde gerçekliğe gölge düşürmemek adına elinden geleni yapar; yoksul kişileri sosyo-ekonomik açıdan kendilerine uygun mekânlarda yaşatırken zenginleri konaklarda, büyük bahçeli evlerde yaşatır. Füruzan'ın mekânlar ve yaşanan olaylar arasında bir tezatlık oluşturmazken bu, yazarın mekâna yönelik uzun uzun tasvirler oluşturduğunu göstermez. Füruzan için önemli olan şey; yaşanan olayların toplumu etkileyen yanlarıdır.

Füruzan eserlerinde yer alan kişileri, kendi yörelerine uygun olarak konuşturur. Onların birçoğu; büyükşehirlere göç etseler de memleketlerine özgü konuşma şekillerinden vazgeçmezler. Bu durum kılık kıyafetlerinde de kendini gösterir. Bu anlayışa sahip olanlar değerlerini Batılılaşmak uğruna terk etmezler. Bu da okuyucunun, yazar tarafından verilmek istenen asıl şeye ulaşabilmesine katkı sağlar.

Füruzan eserlerinde işlediği konuları âdeta kendi içinde hiyerarşik olarak sıralar. Hikâye ve romanlarında en fazla "Aile" konusuna eğilir. Yazar evlilik konusunda son derece hassas davranır. Füruzan; insanların aile kurarken eşlerini seçememeleri ya da âşık olmalarına rağmen aile engeli yüzünden başkalarıyla evlenmek mecburiyetinde tutuluşları hikâye ve romanlarında fazlasıyla yer alır. Yazar, aile-toplum-millet anlayışının birbirine ne denli bağlı olduğunu okuyucuya hatırlatır; çünkü bugünün çocukları gelecek nesillerin yetiştiricileri olacaktır.

Füruzan eserlerinde aileden sonra en fazla eğitim konusunu işler. Öğretmenlerin, öğrencilerin hayata bakışında ve kişiliklerinin oluşumunda ne denli etkili olduklarını eserleri aracılığıyla ortaya çıkarır. Eğitimli kişiler, toplumda var olan sıkıntıları ortadan kaldıracıdır. Füruzan'ın eserlerinde yoksul, çaresiz olan kişilerin eğitimsiz olmaları bu yönüyle tesadüfi değildir. Ancak okuyan insanlar, çevrelerinde var olan sıkıntılara çözüm getirebilecek gücü kendilerinde bulabileceklerdir. Yazar bu gerçekliğe eserlerinde sıklıkla değinmiştir.

Yazar eserlerinde kişilerin davranışlarının altında yatan nedenleri de verir. Bu şekilde bir taraftan insanların kişilik kazanmasında aile, çevre ve eğitim hayatının ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarırken; diğer taraftan da yetişme tarzının diğer bireylere karşı davranış şekillerine olan etkisine vurgu yapar. Füruzan nedenselliğe verdiği değeri okuyucusunun hayatına yön verecek bir tutuma kavuşturur.

Füruzan en az kendileri kadar toplumun da dönüşümünü sağlayacak nesillerin umuduyla eserlerini kaleme alır. Yazar, insanların bencilliklerinden sıyrıldığı ölçüde toplumla bir olabileceği gerçeğine dikkat çeker. Aynı toprak üzerinde yaşayan insanların kaderlerine boyun eğip yaşam koşullarını değiştirmek adına uğraşmamalarına âdeta savaş açar. O, eserleriyle toplumda ne yaşarsa yaşasın asla yılmayan, küçük şeylerle mutlu olan insanların örneklerini oluşturur.

Füruzan eserleriyle sindirilen insanların haklarını savunmak için uğraşır. Değişen dünyada değerlerinin peşinde koşan ideal tipleri örnekleyerek olması gereken asıl gerçekliği bir kadın duyarlılığıyla dile getirir. Okuyucuyu da bu yönde belli belirsiz şekilde telkin eder. Her okunan eserde “Ben küçük insanların hayatlarına nasıl dokunabilirim?”, “Değerlerime nasıl sahip çıkabilirim?” soruları yenilenir. Füruzan kişileri iç hesaplaşmaya davet eder. Böylece yazar; eserlerde sürüp giden olayların, gerçek dünyadaki karşılıklarında okuyucunun sergileyeceği davranışları da etkiler.

Füruzan, çevresinde yaşananlara karşı duyarsız kalamaz. Eserleri aracılığıyla ezilen, hor görülen Anadolu insanının sessiz çığlıklarını gün yüzüne çıkarır. Füruzan özellikle geçim derdine düşenlerin Doğu'dan Batı'ya yaptıkları göçler karşısında İstanbul'dakilerin onlara karşı tutumlarını gözler önüne serer. O, yaşadığı topraklarda

acı çeken insanlara yer vererek toplumun bilinçlenememiş kesimlerini harekete geçirmeye çalışmış, ortaya çıkardığı eserlerle var olan gerçekliklere değinmiştir. Bu yönüyle yazar, hikâye ve romanlarında toplumsal meseleleri ön planda tutmuştur.

KAYNAKLAR

“Füruzan’la Öykünün Öteki Yüzüne Doğru”, *Çağdaş Eleştiri*, Kasım 1982, ss. 4-18.

ABASIYANIK, Sait Faik, “Haritada Bir Nokta”, *Son Kuşlar*, YKY, 17. bs., İstanbul 2007.

AÇA, Mehmet, “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 7. bs., Ankara 2010.

AKAR, Yeliz, *Fakir Baykurt’un Eserlerinde Toplumsal Gerçeklik*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.

AKSAN, Gamze, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, 2012, ss. 1-19.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

ALAN, Hacer, *Doğum Sonrası Dönemde Sosyal Desteğin Anne Bebek Bağlılığına Etkisi*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.

ALVER, Ahmet, “12 Mart Romanlarında Aile Yarın Yarın, 47’liler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Mayıs 2009, ss.133-148.

ARAL, Neriman, “Çocuk Gelişiminde Oyunun Önemi”, *Çağdaş Eğitim*, S. 265, Mayıs 2000, ss. 15-17.

ARMANER, Neda, “Batı Almanya’da Türk İşçi Çocukların Psiko-Sosyal Sorunları”, *Eğitim ve Bilim*, C. 7, S. 37, 1982, ss. 21-26.

AYDIN, Leyla, *Füruzan’ın Roman ve Hikâyelerinde Modernist Unsurlar*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016.

AYHAN, Ece, “Parasız Yatılı’nın Yazarı Füzûzan’la Bir Konuşma”, *Füzûzan Diye Bir Öykü*, haz., Faruk Şüyûn, Zebra Matbaacılık, İstanbul 2008, ss. 48-50.

BAŞ, Selma, “Füzûzan’ın Öykülerinde Eğitim Sorunlarına Bakış”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8, Fall 2009, ss. 644-661.

BULDUKER, Gülten, “Füzûzan’ın Hikâyelerinde Genç Kızların Tercihi ya da Kaderi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Ocak 2017, ss. 25-37.

COHEN, Anthony P., *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Dost Kitabevi, Ankara 1999.

DOĞAN, Mehmet, “Füzûzan Olayı”, *Yeni Dergi*, S. 92, Mayıs 1972, ss. 74-80.

DURUKAN, Haydar, *Sınıf Yönetimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2014.

ELÇİN, Şükrü, “Halk Edebiyatına ve Halk Şiirine Toplu Bir Bakış”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. bs., Ankara 1992.

ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

ERKAL, Mustafa E., *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yayınevi, İstanbul 1993.

FISCHER, Ernst, *Sanatın Gerekliliği*, çev., Cevat Çapan, Sözcükler Yayınları, 4. bs., İstanbul 2015.

FREDRICKSON, George M., *Racism: A Short History*, New Jersey: Princeton University Press, 2002.

FROMM, Eric, *Özgürlükten Kaçış*, çev. Selçuk Budak, Payel Yayınevi, 6. bs., İstanbul 1999.

Füzûzan, *Füzûzan Toplu Öyküler/Toplu Romanlar*, YKY, Ankara 2009.

GÖKSEL, Burhan, “Atatürk’ün Eğitim Konusundaki Görüşleri ve Misak-ı Milli”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 3, Temmuz 1985, ss. 921-958.

GÜL, İdil Işıl, “Eğitime Erişim: Eğitimde Ayrımcılık Yasağı ve Fırsat Eşitliği”, *Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi*, Yelken Basım, İstanbul 2009.

GÜNAY, Umay, “Masal”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C. 3, Ankara 1992.

GÜREŞÇİ, Ertuğrul, “Türkiye’nin Köyden Kente Göç Sorunu”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, C. 3, S. 6, Haziran 2012, ss. 41-55.

HORNEY, Karen, *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, çev., Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara 1994.

<http://m.biyografi.info/kisi/che-guevara>. Erişim Tarihi: 17.09.2017.

<http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Genel-Bilgiler-Denizli/Ilceler/Tavas>. Erişim Tarihi: 20.09.2017.

https://www.turkcebilgi.com/ho_chi_minh Erişim Tarihi: 17.09.2017.

İLERİ, Selim, “Füruzan’ın Önemi”, *Yeni Ufuklar*, C. 23, S. 261, Haziran 1975, ss. 21-25.

KOÇ, Turan, “Edebiyat ve Hayat”, *Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*, C. 1, 28-30 Nisan 2016, ss. 25-27.

KÖKNEL, Özcan, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985.

LORDON, Frederic, *Kapitalizm Arzu ve Kölelik*, çev., Akın Terzi, Metis Yayınları, İstanbul 2013.

MEDA, Dominique, *Emek: Kaybolma Yolunda Bir Değer mi?*, İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul 2012.

NACİ, Fethi, “Füruzan’ın Dünyası”, *Yeni Dergi*, S. 104, Mayıs 1973, ss. 36-48.

NACİ, Fethi, *Türkiye’de Roman ve Sosyal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990.

NİDA, Ömer, *Kadın Romancılarımız (Başlangıcından Günümüze)*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZBAŞ, Mehmet, *Sınıf Yönetimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2014.

ÖZER, Halis Ahmet, *Roman Tenkidleri (1923-1928 Yılları Arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar ve Reşat Nuri Güntekin'in Romanları Hakkında Yazılan Tenkid Makaleleri)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

PARLATIR, İsmail, *Deyimler*, Yargı Yayınevi, Ankara 2010.

POSPELOV, Gennadiy N., *Edebiyat Bilimi II*, çev., Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1985.

READ, Herbert, *Sanat ve Toplum*, çev., Selçuk Mülayim, Umran Yayınları, Ankara 1981.

SAĞLIK, Şaban, *Popüler Roman Estetik Roman*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

SANDAL, Burcu Uşaklı, *Füruzan'ın Öyküleri Üzerine Psikanalitik İnceleme*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak 2016.

SARIBAYIR, Seçil, *Füruzan'ın Öykü ve Romanlarında Çocuklar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

ŞAHİN Tezel-CEVHER Fatma-NİLGÜN Fatma, “Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bakış”, *ICANAS 38 (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 10-15 Eylül 2007.

ŞÖLENAY, Emel, “Sanatta Biçim İçerik Sorunu”, *Anadolu Üniversitesi Dergisi*, S.7, 1997, ss. 138-144.

TAN, H., “Psikolojik Danışma ve Evlilik Sorunları”, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, C. 12, 1976, ss. 97-113.

TANPINAR, Ahmet Hamdi Tanpınar, “Roman ve Romancı Üzerine Notlar”, *Türk Dili (Roman Özel Sayısı)*, C. XIII, S. 154, Temmuz 1964, ss. 651-656.

TOLSTOY, Lev Nikolayeviç, *Sanat Nedir?* çev., Baran Dural, Şûle Yayınları, İstanbul 1992.

TUNALI, İsmail, *Sanat Ontolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.

TURİNAY, Necmettin, *Değişen Toplum ve Aile*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

Türk Dili, “Soruşturma: Öykü Nedir? Öykü Anlayışımızı Anlatır mısınız?” [Dursun Akçam, Talip Apaydın, Burhan Arpad, M. Başaran, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Demirtaş Ceyhun, Meral Çelen, Gülten Dayıoğlu, Nahit Erüz, Fûruzan, Muzaffere Hacıhasanoğlu, Afet Ilgaz, Selim İleri, Ümit Kaftancıoğlu, Ceyhun Atuf Kansu, Bilge Karasu, Feyyaz Karacan, Samim Karagöz, Muhtar Körükçü, Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Adnan Özyalçın, Zeyyat Selimoğlu, Mehmet Seyda, Şahap Sıtkı, Naim Tirali, Necati Tosuner, Saadat Timur Ulçugür, Tomris Uyar, Nevzat Üstün, Bekir Yıldız], (Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), C. XXXII, S. 286, 1 Temmuz 1975, ss. 122-155.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. bs., Ankara 2005.

TÜRKKAHRAMAN, Mimar, *Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.

TÜZER, İbrahim, “Kimliklerin Çatıştığı Mekân: ‘Kiralık Konak’ ve Evini-Evrenini Arayan Nesiller”, *Bilig*, S. 41, Bahar 2007, ss. 225-239.

UZUN, Diler, *Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Sosyal Meseleler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

ÜNALDI, Halime, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.

VEYSEL, Mehmet, “Bir Parasız Yatılının Kuşatması”, *Yansıma*, S. 4, Nisan 1972, ss. 152-155.

YARDIMCI, Mehmet, “Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler”, *Bilimsel Eksen*, S.4, Bahar 2011, ss. 106-122.

YILMAZ, Durali, *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.

Ziya Gökalp Külliyyatı-II Limni ve Malta Mektupları, haz., Fevziye Abdullah Tansel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. bs., Ankara 1989.

DİZİN

- 12 Mart 1971 97, 100, 128, 205, 217, 218, 221
27 Mayıs İhtilali..... 216
61 Anayasası 216
Âdem..... 148, 283
Ah Güzel İstanbul 22, 23, 28, 36, 40, 44
Ahmet..... 101
Akile öğretmen 91, 92, 93
Alaturka müzik 92
Albay Z. Öztürk 25
Aleksi..... 181, 182
Alişan 29, 59, 60, 63, 86, 87, 103, 104, 151, 152, 154, 157, 158, 197
Allah 56, 132, 180, 181, 184, 185, 219, 226, 231, 237, 247, 248
Alman..... 212, 246, 281, 282, 283, 285
Alman papatyası 185
Almanya 24, 74, 140, 145, 148, 156, 160, 161, 170, 175, 180, 191, 209, 210, 211, 212, 213, 263, 279, 281, 282, 283, 284, 285
Amerikalı 120
Anadolu 13, 38, 40, 68, 85, 91, 92, 97, 98, 100, 102, 110, 128, 132, 211, 216, 223, 239, 253, 254, 255, 266, 277, 278
Anadolu erkeği..... 242
Anadolu halkı..... 108, 195, 216
Ankara 8, 9, 17, 18, 41, 49, 71, 76, 92, 98, 103, 136, 138, 144, 161, 192, 193, 197, 199, 206, 216, 217, 220, 227, 229, 231, 233, 237, 258, 259, 262, 278
Arap Bey 120
Arap uşağı Resul 151
Atatürk 41, 81, 251
Avusturalya 213
Aysel 63
Ayten..... 29, 59, 60, 86, 87, 154
Bahri..... 16, 41, 74, 193
Bakırköy..... 181
Balkan göçmeni 163, 165
Balkanlar 150, 163, 189, 207, 209
Batı 24, 30, 38, 96, 116, 126, 132, 145, 158, 159, 162, 166, 216, 221, 240, 276, 284
Batı Türkçesi 230
Batılılaşma..... 149
Behiye..... 19
Benim Sinemalarım 37, 52, 137, 157, 173, 267, 268, 269, 273
Berlin'in Nar Çiçeği 24, 31, 35, 41, 51, 120, 121, 134, 138, 139, 141, 142, 144, 148, 153, 156, 159, 160, 180, 200, 212, 218, 234, 237, 276, 279, 281
Berrin..... 17, 18, 63
Beyoğlu 23, 52, 151, 157, 170, 173, 210, 267, 268, 273
Bir Evin Dıştan Görünüşü 31, 33, 34, 41, 48, 73, 75, 81, 101, 103, 107, 123, 124, 138, 144, 149, 154, 157, 168, 179, 186, 192, 196, 220, 227, 258, 276, 278
Birgitta..... 19, 162
Birinci Dünya Savaşı..... 20, 278
Birinci Yaz Şarkıları 17, 63, 137, 191, 197, 234, 264
Blumenthal 282, 283
Bulgaristan..... 140, 146, 150, 208
Bulgaristan göçmeni..... 170
Bursa..... 65
Bünyamin 132, 133, 141, 149, 185, 210
Cansu 133, 185
Cebeci 197
Cemşit..... 39, 40, 98, 100, 205, 253
Cennet 20, 21, 23, 24, 157, 158, 198, 199, 272, 273, 275
Cevahir 22, 23, 36, 37, 44, 51
Cezayir..... 224
Che Guevara 225
Coward 46, 47
Cumhuriyet Alanı 142
Cumhuriyet Bayramı 250, 251

Cumhuriyet Dönemi	97, 99	241, 242, 243, 254, 260, 261, 262, 263, 273, 277
Cumhuriyet nesli.....	250	
Çerkez Gülendam	195	Enver Efendi.....
Çiçek Pazarı	147	20, 21
Çocuk 41, 52, 55, 56, 181, 233, 234, 266, 267, 268		Enver Paşa
Defterdar Cevat.....	27, 31, 70, 255	13
Demir Ali 14, 64, 65, 73, 150, 151, 163, 164, 165, 173, 182, 207, 208, 214, 248, 249		Erdoğan
Demokrat Parti.....	219	257
Denizli.....	242	Eric Fromm.....
Despina Hanım	182	111
Devlet Demiryolları	18	Ernst Fıscher.....
Dilara	17, 76, 114	255
Dizdar Hanım 11, 12, 20, 28, 43, 106, 113, 131, 175, 185, 186, 195, 202, 229, 245, 278		Erzincanlı.....
Doğancılar.....	17	141
Doğu.....	172, 216, 221, 260, 262, 276	Erzurum 49, 60, 61, 68, 92, 98, 152, 155, 161, 162, 172, 197, 235, 240, 261, 273
Doğu Berlin.....	180	Erzurumlu
Doktor Simon Bey	17	129, 155, 162
Döne.....	192, 233	<i>Fakir Baykurt</i>
Drahoma.....	147	164, 290
Durkadın Teyze.....	190, 215, 259	Fatin Bey
Dursun.....	219	11, 20, 131, 175
Durul	273	Fethi Naci
Dürrüzadeler	258, 266	37
Edirne 66, 136, 139, 150, 152, 159, 162, 163, 168, 189, 205, 207, 208, 214, 226, 249		Fıtnat Hanım 33, 34, 48, 49, 50, 75, 107, 124, 138, 149, 154, 157, 158, 179, 180, 186, 192, 196, 220, 227, 228, 258, 259, 278, 279
Edirne çingenesi.....	151, 208	Filistin.....
Edirne'nin Köprüleri 66, 136, 139, 150, 152, 159, 162, 168, 189, 199, 205, 207, 208, 214, 226, 249		147, 148
Efili Hanım	137	Foto İbrahim
Ehl-i beyt.....	226	174
Emine 18, 19, 35, 38, 39, 50, 60, 61, 62, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 81, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 105, 110, 111, 112, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 133, 138, 142, 149, 152, 155, 156, 161, 162, 175, 176, 178, 179, 183, 186, 204, 211, 217, 222, 224, 235, 236, 240,		Frau Isolde
		234, 282
		Frau Lemmer 24, 35, 51, 121, 134, 135, 139, 142, 153, 156, 160, 161, 200, 201, 213, 218, 234, 235, 237, 238, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285
		Fraulein.....
		160
		Frederic Lordon
		188
		Fuzuli.....
		196, 228
		Fürüzan 10, 11, 12, 13, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 45, 46, 47, 51, 52, 54, 56, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 130, 131, 132, 134, 136, 138, 139, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 156, 158, 159, 160, 161, 164, 172, 173, 175, 176, 177, 182, 185, 186, 188, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 204, 205, 207, 210, 214, 217, 219, 221, 227, 232, 241, 243, 244, 250, 256, 263, 264,

- 267, 269, 271, 272, 275, 276, 278, 280, 281, 282, 285, 286, 287, 288, 293
- Gazze 277
- Gecenin Öteki Yüzü* 10, 12, 13, 52, 54, 55, 58, 62, 134, 144, 147, 152, 166, 171, 176, 198, 243, 247, 250, 251, 267, 268, 269
- George M. Fredrickson 281
- Girit 190, 191, 215
- Gönül Hanım 20, 21, 23, 157, 198, 199, 272, 273
- Gudrun 22, 24, 51, 134, 279, 283
- Guevera 239
- Gül Mevsimidir* 15, 17, 31, 32, 36, 38, 41, 45, 46, 54, 73, 74, 75, 147, 153, 178, 193, 258, 266, 276, 277, 278
- Güldane Korkmaz 135, 142, 212, 213, 283
- Gülen 130
- Gülendam Kalfa 20
- Güllü Köşk 16, 17, 68, 69, 171, 249
- Günübirlik Adada 20, 22, 23, 157, 198, 272
- H. Tan 25
- Habibe Kadın 191, 192
- Hala Adile 66, 136, 139, 150, 152, 162, 163, 168, 189, 199, 200, 205, 208, 214, 215, 226, 227, 249
- Halk Partisi 218, 219, 220
- Hamit 13
- Haraç 10, 11, 13, 20, 21, 28, 41, 43, 106, 113, 131, 175, 185, 195, 202, 210, 229, 244, 245, 246, 250, 251, 257, 272, 276, 278, 281
- Hasan 66, 150, 189, 208, 214, 226
- Hatice 65, 67, 83, 84, 85, 102, 103, 108, 109, 114, 124, 218, 228, 231, 239
- Hatmi çiçeği 246
- Hausmeister Maximilien Ranke 282
- Havuzlar 76, 204
- Haydar 19, 38, 39, 40, 50, 60, 64, 71, 72, 78, 83, 91, 96, 98, 99, 110, 119, 121, 152, 205, 211, 213, 216, 222, 224, 263, 277
- Hediye 85, 86, 141, 209, 264, 265
- Hermann 35
- Hıdır 190
- Hildegard Haake 234, 235
- Hilmi Bey 84
- Ho Chi Minh 225
- Horace Isom Jefferson 120
- Horhor 11, 20, 43, 106, 202, 229, 245, 246, 250, 257, 272, 278
- Hristiyan 120
- Hrisula 181, 182
- Hurşit 151, 260
- Hürriyet Alanı 121
- Hüseyin 98
- Hz. Muhammed 226
- İbranice 147
- İclal öğretmen 26, 27, 91, 92, 93, 94, 117, 118, 119
- İkinci Dünya Savaşı 160, 180, 201, 213, 278
- İkinci Yaz Şarkıları 17, 63, 151, 167, 246
- İlyas 190
- İshak 163, 226, 249
- İskele Parklarında 10, 11, 12, 13, 52, 57, 58, 62, 67, 108
- İslam 184
- İsmail Efendi 140, 147
- İspanya 224
- İstanbul 10, 16, 18, 19, 23, 28, 33, 36, 37, 39, 41, 43, 46, 54, 60, 66, 70, 72, 75, 80, 83, 87, 92, 96, 98, 100, 101, 111, 112, 121, 122, 129, 132, 133, 134, 138, 140, 144, 146, 147, 149, 150, 152, 155, 159, 162, 163, 170, 171, 173, 174, 179, 182, 184, 188, 189, 191, 193, 197, 199, 200, 201, 203, 205, 207, 208, 209, 210, 214, 216, 217, 226, 227, 245, 248, 249, 250, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 262, 265, 269, 272, 277
- İstanbul Teknik Üniversitesi 39, 98, 99, 253, 254
- İstanbul Üniversitesi 19, 38, 39, 98, 262
- İstanbullu . 14, 129, 191, 256, 257, 262

- İsviçre..... 17, 19
 İzak..... 170
 İzmir..... 15, 210, 217, 266, 277, 278
 Johannes..... 51, 134, 213, 282, 283
 Junker..... 282
 Kadir 122, 125, 204
 Kadri Vasıf Bey 69
 Kamber..... 148, 218, 283
 Kanı Unutma..... 190, 215, 259
Kapitalizm Arzu ve Kölelik 188
 Kars 68, 98, 128, 129, 133, 172, 235, 240, 273, 277
 Karşılı..... 260
 Kastamonu 146
 Keloğlan..... 233
 Kenan öğretmen..... 91, 93
 Kerim Ali 17, 18, 63, 105, 106, 137, 241
 Kırım..... 98
Kırk Yedi'liler 18, 19, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 38, 40, 41, 50, 51, 60, 62, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 79, 81, 91, 94, 96, 97, 105, 107, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 125, 127, 130, 131, 133, 138, 141, 142, 144, 146, 148, 149, 152, 155, 159, 161, 171, 175, 178, 182, 183, 186, 201, 204, 205, 211, 216, 219, 221, 232, 235, 236, 240, 242, 243, 253, 254, 260, 262, 263, 273, 276, 277, 281
 Kırlangıç Balıkları 36, 37, 40, 190, 198, 203, 267, 268
 Kış Gelmeden 29, 31, 33, 34, 59, 60, 63, 86, 103, 151, 154, 157, 197, 270
 Kiraz 38, 50, 60, 68, 72, 99, 121, 122, 125, 126, 128, 129, 133, 142, 152, 155, 172, 235, 236, 240, 241, 243, 261, 273
 Kirman 132, 141
 Korkmaz Ailesi 51, 121, 135, 153, 156, 161, 213, 237, 238, 285
 Kozlu Ailesi 219
 Kozma..... 48, 150, 151
 Köy Enstitüsü..... 91
 Kral Midas 255
 Kubilay 18, 50, 60, 61, 62, 68, 72, 78, 99, 111, 112, 118, 155, 235, 261
 Kurban 64, 71, 72, 98, 148, 211, 212, 213, 216, 224, 250, 263, 277
 Kurtuluş Savaşı..... 250, 276, 277
Kuşatma 22, 37, 41, 44, 52, 144, 147, 151, 157, 169, 180, 182, 184, 186, 202, 243, 248, 260, 267, 273
 Küba 224, 225
 Latin alfabesi 103
 Leylim nine 60, 68, 69, 72, 78, 99, 121, 122, 129, 133, 142, 152, 235, 240, 241
 Madam Sara..... 22, 52, 170, 202, 267
 Mardinli 257
 Marx 201
 Mehlika 29, 33, 34, 59, 60, 63, 154, 197, 270
 Mehmet 36, 37, 40, 87, 96, 137, 190, 198, 226, 237, 268
 Mehmet Ali Bey 63, 137
 Melek... 38, 39, 81, 100, 110, 223, 253
 Mersin..... 151, 152, 154
 Mesaadet 15, 16, 17, 32, 38, 45, 46, 47, 54, 74, 75, 113, 147, 153, 154, 178, 193, 194, 258, 266, 267, 277, 278
 Murat 16, 41, 74, 245
 Musa 190, 191, 215
 Musevilik..... 184
 Mustafa Remzi Bey 197
 Müberra 13, 14, 165, 182
 Münip Bey 21, 22, 25, 130, 192, 196, 197
 Münip Bey'in Günlüğü 21, 25, 130, 192, 196
 Müslüman..... 182, 183, 184, 186
 Müyesser 246
 Naciye 66, 150, 152, 162, 205, 206, 214, 226
 Nagehan..... 63, 120
 Nahide 83, 84, 108, 109, 116, 231
 Naim 65, 66, 209
 Namık 29, 30, 31, 33, 34, 59, 197, 270
 Natüralistler 72
 Nazan 22, 23, 37, 44, 45, 52, 53, 147, 151, 157, 158, 170, 180, 181, 186,

202, 203, 243, 248, 260, 267, 268, 273, 275	Redife'ye Güzelleme 52, 56, 61, 73, 76, 81, 107, 139, 140, 144, 146, 170, 181, 203, 207, 208
Nazik..... 125, 152, 204	Resul öğretmen..... 91, 92, 93, 151
Nazlıca 28, 29, 37	Rıza Yalçın Bey..... 25, 130
Necil Seyhan Öztürk..... 100, 254, 255	Rum 137
Neda Armaner..... 284	Rusuhi Bey 11, 12, 20, 28, 33, 34, 48, 113, 131, 195, 230, 246, 278
Nehir 14, 28, 174, 182, 183, 256	Rusya 13
Nemide..... 71, 77	Rüknettın Bey..... 145
Neriman Hanım..... 27	Rüştü Şahin 15, 38, 45, 154, 193, 266, 277, 278
Neriman Şimşek..... 88, 89	Sabah Eskimişliğin 82, 144, 145, 159, 177, 264
Nesibe 52, 53, 137, 157, 158, 173, 174, 268, 269, 273, 275	Sabahat 150, 208
Nigar 21, 22, 37, 52, 157, 158	Safter Bey 190, 198, 268
Nişantaşı..... 20	Saide öğretmen 91, 93
Nüveyre öğretmen 18, 35, 50, 51, 60, 68, 70, 71, 77, 78, 91, 93, 94, 99, 105, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 139, 142, 146, 155, 156, 162, 171, 172, 178, 179, 186, 187, 204, 219, 224, 235, 236, 240, 254, 260, 261, 262, 273	Sakine Hanım 63, 137
ODTÜ 98	Samanpazarı 242
Osmanlı..... 226	Sami Kaya Elçin..... 101
Ömer Sert..... 140	<i>Sanatın Gerekliliği</i> 255
Özgürlük Atları 274, 275	Sarah 135, 156, 218, 237, 285
P. Cohen..... 135, 136	Sarı Kâmil..... 23, 36, 37, 40, 257
Padişah soyu 15	Seçil 18, 19, 26, 27, 29, 31, 50, 60, 61, 62, 68, 70, 71, 72, 77, 78, 105, 111, 112, 113, 117, 122, 123, 126, 130, 155, 161, 162, 171, 175, 178, 179, 183, 219, 232, 273
<i>Parasız Yatılı</i> 82, 85, 101, 107, 139, 193, 274, 275	Sedat 16, 34, 41, 48, 49, 74, 75, 107, 138, 149, 179, 180, 192
Parasız Yatılı Sınavları 101	Selahattin Kozlu 18, 35, 91, 93, 115, 117, 118, 122, 219, 232
Perran Hanım 45, 46, 178, 266	Selman 135, 142, 148, 212, 213, 281, 283, 284, 285
Piyano Çalabilmek 13, 41, 47, 48, 64, 66, 73, 74, 150, 159, 163, 165, 172, 173, 182, 207, 214, 248	Selmin..... 45
Protestan..... 283	Seniha Hanım 8
Rahmi Bey 75, 124, 138, 157, 179, 180, 186, 196, 197, 220, 227, 228, 258, 279	Sermet Vasıf Bey..... 15, 32
Ramize 21, 198	Servet 11, 20, 21, 28, 43, 44, 51, 106, 113, 131, 175, 195, 202, 210, 229, 230, 245, 246, 250, 251, 257, 272, 278
Raşel..... 147, 148, 184, 202, 260	Sevda Dolu Bir Yaz 16, 24, 68, 73, 76, 88, 101, 104, 105, 113, 120, 171, 181, 194, 241, 243, 249
Recep Efendi..... 21, 24, 137, 198	Seyyid 139, 140, 152, 170, 171, 191, 207, 209, 258, 272, 275
Redife 21, 22, 23, 24, 61, 62, 77, 107, 158	

Sıtkı Bey	14, 31	Topakköy	14
Siirt.....	39, 98, 262	Topakzadeler	14
Sivas43, 140, 152, 171, 209, 212, 213, 258, 272		Tunceli.....	39, 91, 98, 253
Sokaklarından Gemilerin Geçtiği Kent 132, 139, 141, 149, 182, 185, 207, 210		Türk 8, 9, 30, 41, 83, 121, 122, 148, 153, 159, 206, 226, 229, 231, 233, 237, 266, 277, 281, 283, 284, 285	
Su Ustası Miraç 16, 41, 73, 74, 113, 167, 182, 184, 192, 199, 231, 233, 237, 244, 245, 276		Türk milleti.....	172
Suna	48, 49, 75, 107, 220	Türkiye96, 103, 121, 206, 207, 212, 213, 223, 224, 246, 250, 251	
Süreyya Hanımefendi	17	Ülker	145, 146
Şadi Ağabey.....	10	Ümmühan	51, 121, 148, 238
Şahende 18, 63, 105, 120, 167, 234, 241, 246		Üsküdar	17, 70
Şahsenem Abla	63	Üsteğmen Ertegün 18, 26, 27, 31, 50, 112, 117, 119, 123, 130, 155, 171, 201, 219	
Şahver	85, 86, 141, 264, 265	Vali Bey 14, 15, 28, 31, 174, 256, 257	
Şehime Hanım 11, 20, 202, 229, 250, 257, 278		Vedat16, 41, 42, 74, 113, 167, 192, 193, 231, 233, 237, 244, 276	
Şeker Bayramı.....	248, 250	Vietnam	110, 224, 225
Şemsigül Şehrazat Debreçenli 88, 89, 90, 91, 104, 151, 167, 181, 191, 234, 265		Yahudi147, 170, 181, 184, 282, 283, 284	
Şemsitap.....	11, 12, 13, 20, 21, 28, 245	Yahudilik	181, 182, 283
Şerife19, 38, 39, 40, 69, 81, 100, 107, 110, 262		Yarbay Faik Bey.....	21, 22
Taha Bey	103	Yaz Geldi 41, 42, 157, 158, 207, 209, 227, 275	
Tanrı.....	23, 84, 235, 248	Yeni Vietnam	217, 224
Taşralı	69, 104, 105, 150, 178, 256	Yunanlılar	15, 266, 277, 278
Tayibe	219	Yurdanur.....	105, 120, 197
Temir Ali 140, 146, 147, 170, 181, 203, 204, 208		Yusuf Ağa.....	256, 257
Temizlik Kolu 64, 65, 67, 85, 141, 207, 209, 264		Yûşa Efendi	191, 192
Tokat	102	Zafer	133, 185
Tokat Bir Bağ İçinde 30, 41, 46, 64, 65, 83, 87, 101, 102, 108, 109, 114, 116, 123, 124, 144, 145, 165, 168, 177, 194, 218, 228, 231, 239		Zarife	36, 37, 203
		Zehra.....	136, 139, 189
		Ziya Gökalp	8, 9
		Zülalî	140, 152, 191
		Zülkadir	19, 39, 40, 98, 100, 262
		Zürefa	28, 44, 146